

**T.C.
KALKINMA BAKANLIĞI**

ONUNCU KALKINMA PLANI

**TOPLUMSAL CİNSİYET ÇALIŞMA GRUBU
RAPORU**

Ankara 2013

ONUNCU KALKINMA PLANI
TOPLUMSAL CİNSİYET ÇALIŞMA GRUBU RAPORU

Genel Raportör: Prof. Dr. Ayşe AKIN,
Başkent Üniversitesi Kadın-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması
Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü/
Halk Sağlığı Anabilim Dalı Başkanı

Koordinatörler: Gamze TOKMAN MALATYALI - Planlama Uzmanı - Kalkınma Bakanlığı
Pınar ÖZEL UCUZAL - Planlama Uzmanı - Kalkınma Bakanlığı

SUNUŞ

Bilindiği gibi Türkiye Cumhuriyeti 1960’da planlı döneme girmiş olup bundan sonra belli süreleri kapsayan, ilgili sektörlerle yol göstermek amacı ile “Kalkınma Planları” hazırlanmaktadır. Bu Planların hazırlanmasında konularla ilgili olarak uzman görüşlerinin bağımsız ve objektif olarak alınmasını hedefleyen “Özel İhtisas Komisyonlarının” ve “Çalışma Gruplarının” raporları, Kalkınma Planlarının hazırlanmasında, daha sonra yürütülecek programların oluşturulmasında son derece önemli kaynaklar olup bu Raporlardan belirtilen amaçlar doğrultusunda yararlanılmaktadır.

2014 yılından itibaren gelecek beş yılı kapsayacak olan Onuncu Kalkınma Planı’nın ön hazırlığı kapsamında Kalkınma Bakanlığı tarafından 46 “Özel İhtisas Komisyonu” ve 20 “Çalışma Grubu” oluşturulmuştur. **“Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu”** bu bağlamda oluşturulmuş gruplardan biridir. Adından da anlaşılacağı üzere **bu grup tarafından, insan yaşamında hakların kullanımı bağlamında; ülkelerin yaşamında ise kalkınmışlık ve gelişmişlik bağlamında son derece belirleyici, etkileyici bir faktör olan “toplumsal cinsiyet” konusu irdelenmiştir.** Bu irdeleme “eğitim, sağlık, istihdam, karar alma mekanizmaları ve kadın, kadına yönelik şiddet” konularında oluşturulan 5 alt grupta yer alan çok değerli uzmanlar tarafından aylar süren öz verili titiz çalışmalarla yapılmıştır. Alt çalışma grupları başlangıçta kendi aralarından bir başkan ve bir raportör seçerek grup üyelerinin katkı ve katılımları ile çalışmalarını toplantılar ve diğer iletişim yolları ile sürdürmüşlerdir. Çalışma süreci Kalkınma Bakanlığının destekleri ile sürdürülmüş olup, bu çalışmada Çalışma Grubunun genel Raportörü olarak görev aldım. Kalkınma Bakanlığı’ndan Uzman Gamze Tokman Malatyalı ve Uzman Pınar Özel Ucuzal sürecin kolaylaştırıcıları olarak görev almışlardır.

Uzmanlardan oluşan grupların Raporları, gerek kapsamı gerekse içeriklerinin niteliği yönünden son derece yol gösterici birer eser niteliğinde olup ele alınan her beş konuda da uluslararası gelişmeleri, Türkiye’deki mevcut durum ve sorun alanlarını, kaynak ve kanıtlara dayalı inceleyerek Türkiye için belirtilen sorun alanlarında “gerçekçi-somut- uygulanabilir” çözüm önerilerini ortaya koymuşlardır.

Bu süreçte toplam 70 kişilik büyük bir grup yer almış ve üretilen Raporlar, Onuncu Planda kullanılabilecek, uygulandığında da ülke kalkınmasına ve insan hakları bağlamında katkı sağlayacak bilimsel veri ve görüşler sunmuştur. Yoğun bir çalışmanın ürünleri olan her bir raporun hazırlayıcı ekibinin bir endişe ve dileğini bu önsöz kapsamında dile getirmeyi

görev addetmekteyim. Şöyle ki; **“toplumsal cinsiyet konusu” eğitim, sağlık, istihdam vb gibi pek çok konu ile kesişen nitelikte olup, önerilerin yaşama geçirilebilmesi ancak diğer konularla birlikte düşünülüp, daha da önemlisi öneriler bağlamında o konuların içine entegre edilmesi ile mümkün olabilmektedir.** Kalkınma Bakanlığımızın üst düzey yetkililerine bu endişe ve dileğimiz iletilmiş olup Çalışma Grubumuzun beklentisi Onuncu Kalkınma Planının yazımında, daha sonra programların şekillendirilmesinde ilgili başlıklar altına “toplumsal cinsiyet” bileşeninin de entegre edilmesi ve mutlaka yer almasıdır. Aksi takdirde toplumun % 50 sinin yani kadınların haklarını kullanmalarını garantileyemeyen bir “ülke kalkınmasından” söz edilemez düşüncesindeyiz.

Çalışma grubumuzun raporlarının ülkemizin gelişmesine, kalkınmasına, insanların refah ve mutluluğuna katkıda bulunması dileklerimle bu çalışmada gerekli kolaylık ve koordinasyonu sağlayan Sn. Gamze TOKMAN MALATYALI ve Sn. Pınar ÖZEL UCUZAL’a, Beş Alt Çalışma Grubumuzun Sn. Başkan ve Raportörleri; Şengül ALTAN ARSLAN, Funda ERİŞ, Serap GÜRE, Aslı ÇOBAN, Sema KENDİRCİ, Meltem AĞDUK, Ezgi TÜRKÇELİK, Ayşegül ESİN, Sare MIHÇIÖKUR, Filiz BİLGE, Canan ÜNVAN, Dilek AYDOSLU başta olmak üzere, her bir grubun tek tek her bir üyesine teşekkür ediyorum.

Saygılarımla

Prof.Dr. Ayşe AKIN

Genel Raportör

İçindekiler

SUNUŞ.....	3
<i>GİRİŞ</i>	7
BÖLÜM 1:	21
KARAR ALMA MEKANİZMALARINDA KADIN ALT ÇALIŞMA GRUBU RAPORU	21
Katılımcı Listesi.....	22
Tablo Listesi.....	24
Kısaltmalar.....	25
<i>YÖNETİCİ ÖZETİ</i>	26
1.GİRİŞ.....	28
2. DÜNYADA YAŞANAN GELİŞMELER.....	31
3. TÜRKİYE’ DE MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER.....	34
4. TÜRKİYE’ DE SORUN ALANLARI.....	39
5. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	47
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	50
KAYNAKLAR.....	53
EKLER.....	55
BÖLÜM 2:	62
İSTİHDAM ALT ÇALIŞMA GRUBU RAPORU	62
Katılımcı Listesi.....	63
Tablo ve Grafikler Listesi.....	66
Kısaltmalar.....	67
<i>YÖNETİCİ ÖZETİ</i>	68
1. GİRİŞ.....	71
2. DÜNYADAKİ MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER.....	73
3. TÜRKİYE’DEKİ MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER.....	77
4. TÜRKİYE’DEKİ SORUN ALANLARI.....	91
5. TÜRKİYE’YE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	104
6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME.....	118
Tablo ve Grafikler.....	122
KAYNAKLAR.....	136
EKLER.....	139

BÖLÜM 3:	149
SAĞLIK ALT ÇALIŞMA GRUBU RAPORU	149
Katılımcı Listesi.....	150
Tablo Listesi.....	152
Şekil Listesi.....	153
Kısaltmalar	154
<i>YÖNETİCİ ÖZETİ</i>	155
1. GİRİŞ	158
2. DÜNYADA YAŞANAN GELİŞMELER VE MECUT DURUM.....	167
3. TÜRKİYE’DEKİ MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER	172
4. TÜRKİYE’DEKİ SORUN ALANLARI	212
5. TÜRKİYE’YE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	218
6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME.....	232
7. CİNSİYET TEMELLİ GÖSTERGELER	234
KAYNAKLAR	236
EKLER.....	241
BÖLÜM 4:	263
KADINA YÖNELİK ŞİDDET ALT ÇALIŞMA GRUBU	263
Katılımcı Listesi.....	264
Kısaltmalar	267
<i>YÖNETİCİ ÖZETİ</i>	268
1. GİRİŞ	270
2. DÜNYADA MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER	272
3. TÜRKİYE’DE MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER	277
4. TÜRKİYE’DE KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELEDE SORUN ALANLARI.....	287
5. TÜRKİYE’DE KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELEYE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	297
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	306
KAYNAKLAR	310
BÖLÜM 5:	312
EĞİTİM ALT ÇALIŞMA GRUBU RAPORU	312
Katılımcı Listesi.....	313
Tablo Listesi.....	315
Kısaltmalar	316
<i>YÖNETİCİ ÖZETİ</i>	317

1. GİRİŞ	319
2. DÜNYADAKİ MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER	327
3. TÜRKİYE'DEKİ MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER	330
4. TÜRKİYE'DEKİ SORUN ALANLARI	342
5. TÜRKİYE'YE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	344
6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME.....	347
KAYNAKLAR	348
EKLER.....	352

GİRİŞ

Bu Rapor Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanacak olan Onuncu Kalkınma Planı'na girdi sağlamak üzere oluşturulan “Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu”nun çalışmalarının sonuçlarını içermektedir. Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu, “eğitim, sağlık, şiddet, istihdam ve karar alma ve siyasete katılım” olmak üzere beş temel alanda “alt gruplar” oluşturularak, 12-13 Eylül 2012 tarihinde Ankara’da düzenlenen 2 günlük bir toplantı ile çalışmalarını başlatmıştır. Her bir grubun raporunda yer alan katılımcı listelerinden de görüleceği üzere toplam 70 kişilik bir grupla çalışmalarını sürdürmüştür. Grubun ikinci toplantısı 5-6 Kasım 2012 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Eylül – Aralık arasındaki 4 aylık sürede her bir grup sürekli iletişim ve işbirliği ile çalışmalarına devam etmiş, gerekli durumlarda ara toplantılar da yapılarak önceden belirlenen çerçeve ve formatta Raporlarını tamamlamışlardır.

Raporların hazırlık sürecinde, alt grupların Başkan ve Raportörleri, Çalışma Grubunun Raportörü ile sürekli iletişim içinde olmuş, yine Kalkınma Bakanlığının süreci koordine eden iki uzmanı ile de gerekli iletişim sürdürülmüştür.

Türkiye, dünya ülkeleri arasında, hızla gelişen sesini duyurma konusunda iddialı, önemli sosyal sermayesi olan 70 milyonun üzerindeki nüfusu ve geniş yüzölçümü ile büyük bir ülkedir. Ülkedeki pek çok gelişmeye rağmen Türkiye, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en fazla ve “toplumsal cinsiyet uçurumunun” en derin olduğu ülkelerden de biridir. Dünya Ekonomik Forumu 2012 yılı Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu’na göre (Global Gender Gap Report-2012) Türkiye, değerlendirilen 135 ülke arasında 124. sırada yer almaktadır. Toplumsal Cinsiyet Uçurumu göstergesinde Türkiye’den sonra gelen ülkeler ise Omman, Mısır, İran, Mali, Fas, Fildişi Sahili, Suudi Arabistan, Chad, Pakistan, Yemendir. Rapora göre; Türkiye toplam 135 ülke arasında eğitimde 108., siyasal katılımımda 98., sağlıkta 62. ve ekonomik katılımımda ise 129. sırada bulunmaktadır.

Yine aynı değerlendirmede; Türkiye, yasa yapıcı ve üst düzey yönetici konumunda olmada, kadın ve erkek farkı yönünden 103. sırada; profesyonel ve teknik çalışanlarla ilgili olarak 93.sırada; okur yazarlıkta 105.sırada; birinci kademe eğitime kayıta 108.sırada; ikinci kademe eğitime kayıta 111.sırada; üçüncü kademe eğitime kayıta 108. sırada; Sağlıklı Yaşam Beklentisinde 72.sırada; Parlamentoda kadın milletvekili bulunma konusunda 85. Sırada; Parlamentoda kadın bakan olma durumunda 121. sırada yer almaktadır (WEF, 2012). Uluslararası düzeyde kadın erkek eşitsizliğinin açık göstergesi olan bu değerlendirme

sonuçları bile TC. Onuncu Kalkınma Planı'nın hazırlık çalışması kapsamında "Toplumsal Cinsiyet" konusunun ayrı bir başlık olarak konunun uzmanları tarafından ele alınması gereğini ortaya koymaktadır.

Türkiye bugüne kadar kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olarak Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW, 1985) başta olmak üzere, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı (1995), Çocuk Hakları Sözleşmesi (1995), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmeleri, Binyıl Kalkınma Hedefleri (2000), Avrupa Sosyal Şartı gibi birçok uluslararası anlaşma, sözleşme ve taahhütleri imzalayarak bağlılığını bildirmiş olmasına rağmen, ne yazık ki hala kadın-erkek eşitliğini sağlama konusunda istenilen düzeye ulaşamamıştır. Bu nedenle de bu Raporda yer alan durum tespitleri, Türkiye için belirlenen sorun alanları ve uzmanlar tarafından Türkiye için geliştirilen çözüm önerileri geleceğe yönelik sorunların ortadan kaldırılmasında önem arz etmektedir.

Toplumsal Cinsiyet ayrımcılığı ve bunun, çalışılan 5 alanda olan etkileri, Türkiye'deki durumu, sorun alanları ve çözüm önerileri konularında hazırlanmış olan bu Raporun belirtilen konularda olumlu etkisinin görülebilmesi için Raporda yer alan bilgilerin, özellikle de önerilerin, "toplumsal cinsiyet" konusunun diğer konularla kesişen özelliği nedeni ile ya yapılacak her plan ve programda ayrı bir başlık olarak "dikkate alınması" daha da önemlisi diğer konuların içine entegre edilerek uygulamalara yeterince yansımaları sağlanmalıdır. Aksi takdirde sağlıklı bir refah toplumu ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine Onuncu Plan döneminde ve belki sonrasında da ulaşabilmesi mümkün olmayacaktır.

Türkiye'de, Cumhuriyetin daha ilk yıllarında başlatılan pek çok olumlu adımın, özellikle 1980'lerden sonra kadın hareketinin büyük çabalarının ve uluslararası gelişmelerin de etkisiyle, yasalarda kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik birçok düzenleme ve değişiklik yapılmıştır. Bütün bunlara rağmen kadın-erkek eşitliği konusunda yasalarda sağlanan haklar, gelişmeler, uygulamalara hala yansımamakta ve eşitliğin toplumsal hayata geçirilmesinin önünde birçok engel bulunmaktadır. Eğitimde, erişkin yaş grubundaki kadın erkek eşitsizliğinin varlığı, kadınların siyasete ve işgücüne katılımının çok düşük oranlarda olması, kadınların geleneksel rollerini pekiştiren görüş ve uygulamalar, giderek artan sıklıkta devam eden kadına yönelik şiddet ve sözde namus adına işlenen kadın cinayetleri Türkiye'de önemli ayrımcılık alanları olmayı sürdürmektedir.

Çalışma Grubumuzun irdelediği konu ile ilgili tanımlara kısaca değinilecek olursa; Bilindiği gibi; bireyin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özelliklerine “*cinsiyet (sex)*” denir. *Toplumsal cinsiyet (gender)* ise; kadının ve erkeğin toplumsal olarak belirlenen rollerini ve sorumluluklarını ifade eder. **Toplumsal cinsiyet biyolojik farklılıklardan dolayı değil, kadın ve erkek olarak toplumun bireyi nasıl gördüğü, nasıl algıladığı, nasıl düşündüğü, biçtiği rol ve nasıl davranmasını beklediği ile ilgili bir kavramdır. Toplumsal cinsiyette eşitlik;** fırsatları kullanma, kaynakların ayrılması ve kullanımında, hizmetleri elde etmede bireyin cinsiyeti nedeniyle herhangi bir ayrımcılığa uğramaması demektir. **Toplumsal cinsiyette hakkaniyet** ise; kadın ve erkeğin farklı gereksinimi ve güçlerinin olduğu, bu farklılıkların belirlenerek iki cinsiyet arasındaki dengeyi düzeltecek şekilde gerekenlerin yapılması anlamına gelmektedir.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı özel alanda ve kamusal alanda çok farklı biçimlerde kendini göstermektedir. Kadınlar eğitim, sağlık, çalışma hayatına ve karar alma mekanizmalarına katılım gibi pek çok alanda ayrımcılığa uğramakta, toplumsal kaynaklardan eşit olarak yararlanamamaktadır. Karşı karşıya kaldıkları ayrımcılık, kadınların özgüvenlerini azaltmakta, onları bağımlı bir birey haline getirerek baskı altına almakta ve şiddete karşı daha korunmasız hale getirmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının çözümü için şimdiye kadar yapılan çalışmaların artırılmasını, siyasi iradenin şimdiye kadar attığı önemli adımları geliştirmesini, hızlandırmasını ve bu alandaki olumlu gelişmelerin uygulamalara yansımaları da sağlayarak sürekliliğinin garantilenmesi gerektirmektedir.

Günümüzde toplumsal cinsiyet ayrımcılığının toplumsal ve ekonomik kalkınmanın önünde büyük bir engel teşkil ettiği ortaya konmuş ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmadan toplumsal ve ekonomik kalkınmanın mümkün olmadığı kabul edilmiştir.

Bu konu özellikle 1994 yılında Birleşmiş Milletler tarafından Kahire’de toplanan “Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansında” da ele alınmış olup, sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurunun “insan” olduğu kabul edilerek, insana daha fazla yatırım yapılması ve kadınların kendi toplumlarının sosyal, ekonomik ve politik yaşamına her düzeyde tam katılımlarını sağlayacak şekilde güçlenmeleri için gerek ülkelere gerekse uluslararası topluma daha güçlü yeni eylem planlarının hazırlanması çağrısı yapılmıştır. Yine 2000 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda kabul edilen ve 2015 yılına kadar gerçekleşmesi hedeflenen Binyıl Kalkınma Hedeflerinin ana unsurlarından birini toplumsal

cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadının güçlendirilmesi hedefi oluşturmaktadır. Binyıl Kalkınma Hedefleri Zirvesi'nde ayrıca, kalkınmaya yönelik politikalarının oluşturulmasında toplumsal cinsiyet konusunun ana akışa dahil edilmesi yoluyla eğitim ve sağlıkta, ekonomik fırsatlarda ve karar alma süreçlerinde kadın-erkek eşitliğini sağlamak için eylem çağrısı yapan bir karar da kabul edilmiştir. **Karar ve eylem planında, “toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadının güçlendirilmesinin” başlı başına kalkınma hedefleri olduğu ve diğer kalkınma hedeflerine ulaşılmasında ve gelir eşitsizliğinin ve yoksulluğun azaltılmasında kritik rolü olduğu vurgulanmaktadır.** Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlendirilmesinin, evrensel eğitimin desteklenmesine, beş yaş altı çocuk ölüm oranının azaltılmasına, anne sağlığının iyileştirilmesine ve HIV/AIDS'e yakalanma olasılığının azaltılmasına yardımcı olacağı açık olarak ifade edilmektedir.

Benzer bakış açısı, Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesinin (CEDAW) kabulü ve birçok ülke tarafından onaylanmasında da görülmektedir. 1979 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilen sözleşme, kadınların birçok alanda deneyimlediği ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve kadınların güçlendirilmesine yönelik olarak kapsamlı bir çerçeve oluşturmuş ve bugüne dek Türkiye dahil 187 ülke tarafından onaylanmıştır.

Dünya Bankası - 2012 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kalkınma Raporu'nda belirtildiği gibi toplumsal cinsiyet eşitliği üç yolla ekonomik etkinliği arttırabilir ve diğer kalkınma çıktılarını iyileştirebilir. İlk olarak, kadınların eğitime, ekonomik fırsatlara ve üretken girdilere erkeklerle aynı düzeyde erişebilmesini önleyen engelleri kaldırmak birçok verimlilik kazanımları sunabilir ki bu kazanımlar giderek daha rekabetçi, daha küresel hale gelen bir dünyada çok daha önemli hale gelmektedir. İkincisi, kadınların mutlak ve göreceli statülerinin iyileştirilmesi, birçok kalkınma çıktısını besler. Üçüncüsü, kadınlar ve erkeklerin toplumsal ve siyasi açıdan aktif hale gelmeleri, karar alma ve politikaları şekillendirme konusunda eşit şansa sahip oldukları bir hareket alanı yaratmak; zaman içinde temsil gücü daha yüksek ve daha kapsayıcı kurumların ve politika tercihlerinin oluşturulmasını sağlar.

Bütün bunlar dikkate alınarak, Türkiye'de “toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılmasının”, temel plan ve programlarda kalkınmanın temel unsurlarından biri olarak benimsenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun kalkınma plan ve programlarında ve bütçelemelerde öncelikli bir alan olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Eşitlikçi ve demokratik toplumsal kalkınmanın

varlığından söz edebilmek ancak toplumsal cinsiyet bakış açısına sahip bir kalkınma planı ve buna dayalı politika ve programlar geliştirilmesi ile mümkündür. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesinin ekonomik ve toplumsal kalkınmayı hızlandıracağı yadsınamaz bir gerçektir.

Bu nedenle, Kalkınma Bakanlığının Onuncu Kalkınma Planı hazırlıkları aşamasında oluşturmuş olduğu 46 ÖİK ve 20 çalışma grubu içerisinde Toplumsal Cinsiyet çalışma grubunun yer almış olması çok önemlidir. Hazırlanacak olan TC. Onuncu Kalkınma Planı'nın ve Plan'a bağlı olarak geliştirilecek programların, Çalışma Grubunda ele alınan 5 sorun alanı ve çözüm önerileri dikkate alınarak hazırlanmasının Türkiye'de toplumsal ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunacağı gerçeği dikkatlerden kaçmamalıdır

Toplumsal Cinsiyet çalışma grubunun sağlık, eğitim, istihdam gibi alt gruplarının raporları incelendiğinde daha net olarak görüleceği gibi Toplumsal Cinsiyet konusu diğer ana komisyonlarda çalışılan pek çok alanı kesen bir özellik taşımaktadır. Dolayısı ile toplumsal cinsiyet konusu ile ilgili sorun alanlarının ve çözüm önerilerinin ana akımlaştırılması bugün hem uluslararası düzeyde hem de Türkiye'de devlet tarafından kabul görmüş ve uygulanması gereken bir yaklaşımdır (bkz. ASPB politika dokümanları).

Bu yaklaşımın bir gereği olarak ileriki "Kalkınma Planı" hazırlıklarında toplumsal cinsiyet çalışma grubunun diğer ilgili özel ihtisas komisyonlarıyla etkileşimli olarak çalışması hatta grup üyelerinin ilgili oldukları diğer ihtisas komisyonlarında görev alması sağlanmalıdır. Grup üyelerimiz tarafından Toplumsal cinsiyet grubu oluşturulması olumlu karşılanmakla birlikte bu süreç içerisinde diğer temel kabul edilen ÖİK'lardan ayrı tutulması ve diğer ÖİK'larla iletişimin az olması bu çalışmanın olumsuz bir yönü olarak değerlendirilmiştir. **Önerimiz devlet tarafından benimsenen ana akımlaştırma yaklaşımının da bir gereği olarak toplumsal cinsiyet grubu üyelerinin aynı zamanda ilgili ÖİK'larda da yer almasıdır.**

Türkiye'de toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve kadınlara yönelik şiddetin yaygınlığı ve bu konuda çözümlenmeyi bekleyen birçok sorun olması; Türkiye'de kadını bir birey olarak değerlendiren, cinsiyetçi söylem ve anlayışa karşı duran, her alanda var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılmasında politik kararlık gösterecek bir siyasi iradeye ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubunun 5 alt grubunun raporları; **Türkiye'de toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele**

çerçevesinin, siyasi iradeyi bağlayan uluslararası sözleşmeler ve normların dayanak noktası alınarak çizilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Bkz. 5 Alt Grup Raporu).

Türkiye'nin ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve şiddetle mücadele etmek için, eşitliği sağlayacağını ve bu anlayışı hayata geçireceğini taahhüt ettiği uluslararası sözleşmelerin bir gereği olarak, başta anayasa olmak üzere, imzalanan sözleşmelere aykırı tüm iç hukuk kurallarını ortadan kaldıracak yeni yasal düzenlemeleri acilen yapması gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının giderilmesi için, sunulan Raporlarda yer alan önerilerin mutlaka ilgili başlıklarda hazırlanan ÖİK Raporlarının içeriği ile birlikte dikkate alınması, daha da tercih edileni Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubunun alt grup Raporlarında yer alan bilgi, bulgu ve önerilerin ilgili ÖİK Raporlarının içine entegre edilmesidir. Diğer taraftan alt grup raporlarında yer alan önerilerin yaşama geçirilmesinin ön koşulu olarak her bir önerinin gerçekleştirilmesi için Türkiye'de rutin uygulamalara henüz yansımamış olan **“toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme” yapılmalı ve konuyla doğrudan çalışan kurumların ve yerel yönetimlerin ayrıştırılmış bütçe kalemleri olmalıdır.**

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının ülke genelinde gerçekleşebilmesi için STKlar, üniversiteler ve kamu kurum ve kuruluşları, sorunun çözümünde gerekli iletişim ve işbirliği ile birlikte rol almalıdırlar. Bu alanda yapılan kurumsal ve bilimsel çalışmaların izlenmesi ve değerlendirilmesini yapabilecek yetkinlikte kurumların oluşturulması, yaşanan sorunların giderilmesi için tutarlı ve çok sektörlü bir anlayış geliştirilmesine ve ayrıca konuyla ilgili olması gereken ilerlemelerin somut, bilimsel toplumsal cinsiyete duyarlı göstergelerle izlenmesine ihtiyaç vardır.

Yazının bundan sonraki bölümünde, Her bir alt çalışma grubunun raporunun içeriği ile ilgili kısa bilgiler verilecek ve konuları ile ilgili olarak grupların yapmış olduğu önemli önerilere dikkat çekilecektir. Ancak bütün toplumun refahını, gelişmesini, insan haklarını kullanmasını, ülkenin gelişme ve kalkınmasını çok yakından ilgilendiren 5 alt başlıktaki her bir Raporun yetkili ve sorumlular tarafından ayrı ayrı ele alınarak özenle incelenmesine gereksinim vardır.

Karar Alma Mekanizmalarında Kadın Alt Çalışma Grubu Raporunda;

Kadınların karar alma süreçlerine eşit katılımının, sadece adalet ve demokrasi talebi olmadığı aynı zamanda kadının statüsünün geliştirilmesinin de gerekli bir koşulu olduğu vurgulanmıştır. Kadınların her düzeyde yönetime faal katılımı sağlanmadan ve karar almanın bütün düzeylerine toplumsal cinsiyet ana akımlaştırma yaklaşımı yerleştirilmeden

eşitlik ve kalkınma hedeflerine ulaşılmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Raporunda, kadınların her düzeydeki karar alma mekanizmalarına katılmamalarının önündeki engeller ayrıntılı olarak irdelenmekte; insan hakları ve demokraside yaşanan gelişmeler çerçevesinde hakları kullanmanın önündeki engellerin kaldırılması ve eşitliğin sağlanabilmesi için kamu politikalarına müdahale edilmesi, destekleyici mekanizmaların oluşturulması gerektiği vurgulanmaktadır.

Yasalarda kadınların karar alma mekanizmalarına katılımının önünde bir engel olmamasına rağmen günümüzde Anayasanın kadını bir birey ve yurttaş olarak tanımlayacak şekilde yeniden ele alınması gerektiğine, eşitlik çerçeve yasasının çıkması ve geçici özel önlem politikalarının uygulanmasına yönelik çalışmaların hız kazanması gerektiğine değinilmiştir.

Yasal çerçeve dışında, kaynaklara ulaşım bakımından kadınların **Eğitim, sağlık, istihdam gibi diğer alanlardaki bilinen eşitsiz konumunun, kadınların karar alma mekanizmalarında temsiline de yansıdığı belirtilen raporda bu alanlardaki eşitsizliklerin giderilmesinin çözüm stratejisinin bir parçası olduğu** vurgulanmıştır. Siyasi iradenin bu konuda göstereceği kararlılığın ise çalışmaların başarıya ulaşması açısından son derece gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Kadın örgütlenmelerine de önemli görevler düştüğü vurgulanan Raporunda, kadın sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi ve kamu kuruluşlarıyla karşılıklı diyalogun geliştirilmesi kadar kadın örgütlerinin başarılı şekilde yürüttüğü savunuculuk çalışmalarını sürdürmelerinin de kadınların karar alma mekanizmalarında yer almalarının önündeki engellerin çözüme kavuşturulması ve kadınların da karar verici konumunda olmayı hedeflemesi, talep etmesi, mücadelesini sürdürmesi açısından önemli olduğu belirtilmektedir.

Raporunda, kadınların karar mekanizmalarında yer aldıkça sorunlarına dair çözümlerin parçası olarak yaşamlarındaki görünmez engellerden kurtulacakları, eşit ve özgür yurttaşlar olarak toplum içerisinde yer alabileceklerine de vurgu yapılmaktadır.

İstihdam Alt Çalışma Grubu Raporunda;

Dünya Ekonomik Forumu'nun Küresel Cinsiyet Uçurumu endeksinin 2012 verilerine göre Türkiye'nin, işgücüne katılım ve fırsatlar alt bölümü itibariyle 135 ülke arasında 129. sırada olduğuna dikkat çekilerek Bu durumun Türkiye'de kadınların işgücü piyasasına katılım ve diğer ekonomik kaynak, kurum ve haklara erişiminde alarm veren durumun bir göstergesi olduğu belirtilmektedir.

Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerine de dikkat çeken Raporda, sürdürülebilir kalkınmanın ve insana yakışır iş ortamının sağlanmasının, yani toplumsal kalkınmanın, kadınların da ekonomik sistemde sosyal haklarını kullanabilen, eşitlik temelinde katılım gösterebilen bireyler olmalarının güvence altına alınması ile mümkün olabileceği vurgulanmaktadır. **Bu bakış açısıyla, kadınların, dezavantajlı bir kategori olarak tanımlanmaması gerektiği dezavantajlı grup tanımının ancak küçük ya da geçici nüfus grupları için geçerli olabilecek bir kategori olduğu ve nüfusun yarısını oluşturan kadınlar için kullanıldığında, kadınların toplumda bütüncül ve yerleşikleşmiş - kültürleşmiş- ayrımcılık biçimleri ile ikincilleştirilmesi olgusunu gözlerden saklayacağı gerçeğine değinilmiştir.** Bununla birlikte, işgücü piyasası ve çalışma yaşamı da dahil olmak üzere toplumsal kurumlar kadınları dışlayan ve/ya ikincilleştiren ayrımcı gelenek ve yapılar üzerine kurulduklarında, eşitlikçi ve sosyal haklara dayalı bir perspektife sahip politikalar çerçevesinde **kadınlar 'özel ilgi gerektiren' bir grup olarak değerlendirilmesi** gerektiğine dikkat çekilmekte ve Türkiye, ekonomisinin büyüklüğü ve performans düzeyi itibariyle benzediği ülkeler ile karşılaştırılmayacak derecede düşük kadın işgücüne katılım ve istihdam oranlarına sahip olmaya devam etmektedir denilmektedir.

Türkiye'deki sorun alanlarını kanıta dayalı olarak ayrıntılı biçimde ortaya koyan Raporda, Türkiye'de kadınların işgücü piyasası ve çalışma yaşamına eşitlik ve sosyal haklara eşit erişim temelinde katılımlarının sağlanmasına yönelik olarak; **Toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm politikaların asli bir prensibi olması ve makro düzeyden mikro ve yerel düzeye kadar tüm politika, program ve uygulamalara yön vermesi gerektiği belirtilmiştir.** Diğer bir deyişle, **anaakımlaştırma stratejisi hem politik kararlılığın sistematik olarak geliştirilmesi, hem de bu kararlılığın ve toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının özel ve sivil örgütler, kurumlar ile bireylerin bakış açılarına yansıtılması açısından önemlidir.** Raporda toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde yol almanın öncelikle toplumsal zihniyet dönüşümü konusu olduğu ve bu noktada kamu politikasının öncülüğünün can alıcı önemde olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda Kadınların ekonomik yaşama katılımlarının desteklenmesine yönelik atılması gereken ilk ve en temel adım **“Ulusal Kadın İstihdamı Stratejisi”nin geliştirilmesi**” olarak vurgulanmaktadır.

Kadın emeği, işgücü ve istihdama katılımı ile ilgili istatistiklerin geliştirilmesinin gerekliliğine dikkat çeken Raporda, ayrıca kadın istihdamına yönelik teşviklerin tamamlayıcı mevzuatının ve uygulama kurallarının etkinliğinin gözetilmesi ve sonuçlarına yönelik

izlemenin yapılması, istihdam politikası alanında giderek ağırlığını artıran aktif işgücü piyasası politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifine ve hedefine sahip olması gerekli olduğu ve bu konudaki araştırmaların desteklenmesi, düzenli olarak yenilenen bu araştırmaların sonuçlarına dayalı olarak uygulamaların da sürekli olarak geliştirilmesi önerilmektedir.

Raporun sonuç ve değerlendirme bölümünde; toplumsal cinsiyet eşitliğinin, insana yakışır iş prensibinin bir şartı ve insani kalkınma tanımının bir parçası olduğu belirtilmiştir. Kadın istihdamının da, kalkınma ve istihdam politikaları alanında bir alt başlık değil bu alanların temel meselelerinin asli ve kilit ögesi konumunda olduğu belirtilerek “**Kadın istihdamı, nicelik ve nitelik yönünden geliştirilmeden kalkınma ve istihdam politikasında başarı sağlamak mümkün değildir**” denilmektedir.

Sağlık Alt Çalışma Grubu Raporunda;

Toplumsal cinsiyet faktörünün sağlığın önemli bir belirleyicisi olduğu vurgulanarak şu görüşlere yer verilmektedir;

Türkiye’de sağlık alanında son 50 yılda alınan bütün mesafelere rağmen kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyeti ve üremeye ilişkin fizyolojik fonksiyonlarının farklılığı ve getirdiği yüklerin yanı sıra, toplumun kendilerine biçtiği “toplumsal cinsiyet” rollerinden kaynaklanan ve sağlıklarını etkileyen olumsuzluklar mevcuttur. **Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, bunun bir sonucu olarak kadınların daha az eğitilmiş, ekonomik yönden bağımlı olmaları toplumdaki cinsiyet rollerine dair kalıp yargılar ve sağlık politikalarının belirlenmesinde kadınların ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi nedenleriyle kadınların sağlık sorunları ve hastalık risklerinin belirlenmesi ve kadınlara uygun hizmetin sunulması noktasında sorunlar yaşanmaktadır.**

Özellikle kadın sağlığını iyileştirmede sağlık hizmetlerinin toplumsal cinsiyet temelli yaklaşımla verilmesine ihtiyaç vardır. Bunun uygulanabilmesi için kadın ve erkeklerde görülen sağlık sorunları ve sağlık hizmeti gereksinimleri arasında ne tür ilişki ve farklılıkların bulunduğu ve bunların sağlık hizmetlerinin sunumunda nasıl karşılanabileceğinin belirlenmesi gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının en çarpıcı olumsuz etkisi kadınların sağlık hizmetlerinden yararlanmasında ortaya çıkmaktadır. Özellikle kadınlar sağlık hizmetlerine ulaşımında ekonomik ve sosyal faktörlerden kaynaklanan sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Sonuçta kadınlar sağlık hizmetlerini gereği kadar kullanamamaktadır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı sağlık politikalarının geliştirilmesi, kadınların karşılaştığı sağlık sorunlarının sadece dođurđanlık dđneminde değil, doğumundan dđlümüne dek ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ve hizmet sunanların toplumsal cinsiyet bakış açısına sahip olmaları konularında Túrkiye’de hala önemli eksiklikler bulunmaktadır. Sağlık hizmeti sunanların ve karar vericilerin, politika, strateji ve uygulamalara “toplumsal cinsiyet eşitliği” perspektifinden bakabilmesi gerekmektedir.

Túrkiye’de sağlık hizmetlerinde, bölgeler arası ve cinsiyetler arası farklılığı giderici yaklaşımların uygulanması konusunda güçlü bir politik kararlılık gerekmektedir.

Kadın sağlığında çağdaş yaklaşım, kadın hayatının evreleri dikkate alınarak, intra-uterin dđnemden başlayıp, çocukluk, dođurđanlık dđnemi, menopoş-menopoş sonrası dđnem ve yaşlılık dđnemine kadar uzanan bir bütünlük içerisinde, mevcut ve potansiyel sağlık sorunlarının ele alınması ve birinci basamakta, hastalık odaklı olmayan koruyucu ve sağlığı geliştirici hizmetlerin toplumsal cinsiyet bakış açısı yaklaşımıyla sunulmasının sürekliliği ve sürdürülebilirliği sağlanmalıdır.

Kadınlar bağımsız, eşit haklara sahip bireyler olarak kabul edilmeli, sağlık hizmetlerine ulaşabilmeleri, engelleri aşabilmeleri iğerin sosyo-ekonomik açıdan güçlenmelidirler. Özellikle de biyolojik cinsiyetinden dolayı üstlenmek durumunda kaldığı üreme sağlığı, toplumsal cinsiyeti nedeni ile olan çocuk bakımı, hasta, yaşlı, engelli bakımı ve diğer benzer işlerdeki yükünü azaltıcı önlemlerin toplumsal cinsiyet bakış açısı yaklaşımıyla alınması ve uygulanması iğerin politik kararlılık gösterilmeli ve mevzuatla yapılan düzenlemelerin, uygulamalara eksiksiz yansıtılarak sürdürülmesi sağlanmalıdır.

şiddet Alt Çalışma Grubu Raporunda;

Yaygınlığı ve yoğunluğu ülkeden ülkeye farklılık gösteren ancak tüm toplumlarda karşılaşılan kültürel, coğrafi, dini, toplumsal ve ekonomik sınırları aşan toplumsal bir sorun olan “Kadına yönelik şiddet”in, kadınlarla erkekler arasındaki tarihsel ve toplumsal olarak kurulmuş eşitliksiz güç ilişkilerinden kaynaklandığı ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığının en uç örneklerinden biri olduğu belirtilmektedir. Kadına yönelik şiddeti pek çok yönüyle irdeleyen Raporda kadınların eğitim, sağlık, çalışma hayatına ve karar alma mekanizmalarına katılım gibi pek çok alanda karşı karşıya kaldıkları ayrımcılığın, kadınları bağımlı bir birey haline getirerek baskı altına aldığına ve şiddete karşı daha korunmasız hale getirdiğine değinilmektedir.

Türkiye’de konuyla ilgili yapılmış araştırmaların, kadına yönelik şiddetin oldukça yaygın bir biçimde yaşanmakta olduğuna işaret ettiği ve **geleneksel bakış açısının tersine ailenin kadını şiddetten koruyamadığını, kadının çoğu kez şiddetin bir ya da birkaç türüne aile / ev içinde maruz kaldığını ortaya koyduğu raporda vurgulanmıştır.**

Uluslararası düzeyde kadına yönelik şiddetin, toplumsal ve ekonomik kalkınmanın önünde büyük bir engel teşkil ettiği ortaya konmuş ve kadına yönelik şiddeti önlemeden ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmadan toplumsal ve ekonomik kalkınmanın mümkün olmadığı, ulusal ve küresel kalkınma hedeflerine varılamayacağı belirtilmiştir.

Son yıllarda Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin de yoğun çabaları ve katkısıyla kadına yönelik şiddet konusunda önemli yasal düzenlemelerin yapılmış olması ve bunlara dayanarak çeşitli uygulamaların başlatılmış olmasının önemli ve olumlu adımlar olduğu değerlendirilmesi yapılan Raporda, **toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının ve kadını “birey” olarak ele alma gereğinin temelde benimsenmemiş olması, şiddetin tüm biçimlerine gereken önemin verilmemesi ve mevzuatta yapılan düzenlemelerin uygulamalara tam olarak yansıtılamaması ciddi bir sorun alanı olarak değerlendirilmekte** ve Türkiye’deki düzenlemeler ve uygulamaların henüz uluslararası sözleşme ve normlara uygun ve bütüncül nitelikte olmadığı vurgusu yapılmaktadır. Bu bağlamda, **ayrımcılığın ortadan kaldırılmasının ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamanın devletin ödevi olduğu ve buna yönelik özel önlemlerin alınması gerektiği** belirtilmektedir.

Raporda belirtilen diğer somut önerilere bakıldığında;

Türkiye’de kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için şiddet ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığının mutlaka birilikte ele alınması gerektiği ve üretilecek çözümlerin birbirini tamamlar nitelikte olması gerektiği vurgulanmıştır.

Merkezi yönetim ve yerel yönetim düzeylerinde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme gerekli ve önemli olup ayrıca kurumlar bazında ayrıştırılmış bütçelerin de zorunlu olması gerektiği belirtilmiştir. Hukuki belgelerde yapılacak düzenlemelerin de vurgulandığı raporda kadına yönelik şiddetin mağdurlarına yönelik hizmetlerle ilgili olarak; sığınmaevi sayısının artırılarak bunların belirli bir standartta ve nitelikte olmasının sağlanması, ihtiyacı karşılamak üzere bazı sığınmaevlerinin rehabilitasyon amaçlı olarak düzenlenmesi, belediyelerin ilgili

sorumluluklarını yerine getirmesi gereği, bu konuda sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi ihtiyacı, ŞÖNİM'lerin kuruluş ve işleyişlerinin düzenlenmesi, bu amaçla akademik ve sivil toplum örgütleriyle ilgili Bakanlığın işbirliği yapması gereği, ihtiyaç duyulan personelin yetiştirilmesi ve istihdamı gibi konularda çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Konuyla ilgili farkındalık yaratma ve eğitim çalışmaları, oyun çağından başlayarak örgün eğitimin tüm kademelerinde ve yaygın eğitim aracılığı ile tüm bireylerin, tüm kamu personeli ve politika yapıcıların bilgilendirilmeleri, hizmet personelinin eğitimlerinin sağlanması çalışmalarının amaca uygun olarak sürdürülmesinin önemine değinilmiştir. Konuyla ilgili uygulamaların başarısını artırması beklenen önemli bir boyutun, çalışmaların kamu, STK, Üniversiteler, yerel yönetimler vb. olarak multisektörel, multidisipliner bir yaklaşımla yürütülmesi ve ilgili kurumların işbirliği ve eşgüdüm içinde çalışmalarının sağlanması olduğu vurgulanmıştır.

Kadına yönelik şiddetle mücadele ve şiddetin önlenmesinde temel strateji, kadının toplumun eşit, bağımsız bir bireyi olduğu ilkesinden hareketle “toplumsal cinsiyet eşitliğinin” sağlanmasıdır. Bu durumun koşulları sağlanmadığı takdirde yapılan bütün çabalar istenilen sonucu veremeyecektir.

Eğitim Alt Çalışma Grubu Raporunda;

Kadın-erkek eşitliği çağdaş demokratik yurttaşlığın temel bir ilkesi olarak üzerinde uzlaşma sağlanmış bir konu olduğu ve bu çerçevede mevcut eşitsizlikleri giderebilecek, toplumsal dönüşümü gerçekleştirebilecek en önemli unsurlardan birinin eğitim olduğu ancak dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, Türkiye’de de kadınların eğitime erişim, devam, eğitimin sürekliliği ve eğitim sürecine katılım konusunda eşitsiz konumda oldukları belirtilmiştir.

Raporda eşitsizlikleri yaratan faktörlere sorun alanlarına ayrıntılı olarak değinilerek çözüm önerileri kapsamında, cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına hizmet edecek olan erken çocukluk eğitimine ilişkin yasal düzenlemelerin yapılarak bu dönemin zorunlu eğitimin içine alınması, toplumsal cinsiyet temelinde bütçelemenin yapılması, kalıp yargıların ortadan kaldırılmasına yönelik farkındalık ve zihin dönüşümü sağlayan eğitim programlarının öğrencilere, öğretmenlere, yöneticilere, ailelere ve karar vericilere uygulanması, kampanyalar, bilimsel araştırmalar ve projelerin artırılması, çalışmaların izlenmesini, değerlendirilmesini ve kurumlar arası eşgüdümü sağlayacak mekanizmaların kurulması, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı politikaların oluşturulması vurgulanmaktadır.

Raporda ayrıca Türkiye’de eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak yaşanan olumlu gelişmelere rağmen örgün ve yaygın eğitim sistemlerinde geleneksel cinsiyet rollerine dayalı kalıp yargıların yeniden üretilmesine yol açan uygulamaların devam ettiği, çözüm için öncelikle öğretim programları, ders kitapları ve diğer eğitim materyallerinin cinsiyetçi öğelerden arındırılması gerektiği; öğretmenler, eğitim yöneticileri, aileler ve öğrencilere toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eğitimler verilerek farkındalık ve zihinsel dönüşümün sağlanmasına katkıda bulunulması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca raporda Eğitimde karar alma ve yönetim mekanizmalarında kadınların temsilinin artırılması, eğitimle ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen araştırmaların, projelerin, kampanyaların, kursların vb. izlenmesi ve değerlendirilmesini sağlayacak bir mekanizmanın oluşturulması önerileri getirilmektedir.

Sonuç olarak; Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubunda yer alan “uzmanların”, “eğitim, sağlık, şiddet, istihdam ve karar alma ve siyasete katılım” olmak üzere 5 alt başlıkta oluşturduğu her bir Rapor, incelenen başlıklarla ilgili olarak dünyadaki ilerlemeleri, Türkiye’deki ilerlemeleri ve halen mevcut durum ve sorunları kanıtlara dayalı olarak ortaya koymaktadır. Daha da önemlisi **karar vericilere yol göstermesi amacı ile ilgili başlıklarda Türkiye’de toplumsal cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi, eşitlikçi bir kültür ve uygulamaların gerçekleşebilmesi için Türkiye’de yapılması gerekenleri belirlenen beş alt başlıkta çok net ifadelerle ortaya koymaktadır.**

Bu Raporları yoğun ve titiz bir çalışma ile hazırlayanların “dileği”, Onuncu Plan oluşturulurken toplumsal cinsiyet konusunun diğer alanlarla kesişen bir konu olduğu göz önünde bulundurularak çalışma grubu raporunda belirtilen hususların ve önerilerin ilgili konu kapsamında dikkate alınması ve gerekli entegrasyonun sağlanarak Plana yansıtılmasıdır. **Bu yapılmadığı takdirde bütün yazılanların teoride kalan birer dilek olma riski olduğu hatırlanmalıdır.**

Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu Raporunun bundan sonraki bölümlerinde her bir alt grubun (sırasıyla Karar Alma Mekanizmalarında Kadın, İstihdam, Sağlık, Şiddet ve Eğitim) hazırlamış olduğu raporlara yer verilecektir.

BÖLÜM 1:

KARAR ALMA MEKANİZMALARINDA KADIN ALT ÇALIŞMA GRUBU RAPORU

Katılımcı Listesi

Başkan: Şengül Altan Arslan (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Bakanlık Müşaviri)

Raportör: Funda Eriş (KSGM, Uzman)

AD-SOYAD	KURUM	UNVAN	E-POSTA
Şengül ALTAN ARSLAN	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Bakanlık Müşaviri	sengul.altan@aile.gov.tr
Funda ERİŞ	KSGM	Uzman	Funda.sahin@aile.gov.tr
Selma ACUNER	AKL-Türkiye Koord.	Dış ilişkiler Koordinatörü	sacuner@superonline.com
Mecbure ALTUN	Bursa Kent Konseyi	Yürütme Kurulu Üyesi	mecburealtun@hotmail.com
Duygu DALGIÇ UYAR	TBB	Uzman	Duygu.dalgic@tbb.gov.tr
Canan GÜLLÜ	Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu	Başkan	cgullu@gmail.com
Esin GÜRAL	TÜSİAD	Komisyon Üyesi	mduygun@artcraft.com.tr
Sema HOSTA	UNICEF	İletişim Başkanı	shosta@unicef.org
Hülya YÜCEL	Devlet Personel Başkanlığı	Uzman	hyucel@dpb.gov.tr
Kadriye SARIBIYIK	Bursa Kent Konseyi	Kadın Meclisi Başkanı	Kadr-sar@hotmail.com
Zehra TOSUN	KA-DER Ankara	Psikolog	Zt_zehra@yahoo.com
İlknur ÜSTÜN	Kadın Koalisyonu	Genel Koordinatör	İlk_3@yahoo.com
F.Özge TOMAS YÜKSEL	İçişleri Bak. İller İdaresi GM.	Uzman	ozge.tomas@icisleri.gov.tr

İçindekiler

BÖLÜM 1:

KARAR ALMA MEKANİZMALARINDA KADIN ALT ÇALIŞMA GRUBU RAPORU

.....	21
<u>Katılımcı Listesi</u>	22
<u>Tablo Listesi</u>	24
<u>Kısaltmalar</u>	25
<u>YÖNETİCİ ÖZETİ</u>	26
<u>1.GİRİŞ</u>	28
<u>2. DÜNYADA YAŞANAN GELİŞMELER</u>	31
<u>3. TÜRKİYE’ DE MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER</u>	34
<u>4. TÜRKİYE’ DE SORUN ALANLARI</u>	39
<u>5. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ</u>	47
<u>6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME</u>	50
<u>KAYNAKLAR</u>	53
<u>EKLER</u>	55

Tablo Listesi

Tablo 1.1. Dünya Parlamentolarında kadın temsil oranı

Tablo 2.1. Seçim yılı ve cinsiyete göre milletvekili sayısı ve
Meclis'te temsil oranı, 1935-2011

Tablo 2.2. Türkiye'de yerel yönetimlere seçilmiş kadın sayısı ve oranı

Tablo 2.3. Anayasa Mahkemesi'nde Kadın Oranı

Tablo 2.4. Danıştay'da Kadın Oranı

Tablo 2.5. Sayıştay'da Kadın Oranı

Tablo 2.6. 2010-2011 Öğretim Yılı Öğretim Elemanları Sayısı

Tablo 2.7. Sendikaların Karar Alma Mekanizmalarında Kadın Oranı

Tablo 2.8. İşveren ve Meslek Örgütlerinin Karar Alma Mekanizmalarında
Kadın Oranı

Kısaltmalar

AB- Avrupa Birliği

BM- Birleşmiş Milletler

BRIC- Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin

CEDAW- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi

CEO- Baş yönetici

EC- Avrupa Komisyonu

IPU- Parlamentolar Arası Birlik

KSGM- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

OECD- Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

SPK- Sermaye Piyasası Kurulu

STK- Sivil Toplum Kuruluşu

TİSK- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu

TUİK- Türkiye İstatistik Kurumu

UCLG- Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler

YÖNETİCİ ÖZETİ

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sosyal, ekonomik ve kültürel etmenlere bağlı olarak ‘kadın algısı’ dolayısıyla kadına ilişkin gerçekler değişmektedir. Türkiye’de yan yana bulunan çağdaş değerler ile geleneksel değerler, farklı sosyo ekonomik düzeylerin varlığı, toplumda tartışılan değerler, haklar ve güvenceler sistemine de yansımakta; değişen sosyal, ekonomik ve kültürel etmenlere karşın değişmeyen, daha doğrusu değişime direnen “kadın gerçeği”, kadının toplumsal ilişkilerini de belirlemektedir.

Ülkemizdeki güçlü ataerkil yapı kadının toplumdaki rolünü de belirlemekte, onu öncelikle “evlilik ve aile” içinde konumlandırmakta, ev ve ev içi sorumlulukları her düzeydeki kadın için öncelikli hale getirmektedir. Bu durum kentli, çalışma yaşamına girmiş, eğitilmiş kadınlar dahil kadınların toplumun kendisine vermiş olduğu bu rolde değişiklik yapmalarını zorlaştırmaktadır. Kadın, toplumsal cinsiyeti nedeniyle şefkat, anlayış, fedakarlık gibi özelliklerin yüklenmesi ve bakım hizmetlerinden sorumlu tutulmasıyla ev içi işlerle yani “özel alanla” sınırlanmakta, erkek ise yine toplumsal cinsiyeti nedeniyle güç, akıl gibi özelliklerin yüklenmesi ve ailenin geçiminden sorumlu tutulmasıyla ev dışı işlerle yani “kamusal alanla” bağlantılandırılmaktadır. Ancak erkeği üretimin temel unsuru olarak gören sosyal yaşam biçimi günümüzde önemini hızla kaybetmektedir. Özellikle sanayi devrimini izleyen dönemde yaşanan hızlı teknolojik gelişmelerle birlikte öne çıkan beyin gücü, binlerce yıllık bu iş bölümünün giderek daha fazla sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Sorgulamalara rağmen halen devam eden cinsiyete dayalı böylesi bir işbölümü kadınlarla erkeklerin yaptıkları işleri farklılaştırmakla kalmamakta toplumsal fırsatlardan yararlanma, kaynaklara erişimin önünde engel oluşturmakta ve farklı işlere farklı değerlerin yüklenmesiyle de kadınlarla erkekler arasında eşitsizliğe yol açmaktadır.

Kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarında yeteri kadar temsil edilmemesinin sebepleri çok boyutlu ve karmaşık olmakla birlikte, geleneksel işbölümünün kadının siyasette temsil ve katılımı ile karar alma mekanizmalarına katılımını doğrudan etkileyen en önemli unsurlardan biri olduğu da bir gerçektir.

Özellikle en üst kademelere bakıldığında, **siyaset, iş dünyası ve diğer alanlarda sorumluluk gerektiren pozisyonlarda çalışan kadınların sayısı, erkeklere kıyasla hala çok daha düşüktür**. Seçmen olarak oy verme konusunda erkeklerden çok farklı olmayan kadının, siyasete etkin katılımı veya karar alma mekanizmalarında yer alması söz konusu olduğunda çok büyük farklılıklar yaşandığı görülmektedir. Ayrıca farklı ihtiyaçları olan

kadınların talep ve sorunlarını iletecek şekilde kamu politikası oluşturmada söz sahibi olduğunu, karar verme ve politika yapma süreçlerine dahil olduklarını söylemek de mümkün değildir. Birincil kuşak haklar arasında sayılan seçme ve seçilme hakkı geçtiğimiz yüzyıla kadar kadınlar için tanınmamış olmakla birlikte günümüzün, çağdaş ve gelişmiş demokrasileri seçme ve seçilme hakkı da dahil bütün insan haklarını kadın-erkek ayırmaksızın tüm bireylere sunmaktadır. Bununla birlikte eşit haklara sahip yurttaşların haklarını kullanımda eşit olduğunu söylemek halen mümkün değildir.

Hakların kullanımında yaşanan eşitsizlikler bazı grupları karar alma süreçlerine katamadıkları için bireylerin temsili anlayışı üzerine temellenen temsili demokrasinin de sorgulanmasına neden olmakta, katılım konusunu ön plana çıkarmaktadır. Kadının siyasete katılımına ilişkin oranlar bu eşitsizliği ve kadınları destekleyici mekanizmalara duyulan ihtiyacı açıkça ortaya koymaktadır. Bu noktada yapılması gereken en önemli şey insan hakları ve demokraside yaşanan gelişmeler çerçevesinde hakları kullanmanın önündeki engellerin kaldırılması ve eşitliğin sağlanabilmesi için kamu politikalarına müdahale edilmesi, destekleyici mekanizmaların oluşturulmasıdır.

Kamu politikalarına yol gösterici niteliği ile Kalkınma planları bunun başarılmasında önemli araçlardandır. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Özel İhtisas Komisyonunun alt çalışma grubu olan yetki ve karar alma mekanizmaları çalışma grubu tarafından ortaya konan önerilerinin hayata geçirilmesi uzun süredir birçok alanda varlığını sürdüren toplumsal cinsiyet uçurumunun kapatılmasına da yardımcı olacaktır.

Yaşam ve çalışma koşulları, kaynaklara ulaşım konusundaki farklılıkları dikkate alan daha eşitlikçi kamu politikaları için toplumun yarısını oluşturan kadınların enerjisini ortaya çıkarmak gerekmektedir. Bu ise ancak siyasi ve bürokratik kararlılıkla mümkün olabilir.

1. GİRİŞ

Kadınların karar alma mekanizmalarında yer alarak her düzeyde yönetime etkin katılımları hem toplumsal ve kamusal yaşamın içinde aktif olarak yer alıp sorunları için çözümler üretmeleri, hem de ülkelerin kalkınma ve çağdaşlık hedeflerine ulaşması açısından son derece önemlidir.

Kadınların toplumsal konumu siyasi hayata katılımından ayrı düşünülemez. Günümüz çağdaş toplumlarındaki genel eğilim, kadın-erkek arasında cinsiyet ayrımcılığına yol açan her türlü uygulamanın önlenmesi ve kadın-erkek eşitliğinin toplumun her alanında tesisidir. Bu noktada toplumun tüm kesimlerine, öncelikle devlete çeşitli sorumluluklar düşmektedir.

Siyasal karar alma mekanizmalarına kadınların katılımı demokrasinin en önemli unsurlarından biridir. Ancak demokrasinin giderek daha fazla sosyal içerik kazandığı, farklılık ve çeşitlilik üzerinde daha fazla durulduğu içinde bulunduğumuz yüzyılda bile, ülkeden ülkeye farklılıklar gösterse de, kültürel çevre, aile sorumlulukları gibi sebeplerin etkisiyle karar alma mekanizmalarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığını iddia etmek zordur. Oysaki kadınların siyasi mekanizmalardaki varlığı hayati bir ihtiyaçtır. Kadınların siyasi karar mekanizmalarında eksik temsili, demokrasinin anlamına uygun bir biçimde çalışmasına imkân bırakmadığı gibi, bir insan hakkı olan “yönetime katılma” konusunda da, cinsiyetler arası eşitsizlik sorununu gündeme getirmektedir.

Bununla birlikte kadınların karar alma süreçlerine eşit katılımı sadece adalet ve demokrasi talebi olmakla kalmayıp aynı zamanda kadının statüsünün geliştirilmesinin de gerekli bir koşuludur. Kadınların karar alma mekanizmalarında eşit biçimde temsil edilmemesi sorunlarının, ihtiyaçlarının, görüş ve önerilerinin kamu politikalarına dolaylı yoldan ve sınırlı yansımaya neden olduğu ve karar alma süreçlerine “toplumsal cinsiyet” ana akımı yerleştirilmeden kalkınma ve çağdaşlık hedeflerine ulaşılamayacağı açıktır.

Kadınların karar alma süreçlerine eşit katılımı konusunun gündelik yaşamın özel alan-kamusal alan olarak ayrılmasından etkilendiği yadsınamaz bir gerçektir. Her ne kadar modern demokrasilerde benimsenen “evrensel yurttaşlık” ilkesiyle, kadınlar toplumsal yaşama katılmaya ve kamusal alanda görünür olmaya başlamışlarsa da özel alan-kamusal alan ayrımının temelinde yatan ataerkil zihniyetin etkili olduğu cinsiyetçi bakış açısı kadınların, eşit birey eşit yurttaş anlayışının hala tam olarak kabul edilmesinin önünde engel oluşturmaktadır.

Toplumda egemen olan cinsiyetçi bakış açısı çerçevesinde erkekler ile kadınlara farklı toplumsal roller çizilmektedir. Kadınlara çizilen roller genellikle “ev içi işlerle” yani özel alanla ilgili olmasına karşın erkeklere çizilen roller “ev dışı işlerle” yani kamusal alanla ilgilidir. Bu çerçevede, kadınlar genellikle “anne/eş” rolünün gereğini yerine getirip ev içi işler ile çocuk-hasta-yaşlı bakımı gibi sorumlulukları üstlenmektedir. Erkeklerin var oldukları alan -siyasal alanın da beslendiği- “kamusal alan” olduğu için karar alma mekanizmaları “erkeklerin hâkimiyet alanı” olarak görülmektedir. Bu durum erkeklerin toplumsal statüsünün yükselmesine katkı sağlarken (Bora, 2008) kadınların bazı ülke, bölge ve yörelerde hala birey olarak kabul edilmek için büyük bir mücadele verdikleri gözlenmektedir.

Eşit vatandaş olma hakkından ve eşit düzeyde temel insan haklarından yararlanamayan kadınlar 19. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar bu durumu değiştirmek için mücadele vermiştir. Giderek ivme kazanan ve en gelişmiş ülkelerde bile sürekli bir çaba gerektiren kadınların temel insan haklarından yararlanma mücadelesi 20. yüzyılın dördüncü çeyreğinde BM tarafından imzaya açılan ve içinde ülkemizin de bulunduğu en çok taraf olunan Sözleşme niteliği taşıyan Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) ile somutlaşmıştır.

Türkiye’de, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde kıpırdanmaya başlayan kadın hareketi; Cumhuriyet döneminin başlangıç yıllarında daha önce yurttaş dahi sayılmayan kadınların o döneme göre birçok gelişmiş ülkede olmayan oldukça geniş hakları elde etmesini sağlamıştır. Ancak toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün yarattığı eşitsizlik çerçevesinde Türkiye’de kadınlar kendilerine atfedilen geleneksel rollerden, eş ve annelik statüsünden kurtulamamış, özel alanda tanımlanmaya devam edilmişlerdir. Bunun sonucu olarak Türkiye’de kadınların kamusal alanda görünürlüğünü ve karar alma mekanizmalarında temsilini arttıracak bir ortam gelişmemiştir. Kadınların sınırlı rollerle kamusal yaşamda kabul edildikleri bu anlayışın etkileri 1980’lerden itibaren başlayan kadın hareketinin güçlenme dönemine ve sürekliliğini yitirmeyen mücadelelerine rağmen halen devam etmektedir.

Bunun önemli sebeplerinden biri olarak kadınların yok denecek kadar az temsil edildiği siyasi partilerle kadın hareketinin ilişkide olmaması gösterilebilir. Siyasi partilerin iç tüzüklerinin yeniden düzenlenmesinin yanı sıra, kadın hareketinin güçlenmesini de sağlayacak bu ilişkinin kurulmasının son derece önemli kazanımlar sağlayacağı açıktır. Nitekim 1980 sonrası döneme bakıldığında en önemli kazanımların siyasal hareketlerle işbirliği içinde başarıldığını, bu yolla cinsel şiddet, cinsiyet ayrımcılığı, aile içi şiddet gibi

konularda kamu politikalarında kadın erkek eşitliği ilkesinin yerleştirildiği görülmektedir. Ancak kamunun ve yerel yönetimlerin stratejik plan, program ve projeleri incelendiğinde de açıkça görülebileceği gibi gerçek eşitliğin sağlanabilmesi için “demokratikleşme siyaseti” ile “kadın hakları” arasında kurulması gereken bağın kurulduğunu, toplumsal cinsiyet eşitliğinin kadınların sorunu olmaktan çıkarılıp erkeklerin de sorunu haline getirilebildiğini söylemek halen mümkün değildir. Başka bir deyişle kamunun ve yerel yönetimlerin politika, plan, program ve projelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini hesaba katan bir yaklaşımı benimsememiş olmaları veya toplumsal cinsiyet eşitliğini sadece bir alt başlık halinde ele alıyor olmaları bu durumun önemli göstergelerindedir. Kadınların karar alma mekanizmalarına katılımı konusundaki mevcut durum ise sorunun boyutlarını göstermesi açısından dikkat çeken bir alandır. **Kadınların her düzeyde karar alma mekanizmalarına katılımını teşvik etmek, özellikle yerelden başlayarak kadın katılımını arttırmak, ulusal/yerel politika ve uygulamalarda kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkları dolayısıyla onların farklı sorun ve ihtiyaçlarının olduğu gerçeğini dikkate almanın bir yöntemidir.** Ayrıca, bu yöntem kadınların da kendi aralarındaki farklılıkları hesaba katarak tek tip kadın algısından kurtulmayı da sağlayacak ve farklılığın eşitsizliğe dönüşmemesi için destek politikaları geliştirilmesi açısından son derece önemli rol oynayacaktır.

2. DÜNYADA YAŞANAN GELİŞMELER

Kadınların siyasal katılım hakları öncelikli olmak üzere karar alma mekanizmalarına katılım hakları için mücadeleleri Sanayi Devrimi ve 1789 Fransız Devrimiyle ortaya çıkan düşünce akımlarının etkisiyle ortaya çıkmıştır. Daha sonrasında özellikle 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Avrupa ve Amerika gibi bölgeler başta olmak üzere kadınlar vatandaşlık haklarından yararlanmak için çalışmalar yürütmüş ve değişik zaman aralıklarıyla kadınların oy verme hakkı, sonrasında da seçilme hakları kabul edilmiştir.

20. yüzyıla gelindiğinde ise Birleşmiş Milletler (BM) Teşkilatının, kadın konusunda çeşitli çalışmalara imza attığı görülmektedir. 1945 yılında kabul edilen ilk uluslararası yasal doküman olan "**İnsan Hakları Bildirgesi**" kadın-erkek eşitliği prensibinin uluslararası planda kabulünün BM tarafından ilanı anlamını taşımaktadır. **1946** yılında BM içinde **Kadının Statüsü Komisyonu** kurulması ve bugüne kadar BM tarafından dört defa Dünya Kadın Konferansı düzenlenmesi de bu ilginin göstergesidir. Ayrıca, konuya ilişkin uluslararası doküman ve belgelerde kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarında temsiline ilişkin çeşitli başlıklar açıldığı ve konuya ilişkin atıflarda bulunduğu dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, Örneğin 1980 yılında imzaya açılan **Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin** (CEDAW) 4. ve 7. Maddesinde taraf devletlerin siyasal ve kamusal yaşamda kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için gerekli her türlü tedbiri alacağına ve kadınların erkeklerle eşit şekilde siyasal katılım haklarının güvence altına alacağına değinilmektedir.

Kadınların siyasal haklarının gelişiminde Birleşmiş Milletler'in öncülüğünde düzenlenen **Dünya Kadın Konferansları** da önemli bir rol oynamaktadır. Çok sayıda sivil toplum örgütünün de katıldığı toplantılar sayesinde çeşitli milletlerden ve kültürlerden kadınlar, kadın örgütleri bir araya gelerek bilgi ve deneyim paylaşımında bulunmuş, önemli yerel sorunlar uluslararası platforma taşınmış ve "Kadın Sorunu"na uluslararası düzeyde dikkat çekilmiştir. 1975 yılında Mexico City'de düzenlenen ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin tam olarak sağlanması ve ayrımcılığın önlenmesi, kadının kalkınmaya katılımı ve entegrasyonu, dünya barışının sağlanmasına kadınların katkısının artırılması konuları üzerinde durulan **I. Dünya Kadın Konferansının** sonuç belgesinde "**Eşit Siyasal Katılım**" tanımlanmış; hükümetler, 1975-1985 Kadın On Yılında atanmış ya da seçilmiş her düzey kamu görevlerinde kadın sayısını artırmak üzere hedef belirlemek, strateji ve uygulama takvimi oluşturmak üzere sorumlu tutulmuştur.

I.Dünya Kadın Konferansını takip eden beş yılda kaydedilen aşamayı değerlendirmek amacıyla 1980 yılında Kopenhag'da düzenlenen **II. Dünya Kadın Konferansını** takiben 1985 yılında Nairobi'de gerçekleştirilen **III. Dünya Kadın Konferansı** sonuç metinlerinde kadınların her düzeydeki karar alma mekanizmalarına katılmalarının gerekliliği vurgulanmıştır.

1995 tarihlerinde Pekin'de gerçekleştirilen **IV. Dünya Kadın Konferansı** sonunda kabul edilen **“Eylem Platformu”**nda belirlenen 12 kritik alandan birini de **“Yetki ve Karar Alma Sürecinde Kadınlar”** oluşturmaktadır (KSGM, 2008). Konferans sonrası hazırlanan eylem planında **“kadınların özel ve kamusal yaşama eşit katılımı önündeki engellerin, yine kadınların siyasal karar alma pozisyonlarında ve mekanizmalarında yer almaları yoluyla”** ortadan kaldırılabileceği dile getirilmiştir.

Ancak, günümüzde dünyanın birçok ülkesinde kadınların ulusal ve yerel siyaset dâhil, kamuda, özel sektörde karar alma mekanizmalarında yeterince yer almadıkları görülmektedir. Siyasal katılım bağlamında kadınların seçme ve seçilme hakları dünya genelinde hemen hemen bütün devletler tarafından kabul edilmiştir. Ancak uygulamada kadınların siyasal karar alma mekanizmalarında temsilinde istenilen seviyelere ulaşamamıştır. **Eylül 2012 itibariyle, Dünya parlamentolarında 46.159 milletvekilli görev almakta olup, bu milletvekillerinin %20,2'sini kadın milletvekilleri** oluşturmaktadır (Bkz. Ek 1).

Parlamentolar Arası Birliğin (IPU) Eylül 2012 verilerine bölgesel olarak bakıldığında, İskandinav ülkelerinde kadınların parlamentolardaki temsilinin diğer ülkelerden yüksek olduğu görülmektedir. **İskandinav ülkelerinde** kadın milletvekillerinin oranı dünya ortalamasının neredeyse iki katından fazla olup, **%42'dir. Amerika, Avrupa ve Asya'daki** ülkelerin ortalaması ise **%20** civarındadır. Bölgesel olarak parlamentolarda kadın temsilinin en düşük olduğu yer ise Arap Ülkeleridir. **Arap ülkelerinde** kadınların temsil edilme oranı **%13.2' dir. Yerel meclislerdeki kadın oranı ortalaması Avrupa ve Orta Amerika'da %24, Latin Amerika'da %26, Afrika'da %30** olup (Tuncer, 2006). **Türkiye'de bu oran sadece % 4** seviyesindedir.

Çalışma yaşamında kadınların karar alma mekanizmalarında temsili konunun diğer bir boyutunu oluşturmaktadır. Eşit temsil konusu, **AB Komisyonu** tarafından açıklanan **Beş Yıllık Kadın Erkek Eşitliği Stratejisinin** de (2010-2015) bölümlerinden birini oluşturmaktadır. Söz konusu strateji ile AB'ye üye ve aday ülkelerin kadın istihdamı oranını

2020 yılına kadar yüzde 75'e ulaştırılması hedeflenmiştir. Stratejinin temel prensiplerinden birisi de ekonomik karar alma pozisyonlarında daha çok kadının yer almasını sağlamaktır.

Bu bağlamda, özel sektörde karar mekanizmalarında kadın sayısının artırılması Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan **Kadın Şartı**¹ (Women's Charter) dokümanının 5 önceliğinden biri olarak belirlenmiştir². Avrupa Birliği ülkelerinde kadınların istihdama katılımı %60'lar düzeyinde olmasına rağmen, kadınlar üst düzey pozisyonlarda ve yönetim kurullarında yeterli düzeyde temsil edilmemektedir.

Avrupa Komisyonu tarafından 2010 yılında hazırlanan bir rapora göre, Avrupa'da halka açık büyük şirketlerin yönetim kurulu başkanlarının sadece %3'ü kadındır³. Yönetim kurullarında ise 2003 yılında %9 olan kadın oranı Ocak 2012 verilerine göre %13.7⁴ 'ye yükselmiştir.

Avrupa Komisyonunun hedefi 2015'e kadar yönetim kurulu üyelerinin %30'unun, 2020'ye kadar da %40'ının kadın olması yönündedir. Bu durum Avrupa Parlamentosu tarafından da desteklenmektedir. Bu bağlamda, 2011 yılında Avrupa Komisyonu AB ülkelerindeki şirketlerin yönetim kurullarındaki kadın sayısının gönüllülük esaslı olarak artırılmasına yönelik olarak bir girişim başlatmış olup girişimin başlatılmasından bir yıl sonra kadın oranındaki artış %1.9 olarak gerçekleşmiştir. Bu ilerleme, 11 ülkede başlatılan zorunlu kota uygulaması ile sağlanmıştır. Uygulamaya katılmayan diğer ülkelerde ise kadın oranı ya aynı kalmış ya da düşmüştür. Bu nedenle, Avrupa komisyonu süreci hızlandırmak üzere bir yasa hazırlığı içerisine girmiştir. Söz konusu yasada, kota uygulamalarının yanı sıra, yasaya uymayan şirketlere yönelik yaptırımlar da öngörülmektedir.

Bunun yanı sıra, günümüzde, Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu ve Birleşmiş Milletler Kadın Biriminin kadınların karar alma mekanizmalarında temsilini çeşitli toplantı ve platformlarda sıklıkla gündeme getirdiği, konuya ilişkin çeşitli yayınlar çıkardığı, tüm alanlarda kadının güçlenebilmesi için karar alma mekanizmalarında yer alması gerekliliğine vurgu yaptığı görülmektedir.

¹ http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/documents/pdf/20100305_1_en.pdf

² Diğer öncelikler ekonomik bağımsızlık, eşit ücret, şiddet ile mücadele, AB ülkeleri dışında cinsiyet eşitliği

³ "Report on Progress on Equality Between Women and Men in 2010: The gender balance in business leadership", Avrupa Komisyonu

⁴ <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/12/213&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

3. TÜRKİYE' DE MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER

Türkiye, 7 Mayıs 2004 tarihinde gerçekleştirilen düzenleme ile Anayasanın 90. Maddesi'ne "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla, kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır" hükmünü eklemiştir. Bu bağlamda, ülkemiz tarafından 1985 yılında imzalanan ve 1986 yılında yürürlüğe giren **Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırmacılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi** ulusal mevzuatımızın üstünde yer almaktadır. **Pekin Eylem Platformu ve Deklarasyonu** ülkemiz tarafından çekincesiz olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda, kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarında yer almalarına ilişkin olarak ülke olarak bazı taahhütleri kabul ettiğimiz anlaşılmaktadır.

21 Mayıs 2004 tarihinde 25469 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Anayasanın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkındaki 5170 Sayılı Kanunun 1. Maddesi ile "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür." hükmü **Anayasanın 10. Maddesine** ikinci fıkra olarak eklenmiştir. 2010 yılında aynı fıkraya eklenen "bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz" hükmü ile yetki ve karar alma mekanizmalarında kadın erkek eşitliğinin sağlanması da dahil pozitif ayrımcılık yapılmasının yolu açılmıştır.

Türkiye'de hem kadın istihdamının hem de kadınların siyasal yaşama katılımının artırılması konusunda politikalar geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Bu süreçte siyasi kararlılık önemli bir husus olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, ülkemizde kadınların eşit temsil ve katılımının, adaletin tesisi dâhil olmak üzere kadınların hayatına olumlu yansımaları olacağı ve Türkiye'nin demokratikleşme sürecine ve saygınlığına olumlu etkisi olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, konuya ilişkin acil adımlar atılması gerekmektedir.

Dünyadaki pek çok ülkeden önce, 1930 yılında yerel seçimlerde, 1934 yılında da milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını erkeklerle eşit bir biçimde elde eden Türkiye' de kadınların, yüksek bir siyasal temsil ve katılım düzeyine ulaşmış oldukları söylenemez. 22 Temmuz 2007 seçimlerinde kadınların Cumhuriyet tarihinde ilk defa 1936 yılında yapılan kadınların da seçildiği genel seçimler sonrası ulaşılan % 4,6'lık oranı aşarak %9,1'lik bir orana ulaşmıştır. **12 Haziran 2011' de yapılan son Genel Seçimlerde Parlamentodaki kadın milletvekili sayısı 79'a yükselerek % 14,4 oranına ulaşmıştır**

(KSGM, 2012) (Bkz. Ek 2). Bu oran Cumhuriyet tarihinin en yüksek oranı olmakla birlikte halen eşitlikten çok uzakta olduğu gibi, dünya ortalamasının da çok altında seyretmektedir.

Dünya Ekonomik Formu tarafından hazırlanan **2012 Toplumsal Cinsiyet Uçurumu⁵ Raporu'nda** Türkiye 135 ülke arasında 124. Sırada yer almaktadır. Türkiye'nin söz konusu raporda geri sıralarda kalmasının nedenlerinden birisini de kadınların siyasal karar alma mekanizmalarında eksik temsili oluşturmaktadır. Toplumsal Cinsiyet Uçurumu raporunun "Siyasal Güçlenme/Katılım" başlığı çerçevesinde Türkiye, 135 ülke arasında 98. Sırada yer almaktadır. Söz konusu başlıkta ele alınan üç kriter ise; parlamentodaki kadın oranı, kadın bakan oranı ve kadın devlet başkanı yönetiminde geçen süredir. Bunların yanı sıra, profesyonel meslek grupları ile yasama alanında yer alan yönetici ve üst düzey görevli kadın oranı da ilgili raporun "**Ekonomik Katılım ve Fırsatlar**" başlığı çerçevesinde ele alınmaktadır. Ülkemiz "**Ekonomik Katılım ve Fırsatlar**" başlığı genelinde **129. sırada** yer almakta olup yasama alanı dâhil **üst düzey yönetici kadın oranı bakımından 103.sırada** yer almaktadır. Bu durum, kadınların karar alma mekanizmalarında yer almalarının sadece ulusal ve yerel temsil ve siyasal katılımın değerlendirildiği politik güçlendirme bağlamında değil aynı zamanda ekonomi ve istihdama katılımında da önemli bir husus olduğunu ortaya koymaktadır.

Dünyanın birçok ülkesinde kadınlar ulusal düzeydeki siyasette ciddi bir temsil düzeyine ulaşmasalar bile, yerel siyasete katılımında daha başarılı olabilmektedir. Türkiye, yerel yönetime kadınların katılımı konusunda dünya ülkelerine göre ters bir seyir izlemekte, yerel siyasette temsil düzeyinin parlamentodaki temsil düzeyinin bile altında olduğu görülmektedir. Yerel düzeyde kadınların temsiline ilişkin olarak **Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler (UCLG) kuruluşunun** yayınladığı 54 ülkeyi kapsayan "**Dünyada ve Avrupa'da Yerel Siyasette Seçilmiş Kadın Sayısı ve Oranı**" istatistiklerine baktığımızda, kadın belediye başkanı oranının %9, kadın belediye meclisi üyesi oranının ise %21 olduğu görülmektedir (Çadır, 2009). **29 Mart 2009 Yerel Seçimlerinde Türkiye genelinde toplam 2.903 belediye başkanı seçilmiş** olup, bunlardan sadece **26'sı (% 0,9) kadındır**. Bu kadınlardan ise sadece ikisi il belediye başkanı olmuştur. **32.392 Belediye Meclis Üyesinin ise 1471'ini (%4,5) kadınlar** oluşturmaktadır. İl Genel Meclisi üye sayısına bakıldığında da durum çok farklı görünmemektedir. Toplam **3281 İl Genel Meclis üyesinin 115'i (%3.51) kadındır** (Bkz. Ek 3).

⁵ Gender Gap Report 2012, <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2012/#>

Çalışma yaşamında kadınların yer almasının ve karar organlarında temsil edilmesinin en önemli gösterge ve ölçütlerinden birisini de istihdama katılım oranları oluşturmaktadır. **Avrupa ülkelerinde kadın istihdamı %60 düzeyinde, Dünya ortalaması ise %50'nin üzerindeyken** bu oran **Türkiye'de 2012 ilk yarısında** (Haziran ayı) Hane Halkı İşgücü Anketine göre **%30.01'dir**. Avrupa ülkeleri ile yapılan istihdam kıyaslamasında çok gerilerde kalan ülkemiz üst yönetime katılım konusunda, eşitlikten uzak olsa da, Avrupa'daki muadillerine kıyasla daha olumlu bir tablo çizmektedir.

2009 yılında Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan bir çalışmaya (EC, 2009) göre, AB (27) ülkelerinde halka açık şirketlerin yönetim kurulu başkanlarının %3'ü kadinken bu durum Türkiye için %6'dır. Dünya Ekonomik Formu tarafından gerçekleştirilen benzer bir çalışmada⁶ da kadın CEO'ların OECD ve BRIC ülkelerindeki temsiliyeti incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre söz konusu ülkelerde kadın CEO'ların ortalaması %5'in altındayken, Finlandiya, Norveç ve Türkiye %12 ve üzeri oranlarla en fazla kadın CEO'ya sahip üç ülkedir.

TÜSİAD Kadın-Erkek Eşitliği Çalışma Grubu'nun girişimiyle, üyelere ait veya üyelerin profesyonel olarak görev yaptığı şirketlerde istihdam edilen kadınların profili hakkında bilgi edinmek amacıyla 2010 yılında **“Çalışma Hayatında Kadın”** başlıklı bir anket çalışması⁷ başlatılmıştır. 2011 yılı başında tamamlanan anketin sonuçlarına göre; ankete katılan şirketlerin yönetim kurulu başkanlarının %10.3'ü kadındır. Kadın yönetim kurulu başkan yardımcılarının toplam yönetim kurulu başkan yardımcılara oranı %17, kadın yönetim kurulu üyelerinin toplam yönetim kurulu üye sayısına oranı ise %19'dur. Ankete katılan şirketlerin %13'ünün genel müdürü/CEO'su kadındır.

Benzer bakış açısıyla yapılan bir diğer çalışma da Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu tarafından (TİSK), TİSK'e üye İşveren Sendikalarına üye işletmelerde görev yapan yöneticiler içinde kadınların ağırlığını ve rolünü belirlemek amacıyla 2009 yılında yapılan **“Kadın Yöneticiler Anketi”** dir. 111 işletme tarafından cevaplanan anket sonucuna göre; toplam personelin %14.4'ü kadındır. Bununla birlikte üst düzey görev yapan kadın oranı istihdam oranının üstünde %22.8 olarak tespit edilmiştir. Yönetim Kurulu başkanı oranı %13.8 olarak gerçekleşirken, yönetim kurulu başkan yardımcılığında bu oran %21.2'ye

⁶ The Corporate Gender Gap Report, 2011

⁷ Ankete 121 TÜSİAD üyesinin temsil ettiği 294 şirket katılmıştır. Ankete katılan TÜSİAD üyeleri üye toplamının %20'sini ve ankete katılan şirket sayısı da TÜSİAD üyelerine ait şirketlerin yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır. Ankete katılan 294 şirketin toplam çalışan sayısı 392.082 olup, kadın çalışanların toplam çalışanlara oranı %32'dir.

yükselmektedir. Yönetim kurulu üyesi, Genel Müdür/Koordinatör/CEO ve Genel Müdür Yardımcılığında bu oran sırasıyla **%22.6, %27.9 ve %20.8** olarak gerçekleşmiştir (TİSK, Kadın Yöneticiler Anketi).

Özel sektördeki eşitlikten uzak olsa da nispeten iyimser veriler kamu söz konusu olduğunda tamamen farklı bir görünüm çizmektedir. Oysa kadınların kamu yönetiminde liderlik pozisyonlarına yükselmeleri toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve programlara yerleştirilmesi açısından çok önemlidir. Kadınların bilgi, beceri ve duyarlılıklarının yönetim kademelerine yansıtılmaması hayatın her alanında sürdürülebilir kalkınmaya ulaşılabilmesini engelleyen bir unsurdur.

Devlet Personel Başkanlığı'nın **2011 yılı verilerine göre** kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen personelin **% 37'si kadın, % 63'ü ise erkektir**. Kamuda istihdam edilenler işgal ettikleri pozisyon açısından incelendiğinde **üst düzey yöneticilerin % 86,4'ünü erkeklerin, % 13,6'sını kadınların oluşturduğu görülmektedir**. Bürokrasinin önemli alanlarından biri olan ve bütün dünyada erkeklerin egemen olduğu diplomatik görevlerde Türk Dışişlerinde görev yapan **193 Büyükelçimizden 23'ü kadındır** (TÜİK, 2011). Ülkemizde 1 kadın Vali (Yalova) bulunmaktadır. **458 Vali Yardımcısından 5'i kadındır. 861 Kaymakam'ın ise 20'si kadındır. 107 Kaymakam adayının ise sadece 5'i kadındır**. Yine kamuda en üst pozisyon olan müsteşarlık makamında 2012 yılı itibariyle hiç kadın bulunmamaktadır. **Bakanlıklarda 3 kadın Müsteşar Yardımcısı görev yapmaktadır**. Ülkemizde, **Bağlı Kurumlar ve Bakanlık bünyesindeki görev yapan Genel Müdürlerin 6'sı kadındır. 337 Genel Müdür Yardımcısından 32'si kadın, 1976 Daire Başkanından ise 286'sı kadındır**. Ülkemizde savcıların **% 8,3'ü, hâkimlerin ise % 33,6'sı kadındır** (KSGM, 2012) . Şubat 2012 tarihi itibariyle **Anayasa Mahkemesinde yer alan 14 üyenin 2'si, 36 raportörün ise 6'sı kadındır. Danıştay Başkanlığı'ndaki 2 Başkanvekilinin 1'i, 15 Daire Başkanının 4' ü kadındır. Yargıtay ve Sayıştay'ın Başkan, Başkan vekili ve Genel Sekreterleri içerisinde hiç kadın bulunmamaktadır** (Bkz Ek 4) (KA-DER, 2012).

Yetki ve karar alma mekanizmalarında kadın temsiline dikkat çeken diğer bir alan ise akademik alandır. Ülkemizde kadınların diğer Avrupa ülkelerine nazaran akademik alanda daha yüksek oranlarda yer aldığı söylenebilir. Bugün üniversitelerde **kadın öğretim elemanlarının oranı yaklaşık %40.9' dur. Kadınların profesörler içindeki oranı %27.6, doçentler içindeki oranı %32.3, öğretim görevlileri içindeki oranı ise %39' dur** (TÜİK, 2011) (Bkz Ek 5). Ayrıca, 162 üniversitenin 10' unda kadın rektör görev yapmaktadır. Ancak

akademik alanın yönetim kademelerine doğru çıkıldıkça kadın sayısının azaldığı dikkat çekmektedir.

Görüldüğü gibi özel sektörün büyük sanayi firmalarında kadınların yönetici pozisyonlarına yükselme olanakları, kamuya oranla daha fazladır.

Avrupa Birliği ülkelerinde tartışılmakta olan üst yönetimde kadın konusu yavaş yavaş Türkiye'nin de gündemine girmeye başlamıştır. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından hazırlanan ve 11 Şubat 2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "**Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına ilişkin Tebliğ'de Değişiklik yapılmasına Dair Tebliğ**" ile "Yönetim Kurulunda en az bir kadın üye bulundurma" ilkesi getirilmiştir. Ancak zorunlu bir uygulamayı gerektirmeyen söz konusu düzenleme, "Uygula, Uygulamıyorsan Açıkla" prensibi gereğince tavsiye niteliğindedir ve Avrupa'da uygulanan "Hükümetler tarafından gerçekleştirilen gönüllülük esaslı girişimler" modeline benzer bir anlayış içermektedir. Düzenleme şirketlerin politikalarını daha şeffaf bir hale getirmekte, ayrıca akran ve kamuoyu baskısı ile mevcut tabloyu kadınlar lehine değiştirmeyi amaçlamaktadır.

4. TÜRKİYE’ DE SORUN ALANLARI

Kadınların parlamento dâhil, gerek yerel yönetimlerde, gerek bürokrasi içersinde yetki ve karar alma mekanizmalarında istenilen oranlarda temsil edilmediği istatistikî olarak tespit edilen bir gerçektir. Kadınların söz konusu mekanizmalarda eksik temsil edilmesinin, sayının ve niteliğin istenilen oranlarda artırılmamasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır.

Bu kapsamda, öncelikle ele alınması gereken **mevzuatın yeniden düzenlenmesidir**. En temel dayanak olan Anayasanın kadın erkek eşitliğini gözeterek ve kadınların katılımlarını destekleyen bir şekilde yapılandırılması son derece önem arz etmektedir.

1982 Anayasası’nda 2004 yılında yapılan değişiklik ile 10. maddenin içeriği genişletilmiş ve maddeye "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür." fıkrası eklenmiştir. Böylece Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa “geçici özel önlem” politikalarının uygulanmasının yasal zemini sağlanmıştır. 2004 yılında Anayasal temelleri atılan pozitif ayrımcılık uygulamaları, 2010 değişikliği ile daha da güçlendirilmiştir. Değişiklik ile 10. maddenin ikinci fıkrasının sonuna “... Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.” cümlesi eklenmiştir. Böylece kadınlarla erkeklerin eşit haklara sahip oldukları ibaresine ek olarak eşitliğin pratikte gerçekleşmesi konusunda kadınlar lehine yapılacak düzenlemelerin eşitlik ilkesine aykırı olmayacağı açıkça vurgulanmıştır. Maddenin bu şekli ile uygulamada farklı şekillerde yorumlamaların önüne geçilerek birlik sağlanması ve pozitif ayrımcılık uygulamalarının artması öngörülmüştür. Bu anlamda söz konusu değişiklik ile yasalar önünde erkeklerle eşit haklara sahip olan, ancak toplumsal hayata katılımında doğrudan ya da dolaylı engellerle karşılaşan kadınların bu engelleri aşmalarının sağlanması hedeflenmiştir. Söz konusu değişiklikler devletin, kadın erkek eşitliğine sahip çıktığının bir göstergesi olması ve en temel mevzuatımızda yer verilmesi açısından önem taşımaktadır. Ancak, kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarında yer alma oranlarına bakıldığında söz konusu düzenlemelerin yeterli olduğu söylenemez. Bu nedenle, **Anayasal düzenlemelerin ruhuna kadın erkek eşitliği ilkesine sahip çıkıldığına ilişkin kararlılık yansıtılarak kapsamının genişletilmesi ve diğer düzenlemelerin de ana kanun olan Anayasa ile uyumlaştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.**

Anayasa’nın görevi, cinsiyet temelli doğrudan ve dolaylı her türlü ayrımcılığı yasaklamak ve kadınların en temel insan haklarından faydalanabilmeleri için fırsat eşitliği sağlamaktır. Türkiye’de kadın erkek eşitliğinin hem yasalar tarafından garanti altına alınması

hem de uygulamada gerçek ve eksiksiz eşitliğin sağlanması için Anayasa'nın "Kanun Önünde Eşitlik" maddesinin nitelikli fiili eşitliği sağlayacak şekilde düzenlenmesi önem taşımaktadır. Kadınların karar alma mekanizmalarında temsilinin artırılması için samimi, somut ve açık adımlar atılması gerekmektedir. Her şeyden önce, kadınların bağımsız ve özgür bireyler olarak siyasal ve kamusal yaşamda yer almalarının önemi iyice özümsemelidir. Bu çerçevede, temsil ve katılımın Anayasa'da vatandaşlık hakkı olarak yer alması kadınların doğrudan eşit yurttaşlar olarak katılımlarına olanak sağlayacaktır. Ayrıca, farklı cinsel kimlik ve yönelime sahip bireylerin insan haklarından yararlanmasına karşı toplumda var olan dirençle, mücadele edilmesi gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği hedefinin gözetilebilmesi için hiçbir nedenle ayrımcılık yapılmamasına ilişkin girişimler önem taşımaktadır. Bunu sağlamak adına, herşeyden önce Anayasa'da vatandaşların anlayacağı bir şekilde vatandaşlık tanımının yeniden yapılmasının, kadınların birey olarak temsiline vurgu yapılmasının ve cinsel yönelimin dikkate alınmasının önemli olacağı değerlendirilmektedir.

Eşit temsil (parite) yasasının henüz kamunun gündemine alınmamış olması kadınların karar alma mekanizmasına katılımı konusunda istenilen gelişmenin aradan geçen yıllar ve alınan tedbirlere rağmen ilerleme sağlanamamasının sebeplerinden biri olarak değerlendirilebilir. Kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarında görünür olmalarını sağlayacak bir model olarak değerlendirilen Parite Yasasını uygulayan İspanya, Belçika, Fransa gibi ülkelerde Yasanın olumlu etkileri gözlenmektedir. Örneğin, Fransa'da 2000 yılında yürürlüğe giren parite yasası ilk olarak Mart 2001 yerel yönetim seçimlerinde uygulanmıştır. Sonuç olarak, nüfusu 3500 üstü olan yerleşim bölgelerinde kadın temsilci oranının yüzde 25'ten yüzde 47'ye çıktığı⁸ gözlenmektedir. Parite yasası, kadın erkek her vatandaşın doğuştan hakkı olan bir eşitlik düzenlemesi olması nedeniyle, kota uygulamalarına sıcak bakmayanlar için de bir alternatif oluşturmaktadır. Diğer taraftan, Parite uygulamasının, Anayasa ile güvence altına alınacağı da açıktır.

Kadınlar ve erkekler arasında eşit statü talebi ve eşit temsilinin yasal teyidi anlamına gelen ve aynı zamanda vatandaşlık hakkının Anayasal tanımından dayanak alan parite, Anayasa değişikliğinin gündemde olduğu günümüzde Anayasa'da kadın erkek eşitliğinin sağlanması tartışmalarıyla beraber yürütülmesi gereken bir hususu oluşturmaktadır.

Ayrıca, kadınlar için her alanda fırsat eşitliği sağlanana kadar gerekli olan destekleyici özel önlemleri, olumlu ayrımcılığı, temel alan bir **Eşitlik Çerçeve Yasası** uzun süreden beri

⁸ <http://www.farklihaber8.com/haber/tartisma/kadin-katilimi-olmadan-anayasa-olmaz/2195.aspx>

gündemde olmasına rağmen hala söz konusu yasanın çıkarılmasına yönelik herhangi bir girişim bulunmamaktadır.

Söz konusu mevzuata dayalı hususlar kadınların eşit temsil ve katılımlarının önünde engel teşkil eden ciddi sorunlardır. Söz konusu sorunların çözülmesi, küreselleşen dünyada önemli bir ekonomik güç haline gelen ülkemiz için kaçınılmazdır.

Kadınların karar alma mekanizmalarında yeterince yer almamalarının bir diğer nedenini de, **siyasal partiler ve seçim kanununda yer alan eksiklikler** oluşturmaktadır. Ulusal mevzuatımızın mevcut haline bakıldığında yasalarımızda siyasal haklar konusunda cinsiyet ayırımı yapan hükümlerin mevcut olmadığı görülmektedir. Ayrıca 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 83. maddesinde “siyasal partilerin, herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu prensibine aykırı amaç güdemeyeceği” bildirilerek cinsiyet de dâhil ayrımcılık temelinde parti çalışmaları yapılması engellenmiştir.

1982 tarihli T.C. Anayasası 67, 68 ve 70 inci maddelerinde yerel ve milletvekili seçimlerinde “seçme ve seçilme”, “siyasi parti kurma”, “usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma”, “halkoymasına katılma”, “kamu hizmetlerine girme” haklarını; 25, 26, 28, 29, 33 ve 34 üncü maddelerinde “düşünce ve kanaat hürriyeti”, “düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti”, “basın hürriyeti”, “toplantı hak ve hürriyetleri”ni tüm vatandaşlara tanımıştır.

Anayasamızın 68 inci maddesinin 6 inci fıkrasında yer alan, “siyasal partilerin kadın kolu kuramayacakları”na ilişkin yasak, 23.7.1995 tarih ve 4121 sayılı yasa ile kaldırılmış; böylece siyasal partilere, kadınlar için ek bir katılma alanı açma fırsatı verilmiştir.

Ancak gerek Anayasa gerekse **Siyasi Partiler Kanunu** kadınların katılımını sağlayacak, destekleyecek şekilde yapılandırılmamıştır. Kadınların karar alma mekanizmalarında mevcut eşitsizliği gidermek, eşit şekilde yer almasını sağlamak amacıyla çeşitli düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkemizde %10 olan seçim barajının yüksekliği, toplumun önemli bir kesimini siyasetin belirlenmesinde devre dışı bırakmaktadır. Kadınlarda çoğunlukla bu grubun içinde yer almaktadır.

Konuya ilişkin diğer bir hususu da **siyasi partilerin kadın kolları** oluşturmaktadır. Ülkemizde kadınların siyasal alanda görünürlüğüne sağlanmasında, katılımlarının artırılmasında siyasi parti kadın kolları önemli bir örgütlenme olarak karşımıza çıkmaktadır. Partilerin kadın kolları, gerek seçim dönemlerinde gerekse parti içerisinde aktif olarak

çalışmaktadırlar. Ancak, partilerin karar alma organlarına bakıldığında kadınların karar mekanizmalarında sınırlı olarak yer aldığı dikkat çekmektedir. Özellikle seçim çalışmalarında ön plana çıkan kadın kolları, seçim sonucunda oluşan tabloda yer alamamaktadır. Bu bakımdan siyasal partilerde kadın kollarının hak ve yetkilerinin demokratik ilkeler ışığında yeniden düzenlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu noktada, kadın kolları örgütlerinin partinin yönetim düzeyinde yer alacak, yerel seçimlerde veya genel seçimlerde aday olacak kadınları “önerme ve belirleme” yetkisinin olmadığı dikkat çekmektedir. Partide aday kadınlar üst yönetimdeki erkek yöneticiler tarafından belirlenmektedir (Kılıç, 2001). Buna paralel olarak parti tüzüklerinde, yönetimlerin belli aralıklarla yenilenmesi özelliği yer almadığı için siyasal partilerdeki kalıplaşmış yapılar varlıklarını aynen korumaktadır. Bu durum, kadınların ve gençlerin parti yönetimlerine gelmeleri önündeki bir başka engeli oluşturmaktadır.

Siyasi partilerin kendi iç işleyişleri de, sorun alanları incelenirken ele alınması gereken bir husustur. Günümüzde **siyasi partilerin demokratik ve kadın dostu bir biçimde yapılandığı söylenemez. Kadın kolları örgütleri partilerde “yan kuruluş-yardımcı kuruluş” olarak konumlandırılmıştır.** Bu bakımdan kendi görev alanlarına giren konularda “sınırlı” karar verme ve uygulama yetkisine sahiptirler. Siyasi parti kadın kolları fiili olarak “kadınların siyasal temsili” nden çok “ikincil” faaliyetler yürütmektedir. Kadın kolları örgütlerinin büyük çoğunluğu ağırlıklı olarak üye kayıt çalışmaları, çay, kermes, gün, gezi organizasyonları, mahalle toplantıları-ev gezileri vasıtasıyla propaganda ve seçim çalışmaları ile uğraşmaktadırlar. Bu bakımdan kadın kolları örgütü, kadınların siyasal parti içerisindeki genel siyasal alandan uzak kalmasına yol açmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak ise siyasal partiler erkek egemen bir alan olarak varlığını sürdürmektedir. Bu paralelde, bütün parti yapılanması ve işleyişi erkeklerin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmekte, kadınların ihtiyaçları ve katılımlarının sağlanmasına yönelik yapılabilecek düzenlemeler göz ardı edilmektedir. Kısaca, kadını yurttaş olarak kabul eden bir siyasal sistemin olmaması kadınların siyasal sistem içerisinde eksik temsili ile sonuçlanmaktadır.

Yerel yönetimlerde de kadınların katılımı önemli sorundur. Yerel yönetimlere kadınların katılım oranı, ülkemizde dünya ülkelerine göre ters bir seyir izlemektedir. Yerel yönetimlerin kentsel yapı, mekan düzenlemesi, yolların aydınlatılması, bütçenin kullanımı, hizmetlerin ücretlendirilmesi, ulaşım kanalı ve saatlerinin düzenlenmesi gibi geniş bir yelpazeye dayanan birçok hizmete ilişkin olarak aldığı her türlü karardan ve uygulamadan

doğrudan etkilenen kadınların, kararların oluşturulma sürecinde yer almadıkları gözlenmektedir. **Yerel yönetimlere kadın katılımının azlığı, yerel yönetimlerin karar organlarında yeterince kadın olmaması, kadınların karar alma mekanizmalarında yeterince temsil edilmemesinin bir başka boyutunu oluşturmakta olup ciddi bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.**

Bu durum, yerel yönetimlerin karar organlarının erkeklerin egemenliğinde oluşu, yerel siyasette egemen grupların büyük ölçüde imar, arsa, kentsel altyapı, vb. sorunlarla uğraşan ticaret, rant ve müteahhitlik çevrelerinin etkisinde oluşuyla yakından bağlantılıdır. Bu özellik Türkiye’de kadınların yerelin siyasal karar organlarından dışlanmasına, yerel siyasetin kadınların sorun ve gereksinimlerine yeterince duyarlı olmamasına yol açmaktadır.

Oysa yeniden üretime dönük toplu tüketim hizmetleri niteliğinde olan yerel hizmetler kadınların gündelik yaşamlarını doğrudan etkileyen sonuçlara sahiptir. Bu yüzden, kadınların yerel yönetimlerde temsilinin, yerel hizmetlerin niteliği ve kalitesi üzerinde etkisi olacağı söylenebilir. Kadınların yerel yönetimde varlığı, yerel yönetimlerce sunulan hizmetleri ve uygulanan politikaları değiştirecek ve kadın sorunlarına duyarlı bir bakış açısı getirecektir (Şahin, 2009). Her ne kadar yerel siyasete katılan kadınların, aslında özel alan kapsamında tanımlanan ve bu nedenle çoğunlukla ikincil sırada yer aldığı düşünülen bakım, sağlık, eğitim gibi sorunlarla ilgilenmek üzere yerel siyasete katıldığı ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet rollerini sürdürdüğü tartışılsa bile, söz konusu sorun alanlarının özel olduğu kadar kamusal olduğuna da dikkat edilmesi gerekir (Cerit-Mazlum, 2008). Bu noktada, konuya ilişkin yerel yönetimlerce yürütülecek çalışmalar son derece önem taşımaktadır.

Bunun yanı sıra, **toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin hala birçok yerel yönetim tarafından benimsendiğini söylemek oldukça zordur.** Günümüzde, **belediyeler bünyesinde kadın erkek eşitlik birimleri hala oluşturulmamış ve bu konu çoğunlukla belediyelerin keyfiyetine bırakılmıştır.** Mevcut eşitlik birimleri de ne yazık ki etkin çalışmamaktadır. Diğer taraftan, söz konusu birimlerin valilik gibi kamu kuruluşlarında kurulmaması da ayrı bir sorun alanıdır. Kadınların yerelde daha kolay ulaşım katılım sağlayabilecekleri eşitlik birimlerinin oluşturulmaması, katılımlarının bir koşul haline getirilmemesi, onların politika oluşturma süreçlerinde yer almaması anlamına gelmektedir.

Siyasal arena, yerel yönetimler ve yerel siyasette kadın temsilinin azlığının yanı sıra dikkat çekilmesi gereken diğer bir noktayı da **bürokraside kadın temsili** oluşturmaktadır. Türkiye’deki mevcut durumda da belirtildiği üzere bürokrasinin üst düzey kademelerinde

kadınlara rastlanmamaktadır. Bu durum, bürokrasi içerisinde verilen kararların, toplumsal cinsiyete ne kadar duyarlı olduğuna dair soru işareti oluşturmaktadır. Bürokrasi içerisindeki kadın oranını artırmak için alınması gereken bir takım tedbirlerin hala hayata geçirilmediği gözlenmektedir.

Bürokrasinin yanı sıra, günümüzde **birçok sendikanın, meslek örgütlerinin yönetim kurullarında da kadınların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir** (Bkz Ek 6) (KA-DER,2012). Aynı zamanda yönetim kurulları haricinde de söz konusu mekanizmalara kadınların katılımları da yeterli düzeyde değildir.

Bunun yanı sıra, **belediyeler dâhil birçok kurum ve kuruluşun stratejik plan ve programlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine dönük hedeflerin olmadığı görülmektedir.** Yerel hizmetlerden yararlananların yarısını kadınlar yarısını erkekler oluşturmaktadır. Bu kapsamda, hizmetler planlanırken, uygulanırken kadınlar ve erkeklerin farklı ihtiyaçları olduğunun ilgili plan ve programlarda öngörülmesi beklenmektedir.

Ayrıca, kadınlar ve erkeklerin farklı ihtiyaçları, farklı yaşam tecrübeleri olduğundan hareketle geliştirilecek **toplumsal cinsiyet bakış açısı ile hazırlanan plan ve programların uygulamaya yansıtıldığı en önemli kanıtlarından birisini de konuya ilişkin olarak ayrılan kaynaklar, diğer bir ifadeyle konuya ayrılan bütçe oluşturmaktadır.** Kaynakların, bütçenin söz konusu plan ve programlarda da öngörüleceği üzere toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde ayrılması gerekmektedir. Ancak, ülkemizde yerel yönetimlerin bu konunun üzerinde hassasiyetle durmadıkları görülmektedir. Bu kapsamda, devletin özellikle yerelde toplumsal cinsiyet perspektifini yerleştirmek için yapacağı her çaba çok değerli olacaktır.

Mevzuata ilişkin sorunlar, siyasi partiler ve yerel yönetimlere ilişkin sorunlarla birlikte söz konusu sorunların hem temelinde yer alan hem de söz konusu sorunları pekiştiren bir unsur da **cinsiyete dayalı işbölümüdür.** Cinsiyetçi bakış açısının kadına çizdiği “**ev içi işler**” erkeğe çizdiği “**ev dışı işler**” şeklindeki toplumsal rollerin doğurduğu cinsiyete dayalı iş bölümü sonucu öncelikli olarak kadınların toplumsal yaşam deneyimleri aile ve yakın çevresiyle sınırlı kalmaktadır. Ayrıca iş bölümünün toplumsal kurum ve zihniyet tarzlarına zemin oluşturması, kadınların yetki karar alma süreçlerinden ve mekanizmalarından dışlanmasını “doğal” bir olgu haline getirmektedir (Bhasin, 2003). Bunun yanında kadınların geleneksel cinsiyet rolleri ile siyasetin bağdaşmayacağına ilişkin var olan düşünce yapısı kadınların eşleri veya yakın çevreleri tarafından engellenmelerine yol açmaktadır. Kısaca,

toplumda var olan geleneksel rollerin hala varlığını sürdürüyor olması, kadınların karar alma mekanizmalarında yükselememelerinin görünmez nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Bununla ilişkili olarak **hasta, yaşlı, engelli ve çocuk bakımı sorumluluğunun da hala büyük çoğunlukla kadınların üzerinde olması**, kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimlerin bakım hizmetine yönelik politika ve uygulamalar konusundaki isteksizliği özel alanla tanımlanan kadınların rollerini pekiştirmekte olup kadınların kamusal alanda kendi potansiyellerini gerçekleştirmelerinin önünde engel teşkil etmektedir. Potansiyellerinin ortaya konamamasının bir başka nedeni de halen 15 yaş üstü kadınların yaklaşık %10'unun okuma yazma bilmemesi özellikle bazı yörelerde yerel dil ve lehçeleri kullanan kadınların temsil ve katılımın çok ötesinde kamu hizmetlerinden dahi yararlanamaması sorunu ile yüzyüze kalmasıdır. Bu durumda sivil ve sosyal haklarına erişemeyen kadınların politika yapma süreçlerine katılımları da söz konusu olamamaktadır.

Ayrıca, kadının toplum içinde algılanış biçimi ve aile içindeki geleneksel rol dağılımı, demokratik ve katılımcı olmayan mevcut siyaset yapma biçimi ile birleşince siyaseti kadınlar için bir temsil ve katılım meselesinden çıkararak bir “eğitim” meselesi haline dönüştürmektedir. Bu durum, siyasette yer alacak kadınların önüne erkekler için aranmayan üniversite diploması dil bilme şartı, bilindik bir ailenin üyesi olma gibi informel kriterleri çıkarmaktadır.

Konuya ilişkin diğer bir sorun alanı ise cinsiyete dayalı iş bölümü çerçevesinde kadınların daha çok özel alanla tanımlanarak kamusal alandan ve çalışma yaşamından uzak kalmasıdır. İstihdama katılım oranları, kadınların çalışma yaşamından ne ölçüde uzak kaldıklarının en temel göstergesini oluşturmaktadır. İstihdamın dışında kalan kadının kaynağa, krediye ulaşma imkânı son derece azdır. Ayrıca, ülkemizde bakım hizmetlerinin kurumsallaşamaması, okul öncesi eğitimin her ilde zorunlu olmaması ve devlet tarafından bu eğitimin finanse edilmemesi gibi faktörler aile içindeki geleneksel rol dağılımıyla birleştiğinde, kadınların siyaset yapamamasına, çalışma hayatına girememesine, çalışma hayatından çekilmesine veya çalışma hayatına uzun bir aradan sonra dönse bile kariyerinde arzu ettiği pozisyonlara ulaşamamasına yol açmaktadır.

Kadınların karar alma mekanizmalarında artan oranlarda yer alması yönünde gerçekleştirilecek çalışmalarda **“siyasi irade”nin varlığı** son derece önemlidir. Gerek konuya dikkat çekilmesi, gerek gerekli yasal altyapının hazırlanması konularında siyasi iradeye önemli görevler düşmektedir. **Siyasi kararlılık**, hem bürokrasiyi hem toplumu konuya ilişkin

olarak harekete geçirecek güce sahiptir. **Sivil toplum kuruluşlarının da desteğiyle** bu kararlılık perçinlenerek istenilen noktaya varılacağı düşünülmektedir. Ancak, günümüzde kadına yönelik şiddet, kadınların ve kız çocuklarının eğitimleri konusunda nisbeten kararlılık gösteren siyasi iradenin, kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarında temsili konusuna gelindiğinde zayıfladığı görülmektedir. Bu noktada, siyasi iradenin konuya hassasiyetle yaklaşmasının kadınların karar alma mekanizmalarına katılımları konusunda teşvik edici olacağı düşünülmektedir.

Siyasi iradenin sağlanmasının yanı sıra bürokrasi içerisinde de konu detaylı olarak ele alınmalıdır. Detaylı olarak ele alındığının en önemli göstergelerinden birisi de konuya ilişkin resmi istatistiklerin düzenli ve sistematik olarak tutulmasının sağlanmasıdır. Ancak, günümüzde kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarında temsiline ve katılımına ilişkin düzenli bir bilgi ağı bulunmamaktadır. Bilgiler parçalanmış olarak, farklı kurum ve kuruluşların bünyesinden elde edilmekte olup zaman zaman farklı verilerin çakışmasına neden olmaktadır. Bu durum ise verilerin güvenilirliği sorusunu gündeme getirmektedir.

Kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarında temsilini artırmak için **toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının tüm kurum ve kuruluşlarca benimsenmesi** önem taşımaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının özel sektörden, üniversitelere, kamu kurum kuruluşlarından meslek örgütlerine kadar yerleştirilmesinde, konuya ilişkin bilinç oluşturulup farkındalık artırılmasında ise kadın konusunda çalışan sivil toplum kuruluşlarının önemli bir rol üstlendiği söylenebilir. Ancak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaştırılmasını sağlamak üzere söz konusu kadın **STK'ların yeterince desteklenmediği dile getirilmektedir**. Bu durumda bir sorun alanı olarak ele alınması gerekmektedir.

5. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

5.1. Kısa Vadeli Çözümler

- Kadınların yasal eşitlikten yararlanabilecek, eşit fırsatlara sahip olmadığı göz önüne alındığında, Anayasanın kadınları her alanda destekleyerek devleti yasal ve idari önlemler almakla görevlendirecek biçimde değiştirilmesi gerekmektedir.
- Vatandaşlık hakkının anayasal tanımından dayanak alan, kadınlar ve erkekler arasında eşit statü ve eşit temsil talebinin yasal teyidi anlamına gelen Parite, Anayasa değişikliği ve Anayasa'da kadın erkek eşitliğinin sağlanması tartışmaları çerçevesinde birlikte değerlendirilmelidir. Bu çerçevede, mümkün olan en kısa zamanda Parite yasasının çıkarılarak yürürlüğe girmesi gerekmektedir.
- Seçim yasasında yapılacak değişikliklerle ülke barajı ya tümüyle kalkmalı ya da %3 veya %5'e indirilmelidir.
- Kamu idaresinde ve Yerel yönetimler bünyesinde **kadın-erkek eşitlik birimleri** oluşturularak toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı yerleşene kadar bu birimlerin oluşturulmasının ilgili mevzuat çerçevesinde zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir.
- Kadın-erkek eşitlik birimleri konusunda mevzuatın kadın örgütlerinin katılımını sağlama ve bu birimlerin etkinliğini izleme, denetleme ve raporlama mekanizması oluşturmayı içermesi gerekmektedir.
- Kadınların katılımı konusunda doğrudan veya dolaylı olarak ayrımcılık yapan bütün engelleri kaldırmak için parti yapılarının tartışılmasını sağlayacak platformlar oluşturulmalıdır.
- Kadınla erkeğin işleri ve ebeveynliğe ilişkin sorumlulukları paylaşmaları sağlanmalıdır. Örneğin devredilemez babalık izni gibi düzenlemelere mevzuatta yer verilmelidir. İş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik çalışmalara hız verilmelidir.
- Anayasa' da toplumsal cinsiyet eşitliği hedefinin gözetilebilmesi için cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimi nedeniyle ayrımcılık yapılamayacağı ibaresine yer verilmelidir.
- Ülkemizde neredeyse dört kadından sadece birinin istihdamda olduğu dikkate alınarak, üst yönetimde kadın temsiliyet oranını artırmaya çalışırken öncelikle kadın istihdam oranını da artırmaya odaklanılmalıdır. Bu çerçevede, eğitimin yaygınlaştırılması

politikalarının sürdürülmesinin yanı sıra, iş ve aile yaşamını uyumlaştırma politikalarının da devreye girmesi sağlanmalıdır.

- Kadınların çalışma hayatında kalmasını kolaylaştıracak ve kadın ile erkek arasındaki fırsat eşitliğinin de artmasına katkı sağlayacak devletin finanse ettiği kreş ve kurumsal bakım hizmetlerine ilişkin uygulamaların yaygınlaştırılması gerekmektedir.
- Hükümet dışı kuruluşların, sendikaların ve özel sektörün, karar alma organlarına ve bütün alanlarla her düzeydeki müzakerelere eşit katılım dâhil mevkileri açısından kadın-erkek eşitliğini sağlama çabaları teşvik edilmelidir.
- Kadın sivil toplum kuruluşlarının gerek yaptıkları çalışmalar gerek geliştirdikleri işbirlikleri desteklenmeli ve işbirliğini güçlendirmeye yönelik stratejiler geliştirilmelidir.
- Karar alma mekanizmalarındaki kadın oranının düzenli ve sistematik tutulmasını sağlamak için TÜİK öncülüğünde ilgili tüm kurum kuruluşlarla çalışmalar yürütülmelidir.
- Üniversitelerde toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların karar alma mekanizmalarında yer almasına ilişkin eğitim programları konulmalıdır.

5.2. Orta Vadeli Çözümler

- Kadınların yalnızca ailenin bir üyesi olarak değil, başlı başına birer birey olarak algılanması gerekliliği çerçevesinde Kadın Bakanlığı oluşturulmalıdır.
- **Siyasi Partiler ve Seçim Yasaları değiştirilmelidir.** Siyasi partilerin karar alma organlarında kadınların eksik temsilini ortadan kaldırmak amacıyla siyasi partiler ve seçim yasalarına gerekli hükümler eklenmeli ve değişiklikler gerçekleştirilmelidir.
- Kadınların parti yönetimlerinde, yerel meclislerde ve TBMM’de eşit birey ve yurttaş olarak temsil ve katılımları anayasal zorunluluk haline getirilmelidir.
- Yerel yönetimler başta olmak üzere tüm kurum ve kuruluşlarda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin benimsenmesine ilişkin düzenlemeler hayata geçirilmelidir.
- Siyasi parti kadın kollarının daha etkin olarak siyaset içerisinde yer alması ve kadın kollarındaki üyelerin parti karar organlarında yer almasına yönelik olarak partilerin iç tüzüklerinde gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- Seçilmiş kadın kollarının parti karar organlarında söz sahibi olmalarına ilişkin düzenlemenin Siyasi Partiler Kanunu’nda yer alması sağlanmalıdır.

- Siyasi Partiler Kanunu ile kadın kolları özerk bütçesi olan, parti en üst karar organında etkili ve yetkili biçimde temsil edilen, milletvekili ve yerel seçimlere yönelik aday listelerinin oluşumunda, biçimlenmesinde etkin kılınan bir yapıya kavuşturulmalıdır.
- Siyasi Partiler Seçim Kanunu ile siyasi parti kaynaklarının en az %20'sinin toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine yönelik çalışmalara ayrılma koşulu düzenlenmelidir.
- Eşitlik Çerçeve Yasası çıkarılmalıdır.
- Siyasette kadınları adaylığa teşvik edecek gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- Partilere verilen hazine yardımının en az %20'sinin kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmalara ayrılması koşulu yasayla düzenlenmelidir. İzleme, değerlendirme ve denetleme mekanizmaları oluşturulmalıdır.
- Kamu kuruluşlarına atamalarda, kadın-erkek eşitliğini gözetecek yaklaşımlar benimsenmeli ve bunların yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Özellikle devlet memuriyetlerine ve bürokratik görevlere atamada cinsiyet kotası zorunlu hale getirilmelidir.
- Kadınların hizmetlere erişiminin önündeki engeller kaldırılmalı ve gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- Kadınların, üst düzey karar alma süreçlerine ulaşabilirliğini izleyecek mekanizmaların kurulması sağlanmalıdır.
- Kadınların politika oluşturma süreçlerine katılımını sağlamak üzere kadın örgütlerinin mecliste ve yerel meclislerde ihtisas komisyonlarına katılımının sağlanması ve kolaylaştırılması için gerekli mekanizmaları oluşturacak düzenleme ve uygulamalar yapılmalıdır.
- Yerel yönetimler dâhil birçok kurum ve kuruluşun stratejik plan ve programları toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde, toplumsal cinsiyet bakış açısını gözeterek şekilde hazırlanmalıdır. Bu çerçevede, yerel yönetimler başta olmak üzere, kamu ve özel sektör dâhil tüm kurum ve kuruluşların toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalığını artıracak çalışmalara devam edilmelidir.
- Yerel yönetimler yasasında toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını dikkate alan düzenlemeler yapılmalıdır.
- Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü kurulmalıdır.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınların toplumsal konumunun gelişmesi açısından, kadınların Fransız Devrimi ile başlattıkları eşit olma mücadelesinin özellikle günümüzde hızlandığını söylemek mümkündür. Günümüzde demokrasiye atfedilen önemin gittikçe artması ile birlikte kadın erkek eşitliği demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından biri olmuştur.

Bu çerçevede, ülkemiz, kadın hakları konusunda en hızlı ve en çarpıcı gelişmeleri yaşayan ülkelerden biridir. Cumhuriyetle birlikte, özellikle 80'lerde hız kazanan kadın hareketinin de etkisiyle ülkemizde kadın erkek eşitliğinin sağlanması yönünde gerçekleştirilen çalışmalarda önemli adımlar atılmakla birlikte henüz istenilen düzeye ulaşamamıştır. Bu noktada, kadınların karar alma mekanizmalarından temsili, kritik bir öneme sahiptir. Kadınların siyasal yaşam başta olmak üzere karar alma mekanizmalarında yeterli oranlarda temsil edilmemeleri, dünyada genel olarak cinsiyetler arasında var olan eşitsizliğin bir göstergesi niteliğindedir. Oysa kadınların karar alma süreçlerine eşit katılımı, sadece adalet ve demokrasi talebi olmakla kalmayıp aynı zamanda kadının statüsünün geliştirilmesinin de gerekli bir koşuludur. Kadının her düzeyde yönetime faal katılımı sağlanmadan ve karar almanın bütün düzeylerine toplumsal cinsiyet ana akımlaştırma yaklaşımı yerleştirilmeden eşitlik, kalkınma ve çağdaşlık hedeflerine ulaşılması mümkün gözükmemektedir.

Yasal eşitliğin gerçek eşitliği sağlamayacağı en somut biçimde siyasal düzlem başta olmak üzere karar alma mekanizmalarında kadın temsili açısından gözlenebilmektedir. Yasalarda kadınların katılımının önünde bir engel olmamasına rağmen günümüzde **Anayasanın kadını bir birey ve yurttaş olarak tanımlayacak şekilde yeniden ele alması gerekliliği, eşitlik çerçeve yasasının çıkması ve geçici özel önlem politikalarının uygulanmasına yönelik çalışmaların hız kazanması gerekliliği halen bir sorun alanı olarak varlığını sürdürmektedir.** Yasal çerçeve dışında, siyasal katılımı önemli olan kaynaklara ulaşım bakımından kadınların bilinen eşitsiz konumu, kadınların önündeki en önemli engeli oluşturmaktadır. Eğitim, sağlık, istihdam gibi diğer alanlardaki eşitsizlikler, karar alma mekanizmalarında kadınların temsil sorununa yansımaktadır.

Öte yandan, toplumda egemen olan seçkin ve paternalist siyasal kültür kadınların önünde bir engel oluşturmaktadır. Siyaset dâhil yönetim işi çoğunlukla erkek işi olarak değerlendirilmekte, kadınlar özel alanla tanımlanarak faaliyet alanları ev ve yakın çevre ile sınırlandırılmaktadır. Bunun yanında, siyasal sistem ve partilere ilişkin yapısal ve kültürel

unsurlar da kadınları dışlamaktadır. Adaylık süreçleri, siyasal yaşamın işleyiş ve örgütlenmesi, kadınların siyasal partiler içinde güçlü bir baskı grubu olarak örgütlenememeleri, siyasal rollerinin ve katılımlarının büyük ölçüde yalnızca seçmenlikle sınırlı kalmasına neden olmaktadır.

Yerel bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliğinin tam olarak benimsenmemesi ise kadınların yerelde yaşanan sorunların çözümünde aktif olarak yer alamaması sonucunu doğurmaktadır. Yerelde konuya ilişkin oluşturulması gereken kurumsal mekanizmaların oluşturulmaması, bütçeleme için kadın ve erkek ihtiyaçlarına yönelik olarak düzenlenmemesi, oluşturulan komisyonlarda kadınların sesi ve sorunlarına yer verilmemesi, kadınların yerelde karar alma mekanizmaları dışında kalmalarına neden olmaktadır.

Ulusal ve yerel siyasetin dışında, bürokraside, çalışma yaşamında, meslek örgütleri dâhil birçok kurumsal mekanizmada kadınların yeterince temsil edilmediği ancak var olma mücadelelerinin devam ettiği görülmektedir. Bu noktada, kadınların karar alma mekanizmalarında istenilen oranlarda temsil edilmeleri için kendilerini çevreleyen sorunlar ve engellerin farkında olmaları önemli bir hususu oluşturmaktadır. Kadınların tüm alanlarda deneyimledikleri ve içinde buldukları sorunların kısır döngüden çıkabilmesi için kadınlar dahil erkeklerin bilinçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet konusunda tüm toplumun farkındalığının artırılmasına da ihtiyaç duyulmaktadır. Eşit, özgür, insan potansiyelini yaşama geçirilebilen bir kadına ulaşmak için farklı kesimlerden kadınlar arasındaki farklılıkları da gözetecek kapsamlı ve çok boyutlu politikalar gerekmektedir. Bu nedenle, eğitim, sağlık, çalışma yaşamı vb. tüm alanlarda karar alma mekanizmalarında kadınların yer almalarına yönelik çalışmalar yapılması önem arz eden bir husustur. Siyasi iradenin bu konuda göstereceği kararlılığın ise çalışmaların başarıya ulaşması açısından son derece gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Bunun yanı sıra, kadın örgütlenmelerine de önemli görevler düşmektedir. Kadın sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi ve kamu kuruluşlarıyla karşılıklı diyalogun geliştirilmesi kadar kadın örgütlerinin başarılı şekilde yürüttüğü savunuculuk çalışmalarını sürdürmeleri de kadınların karar alma mekanizmalarında yer almalarının önündeki engellerin çözüme kavuşturulması ve kadınların da karar verici konumunda olmayı hedeflemesi, talep etmesi, mücadelesini sürdürmesi açısından önemli görülmektedir.

Bahsi geçen söz konusu hususlar çerçevesinde, kadınların yetki ve karar alma mekanizmalarında temsiline yönelik olarak izleme ve değerlendirme ölçütlerinin

oluşturulması gerekmektedir. Bu çerçevede, gerek kamu gerekse özel sektördeki yöneticilerin sayılarının cinsiyete göre ayrı ayrı toplanması gerekir. Devlet Personel Başkanlığı ile Yüksek Seçim Kurulundan TUİK' e sağlıklı veri akışını sağlayacak bir mekanizmanın kurulması ile bu verilerin hesaplanabilmesi mümkün olacaktır. Bu çerçevede Yetki ve Karar alma mekanizmalarında kadının durumunu tespit etmek üzere kullanılacak göstergeleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Parlamentoda kadın milletvekili oranı
- Belediye meclisinde yer alan kadın oranı
- İl Genel Meclisindeki kadın oranı
- İllerde kadın erkek eşitlik birimlerinin varlığı ve dayanağını yasadan alıp almadığı
- Sürece kadın örgütlerinin dâhil edilip edilmediğı
- Siyasi Partilerin karar organlarında yer alan kadınların oranı
- Siyasi Partiler bütçesinden kadın çalışmalarına/kadın katılımına ayrılan pay

Sonuç olarak, kadınlar karar mekanizmalarında yer aldıkça sorunlarına dair çözümlerin parçası olarak yaşamlarındaki görünmez engellerden kurtulacak, eşit ve özgür yurttaşlar olarak toplum içerisinde yer alacaklardır.

KAYNAKLAR

- Bhasin, K., *Toplumsal Cinsiyet "Bize Yüklenen Roller"*, (K. Ay, Çev.) İstanbul: KADAV Yayınları, 2003
- Bora, A., *Sivil Toplum Kuruluşları İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi*, Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, 2008
- Cerit Mazlum, S., *Kadınlarla ve Kadınlar İçin Yerel Yönetim* (1 Baskı), İstanbul: KA-DER Yayınları, 2008
- Çadır, M., *Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü*, KSGM Yayınları, 2009
- European Commission, *Women in European Politics - Time for Action*, 2009
- European Commission. "Report on Progress on Equality between Women and Men in 2010: The gender balance in business leadership", 2010
- Gender Gap Report, <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2012/#>, Kasım 2012
- Gökçimen, S., *Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi*, Yasama Dergisi, 2008
- Gücük, D., *Kadınların Siyasal Katılımları ve Katılıma Etki Eden Faktörler: Ankara-Mamak/Çankaya Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2006
- IPU, *Women in National Parliaments*, <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>, Ekim 2012
- KA-DER, *Cinsiyet Eşitliği Yolunda Yerel Politikalar Raporu* (1. Baskı). Ankara: Yalçın Matbaacılık, 2006
- KA-DER, *Kadın Sorunlarına Çözüm Arayışı Kurultayı*. İstanbul: Acar Matbaacılık, 2004
- KA-DER, *Eşit Temsil İçin Cinsiyet Kotası: Erkek Demokrasiden Gerçek Demokrasiye*, İstanbul: Acar Matbaacılık, 2005
- KA-DER, *İstatistikler Veritabanı*, <http://www.ka-der.org.tr/?p=istatistik>, Ekim 2012
- KSGM, *Yetki ve Karar Alma Sürecinde Kadın*, Ankara, 2008
- Kılıç, Z., *Eşitlik İçin Kota Politikaları*, http://kasaum.ankara.edu.tr/gorsel/dosya/1215414788Kadin_Kotasi.pdf, 2001
- KSGM, *Türkiye’de Kadının Durumu Raporu*, Ekim 2012
- Sancar-Üşür, S., *Siyasal Yaşam ve Kadınlara Destek Politikaları*, Ankara: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, 1997
- Şahin, F., *Kadınların Siyasal Katılımları Çerçevesinde Kadın Meclislerinin Yerel Siyasetteki Etkinlikleri ve Üye Profilleri*, KSGM Yayınları, 2009
- The Corporate Gender Gap Report*, 2011
- TUİK, *İstatistiklerle Kadın*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, 2011

Tuncer, E., *Siyasette Kadın*, Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları:6, 2006

European Commission weighs options to break the 'glass ceiling' for women on company boards(b.t.).10Kasım2012.<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/12/213&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

Barroso J. M..(2009). Women's Charter: Barroso's commitment to gender equality..

12.10.2012.http://ec.europa.eu/commission_2010_2014/president/news/documents/pdf/20100305_1_en.pdf

Kadın Katılımı Olmadan Anayasa Olmaz. (b.t.). 22.11.2012.

<http://www.farklihaber8.com/haber/tartisma/kadin-katilimi-olmadan-anayasaolmaz/2195.aspx>

EKLER

EK: 1

Tablo 1.1. Dünya parlamentolarında kadın temsil oranı

DÜNYA PARLAMENTOLARINDA KADIN TEMSİLİ	
Toplam Milletvekili Sayısı	46.159
Bilinen toplumsal cinsiyet analizi	45.939
Erkek	36.669
Kadın	9.270
Kadınlara Yüzdesi	%20.2

Kaynak: www.ipu.org 30.09.2012

EK 2:

Tablo 2.1. Seçim yılı ve cinsiyete göre milletvekilli sayısı ve Meclis'te temsil oranı, 1935-2011

Seçim Yılı	Toplam Milletvekili Sayısı	Erkek	Temsil Oranı (%)	Kadın	Temsil Oranı (%)
1935	399	381	95,5	18	4,5
1939	429	413	96,3	16	3,7
1943	455	439	96,5	16	3,5
1946	465	456	98,1	9	1,9
1950	487	484	99,4	3	0,6
1954	541	537	99,3	4	0,7
1957	610	602	98,7	8	1,3
1961	450	447	99,3	3	0,7
1965	450	442	98,2	8	1,8
1969	450	445	98,9	5	1,1
1973	450	444	98,7	6	1,3
1977	450	446	99,1	4	0,9
1983	399	387	99,1	12	3,0
1987	450	444	97,0	6	1,3
1991	450	442	98,7	8	1,8
1995	550	537	98,2	13	2,4
1999	550	527	97,6	23	4,2
2002	550	526	95,6	24	4,4
2007	550	500	90,9	50	9,1
2011	550	471	85,6	79	14,4

EK 3:

Tablo 2.2. Türkiye’de yerel yönetimlere seçilmiş kadın sayısı ve oranı

	<i>Toplam Sayı</i>	<i>Kadın Sayısı</i>	<i>Kadın Oranı (%)</i>
1999 Seçimleri			
Belediye Başkanları	3.216	20	0,6
İl Genel Meclisi Üyeleri	3.122	44	1,4
Belediye Meclisi Üyeleri	34.084	541	1,6
2004 Seçimleri			
Belediye Başkanları	3.225	18	0,56
İl Genel Meclisi Üyeleri	3.208	56	1,75
Belediye Meclisi Üyeleri	34.477	799	2,32
2009 Seçimleri			
Belediye Başkanları	2.903	26	0,9
İl Genel Meclisi Üyeleri	3.281	115	3,51
Belediye Meclisi Üyeleri	32392	1471	4,54

Kaynak: Tuncer, 2006-KSGM, 2009

EK 4:

ANAYASA MAHKEMESİ

Tablo 2.3. Anayasa Mahkemesi'nde Kadın Oranı

UNVANI	TOPLAM SAYI	KADIN SAYISI	KADIN ORANI
Başkan	1	0	0
Başkan Vekili	2	0	0
Üyeler	14	2	14,2
Genel Sekreter	1	0	0
Genel Sekreter Yardımcısı	2	0	0
Raportörler	36	6	16,6

KA-DER, Eylül 2012

DANIŞTAY

Tablo 2.4. Danıştay'da Kadın Oranı

UNVANI	TOPLAM SAYI	KADIN SAYISI	KADIN ORANI
Başkan	1	0	0
Başsavcı	1	0	0
Başkan Vekili	2	1	50
Genel Sekreter	1	0	0
Genel Sekreter Yardımcısı	3	0	0
Daire Başkanı	15	4	26,6
Üyeler	152	37	24,3

KA-DER, Eylül 2012

SAYIŞTAY

Tablo 2.5. Sayıştay'da Kadın Oranı

UNVANI	TOPLAM SAYI	KADIN SAYISI	KADIN ORANI
Başkan	1	0	0
Başkan Yardımcı	2	0	0
Bölüm Başkanları	8	0	0

KA-DER, Eylül 2011

EK 5:

Tablo 2.6. 2010-2011 Öğretim Yılı Öğretim Elemanları Sayısı

2010-2011 Öğretim Yılı Öğretim Elemanları Sayısı	TOPLAM SAYI	KADIN SAYISI	KADIN ORANI
Profesör	15529	4228	27,6
Doçent	8486	2735	32,3
Yardımcı Doçent	21717	7705	35,4
Öğretim Görevlisi	17520	6844	39
Okutman	8190	4917	60
Uzman	3257	1466	45
Araştırma Görevlisi	36669	17603	48

Yüksek Öğretim Kurulu 2010-2011 yılı istatistikleri

EK 6:

Tablo 2.7 Sendikaların Karar Alma Mekanizmalarında Kadın Oranı

SENDİKALAR

KONFEDERASYON (İşçi/İşveren)	Başkan			Yönetim Kurulu		
	Toplam	Kadın	Kadın Oranı %	Toplam	Kadın	Kadın Oranı %
DİSK	1	0	0	8	0	0
HAK-İŞ	1	0	0	5	0	0
TÜRK-İŞ	1	0	0	5	0	0
TİSK	1	0	0	25	2	8
TOPLAM	4	0	0	43	2	4,6

KA-DER, Eylül 2012

KONFEDERASYON (Kamu Görevlileri)	Başkan			Yönetim Kurulu		
	Toplam	Kadın	Kadın Oranı %	Toplam	Kadın	Kadın Oranı %
KAMU-SEN	1	0	0	9	0	0
KESK	1	0	0	6	1	16,6
MEMUR-SEN	1	0	0	6	0	0
BASK	1	0	0	9	2	22,2
HAK-SEN	1	0	0	8	1	12,5
TOPLAM	5	0	0	38	4	10,5

KA-DER, Eylül 2012

EK 7:

Tablo 2.8 İşveren ve Meslek Örgütlerinin Karar Alma Mekanizmalarında Kadın Oranı

Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği-TÜSİAD

UNVANI	TOPLAM SAYI	KADIN SAYISI	KADIN ORANI
Başkan	1	1	100
Başkan Yardımcısı	3	0	0
Yönetim Kurulu Üyeler	7	2	28,5

KA-DER, Eylül 2012

Müstakil Sanayiciler ve İşadamları Derneği-MÜSİAD

UNVANI	TOPLAM SAYI	KADIN SAYISI	KADIN ORANI
Başkan	1	0	0
Başkan Yardımcısı	5	0	0
Yönetim Kurulu Üyeler	15	0	0

KA-DER, Eylül 2012

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği-TOBB

UNVANI	TOPLAM SAYI	KADIN SAYISI	KADIN ORANI
Başkan	1	0	0
Başkan Yardımcısı	5	0	0
Yönetim Kurulu Üyeler	9	0	0

KA-DER, Eylül 2012

Türkiye Ziraat Odaları Birliği-TZOB

UNVANI	TOPLAM SAYI	KADIN SAYISI	KADIN ORANI
Başkan	1	0	0
Başkan Yardımcısı	1	0	0
Yönetim Kurulu Üyeler	8	0	0

KA-DER, Eylül 201

BÖLÜM 2:

İSTİHDAM ALT ÇALIŞMA GRUBU RAPORU

Katılımcı Listesi

Başkan: Serap Güre Şenalp, (KEİG, iletisim@keig.org)

Raportör: Aslı Çoban (ODTÜ, asli.cob@gmail.com)

İSİM-SOYAD	KURUM	E-MAIL
Ayşe Öner	KOSGEB, Bakanlık Müşaviri	ayse.oner@kosgeb.gov.tr
Berna Toksoy Redman,	TÜSİAD, TÜSİAD Sosyal Politika Araştırmaları Kıdemli Bölüm Sorumlusu	btoksoy@tusiad.org)
Ceren Seda Erdem	ÇSGB-Çalışma Genel Müdürlüğü, Çalışma Uzmanı	cerdem@csgb.gov.tr)
Ceylan Arık	ÇSGB-Çalışma Genel Müdürlüğü, Çalışma Uzman Yrd.	carik@csgb.gov.tr
Derya Karademir	TİSK, Avukat	dkarademir@tisk.org.tr)
Dilek Üstün	KAGİDER, YK Üyesi,	ofis@kagider.org/ kagider@kagider.org
Seniye Nazik Işık	Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Çalışma Grubu	nyisik@gmail.com – eekcgg@gmail.com
Emel Memiş	Ankara Üniversitesi, Yrd. Doç. Dr.	emel.memis@gmail.com
Esra Belen	TİSK, Uzman	ebelen@tisk.org.tr
Esra Kulak	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı-Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, ASPB Uzmanı	esra.kulak@aile.gov.tr
Fatma Temiz	Devlet Personel Başkanlığı- Hukuk ve Mali Statü Dai. Bşk. , Uzman,	ftemiz@dpb.gov.tr
Funda İde	ÇSGB-Çalışma Genel Müdürlüğü, Çalışma Uzman Yrd.	fide@csgb.gov.tr
Gülây Toksöz	Ankara Üniversitesi-Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Prof. Dr.	gulay.toksoz@gmail.com
Hülya Uzuner	TÜRK-İŞ Konfederasyonu, TÜRK-İŞ Kadın İşçiler Uzmanı	hulyauzuner@gmail.com
Jülide Sarıeroğlu	HAK-İŞ Konfederasyonu, UZMAN	jsarieroglu@hakis.org.tr
Nevra Akdemir Tören	KEİG, Uzman	nevra@keig.org / nevranin@gmail.com
Nimet Kaleli	GTHB- Eğitim Yayım ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Koordinatör	nimetkaleli@hotmail.com
Özge Berber Ağtaş	ILO, Uzman	berber@ilo.org
Özgün Millioğulları Kaya	DİSK, Uzman	ozgunnc@gmail.com

Özlem Güngör	Maliye Bakanlığı-Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Uzman	ozlemcagluoglu@bumko.gov.tr
Yılmaz Halis Dörtlemez	İŞ-KUR-İstihdam Dairesi Başkanlığı, Uzman Yrd.	halis.dortlemez@iskur.gov.tr
Yücel Karakoyun	İŞ-KUR-İstihdam Dairesi Başkanlığı, Uzman	yucel.karakoyun@iskur.gov.tr
Zehra Adıyaman	MEB-Mesleki Eğitim Genel Müdürlüğü, Şube Müdürü	zadiyaman@meb.gov.tr
Ziya Kürşat Babayigit	ÇSGB-Çalışma Genel Müdürlüğü, Çalışma Uzman Yrd.	zkbabayigit@csgb.gov.tr

İçindekiler

<u>BÖLÜM 2:</u>	62
<u>İSTİHDAM ALT ÇALIŞMA GRUBU RAPORU</u>	62
<u>Katılımcı Listesi</u>	63
<u>Tablo ve Grafikler Listesi</u>	66
<u>Kısaltmalar</u>	67
<i><u>YÖNETİCİ ÖZETİ</u></i>	68
<u>1. GİRİŞ</u>	71
<u>2. DÜNYADAKİ MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER</u>	73
<u>3. TÜRKİYE’DEKİ MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER</u>	77
<u>4. TÜRKİYE’DEKİ SORUN ALANLARI</u>	91
<u>5. TÜRKİYE’YE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ</u>	104
<u>6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME</u>	118
<u>Tablo ve Grafikler</u>	122
<u>KAYNAKLAR</u>	136
<u>EKLER</u>	139

Tablo ve Grafikler Listesi

Tablolar

- Tablo 1: 15 ve Üzeri Yaştaki Nüfusun İşgücü ve İstihdam Durumu, Türkiye (2011)
- Tablo 2: 15 ve Üzeri Yaştaki Nüfusun İşgücü ve İstihdam Durumu, Kent (2011)
- Tablo 3: 15 ve Üzeri Yaştaki Nüfusun İşgücü ve İstihdam Durumu, Kır (2011)
- Tablo 4: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre İşgücü Durumu (2011)
- Tablo 5: Tarım-Tarım dışı istihdamın cinsiyetlere göre dağılımı (2011)
- Tablo 6: Yaş Grubuna ve Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranları (2011)
- Tablo 7: Eğitim Durumuna Göre Kadınların ve Erkeklerin İşgücüne Katılım Oranları
- Tablo 8: Meslek Grubuna Göre İstihdam Edilenler
- Tablo 9: İktisadi Faaliyet Koluna Göre İstihdam Edilenler, NACE Rev.2, Kent
- Tablo 10: İktisadi Faaliyet Koluna Göre İstihdam Edilenler, NACE Rev.2, Kır
- Tablo 11: İstihdamın Sektörlere Dağılımı, Türkiye, Kadın
- Tablo 12: İstihdamın Sektörlere Dağılımı, Türkiye, Erkek
- Tablo 13: İşteki Durumu ve Kayıtlılığa Göre Kadın İşgücü (2011)
- Tablo 14: TÜİK Zaman Kullanım Anketleri Sonuçlar

Grafikler

- Grafik 1: Çeşitli Ülkelerde Kadınların İstihdam Düzeylerinin Yüzde Dağılımı (2011)
- Grafik 2: İşgücüne dahil olmama nedenleri (2011)
- Grafik 3: Hanehalkı ve Ev Bakımına Ayrılan Zaman

Kısaltmalar

AÇEV	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
BM	Birleşmiş Milletler
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DB	Dünya Bankası
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
EKOSOK	Ekonomik ve Sosyal Konsey
EU	European Union (Avrupa Birliği)
GTHB	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
HAK-İŞ	Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
İİMEK	İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulu
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KA-DER	Kadın Adayları Destekleme Derneği
KAGİDER	Kadın Girişimciler Derneği
KEFEK	TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
KEİG	Kadın Emeği ve İstihdamı Platformu Girişimi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TEPAV	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TİSK	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TÜRK-İŞ	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD	Türk Sanayici ve İşadamları Derneği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TYÇP	Toplum Yararına Çalışma Programları
CEDAW	United Nations Convention on Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)
WEF	World Economic Forum (Dünya Ekonomik Forumu)
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

YÖNETİCİ ÖZETİ

Dünya Ekonomik Forumu'nun Küresel Cinsiyet Uçurumu endeksinin 2012 verilerine göre Türkiye, işgücüne katılım ve fırsatlar alt bölümü itibariyle 135 ülke arasında 129. sıradadır. Bu durum Türkiye'de kadınların işgücü piyasasına katılım ve diğer ekonomik kaynak, kurum ve haklara erişimindeki alarm veren durumun bir göstergesidir.

Türkiye'nin içerisinde bulunduğu uluslararası toplum, farklı düzenlemeler ve mekanizmalar yolu ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin diğer toplumsal kurumlar kadar işgücü piyasası ve çalışma yaşamında da sağlanmasına dönük kamusal politikaları yönlendirmeye çabalamaktadır. Bunlar arasında Birleşmiş Milletler, ILO ve AB kurumlarının sağladığı çerçeveler özel önem taşımaktadır. Bu kurumların düzenlemeleri itibariyle Türkiye BM CEDAW, ILO sözleşmeleri ve Avrupa Sosyal Şartı bağlamında, henüz müzakereye açılmamış da olsa, çeşitli yükümlülükler altındadır.

Bunların da ötesinde, sürdürülebilir kalkınmanın ve insana yakışır iş ortamının sağlanması, yani toplumsal kalkınma, kadınların ekonomik sistemde sosyal haklarını kullanabilen, faydalar ve gelişmelerden yararlanabilen, eşitlik temelinde katılım gösterebilen bireyler olmalarının güvence altına alınması ile mümkündür. Bu bakış açısıyla, kadınlar, dezavantajlı bir kategori olarak tanımlanmamalıdır. Küçük ya da geçici nüfus grupları için geçerli olabilecek dezavantajlı kategorisi, nüfusun yarısını oluşturan kadınlar için kullanıldığında, kadınların toplumda bütüncül ve yerleşikleşmiş -kültürleşmiş- ayrımcılık biçimleri ile ikincilleştirilmesi olgusunu gözlerden saklayacaktır. Bununla birlikte, işgücü piyasası ve çalışma yaşamı da dahil olmak üzere toplumsal kurumlar kadınları dışlayan ve/ya ikincilleştiren ayrımcı gelenek ve yapılar üzerine kurulduklarında, eşitlikçi ve sosyal haklara dayalı bir perspektife sahip politikalar çerçevesinde kadınlar 'özel ilgi gerektiren' bir grup olarak değerlendirilmelidir.

Kadınları ayrımcı yapı ve gelenekler nedeniyle ortaya çıkan ve özel ilgi gerektiren bir grup olarak tanımlamanın doğal bir sonucu, onların sistematik olarak toplumsal ve ekonomik politikalarda kapsanmasını sağlayacak anaakımlaştırma politikalarını geliştirirken bir yandan da sistematik ayrımcılığın ortaya çıkardığı inatçı yapı ve alışkanlıklarla başa çıkmak için geçici özel önlemlerin alınması olmalıdır. Uluslararası politika ve uygulamalar ile başarılı ülke örneklerinde de anaakımlaştırma ve geçici özel önlemler cinsiyet ayrımcılığı ile mücadelenin temel stratejik araçları durumundadır.

Bu noktada kadınların da kendi içinde farklılaşmış bir sosyal kategori olduğu hatırlanmalıdır. Yoksul, yaşlı, hasta, kırsal, genç, engelli, hükümlü, LBT, kronik hasta,

boşanmış, seks işçisi kadınlar toplumsal cinsiyete eklene ve aynı kategorideki erkeklerden bu anlamda farklılaşan dezavantajlı özel gruplar meydana getirmektedir. Bu gruplarda yer alan kadınların çoklu özel durumlarını dikkate alan özel politikalar mutlaka ayrıca geliştirilmelidir.

Bu çerçevede ele alındığında Türkiye'de kadınların işgücü piyasası ve çalışma yaşamına eşitlik ve sosyal haklara eşit erişim temelinde katılımlarının sağlanmasına yönelik alınması gereken bir dizi tedbirin olduğu görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm politikaların asli bir prensibi olması ve makro düzeyden mikro ve yerel düzeye kadar tüm politika, program ve uygulamalara yön vermesi gerekmektedir. Diğer bir deyişle, anaakımlaştırma stratejisi hem politik kararlılığın sistematik olarak geliştirilmesi, hem de bu kararlılığın ve toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının özel ve sivil örgütler, kurumlar ile bireylerin bakış açılarına yansıtılması açısından önemlidir. Unutulmamalıdır ki toplumsal cinsiyet eşitliği yönünde yol almak öncelikle toplumsal zihniyet dönüşümü konusudur ve bu noktada kamu politikasının öncülüğü canalcı önemdedir.

Kadınların ekonomik yaşama katılımlarının desteklenmesine yönelik atılması gereken ilk ve en temel adım “Ulusal Kadın İstihdamı Stratejisi”nin geliştirilmesi olmalıdır.

Politika konuları arasında toplumsal bakım sistemlerinin kamusal ve kurumsal olarak sunulması öncelikli önem taşımaktadır. Kadınların sorumluluğunda görülen hane içi yükümlülüklerin toplumun sağlıklı yeniden üretimi için gerekli toplumsal bir hizmet olarak yeniden tanımlanması, kadınların işgücü piyasasına girişlerinin kolaylaştırılması kadar çocukların eğitim haklarının ve yaşlı, hasta, sakat ve engelliklerin sosyal haklarının tanınması ve etkin şekilde kullanımı için de temeldir.

Kadın emeği, işgücü ve istihdama katılımı ile ilgili istatistiklerin geliştirilmesi gereklidir. Kayıtsız ya da atipik çalışma ve istihdam diyebileceğimiz kadınlar için yaygın ekonomik etkinlik biçimlerinin tespitine yönelik mevcut istatistik sistemlerindeki eksiklikler çalışma konusu edilmeli ve düzeltilmelidir. Kadınların işsizliğine yönelik ve kadınların ağırlıklı yer aldıkları, ev eksenli çalışma, ev hizmetlerinde çalışma gibi çalışma alanları için özel veritabanları, bunlara temel olacak kategori, gösterge ve raporlama biçimleri geliştirilmelidir.

Kadın istihdamına yönelik teşviklerin tamamlayıcı mevzuatının ve uygulama kurallarının etkinliğinin gözetilmesi ve sonuçlarına yönelik izlemenin yapılması gereklidir.

İstihdam politikası alanında giderek ağırlığını artıran aktif işgücü piyasası politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifine ve hedefine sahip olması gereklidir. Bu

konudaki araştırmalar desteklenmeli, dzenli olarak yenilenen bu araştırmaların sonuçlarına dayalı olarak uygulama sürekli geliştirilmelidir.

1. GİRİŞ

Kalkınma, ekonomik büyümenin çok ötesinde bir toplumsal gelişme düzeyini, başta insan olmak üzere her varlığın sosyo-ekonomik gelişmeye katılmasını, ondan nasibini almasını anlatır. Sosyal hakların kalkınma süreci ile genişleyen bir içeriğe kavuşması esastır. Eğitim, istihdam ve barınma imkânlarına erişim, bakım ve sağlık hizmetlerinden faydalanma, adaletli gelir dağılımına sahip bir toplumda yaşama bu haklar arasındadır. Sosyal haklar, sürdürülebilir kalkınma kadar toplumsal barış için de temel teşkil etmektedir. Bugün bu haklar içerisinde en kritik öneme sahip olanlardan biri, 'insana yakışır iş' olarak ortaya çıkmaktadır. İnsana yakışır iş hedefinin hayata geçirilmesinin önemli esaslarından biri, kadınlar ve erkekler arasında istihdama katılım ve çalışma yaşamındaki imkânlarla erişim ve faydalanma yönünden gözlemlenen farklılık ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasıdır. Bu esas, BM Bin Yıl Kalkınma hedeflerinde de “Kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınların konumunun güçlendirilmesi” başlığı ile yerini bulmuştur⁹. İşgücüne katılım ve istihdam konularında kadınlar ve erkekler arasında eşitsizlikleri tersine çevirmek için, emek piyasalarında adalet ve dengenin yeniden yapılandırılması şarttır.–Oysa Türkiye’de kadınlar ve erkekler arasında, bölgeler itibariyle de büyük farklılıklar sergilemek üzere, başta istihdam ve işsizlik olmak üzere eğitim, sağlık gibi imkânlarla erişim bakımından büyük eşitsizlikler yaşanmaktadır. Bu durumda, ekonomik büyümenin ötesine geçen, sosyal hakları genişleten, gelir eşitsizliğini azaltan, refahı artıran, katılımcı bir kalkınma sürecinden söz etmek zorlaşmaktadır.

Bu durumun gerisinde birçok ekonomik, politik ve sosyal faktör bulunmaktadır. Ekonomik faktörler ele alınacak olursa, Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren kentlere göç ve tarımsal küçük üretimden sanayi üretimine geçiş sürecinde önemli bir kadın nüfusunun istihdam dışında kaldığı görülmektedir. Tarımdan çözülen kadın emeğinin tarım dışı ekonomik faaliyetlerde istihdamı çok sınırlı düzeyde kalmıştır. Tüm dünyada, 1980’lerden itibaren ihracata dayalı büyüme modeline geçişle birlikte kadın işgücünden daha fazla yararlanılırken, Türkiye bu sürecin dışında kalmıştır. Bunun önemli nedenlerden biri, Türkiye’de üretken alana yapılan ve dolayısıyla istihdam yaratması beklenen yatırımların sınırlı oluşudur. Dolayısıyla işgücüne talep düşük kalmış, tarımdan çözülen işgücü kentlerde kendi hesabına çalışan veya küçük aile işletmecisi olarak hizmetler sektörüne ve ağırlıklı

⁹ Binyıl Kalkınma Hedefleri ile ilgili daha fazla bilgi için bkz: www.undp.org/mdg

olarak da enformel istidam biçimlerine kaymıştır¹⁰. Kadınların işgücü dışında kalmasının bir başka önemli nedeni ataerkil temelde belirlenen cinsiyete dayalı işbölümüdür. Bu anlayış sonucu kadınlardan esas olarak hane içindeki ev ve bakım işlerini yerine getirmesi beklenmektedir. Kadınların günlük yaşamın sürdürülmesi açısından vazgeçilmez olan hane içi çalışmalarının piyasada bir karşılığı yoktur ve bu nedenle de kadınların hane içi emekleri görünmezdir. Hane içinde harcanan karşılıksız emek, kadını erkeğe maddi açıdan bağımlı kılmakta, kazanılan gelirin harcanmasında erkekler söz sahibi olmakta, kız çocukları ve kadınlar ailenin sahip olduğu kaynaklardan eşit bir biçimde yararlanamamaktadır. Kadının hane içindeki bağımlı konumu onu şiddet karşısında da korunmasız bırakmaktadır.

Toplumda güçlü olan ataerkil zihniyet ve yapılanmalar, kadınlar bakımından işgücü piyasasının işleyişinde belirleyicidir. İşgücü arzı üzerindeki ataerkil denetim kadınların hangi koşullarda ve ne tür işlerde işgücüne katılacağını önemli ölçüde etkilemektedir. Kadınların eğitim ve nitelik düzeyinin yükselmesi ölçüsünde ataerkil zihniyet yapıları zayıflama gösterse de tümüyle yok olmamakta, kendini farklı biçimlerde yeniden üretebilmektedir. Bunun çarpıcı dışavurumlarından ilki, kadınların istihdama katılım oranlarını düşüklüğü, diğeri iş yaşamında karar verici ve yönetici pozisyonlarda kadınların son derece sınırlı yer almasıdır.

¹⁰ Kadın istihdamının sektörel dağılımı istatistikleri için Tablo 11'e bakınız

2. DÜNYADAKİ MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER

2012 tarihli “Küresel İstihdam Eğilimleri”¹¹ raporunda ILO, ekonomik kriz ile bağlantılı olarak dünyadaki makroekonomik tablonun hızlı şekilde kötüleştiği ve iş kayıplarının önemli düzeylere ulaştığını tespit etmektedir. 2010 tarihli “İşgücü Piyasasında Kadınlar”¹² raporunda ise, ILO geniş bir tarihsel aralık için istatistik ve göstergeler yolu ile kapsamlı bir değerlendirmede bulunmuştur. Rapor her ne kadar, Binyıl Kalkınma hedefleri koyulduğundan beri istatistiksel olarak kadınların işgücü piyasasındaki durumlarında hafif bir iyileşme olsa da krizin etkileri kadınlar ve erkekler üzerinde neredeyse eşit olmuş gibi gözükse de, kriz dönemlerinde işlerini kaybeden kadınların part-time ve düzensiz işlerde çalışmaya erkeklere göre daha fazla mecbur kalmış olduğunu ifade etmektedir. Kadınların mecburen girdikleri bu işlerde daha kısa sürelerle çalıştıklarına ve bunun yeni bir eksik istihdam türü olabileceğine işaret etmektedir.

2.1. Uluslararası Yükümlülükler ve Taahhütler

Türkiye, imzalamış olduğu CEDAW’ın 11. maddesi gereğince kadınların çalışma haklarını güvence altına almak için her türlü önlemi almakla yükümlüdür. Ayrıca Türkiye kadın istihdamını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen birçok ILO sözleşmesini ve Avrupa Sosyal Şartını kabul etmiştir.

Türkiye, ILO’nun kadın-erkek eşitliğini sağlayan ve kadın istihdamını teşvik eden 100 sayılı “Eşit Ücret Sözleşmesi”ni, 111 sayılı “Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi”ni, 122 sayılı “İstihdam Politikası Sözleşmesi”ni ve 142 sayılı “İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Sözleşmesi”ni onaylayan ülkeler arasındadır. Ancak bununla birlikte, Türkiye ILO’nun kadınlar açısından önem taşıyan kimi sözleşmelerini hala kabul etmemiştir. Annelik iznini güvence altına alan ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda önemli kazanımlardan biri olarak görülen 183 sayılı “Annelik Hakkının Korunması” sözleşmesi, kadınların yoğun olarak yer aldığı ev eksenli çalışanların haklarını güvence altına alan 177 sayılı “Evde Çalışma Sözleşmesi” ve 2011 yılında kabul edilen ve ev hizmetlerinde çalışan ev işçilerinin haklarını güvence altına alan 189 sayılı “Ev İşçileri Sözleşmesi”, Türkiye’nin henüz onaylamadığı

¹¹ ILO "Global Employment Trends" 2012 raporu için bkz:

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_171571.pdf

¹² ILO "Women in Labour Markets" 2010 raporu için bakınız:

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_elm/---trends/documents/publication/wcms_123835.pdf

sözleşmeler arasındadır. Kadın istihdamı ile doğrudan ve dolaylı olarak ilgili olan sözleşmelerin listesi ve Türkiye tarafından onaylanma bilgisi Ek 1’de yer almaktadır.

ILO ayrıca herkese insana yakışır yaşam ve çalışma hakkının sağlanabilmesi amacıyla dünyanın pek çok ülkesinde gerçekleştirmekte olduğu “İnsana Yakışır İş Ülke Programı”nı Türkiye’de de yürütmektedir¹³. Bu kapsamda, 10 Şubat 2009 tarihinde, Lizbon’da “Ulusal İnsana Yakışır İş Ülke Programı” imzalanmıştır. Böylelikle, Türkiye hükümeti ve ILO, imzaladıkları bu mutabakat ile kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadın istihdamının artırılması konusunda yakın işbirliği yapacaklarını beyan etmişlerdir.

Türkiye Üyelik Öncesi İşbirliği Programı çerçevesinde Avrupa Sosyal Şartının da bir tarafı durumundadır. Türkiye'nin üyesi olduğu Avrupa Konseyi (AK)’nin sosyal alandaki temel belgesi, Avrupa Sosyal Şartı Türkiye tarafından 1989 yılında bazı maddelerine çekince koyularak kabul edilmiştir ve yürürlüğe koyulmuştur. Avrupa Sosyal Şartı’nın onayladığımız maddelerine ilişkin Türkiye’nin durumunu gösteren düzenli raporlar hazırlanmaktadır. Sosyal Politika ve İstihdam başlıklı kısımda hedeflenenler arasında "kadın ve erkekler için eşit fırsatların sağlanması" da bulunmaktadır

Bu bağlamda Türkiye'nin Avrupa İstihdam Stratejisi ile intibakı da önem taşımaktadır. Avrupa İstihdam Stratejisi'nde, istihdam ve çalışma yaşamının geliştirilmesine yönelik diğer niceliksel ve niteliksel tedbir ve hedeflerin yanında, AB’nin 2020 yılı için belirlenen istihdam hedefi 20-64 yaş arasındaki hem kadınlar hem de erkekler için %75’tir.

Hükümet tarafından 2010 yılında kamuoyu ile paylaşılan Ulusal İstihdam Stratejisi sunum metninde, kadınların işgücüne katılımı konusunda 2023 için %38 oranı hedeflenmiştir. Bugünün verileri ile kadınların işgücüne katılımında Dünya ortalaması %52 ve üyesi olduğumuz OECD ortalaması ise %62’dir¹⁴.

Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı’nın (IPA) alt bileşenlerinden biri olan İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi bileşeni kapsamında istihdam, eğitim ve sosyal dışlanmayla mücadele alanlarında aday ülkelerin kapasitelerinin artırılması ve Avrupa İstihdam Stratejisi ve Lizbon Stratejisi çerçevelerinde Avrupa Sosyal Fonuna hazırlamak ve uygun yapı ile sistemleri kurmak amaçlanmaktadır. Söz konusu uyumun sağlanması amacıyla yürütülen ve sorumlusu ÇSGB AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı olan İnsan Kaynaklarının

¹³ Daha fazla bilgi için: <http://www.ilo.org/public/english/bureau/program/dwcp/>

¹⁴ Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi (BETAM) tarafından hazırlanan 2010 tarihli “Türkiye’de Kadınlar Çalışma Yaşamına Uzak” çalışmasına göre 2023’te kadın işgücüne katılım oranının %40’a çıkması hedeflenmelidir. Çalışmada yüksek büyüme-yüksek istihdam dönemi olan 2003 ve 2007 dönemi arasında kadınların işgücüne katılım oranının her yıl ortalama 0.7 oranında artmış olduğu belirtilerek bundan sonraki dönemde yıllık 1 puanlık artışın gerçekleşmesinin, iddialı olmakla birlikte gerçekçi bir hedef olduğu ifade edilmektedir.

Geliştirilmesi Operasyonel Programı içerisinde "önceden tarımda çalışanlar dahil olmak üzere, kadınların işgücüne katılımlarının teşvik edilmesi ve kadın istihdamının artırılması" dört öncelikten biri olarak belirlenmiştir ve bu kapsamda politika oluşturma ve kapasite geliştirme ile hibe programından oluşan büyük bir Şemsiye Program başlatılmıştır¹⁵.

2.2. Uluslararası araştırmalar, istatistikler

ILO'nun 2010 yılı "İşgücü Piyasasında Kadın" raporunun¹⁶ verilerine göre, 1980-2008 arası dünya ölçeğinde kadınların işgücüne katılım oranlarında küçük bir artış yaşanmış olsa da (%50,2'den %51,7'ye çıkmıştır), kadınlarla erkekler arasında işgücüne katılım oranları itibariyle, kadınların aleyhine hala %26'lık bir fark bulunmaktadır. Oysaki Türkiye'de olduğu gibi, dünya ölçeğinde de 15 yaşın üstünde çalışabilir kadın ve erkek nüfusu yaklaşık aynı düzeydedir (herbiri için 2,5 milyar).

OECD İstihdam Görünümü 2011 Raporu'nda¹⁷, 2007-2010 yıllarını kapsayan ekonomik kriz döneminde, OECD bölgesinde, kadınların iş kayıplarının erkeklerden fazla olduğu söylenmektedir. Raporda, kriz sırasında kadınların işgücü piyasasından çekilme eğilimi göstermeyerek işsiz gruplar arasında temsilinin yükseldiği, erkeklerin uzun dönemli işsizliğindeki artışın kadınlarınkinin üzerinde olduğu belirlenmektedir. Bu göstergeler, kadınların işgücü piyasasından çekilme eğilimlerinin krizle beraber güçlenmediğini ancak iş bulmakta erkeklere göre daha fazla zorlanmış olduklarını ifade etmektedir.

BM'nin 2011 yılı Binyıl Kalkınma Hedefleri raporuna göre¹⁸, kadınlarla erkekler arasındaki ücretli istihdama erişimdeki fark, dünyanın hemen hemen yarısında büyük bir uçurum sergilemeye devam etmektedir. Rapor, 2010 yılında, 2008-09 yıllarındaki iş kayıplarında düzelme eğiliminin kadınlar için daha sınırlı kaldığını tespit etmektedir. Buna göre, özellikle kadınların imalat sektöründe yoğunlaştığı ülkelerde bu durum geçerlidir.

ILO'nun son yayımladığı Küresel İstihdam Raporunun (2011)¹⁹ verilerine göre, dünya ölçeğinde işsizlerin sayısı, 2007 yılına göre 27 milyon artarak 205 milyona yükselmiştir. Yükselen işsizlik oranlarına güvencesiz (vulnerable) işlerin sayısındaki artış eşlik etmiştir. Yine aynı raporun verilerine göre, çalışma koşullarının en kötü olduğu güvencesiz işlerde çalışanların sayısı 1,53 milyara ulaşmıştır ki bu rakam dünyadaki toplam işgücünün yarısına

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: <http://ikg.gov.tr/web/tr-tr/oppr.aspx>

¹⁶ ILO a.g.e. 2010.

¹⁷ OECD Employment Outlook 2011, OECD Publishing.

<http://dx.doi.org/10.1787/empl-outlook-2011-en>

¹⁸ UN Millenium Development Goals Report 2011, bkz:

http://www.un.org/millenniumgoals/11_MDG%20Report_EN.pdf

¹⁹ ILO "Global Employment Trends" 2011 raporu için bkz:

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_150440.pdf

tekabül etmektedir. Kadınlar, bu grupta erkeklere göre daha yüksek bir oranla temsil edilmektedir (a.g.e. s:21).

"OECD Ülkelerinde Büyüyen Gelir Eşitsizliği: Sebepler Nelerdir ve Politik Mücadele Nasıl Verilebilir?"²⁰ isimli 2011 tarihli OECD raporu, kadınlar ve erkeklerin sahip oldukları ücretli işlerin nitelik farklılıklarının, kazanç eşitsizliğine yol açtığına işaret etmektedir. Raporda, 1980'lerde kadın istihdamının erkek istihdamına göre daha hızlı yükseldiği, ancak kadınların erkeklere göre daha fazla kısmi zamanlı çalıştıkları ve bunun kazanç düzeylerini olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Rapor, özellikle Avrupa ülkelerinde olmak üzere kısmi zamanlı istihdamın genel istihdam içindeki payının yükselerek 1990'larda % 11 olan OECD ortalamasının 2000'lerde % 16'ya yükseldiğine işaret etmektedir.

²⁰ OECD "Growing Income Inequality in OECD Countries:What Drives it and How Can Policy Tackle it ?" OECD Forum on Tackling Inequality, Paris, 2 Mayıs 2011, bkz: <http://www.oecd.org/social/socialpoliciesanddata/47723414.pdf>

3. TÜRKİYE'DEKİ MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER

3.1. Genel Görünüm: İşgücü Piyasasındaki Durum

Kadınların işgücüne katılımlarının düşüklüğü onların istihdam olanaklarından yararlanamadıklarının önemli bir göstergesidir. Oysa, yapılan çalışmalara göre istihdam, özellikle ücretli olduğunda, kadınların güçlenmesinin, yaşamlarında daha fazla söz sahibi olmalarının potansiyelini sunmaktadır. Dolayısıyla istihdam, kadınlar ve erkekler arasında var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesinde önemli bir araçtır. (Ecevit, 2008; Hoşgör ve Smits, 2008).

Türkiye'de, 1950'lerin ikinci yarısında % 70'ler civarında olan kadınların işgücüne katılımları, 2005 yılında Cumhuriyet tarihinin en düşük düzeyine, % 23,3'e gerilemiştir (Ecevit, 2008). 2005 yılından itibaren yükselişe geçen kadın işgücüne katılım oranı, 2010 yılında % 27,6'ya, 2011 yılı itibariyle ise % 28,8'e ulaşmıştır²¹ (TÜİK 2011, Tablo 1). Son yıllardaki artışa rağmen, Türkiye'deki işgücüne katılım oranları diğer ülkelerle karşılaştırıldığında hala oldukça düşüktür. Dünya Ekonomik Forumu tarafından her yıl yayımlanan Toplumsal Cinsiyet Uçurum Endeksinin 2012 verilerine göre işgücüne katılım ve fırsatlar alanında Türkiye 135 ülke arasında 129., yani sondan yedinci sıradadır²².

Kadınların istihdam düzeyleri incelendiğinde ise, 2004 yılı için % 20,8 iken 2008'de % 21,6, 2010'da % 24 ve 2011 yılında % 25,6 olduğu görülmektedir (Tablo 1). Oysa AB ülkelerinde kadın istihdam oranı oldukça yüksektir. 2000 yılında Lizbon zirvesinde 2010 yılına kadar kadın istihdam oranının % 60'a çıkarılması hedefini koymuş olan AB ülkeleri bu hedeflerine ulaşmış, 2011 yılı itibariyle Avrupa Birliğindeki 27 ülkenin ortalaması % 62,3 olmuştur. (Eurostat, 2012; ec.europa.eu/eurostat). (Grafik 1). AB 2020 stratejisi kapsamında, 20-64 yaş aralığındaki hem kadın hem erkekler için istihdam hedefi %75 olarak belirlenmiştir. AB ülkeleri arasında en düşük istihdam oranlarına sahip ülkeler İtalya (% 49,9), Yunanistan (% 48,6) ve Malta'dır (% 43,4). Bu ülkelerdeki kadın istihdam oranları bile, Türkiye'den çok yüksektir.

Dokuzuncu Kalkınma Planında, sürdürülen işgücü politikalarıyla istihdam edilebilirliğin artırılması, işgücü piyasasına girişin kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi yoluyla kadınların işgücüne katılım oranının yükseleceği belirtilmiş ve 2013 yılında bu oranın % 29,6 olması öngörülmüştür. Gelişme beklenen artış doğrultusunda olsa da, bu oran uluslar arası

²¹ TÜİK verilerine göre 2012 Haziran itibariyle 30,3 düzeyindedir, Yine 2011 yılında kadınlar arasında işgücüne katılma oranı kırdı yüzde 37,5 iken, kentte yüzde 24,8'dir

²² WEF, Global Gender Gap Index (Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi), 2011
<http://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2011>

kıyaslamalara göre hala çok düşüktür. Ayrıca, bu artışın sürekliliğin sağlanıp sağlanmayacağı konusunda kaygılar bulunmaktadır. Aynı zamanda, işgücüne katılım oranının artışı, işsizlikteki bir yükselişim sonucu olabileceği gibi, istihdam açısından, kadınların hangi ekonomik alanlarda ve hangi statülerde çalışma yaşamına girmiş oldukları da kritik önem taşımaktadır.

İşgücüne katılım oranında kadınlar açısından gözlemlenen artışın uygulamaya koyulan politikalarından mı kaynaklandığı yoksa küresel ekonomik krizin değişik devrelerinin bir sonucu mu olduğu cevap bekleyen bir sorudur.

TEPAV'ın "2008 Krizinin Kadın ve Erkek İşgücüne Etkileri"²³ isimli çalışmasında Nisan 2008-Mayıs 2009 periyodunu kapsayan kriz döneminde kadınlar ve erkeklerin işsizlik ve istihdam düzeyleri incelenmiştir. Burada kriz döneminde erkeklerin işsizlik oranlarının kadınlarinkine göre daha büyük bir artış gösterdiği (yüzde 75 artışa karşılık yüzde 45lik bir artış), buna karşılık toparlanma dönemi olan 2010 yılında erkeklerin işsizlik oranlarının kadınlarinkine oranla daha hızlı düştüğü belirtilmektedir. Çalışmaya göre toparlanma döneminde erkek işsiz sayısı hızla azalırken kadın işsizlerin azalmaması, kadınlar için yeterli istihdam yaratılmamasından ziyade, aynı dönemde kadınların işgücüne katılımının da artıyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Raporda özellikle kriz döneminde kendi hesabına ve ücretli/yevmiyeli çalışan kadınların sayısının arttığı, özellikle kendi hesabına çalışan kadın sayısındaki artışın dikkat çekici düzeyde olduğu vurgulanmaktadır. Toparlanma döneminde işveren veya kendi hesabına çalışan kadın sayısının erkeklere oranla daha fazla arttığı, ayrıca ücretsiz aile işçisi erkek sayısı azalırken, bu sayının kadınlarda arttığına dikkat çekilmektedir.. Bu veriler, kriz ve toparlanma dönemlerinde kadınlarda görülen istihdam artışının önemli bir bölümünün kendi hesabına kayıt dışı çalışan kadınların artışından kaynaklandığını göstermektedir. Ücretli ve yevmiyeli çalışanların aksine, kendi hesabına çalışan kişi sayısının artması kadın istihdamını artırmakta, ancak kayıt dışılığı olumsuz etkilemektedir.

Ayrıca, kriz dönemlerinde kadınların işgücü piyasasına giriş eğilimindeki artışın hangi alanlarda/sektörlerde ve ne tür işlerde yaşandığı da kaygıları güçlendirmektedir. Örneğin işyerlerinin kapanması ve/veya küçülmesi sonucu, teknolojinin elverdiği durumlarda evlere kaydırılan ve ev eksenli çalışan kadın sayılarını artıran gelişmeler gözlenebileceği, ancak bu işlerin bir süreklilik göstermeyeceği akıldan çıkarılmamalıdır.

²³ TEPAV Ayşegül Dinçdağ ve Hasan Çağlayan Dünder "2008 Krizinin Kadın ve Erkek İşgücüne Etkileri" 2011, bkz: http://www.tepav.org.tr/upload/files/1302160654-2.Krizin_Kadin_ve_Erkek_Isgucune_Etkileri.pdf

İŞKUR'un yaygın bir şekilde uyguladığı kursların ve istihdam teşviklerinin bir sonucu olarak artan kadın istihdamının destek ve teşvik süresi sonunda devamlılık göstermediği de 2012 istatistiklerine yansımaya başlamıştır²⁴.

Kadınların işgücüne katılım oranlarında kent ve kırsal olarak değerlendirildiğinde, kentlerde oranın çok daha düşük gerçekleştiği görülmektedir. 2011 TÜİK yıllık verilerine göre, kentlerde kadınların işgücüne katılım oranı % 24,8 iken, kırsalda bu oran % 37,5'tir; istihdam oranları ise sırasıyla % 20,7 ve % 36,2'dir (Tablo 1 ve Tablo 2).

Kırsalda kadınların işgücüne katılım oranları, 20'li yaşlarda artmakta, 60'lı yaşlardan itibaren düşme eğilimine girmektedir. Kentte ise 20'li yaşlarda artmaya başlayan işgücüne katılım oranı 40'lı yaşlardan itibaren düşüş eğilimine girmektedir. Ancak kent ile kırsal arasındaki şu farka da değinmekte fayda vardır. Kentlerde kadınların %79'u ücretli veya yevmiyeli çalışırken, kendi hesabına ya da ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların oranı %18'dir. Kırsalda ise ücretli/yevmiyeli çalışan kadınların oranı %17 iken, kendi hesabına ya da ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların oranı %83'tür.

TÜİK 2011 yıllık verilerine göre, Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranlarının en yüksek olduğu dönem 35-39 yaşları arasındadır. Bu yaş grubundaki kadınlarda, Türkiye geneli için işgücüne katılım oranı % 39'dur. Kentlerde 25-29 yaşlarında, kırsalda ise 45-49 yaş aralığında, kadınların işgücüne katılım oranlarının diğer yaş gruplarına göre daha fazla olduğu görülmektedir (Tablo 5). İşgücüne katılmayan kadınların % 61,2'si işgücüne katılmama nedeni olarak "ev işleriyle meşgul" olmalarını göstermektedir (Grafik 3). Daha çarpıcı bir başka sonuç ise, 643.000 vasıflı işgücü olarak nitelendirilebilecek yükseköğretim ve fakülte mezunu kadının % 34'ünün aynı gerekçeyle işgücüne katılmamasıdır. İlkaracan ve Acar'ın²⁵ ifade ettikleri gibi 1988-2005 tarihleri arasında üniversite mezunu kadınların işgücüne katılım oranları dahi aynı kategorideki erkeklerden daha fazla olmak üzere, % 12.5 oranında, düşüş göstermiştir.

Bu veriler, kadınların geleneksel ataerkil cinsiyet rolleri ile birlikte sosyal devlet politikaları kapsamında özellikle bakım hizmetlerinin yetersizliği itibarıyla yaşadıkları sıkıntıların, onların iş gücüne katılmalarını engelleyen önemli bir faktör olduğuna işaret etmektedir.

²⁴ İŞKUR şu gerekçe ile bu ifadeye çekince koymuştur: "İŞKUR'un uyguladığı kurslar ve verilen teşviklerin bir sonucu olarak artan kadın istihdamının teşvik süresi sonunda devamlılık göstermediğine dair herhangi bilimsel bir veri bulunmadığından ve yayımlanan verilerden böylesine bir yargı çıkarılamayacağından söz konusu cümleye İŞKUR olarak katılmamaktayız."

²⁵ İpek İlkaracan ve Sevil Acar "The Determinants of Female Labor Force Participation in Turkey: Who Caregives Determines Who Participates and Who Does Not", Paper presented at the Annual Conference of the International Association for Feminist Economics (IAFFE), July 2007, Bangkok, Thailand.

Kadınların eğitim seviyelerine göre işgücüne katılımları incelendiğinde en yüksek oranların, % 70,8 (2011) ile yüksekokul veya fakülte seviyesinde eğitim almış kadınlara ait olduğu görülmektedir. Kadınlar ve erkeklerin işgücüne katılım oranları arasındaki farkın, en düşük seviyeye bu eğitim düzeyindeki işgücünde ulaştığı görülmektedir (erkekler için % 85,3). Lise dengi meslek okulu mezunu erkeklerde işgücüne katılım oranı çok düşmezken (% 81,2), bu oran kadınlarda dramatik bir düşüş göstermektedir (% 39,2). Benzer şekilde ilkökul düzeyi eğitim alanlarda erkeklerin işgücüne katılım oranı % 75,2 iken kadınlarda % 28 olmaktadır. Bu durum, yüksek eğitimli kadınların kendilerine uygun işler için istihdam piyasasına girme eğilimlerinin diğer eğitim düzeylerindeki kadınlardan çok yüksek olduğunu göstermektedir. Yüksek eğitim almanın kadınları işgücü piyasasına girmeye teşvik etmesi kadar, daha düşük eğitim seviyelerinde kadınlara uygun görülen işler, meslekler ve bunlara ait çalışma koşullarının caydırıcı etkisinden de bahsetmek mümkündür.

Kadın istihdamının sektörlere dağılımı incelendiğinde, görelî gerileme içerisinde olmakla beraber, tarımın hala çok sayıda kadını istihdam ettiği görülmektedir. 2004 yılında HHİA tarımda istihdam edilen kadın işgücünü 2.565.000 olarak tahmin etmekteyken 2011 yılında bu rakam, 2.944.000 olmuştur. 2011 yılı itibariyle istihdam edilen kadınların % 42,2 si tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarımda kadın işgücü sayısı hala mutlak düzeyde yükseliş içerisindeydir. Bu rakamlar, tarımdaki erkek işgücü için, 3.148.000 ve 3.199.000 olarak hesaplanmıştır. Tarımda çalışan işgücü içerisindeki kadın oranı erkekler aleyhine yükselmektedir. Dolayısıyla kırsalda kadınların tarım sektöründen çıkıp diğer sektörler kayma noktasında erkeklerin çok daha gerisinden geldiği anlaşılmaktadır. Son ekonomik kriz kadınların tarım sektörü istihdamındaki azalma eğilimini durdurmuş, hatta tersine çevirmiştir (Toksöz, 2009).

2011 verilerine göre Türkiye’de kadınların önemli bir kısmı hala tarım sektöründe çalışmaktadır ve bunların büyük bir çoğunluğu ücretsiz aile işçisidir. Tarım sektöründe çalışan kadınların ise % 77’si ücretsiz aile işçisidir. Tarım dışı sektörlerde çalışan kadınların ise % 83,4’ü ücretli veya yevmiyeli olarak çalışmaktadır. Türkiye genelinde kadınların % 35,5’inin ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı görülmektedir. Bu oran erkekler için % 4,9’dur. (TÜİK, 2012).

Unutulmamalıdır ki, Binyıl Kalkınma Hedeflerinden biri de, tarım-dışı sektörlerde ücretli olarak çalışan kadınların oranının artırılmasıdır (TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması, 2012).

Kadın istihdamında hizmetler sektörünün payı hızlı bir yükseliş göstermektedir. Hanehalkı İşgücü Anketlerine göre, istihdam edilen kadınların 2004’te % 33’ü hizmetler

sektöründe iken, bu oran 2011 yılında %42,6, 2012 Haziranında ise % 43.7'ye yükselmiştir. Hizmetler sektörünün erkek istihdamı içerisindeki payı, bu tarihlerde yüzde 50 seviyesinde kalmıştır. Sanayi sektörü ise, küçük bir mutlak artış ve göreceli bir gerileme içerisindedir. Kadın istihdamında sanayinin payı 2004'te % 15,54 iken, 2011 yılında %14,4, 2012 Haziranında ise % 13.54 olmuştur. Aynı zaman aralığında, erkek istihdamı için bu oran değişmemiş %22 seviyelerinde kalmıştır. 2011 TÜİK verilerine göre kadın işgücünün % 52'si ücretli ve maaşlı (yevmiyeliler de dahil olmak üzere), % 35'i ücretsiz aile işçisi, % 12'si kendi hesabına çalışmaktadır ve % 1'e yakını da işveren durumundadır. Toplam içerisinde kayıtsız çalışan kadınların oranı % 58 iken, (erkeklerde yüzde 36) en büyük kayıtsızlık oranı ücretsiz aile işçisi kadınlar arasında görülmektedir (% 94). Kendi hesabına çalışan kadınların % 90'ı ve erkeklerin ise % 61'i kayıtsızdır. Ücretli ve maaşlı çalışan kadınlar toplamın % 52'sini oluşturmaktadır. Erkeklerde bu oran % 66'dır. Ücretli ve maaşlı çalışan kadınların % 26.2'si ve erkeklerin %24.8'i kayıtdışı çalışmaktadır.

1998 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Sonuçları kullanılarak yapılan bir değerlendirmeye göre, evli ancak çalışmayan kadınların çalışmama nedenleri arasında % 38 ile çocuklara bakmak ve evle ilgilenmek birinci sırada yer almaktadır (Hoşgör ve Smith, 2006: 39). Bakım hizmetlerinin çoğunlukla sadece kadınlara yüklenmesi ve Türkiye'de kurumsallaşmış bakım hizmetlerinin yetersizliği, düşük ücretli işler ve elverişsiz çalışma koşulları kadınların çalışma yaşamına katılımını engelleyen en önemli etkenlerdir. Türkiye'de 0-6 yaş arasındaki çocuklarda okullaşma oranı %15'in altında, 4-6 yaş grubunda ise %27 olarak gerçekleşmiştir. 0-6 yaş çağı nüfusunda bulunan 7,5 milyon çocuğun sadece 1 milyonu herhangi bir bakım/egitim hizmetinden yararlanabilmektedir. Çocuk, hasta, yaşlı ve engelli bakım hizmetlerine erişimin yetersizliği kadınların istihdama katılmaları önündeki en büyük engellerden biri olmaya devam etmektedir²⁶.

Hane içindeki geleneksel işbölümü sonucu kadınlar günde ortalama 5 saat 17 dakikalarını hanehalkı ve ev bakımına ayırırken erkeklerde bu rakam yalnızca 51 dakikadır (Tablo 1). Toplam olarak ev içi emeğe ayrılan zaman bakımından kadın ve erkek arasındaki fark Batılı bazı ülkelerle karşılaştırıldığında, Türkiye'deki farkın diğerlerinden dört kat daha fazla olduğu gözlemlenmektedir (Grafik 1). Kadınlar işgücüne katılıp, gelir getirici çalışmada bulunsa bile hane içi geleneksel işbölümü eşitsiz niteliğini korumakta, hane içi çalışma yükü erkekler tarafından paylaşılmamaktadır. Türkiye'de kadın çalışanlar (işgücü piyasasında çalışanlar) yalnızca hanehalkı ve ev bakımına günde 4 saat 03 dakika zaman ayırırken erkek

²⁶ KAGİDER bilgi notu.

çalışanlar ise sadece 43 dakika ayırmaktadır. Evdeki çalışma zamanı piyasadaki çalışma yüküne eklendiğinde çalışan kadının Türkiye’de çifte mesai yapmak zorunda kaldığı açıkça görülebilir. Hanenin yoksulluk durumu temelinde, yoksul hanelerde tüm kadınlar ve erkekler göz önüne alındığında aradaki fark daha da açılarak, 5 saate kadar çıktığı bulgular arasındadır (Antonopoulos ve Memiş, 2009). Ek olarak hane gelirinde olası erimenin, örneğin son yaşadığımız kriz benzeri dönemlerin, hane içi çalışma yükünü artırdığı da diğer ülke örneklerine benzer biçimde Türkiye’de de gözlemlenmektedir. Bu artışın da eşitsiz biçimde kadının hane içi çalışma yükünü daha fazla etkilediği yine yapılan çalışmalarca gösterilmektedir. Son krizin kadının hane içi emek yükünü erkeğe oranla beş kat daha fazla arttırdığına ilişkin çalışmalar bulunmaktadır (Antonopoulos ve Memiş, 2009).

Kadınların düşük işgücüne katılım ve istihdam oranlarının yanında bir diğer problem de yüksek işsizlik oranlarıdır. 2011 yılı itibariyle Türkiye genelinde 15 yaş üzeri çalışan nüfus için kadın işsizlik oranı % 11,3, erkekler için ise % 9,2’dir (Tablo 3). Sadece kentlere bakıldığında ise erkekler ve kadınlar arasındaki farkın daha fazla açıldığı görülmektedir. Kentlerde erkek işsizlik oranı % 10,2 iken kadınlarda bu oran % 16,5’tir. Kentlerde yaşayan genç nüfusun (15-24 yaş) cinsiyete göre işsizlik oranlarına bakıldığında da farkın oldukça fazla olduğu görülmektedir. 15-24 yaş grubu kadın işsizlik oranı % 26,7 iken erkek işsizlik oranı % 18,4’tür. Bu durum kadınların iş bulmak konusunda oldukça dezavantajlı bir konumda olduğunu göstermektedir (TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi, 2012).

Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG) Platformunun 12 ilde gerçekleştirdiği araştırma, kadın işsizliğine ilişkin önemli bir saptamaya ulaşmıştır. Araştırmanın sonuçları, aktif işgücü piyasası politikalarının işsizliğin nedeni olarak esas aldığı meslek sahibi olmamak varsayımının doğru olmayabileceğini, işsiz kadınların, erkeklerden farklı olarak, mesleklere sahip olduğunu saptamıştır. Araştırmaya göre kadınların meslekleri olduğu halde iş bulmakta zorlanmalarının nedeni, kadınlaşmış iş ve mesleklerin dar bir işgücü piyasasına sahip olmasıdır²⁷. Çalışmada, Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri Projesi (UMEM) kapsamında yapılan görüşmelerde kadın istihdamında mesleki eğitimlerin verilmesinde sorun olmadığı, asıl olarak işe alım kısmında sorunların gözlemlendiğinin vurgulandığı belirtilmektedir. Bu durum mesleklerin cinsiyet temelindeki ayrışmasının ciddi boyutlarda olması ve bu olgunun kadınları işgücü piyasasında olumsuz bir konuma yerleştirmesi ile ilişkilidir. Ecevit (2009) de "Türkiye’de Üç Kentte Kadın İstihdamını Artırıcı Çalışmalar İçin

²⁷ İlgili araştırmanın genelgeye ilişkin saptamaları için Bkz: Ek 4

Ön Adımlar ve Tavsiyeler"²⁸ isimli çalışmasında, kapsamda bulunan üç il (Ankara, Gaziantep ve Konya) için geçerli olan istatistikler dikkate alındığında "kadın ve erkek meslekleri ve işleri arasında çok ciddi bir ayrışma ve kadınların ve erkeklerin farklı işlerde yoğunlaşma durumunun olduğunu" (s:87) saptamıştır.

3.2. Mevzuat

2004 yılında yürürlüğe giren "Personel Temininde Eşitlik İlkesine Uygun Hareket Edilmesi" konulu Başbakanlık Genelgesi ile kamu kurum ve kuruluşlarının personel alımında hizmet gerekleri dışında cinsiyet ayrımı yapılmaması gerektiğine hükmedilmektedir. Bununla birlikte, kamu kesiminde işe alım süreçlerinin yeterli bir şeffaflığa ve istatistiki raporlama sistemine sahip olmaması uygulamada Genelge'nin etkinliğini, tespit etme imkânını ortadan kaldırmaktadır.

2007 yılında Gelir Vergisi Kanunu'nda yapılan değişiklikle; hane içinde kadınlar tarafından üretilen ürünlerin düzenlenen kermes, festival, panayır ile kamu kurum ve kuruluşlarınca geçici olarak belirlenen yerlerde satılması sonucu kadınların elde ettikleri gelirler vergiden muaf tutulmuştur. Ancak vergiden muaf olan gelirin düzeyinin çok düşük tespit edildiği yönünde eleştirilere konu olmuştur.

Kadınların ve gençlerin istihdamını artırmak amacıyla hazırlanan ve 2008 yılında yürürlüğe giren istihdam paketinde mevcut istihdama ilave olarak işe alınan kadınlar ile 18–29 yaş arası gençlere ait SSK işveren priminin 5 yıl boyunca kademeli olarak İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanacağı, kreş ve emzirme odası açma yükümlülüğünün işverenler tarafından hizmet alımı ile yerine getirilebileceği hususlarına yer verilmiştir. 2009 yılında yürürlüğe giren yeni istihdam paketinde söz konusu uygulamanın devam edeceği hükmüne yer verilmiştir. Bununla birlikte, bu tür teşvik uygulamalarının kadın istihdamına yönelik etkisini net ve sağlıklı şekilde tespit eden çalışmaların eksik olduğu görülmektedir.

7 Mart 2010 tarihli "Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" ile çok sayıda iş ağır ve tehlikeli iş olmaktan çıkarılarak kadın ve gençlerin istihdamına ilişkin sınırlamalar kaldırılmıştır. Böylece bazı işler yalnızca kanun gereği erkek işi olmaktan çıkarılmıştır.

2011 yılı Şubat ayında yürürlüğe giren ve medyada "Torba Kanun" olarak anılan 6111 Sayılı Kanun ile kadınlara yeni istihdam imkânlarının sağlanması bakımından erkeklere

²⁸ Ecevit, Yıldız "Türkiye'de Üç Kentte Kadın İstihdamını Artırıcı Çalışmalar İçin Ön Adımlar ve Tavsiyeler" ILO. 2009. Ankara, bkz: http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/areas/woman/3_rapor/kadin_istihdami_artirici_calismalar.pdf

nazaran pozitif ayrımcılık yapılarak 18 yaşından büyük olmaları halinde 24 ay, İŞKUR'a kayıtlı işsizler olmaları halinde 30 ay; mesleki yeterlilik belgesi olanlara 48 ay, İŞKUR'a kayıtlı olmaları halinde 54 ay; mesleki ve teknik eğitim veren orta veya yüksek öğretimi tamamlayanlar 36 ay, İŞKUR'a kayıtlı olmaları halinde ise 42 ay; hiçbir belge ve niteliğe sahip olmamaları halinde 24 ay, İŞKUR'a kayıtlı olmaları halinde 30 ay; çalışmakta iken mesleki yeterlilik belgesi alanlar, mesleki ve teknik eğitimi tamamlayanlar veya işgücü yetiştirme kurslarını bitirenlerin 12 ay süresince sigorta primlerinin işveren hisselerinin İşsizlik Sigortası Fonundan karşılanacağı hususları düzenlenmiştir. 4857 sayılı İş Kanununa göre kısmi süreli iş sözleşmesi ile çalışanlar ile ev hizmetlerinde sürekli olarak çalışması nedeniyle 5510 sayılı Kanun kapsamında olup 30 günden eksik süreyle çalışanların, isteğe bağlı olarak ödeyecekleri 'isteğe bağlı sigorta primleri; esnaf ve sanatkârların statüsü yerine hizmet akdi ile çalışma statüsü kapsamında sigortalılık olarak değerlendirilecektir.

Söz konusu Kanun ile el emeği ile geçinen kadınların bu işleri hangi tarihte yapmaya başladıklarına bakılmaksızın, söz konusu işleri yaptıklarını belgeleyerek, talepte bulunmaları halinde 2011'de 18, 2012'de 19 gün üzerinden prim ödemek suretiyle, 30 gün hizmet kazanarak isteğe bağlı sigortalı olabilmelerine imkan sağlanmıştır. Söz konusu düzenlemeler sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan kadın çalışanlar açısından olumlu olarak değerlendirilebilir. Ancak genel olarak "ev-eksenli çalışan yoksul" olan el emeği ile geçinen kadınların öngörülen primleri ödeyebilecek düzeyde düzenli gelire sahip olamamaları, sigorta ödemelerinden yararlanacak kadar uzun süre çalışacaklarına kendilerinin de inanmamaları gibi nedenlerle bu olanaktan yararlananların kapsamının çok dar kaldığı bilinmektedir. Ayrıca söz konusu hakkın isteğe bağlı sigorta olması, bir yandan el emeğiyle geçinmenin çalışma statüsü açısından işçilik olup olmadığını muğlaklaştırarak işçi-işveren ve devletin ortak sorumluluğunda olan zorunlu sigorta hakkını gözlerden uzaklaştırmakta ve sigorta yükünü sadece çalışana yüklemekte; diğer yandan çalışanın iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı korunmasını içermediği için eksik bir sigortalılık hakkı niteliği taşımaktadır.

6111 sayılı Kanun ile ayrıca, 4857 sayılı İş Kanunu'nda ve 657 Devlet Memurları Kanunu'nda yapılan değişikliklerle doğum ve ebeveyn izinlerinde düzenlemeler yapılmıştır. 4857 sayılı İş Kanunu'nun 74. maddesinde yapılan değişikliklerle, kadın işçinin erken doğum yapması halinde ise doğumdan önce fiilen kullanmadığı çalıştırılmayacak sürelerin, doğum sonrası sürelerle eklenmek suretiyle kullandırılmasına ve bu sürelerde de geçici iş göremezlik ödeneği ödenmesine imkan sağlanmıştır.

Devlet Memurları Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, kadın memurlara; tabip raporunda belirtilmesi hâlinde hamileliğin 24. haftasından önce ve her hâlde hamileliğin 24.

haftasından itibaren ve doğumdan sonraki bir yıl süreyle gece nöbeti ve gece vardiyası görevi verilmeyecektir. Doğum yapan memurlara yönelik doğum sonrası ücretsiz izin süresi 24 aya, emzirme izninin süresi ise ilk altı ay için 3 saate çıkarılmıştır. Kadınları korumak gerekçesiyle getirilen bu düzenlemelerin kadınlar açısından olumsuz etkileri de söz konusu olabilmektedir. Ücretsiz izin uygulaması memurlar arasında gelir düzeylerine göre söz konusu haktan yararlanmak bakımından eşitsizlik yaratmaktadır. Aynı zamanda 24 aylık izin süresi kamu işverenlerinin memur alırken kadınları almamak yönünde ayrımcılık yapmasına yol açmaktadır. Kendi nam ve hesabına tarımsal faaliyette bulunan kadın çiftçilerin sigorta kapsamında sayılması için aile reisi olmaları koşulunun 24.07.2003 tarihli ve “4956 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun ve Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Yürürlükten Kaldırılması ve Bu Kanunlara Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun” ile 2 Ağustos 2003 tarihi sonrasına uygulanmayacağı hükme bağlanmıştır. Bununla birlikte 26 Ocak 2012 tarihli ve 6270 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile söz konusu koşulun 2 Ağustos 2003 tarihi öncesi için de uygulanmayacağı hükme bağlanmıştır.

1 Temmuz 2012’de yürürlüğe giren 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu düzenlemesi, kadın işgücü açısından özel bir önem taşıyan “Evde Hizmet Sözleşmesi”ni içermiştir. Bu sözleşme, hizmet sözleşmesinin özel bir türü olarak düzenlenmiştir. Evde hizmet sözleşmesi, Yasa’ya göre, “...işverenin verdiği işi, işçinin kendi evinde veya belirleyeceği başka bir yerde, bizzat veya aile bireyleriyle birlikte bir ücret karşılığında görmeyi üstlendiği sözleşmedir.” Bu ifadeler, ev-eksenli çalışmanın evde hizmet sözleşmesi ile düzenlenebileceğini ima etmektedir. Yeni Kanun, evde hizmet sözleşmesinin unsurlarını, işçilerin hizmet akitlerinin temel unsurları olarak öngörmüştür. Bu yeni düzenlemeye ilişkin hükümler kendi içinde çelişkili yaklaşımlar göstermekle eleştirilmektedir. İlâveten, 4857 sayılı İş Kanunu’ndaki düzenlemelerden daha sınırlı haklar öngören özellikleri de, işçiler için İş Kanunu dışında kalan standartlar getirdiği için eleştirilmektedir. Örneğin, evde hizmet sözleşmesi ile istihdam edilen işçiler için iş güvencesi öngörülmemiştir. Yıllık ücretli izin hakkı iki haftayla sınırlandırılmıştır. Kıdem tazminatı öngörülmemiş, ihbar tazminatı da İş Kanunu’na göre daha düşük sürelerle düzenleme altına alınmıştır. İş Kanunu’nun bir temel kanun niteliği taşıdığı dikkate alındığında, paralel düzenlemelerin daha düşük standartlarda olması, özellikle kadın yoğun çalışma türleri söz konusu olduğunda koruyucu olan ve cinsiyete dayalı ayrımcılık içermeyen düzenlemelere ihtiyaç açısından sağlıksız bir duruma işaret etmektedir. Özetle Borçlar Kanunu’nun evde hizmet sözleşmesi düzenlemesi, örneğin

ev-eksenli çalışanların özellikle işçi niteliği taşıyanları açısından formel sektör işçilerine kıyasla, daha düşük statülü, bir tür ikinci sınıf işçilik düzenlemesidir. Borçlar Kanunu'ndaki düzenleme; iş yasalarında tanım ve kapsam maddelerinin gözden geçirilmesi ve ortaklaştırılması, standartlaştırılması, ev-eksenli çalışanların da İş Yasası'ndan yararlanmasının düzenlenmesi ihtiyacını ortadan kaldırmamış, sosyal güvenlik ve sendika ya da daha genel bir deyişle örgütlenme hakkı ve kullanımı açısından da düzenleme ihtiyacına cevap getirmemiştir.

Dolayısıyla, Türk Borçlar Kanunu'nun hizmet sözleşmelerine ilişkin hükümlerinin son derece ayrıntılı düzenlendiği ve bunların ev hizmetlerini de kapsadığı dikkate alındığında bu alanda önemli bir gelişme kaydedildiği ifade edilebilir ise de bu düzenlemelerin uygulamaya yansımalarının yakından izlenmesi gerektiği göz ardı edilmemelidir. Bununla birlikte ev-eksenli çalışanlar, ev hizmetlerinde çalışanlar için halen sosyal güvenlik ve örgütlenme/sendikalaşma konularında sıkıntılar mevcuttur ve yeni mevzuat değişikliklerine ihtiyaç vardır.

Türk Borçlar Kanunu'nun "İşçinin Kişiliğinin Korunması" başlıklı 417. maddesinde yer alan düzenleme ile işverene "hizmet ilişkisinde işçinin kişiliğini koruma ve saygı gösterme, işyerinde dürüstlük ilkelerine uygun bir düzeni sağlama"nın yanısıra "özellikle işçilerin psikolojik ve cinsel tacize uğramamaları ve bu tür tacizlere uğramış olanların daha fazla zarar görmemeleri için gerekli önlemleri alma yükümlülüğü" getirilmiştir. Türk Borçlar Kanunu'nda yer alan bu düzenleme ile kamuoyunda giderek daha fazla gündeme gelen psikolojik tacize yönelik açık bir düzenleme mevzuatımıza eklenmiştir. Psikolojik Tacizle Mücadele Kurulu tarafından yürütülmekte olan çalışmalarda, işverenin alacağı önlemler ve mobbing uygulayanın bizzat işveren olması halinde önlemlerin kim tarafından alınacağı gibi hususlar gözönünde bulundurulmalıdır.

11 Nisan 2012 tarihli ve 28261 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6289 sayılı Kanununun 14 üncü maddesiyle 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu'nun "Sendika ve Konfederasyonların Yetki ve Faaliyetleri" başlıklı 19 uncu maddesinde, sendika ve konfederasyonların faaliyetlerde bulunurken kuruluş amaçları doğrultusunda toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetecekleri hüküm altına alınmıştır. 7 Kasım 2012 tarihli ve 28460 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun 26. maddesiyle de sendika ve konfederasyonların faaliyetlerinden yararlanmada üyeleri arasında eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasaklarına uymakla yükümlü oldukları ve faaliyetlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetecekleri düzenlenmiştir.

Bazı maddeleri Haziran 2012’de yürürlüğe giren 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, kamu ve özel sektöre ait bütün işlere ve işyerlerine, bu işyerlerinin işverenleri ile işveren vekillerine, çırak ve stajyerler de dâhil olmak üzere tüm çalışanlarına faaliyet konularına bakılmaksızın uygulanacaktır. Tüm çalışanları kapsamak üzere çıkarılmış olan Kanun, 4857 sayılı İş Kanunu’ndan farklı olarak “işçi” yerine “çalışan” tanımına dayanmış, böylece kişiler yönünden uygulama alanını oldukça genişletmiş, özetle devlet memurlarını da yasa kapsamına almıştır. Buna karşılık, hala geniş bir istisnalar (kapsam dışı bırakılanlar) grubu söz konusudur. Kapsam dışı kalanlar arasında özellikle ev hizmetleri ve çalışan istihdam etmeksizin kendi nam ve hesabına mal ve hizmet üretimi yapanlarla ilgili istisnalar, kadın istihdamı açısından önem taşımaktadır. İşyeri ile ilgili olarak ise iş yasasından farklı bir tanım getirmemiş olan Kanun’un bu haliyle ev eksenli çalışanların bağımlı tanımına girenler statüsünde olanlar için İş Yasasından farklı bir durum bulunmamaktadır. Yani, özel bir düzenleme olmamakla birlikte, Yasa, bağımlı çalışan ev eksenli çalışanları kapsamaktadır.

6 Kasım 2012 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren yeni “Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu”nun 26. maddesinin 3. fıkrası’nda “Kuruluşlar, faaliyetlerinden yararlanmada üyeleri arasında eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasaklarına uymakla yükümlüdür. Kuruluşlar, faaliyetlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetir” maddesi eklenmiştir. Ancak Yasanın diğer maddelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini içeren yeni bir düzenleme bulunmamakla birlikte kadınların yoğun olduğu sektörlerde sendikalaşma imkanı neredeyse imkansızlaştırılmıştır. Sendikalaşmanın zor ve örgütlenmenin güç olduğu işkollarında işçilerin sendikal güvencelerinin olması oldukça önemlidir. Ancak yeni Yasa ile birlikte 30’un altında işçi çalıştıran işyerlerinde işçiler sendikal güvence kapsamının dışına itilmiştir²⁹. İş Kanunu’nda, “Sendikal bir nedenle iş sözleşmesinin feshi halinde işçi, 4857 sayılı Kanunun 18, 20 ve 21’inci madde hükümlerine dava açma hakkına sahiptir.” “Feshin geçerli sebebe dayandırılması” başlıklı 18. madde ise “Otuz veya daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde en az altı aylık kıdemi olan işçinin belirsiz süreli iş sözleşmesini fesheden işveren, işçinin yeterliliğinden veya davranışlarından ya da işletmenin, işyerinin veya işin gereklerinden kaynaklanan geçerli bir sebebe dayanmak zorundadır” hükmü yer almaktadır.

Yeni Sendikalar ve Toplu İş İlişkileri Kanunu ile uygulamada işçilerin sendikalı oldukları için işten atılmasını engelleyen sendikal güvence tazminatı, 4857 sayılı Kanun’un 18, 20 ve 21. maddeleriyle ilişkilendirilerek, işçinin bu hükümden yararlanabilmesi için 30 ve daha

²⁹ TİSK, Raporun bu bölümünde yer alan sendikal güvence konusunda yapılan yorumlara, işçilerin sendikal güvence kapsamı dışına itildikleri şeklindeki görüşlere ve 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’nun “sendika özgürlüğünün güvencesi” başlıklı 25.maddesi bütünüyle değerlendirilmemiş olduğundan katılmamaktadır.

fazla sayıda işçi çalıştıran işyerinde çalışıyor olmasına zorunluluğu getirilmiştir. Dolayısıyla otuz ve daha az işçi çalıştıran işyerinde çalışan işçiler bu güvenceden yoksun bırakılmışlardır. Bu durumda, 2010 yılı verilerine göre işyerlerinin %96'sı ve kayıtlı işçilerin %51'nin sendikal güvence kapsamı dışında tutulacağı anlamına gelmektedir (SGK, 2010).

3.3. Kurumsal Yapı ve Düzenlemeler

Kadınların sosyo-ekonomik konumlarının güçlendirilmesi, toplumsal yaşamda kadın erkek eşitliğinin sağlanması, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma amaçlarına ulaşılabilmesi için kadınların istihdamının artırılması ve eşit işe eşit ücret imkânının sağlanması amacıyla hazırlanan 2010/14 sayılı “Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması” konulu Başbakanlık Genelgesi 25 Mayıs 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Genelge kapsamında “Kadın İstihdamı Ulusal İzleme ve Koordinasyon Kurulu” oluşturulmuştur. Ancak, Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi tarafından 2012 yılında, merkez kurumlarla ve pek çok ildeki teşkilatları ile yürütülen bir araştırmanın henüz yayımlanmayan sonuçları, Genelge ve Kurul'a ilişkin bazı temel sıkıntılara işaret etmektedir. Buna göre pek çok Bakanlık ve kurumun taşra teşkilatları Genelge ve “Kadın İstihdamı Ulusal İzleme ve Koordinasyon Kurulu”ndan haberdar değildir, haberdar olduğu hallerde uygulamanın ne şekilde gerçekleştirileceğine ilişkin bir perspektif, irade ve uzmanlık eksikliği görülmektedir. Bunun dışında Kurul, gerekli yetkiye sahip kurum temsilcileri ile toplanamamakta ve izleme, raporlama ve koordinasyon fonksiyonunu etkili şekilde gerçekleştirememektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili kamu kurumları bünyesindeki yapılanmalara ait, yetkisizlik, kaynak yetersizliği gibi çeşitli sorunlar Kurul'da da yansımaları bulmaktadır³⁰.

Çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarının çalışmalarına bakıldığında;

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 4 Haziran 2012 tarihinde İstanbul'da düzenlenen “Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Avrasya Konulu Dünya Ekonomik Forumu” kapsamında gerçekleştirilen “Tasarlanan Eylem: Türkiye’de Cinsiyet Uçurumunun Kapatılması” oturumunda dile getirilen hususlar kapsamında önümüzdeki 3 yıl içerisinde Türkiye’deki ekonomik cinsiyet eşitliğinin %10’a kadar kapatılması için “Türkiye Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Görev Gücü” oluşturulmuştur. %10 hedefinin yakalanması için kamu ve özel sektörün yapacağı faaliyetlerin belirlenmesi ve izlenmesi çalışmaları Dünya Ekonomik Forumu yetkilileri ile birlikte yapılmaktadır.

³⁰ Ayrıntılı bilgi için Ek-4’e bakınız.

2011/2 sayılı Başbakanlık Genelgesi uyarınca, psikolojik tacizle m¼cadeleyi g¼çlendirmek üzere Çalışma ve Sosyal G¼venlik İletişim Merkezi, Alo 170 üzerinden psikologlar vasıtasıyla çalışanlara yardım ve destek sağlanacağı h¼kme bağlanmıştır. Bahse konu Genelgenin 5. maddesi uyarınca çalışanların uğradığı psikolojik taciz olaylarını izlemek, değerlendirmek ve önleyici politikalar üretmek üzere ÇSGB b¼nyesinde Devlet Personel Başkanlığı, sivil toplum kuruluşları ve ilgili tarafların katılımıyla "Psikolojik Tacizle M¼cadele Kurulu" kurulmuştur. Kurul ilk olarak "İşyerinde Psikolojik Tacizin nlenmesi Genelgesi Eylem Planı"nı hazırlayarak uygulamaya başlamıştır. Kurul tarafından y¼r¼t¼lecek çalışmaların bu alanda bilinçlenme, farkındalık artışını sağlaması beklenmektedir. alışmalar s¼rd¼r¼lmektedir.

4. TÜRKİYE’DEKİ SORUN ALANLARI

4.1. Makro Politika Alanındaki Sorunlar

Kadın istihdamının artırılmasına dönük makro politika alanında eksiklikler bulunmakta ve konuya ilişkin siyasi sahiplenmenin güçlendirilme ihtiyacı devam etmektedir.

Türkiye’de yasal bakımından kadınlar ve erkekler arasında eşitlik sağlanmıştır. Kurumlar düzeyinde de çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Kadınların istihdam edilebilirliklerini artırıcı ve çalışma yaşamındaki sorunlarına çözüm oluşturucu önerilerin eksikliği konusunda sorun yoktur, buna karşılık bu önerilerin hayata geçirilmesinde ciddi bir makro politika eksikliği vardır (Ecevit, 2008). Makro politika eksikliğinin aşılması bakımından Onuncu Kalkınma Planı’nın Türkiye vizyonu ve temel ilkeler bildiriminde toplumsal cinsiyet eşitliğinin bütün ilkeleri kesen –yatay- bir içerikle yer alması önem taşımaktadır.

Dokuzuncu Kalkınma Planında vizyon “İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen ve AB’ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye” olarak tanımlamıştır. Bu vizyonun dayandığı ekonomik ve sosyal gelişme eksenleri içinde istihdamın artırılması, beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, bölgesel gelişmenin sağlanması da yer almaktadır. Ancak, gerek Türkiye vizyonunda gerekse gelişme eksenleri ve sektörel politikalar bütünü kesen temel ilkeler bildiriminde kadın-erkek eşitliği vurgusu yer almamıştır. “İstihdamın Artırılması” başlığı altındaki, işgücü piyasasının geliştirilmesi, eğitimin işgücü talebine duyarlılığının artırılması, aktif işgücü politikalarının geliştirilmesi gibi alt başlıkların hepsi, açık biçimde toplumsal cinsiyet eşitliğini hedeflemediği zaman, Türkiye’de mevcut olumsuz tablonun tersine çevrilmesi ve kadınların başta işgücü piyasaları olmak üzere yaşamın her alanındaki durumlarının iyileştirilmesi mümkün değildir (Toksöz, 2007:53-56).

Buna karşılık 9. Kalkınma Planında, kadınlar işsizler, özürülüler, gençler ile birlikte dezavantajlı gruplar içinde sayılmıştır. Sözü edilen grupların önemli bir kısmının zaten kadın olduğu gerçeği göz ardı edilerek kadınlar adeta bir azınlık olarak görülmektedir.

Kadınları, 9. Kalkınma Planında, diğer dezavantajlı gruplar gibi aktif işgücü politikalarından yararlandırılması, istihdam edilebilirliğinin artırılması, işgücü piyasasına girişin kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi yoluyla kadınların işgücüne katılma oranının yükseleceği belirtilmiş ve 2013 yılında bu oranın % 29,6 olması öngörülmüştür. Beklenen artış doğrultusunda gelişme olsa da, bu oran hala çok düşüktür.

Gerek kadınların çalışma hayatında daha fazla yer alması gerekse toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmak için yasal açıdan sağlanan gelişmelerin eksiksiz olarak uygulamaya geçirilmesi en önemli hedef olmalıdır.

Makro düzeyde, kadın istihdamının artırılmasına yönelik, bütünsel ve sistematik bir bakış açısı ile geliştirilmiş, ulusal, bölgesel, sektörel düzeyde tanımlanmış ekonomik politikalarına (kadın istihdamının programlı şekilde teşvik edilmesi) ve sosyal politikalara (bakım hizmetlerinin geliştirilmesi, cinsiyetçi önyargılarla mücadele edilmesi, geçici özel önlemlerin alınması, sosyal güvenlik sistemi ve sosyal yardımların uyumlulaştırılması gibi) ihtiyaç vardır.

Kadın istihdamının artırılmasına yönelik oluşturulmuş ayrı bir strateji bulunmamaktadır.

Kadın istihdamına yönelik stratejiler genel ulusal istihdam stratejisi içinde sınırlı olarak ele alınmakta ayrı bir ulusal kadın istihdamı stratejisi bulunmamaktadır. Kadın istihdamını artırmaya dönük teşvik programlarının tamamlayıcı mevzuatları ya da uygulamadaki düzenlemeleri yeterli olmayabilmekte, uygulanabilirliği sınırlayabilmektedir.

Oluşturulan teşvik uygulamaları, kadınlar açısından insana yakışır iş ve istihdamının artırılmasına dönük bir perspektife her zaman sahip değildir. Yalnızca istihdamın artırılması hedefi ile yetinilmektedir.

Destek programlarında kadın girişimciliği desteklenmekle birlikte kendi hesabına çalışan kadınların ezici çoğunluğunun sosyal güvenlik kapsamı dışında kaldığı göz ardı edilmektedir.

Sanayide Yeni Teşvik Sistemi belgesi, öncelikli olarak tanımladığı sektörler itibariyle kadın istihdamını teşvik eden bir perspektife sahip değildir. Öncelikli sektörler, sağlık, turizm ve eğitim hariç olmak üzere ya erkek çalışanın yoğun olduğu ya da sermaye gereksiniminin yoğun olduğu sektörlerdir. Kadın istihdamının artırılması hedeflenen sağlık, turizm ve eğitim sektörlerinde ise kadın istihdamı halihazırda nispeten yüksek düzeydedir. En dezavantajlı sayılan 6. Bölge’de ise kadın işgücünün öncelikle vasıfsız ve ucuz işlerde, iş güvencesi olmayan alanlarda istihdam edilmelerinin ötesinde bir çözüm formüle edilmemiştir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik mevcut kurumsal yapı ve mekanizmalarda önemli sorunlar bulunmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını belirlemeye yönelik olarak, çeşitli kurumlar tarafından, genel uygulama etkinliğini azaltacak kadar çok sayıda eylem planı üretilmektedir. Bunların hazırlanma ve kabul edilme süreleri oldukça uzundur ve uygulamaya yetersiz şekilde aktarılmaktadırlar.

KSGM, başlangıçta, kamu kurum ve kuruluşları arasında toplumsal cinsiyet politikasının uyumlaştırılması ve geliştirilmesini hedefleyen bir koordinatör kurum olarak düşünülmüştür ama bugün icracı bir kurum olarak görev yapmaktadır. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda politika yapıcı ve uygulayıcı kurumlar arasında koordinasyon sağlanması noktasında bir kurumsal boşluk bulunmaktadır.

Merkez kurumlardan gelen konuya-özel direktifler yolu ile diğer kurumlarda ve yerel düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politika geliştirme sürecinin etkin olmadığı açıkça ortadadır. Kurumların taşra teşkilatları merkezdeki kararlardan haberdar olmayabilmekte ve konu kimi zaman yöneticilerin inisiyatifine bağlı kalmaktadır. Bu sebeplerle, toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirme gündeminin makro politikaların geliştirilmesi sürecine yerleştirilmesi -anaakımlaştırılması- büyük önem taşımaktadır. Bununla beraber, Başbakanlık ya da diğer merkez otoritelerin genelge yayımlamak gibi yöntemlerle yaratmaya çalıştıkları değişim, hedeflerine ulaşamamakla beraber, kurumlar içerisindeki toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlamak isteyen aktörleri güçlendirici etki sağlamaktadır. Örneğin, 2010/14 -27591 Sayılı ve “Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması” başlıklı Başbakanlık Genelgesi kamuya ait ve sivil olmak üzere çeşitli kurumlarda toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının geliştirilmesinde bu yönde çalışan kurum içi aktörlerin girişimlerinin kuvvetlenmesine yol açmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemi ile ilgili farkındalık yaratma konusunda bu tarz yaklaşımların faydalı olabildikleri anlaşılmaktadır. Yine de, Genelge'nin metninde anılan hedeflerini gerçekleştirmek açısından yukarıda da bahsedildiği gibi sınırlı bir etkiye yol açtığı ve izleme ve değerlendirmesinin yapılmadığı ortaya çıkmıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin anaakım politikalara yerleştirilmesine yönelik kurumsal destek mekanizmaları yetersizdir. Bilgilendirici, koordine edici ve izleme değerlendirme fonksiyonu icra eden mekanizmalar gereklidir.

Kadınların siyasi temsillerinin yetersizliği, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin anaakım politikalara yerleştirilmesinde yavaşlığa yol açmaktadır.

Kadın sivil toplum kuruluşlarının politika üretme, uygulama, izleme ve değerlendirme süreçlerinde temsil ve katılımları yetersizdir. KSGM Teşkilat Kanunu'nda yer alan, 2011 yılında yapılan Kanun Hükmünde Kararname'de de korunmuş bulunan "Kadın Danışma Kurulu" bu açıdan önemli bir örnektir. Bir diğer örnek ise istihdam ile doğrudan alakalı olan İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurullarına kadın örgütlerinin katılımı noktasında sorunların bulunmasıdır. Kadın örgütleri bu kurulların asli üyeleri değillerdir. İllerdeki söz konusu kurullar, Başbakanlık Genelgesi (2010/14 -27591) çerçevesinde kadın STK'ları bünyesine

dahil etmeye çalışsa da, kadın STK'ların hangi kriterlere göre seçildiği belirsizdir. Pek çok örnekte de aslında, kadın istihdamı ile uğraşmayan ya da bu konuyu tali bir çalışma alanı olarak gören kadın örgütlerinin kurullarda yer alması söz konusu olmaktadır.

Kalkınma politikası başlığı altında da kadın istihdamına yönelik olarak üretilmesi gereken politikalar bulunmaktadır. Ancak kalkınma ajanslarının, toplumsal cinsiyet perspektifini politika ve uygulamalarında hayata geçirmekte istenilen başarıyı sağlayamadıkları görülmektedir.

Kadınların *ücretli işlerde* istihdamına yönelik gerekli politik perspektif ve irade eksikliği bulunmaktadır.

Kadının tek başına bir birey olarak kabul edilmeyip, erkek ve aileyle birlikte varlık kazanan bir kişi olarak kabul edilmesi, istihdam ve sosyal güvenlik alanında kadınlara yönelik geliştirilen politikadaki sorunun temelini oluşturmaktadır (KEİG, 2008). Kadınlar istihdam piyasasında geçici ve eğreti görülmekte, tam zamanlı, güvenceli ve sürekli istihdam ve çalışma biçimlerine yönlendirilmemektedir.

Kamu kurumları tarafından üretilen politikalarda kadın istihdamının artırılmasına yönelik olarak girişimciliğin desteklenmesi, esnek istihdam biçimlerinin geliştirilmesi ve mesleki eğitimler verilmesi çözümleri ön plana çıkmaktadır. Kadın istihdamının artırılmasına yönelik olarak esnek istihdam ve çalışma modelleri mucizevi çözümler olarak görülmemelidir. Kadınlar için istihdam yaratacak politikalar, kadınların ücretli istihdamını ve insana yakışır iş hedefini öncelikli tutan daha geniş bir perspektiften ele alınmamaktadır.

Kadınların çalışma hayatına girmelerinde ve çalışma hayatında kalmalarında bir seçenek sunabilecek güvenceli esnek çalışma modelleri yetersiz olduğu gibi, bu modelleri destekleyecek sosyal güvenlik ve emeklilik haklarının belirlenmesine dönük politikalar da yetersizdir.

Kadın istihdamı konusundaki araştırma ve istatistiklerle ilgili önemli eksik ve sorunlar bulunmaktadır.

Makro politikaların çıkış noktalarından biri olan istatistik ve araştırma alanlarında toplumsal cinsiyet perspektifinin intibakı yetersizdir.

Klasik işsizlik tanımına dayalı istatistiklerde işsizlik istatistiklerinde ümidi kırılmış işsizlerin gösterilmemesi kadın işsizliğinin düşük görünmesine sebep olmaktadır. Bunun yanında, kayıt dışı sektörlerde istatistikler yetersizdir; ve ev eksenli çalışan ve ev hizmetlerinde çalışan kadınlar ile ilgili istatistikler bulunmamaktadır.

Uygulanmakta olan aktif işgücü piyasası politikaları ile ilişkili çeşitli eksiklik ve sorunlar vardır.

Aktif işgücü piyasası politikaları, toplumsal cinsiyet eşitliği hedef ve prensibini yeterli düzeyde içermemektedir.

Son yıllarda uygulanan aktif işgücü piyasası politikalarının az sayıda kadına ulaşması genelde mesleki eğitime odaklanan bu politikaların kadın istihdamını artırmada yetersiz kalmasına neden olmaktadır.

Aktif istihdam politikaları çerçevesinde yapılan kurslardan faydalanan kadınlar erkeklere nazaran, işgücü piyasasında kalıcı bir fayda elde edememektedir. İŞKUR tarafından düzenlenen mesleki eğitim kurslarına katılan kadınların oranı neredeyse erkeklerle aynı seviyede ise de, bu eşitlik işe yerleştirmelerde ciddi oranda bozulmaktadır. İŞKUR'un 2011 verilerinden yararlanılarak yapılan hesaplama göre, Marmara bölgesinde kadınların işe yerleştirilme oranı %23 iken bu oran erkeklerde %35; Ege bölgesinde kadınlar için %15 iken erkekler için %27; Akdeniz bölgesinde kadınlar için %17 iken erkekler için %29; Karadeniz bölgesinde kadınlar için %20 iken erkekler için %31; İç Anadolu bölgesinde kadınlar için %17 iken erkekler için %34; Doğu Anadolu bölgesinde kadınlar için %20 iken erkekler için %29 ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde kadınlar için %8 iken erkekler için %20'dir. Bu durum İŞKUR'un kurum olarak çalışma düzeyinin etkin olup olmamasından ziyade işgücü piyasalarının cinsiyetçi yapılanmasından: işverenlerin işçi talep ettiği işlerin, erkeklerin ağırlıklı yer aldığı işler olmasından kaynaklanmaktadır.

Yetkin ve uygun alanlarda mesleki eğitim alamama sorunu kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkilemektedir. İŞKUR verilerine göre kadınlar genellikle geleneksel kadın işlerine dönük mesleki eğitimlerden faydalanmaktadır.

Staj ve iş-başı-eğitimin istihdam edilebilirliğe katkısı çoğu kez sınırlı kalmaktadır.

Kadınların çalışma yaşamında örgütlenme ile ilgili sorunları bulunmaktadır.

Kadınların sendikalarda üyeliği ve temsilcileri ciddi derecede düşüktür. Çalışma hayatı içerisinde işçi statüsünde çalışan kadınların sadece %10'u, memur statüsünde kadınların da sadece %30'u sendikalıdır. Ayrıca sendikalı kadınların, sendika yönetim ve temsilcileri de yeterli düzeyde değildir. Kadınlar arasında sendika üyeliğinin düşük olmasının başlıca nedenleri: kadınların kayıtlı işlerde düşük oranda temsil edilmesi, çoğunluğunun kayıt dışı sektörlerde ev eksenli ya da ücretsiz aile işçisi olarak çalışması ve a-tipik çalışma biçimleridir. Bu tür çalışma koşullarında sendikal örgütlenme güç olmakla birlikte yasal mevzuatta sendikaların işkolu esasına göre örgütlenmesi, sendikalı olma güvencesinin zayıf olması ve sendikaların kadın işçilerin sorunları konusunda ilgisiz kalması, kadınları sendikal örgütlenmeden uzaklaştırmaktadır.

Sendikaların toplu iş ilişkilerinde temsili ile ilgili olarak baraj ve işkolu şartları temelinde ortaya çıkan sorunlar, sendikaların prestij yitirmesi ve pek az sendikanın temsil yetkisine sahip olması ile sonuçlanmaktadır. Bu durum, kadınların da sendikalarda örgütlenmesini caydırmaktadır. Ayrıca bazı örnek sendikaların toplu iş sözleşmeleri dışındaki maddelerde kadınlarla ilgili talepler, çoğunlukla yer almamaktadır. İstihdamdaki kadınların yaklaşık yarısının ücretli/yevmiyeli statüsü dışında olması ve % 58'inin kayıt dışı sektörlerde çalışması kadınların sendikalaşması önündeki en büyük engeldir.

Kadınların tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak sosyal güvenlik şemsiyesi dışında kalması da örgütlenememesinin bir başka nedenidir.

Kentlerde kadınlara ait üretim ve emek dayanışması kooperatifleri yetersizdir. Ayrıca tarımda çalışan kadınların kurmuş oldukları kooperatifler yok denecek kadar azdır.

2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu doğrudan bu kanunlar kapsamında, hizmet akdine dayanarak çalışan kesimleri kapsayan, onların örgütlenme ve toplu pazarlık haklarını düzenleyen yazılı metinler. Söz konusu kanunlar 6356 sayılı "Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu"nun yürürlüğe girmesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yasaların hiçbirinde işsizlerin, aile ekonomisine katkı sağlamak amacıyla kayıt dışı olarak ev hizmetlerinde çalışanların veya evlerinde parça başı, fason ya da sipariş üzerine gündelik türü el işlerine dayanan geçici işlerle uğraşan kişilerin sendika kurabileceklerine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Bu gibi işlerde çalışan kişilerin önceden izin almadan dernek ya da vakıf gibi dayanışma örgütleri kurarak amaçları doğrultusunda faaliyette bulunma hakları bulunmaktayken, sendika şeklinde örgütlenmeleri mevcut yasalara göre mümkün değildir. Yürürlükte bulunan mevzuatımız gereği sadece evde herhangi bir işverene bağlı olarak ve 2821 sayılı kanun kapsamında işçi sayılan ve bu kapsamda çalışan kişiler, çalıştıkları işyerlerinin girdiği iş kolundaki sendikalara üye olabileceklerdir.

Hane gelirinin asgari geçim düzeyine ulaşmaması kadın istihdamını erkek istihdamından daha fazla caydırmaktadır.

Sosyal yardımların çalışan yoksulları dikkate alacak şekilde yeniden organize edilmediği ve sosyal yardımlar ve istihdam arasındaki bağın toplumsal cinsiyet perspektifinden dikkate alınması gereklidir.

Mevcut Sosyal Güvenlik Kanunu ve 4857 sayılı İş Kanunu toplumun tüm kesimini ele almamaktadır. Genel olarak tarım işçileri özelde de kırsal alanda çalışan kadınların çalışma koşullarının farklılığı dikkate alınmamaktadır. Türkiye'de çok sayıda tarım işletmesi, aile işletmesi veya çalışan sayısının 50'nin altında olması nedeniyle 4857 sayılı İş Kanunu

kapsamında değerlendirilememektedir. Oysa Türkiye koşullarında çok büyük tarım işletmelerinde bile 50 işçi çalıştırılması mümkün görülmemektedir.

Bölgeler arası gelir farklılığı, tarım sektöründe çalışan kadınların sigorta primlerini ödeme koşullarını etkilemektedir. Tarım sektörünün yapısı gereği çok riskli olduğu için çiftçinin düzenli geliri bulunmamaktadır. Ev eksenli çalışan kadınların sosyal güvenlik sisteminden yararlanabilmesine dönük düzenlemeler yetersizdir.

Ülkemizde son dönemde sosyal güvenlik primleri konusunda farklı teşvik düzenlemeleri getirilmiş ise de bunların pek çoğundan uygulamada etkin ve çıkarılış amaçlarına uygun biçimde yararlanılması mümkün olmamıştır. Takip ve uygulama açısından en sade düzenlemeyi içeren ve sosyal sigorta primlerinde beş puanlık Hazine desteği sağlayan teşvik ise bunların istisnasını oluşturmuştur. Diğer teşvikler ise, işverenler tarafından yeterince tanınmamaları kadar, uygulanmalarındaki zorluklar (işyeri ve sigortalı bazında çok kademeli kuralların aynı anda yerine getirilmesi gerekliliği, işçi giriş çıkışlarına bağlı olarak teşvikten yararlanma koşullarının her ay itibarıyla değişebilmesi, teşvike esas alınan çalışan işçi sayısının ortalamasının değişkenliği ve bunun işçi bazlı sürekli sorgulanmasının gerekliliği) nedeniyle beklenen yaygınlıkta kullanılamamıştır. Özellikle işçi sayısı yüksek işyerlerinde teşvik uygulamalarının takibi ciddi sorunları beraberinde getirmekte, pek çok işveren her ay bu takip zorluğunu yaşayıp, olası bir hata sonrasında yüksek maliyetlerle karşı karşıya kalmaktansa teşviklerden yararlanmamayı tercih edebilmektedir.

Bu durum, 6111 sayılı “Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”la getirilen, kadın ve genç işçi istihdamına yönelik mesleki eğitim almış işgücünün desteklenmesini de öngören teşviklerin uygulanması sırasında da ortaya çıkmıştır. Kanunla getirilen temel kriterlerin yanı sıra Sosyal Güvenlik Kurumu’nun uygulama açısından esasları belirleyen genelgelerine kimi zaman Kanun’un öngörmediği kriterler eklemesi ya da Kanun’da yer alanlardan daha ağır koşullar getirmesi, düzenlemenin amaçlarına ulaşmasını engellemekte ve kamuoyunda örneğin kadın istihdamı açısından teşviklere rağmen sonuç alınmadığı gibi bir algıya neden olmaktadır.

4.2. İşgücüne Katılım Önündeki Engeller

Toplumda ve işgücü piyasasında egemen olan ataerkil zihniyet ve yapılarla mücadele etmek için öncelikle kadını aile içinde karşılıksız emeğin sunucusu anne ve eş olarak değil, kendi yaşamına dair kararları kendi alan bir birey olarak görmek gerekirken, çeşitli düzeydeki

kamu politikaları tarafından kadınların annelik rolü ön plana çıkartılmaktadır. Kadının hane içi bakım ve diğer yükleri kadının istihdam piyasasına katılımı önündeki en ciddi engeldir.

Kadınlardan ev ve aile içerisinde çocuk-hasta-yaşlı-engelli bakım hizmetlerinin ve ev içi yeniden üretim hizmetlerinin beklenmesi kadınların işgücüne katılımı önündeki en ciddi engeli oluşturmaktadır. Kurumsal, aile/hane dışı bakım hizmetleri hem yetersiz hem de maddi açıdan ulaşılabilir değildir.

Çalışma yaşamına girebilen kadınların çalışma hayatını bırakması ya da ara vermek zorunda kalarak potansiyelini tam olarak ortaya koyamamasının temel nedeni de ev ve iş yaşamını uzlaştırma konusunda yaşadıkları sorunlardır. Çocuk bakımı, yaşlı, engelli ve hasta bakımı gibi yükümlülükleri sadece kadınların sorumluluğunda gören anlayış kadının işyerinde kalması, terfi alması ya da yükselmesi önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır.

Çocuk, hasta, yaşlı ve engelli bakım hizmetleri alanında çalışanların kayıtlılık, istihdam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine dönük çalışma ve girişimler de yeterli düzeyde değildir. Kadınlar açısından, çalışma sonucu elde edilen gelir ve faydalar ile çalışmak dolayısıyla piyasadaki satın alınması gereken bakım ve diğer yeniden üretim hizmetlerinin yol açtığı maliyetler arasındaki uçurum kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkilemektedir.

Türkiye’de işletmelerin % 96’sı 30’dan az çalışanı olan işletmelerdir. Buna karşın, işletmelerin kreş ve emzirme odası açma ve işletme yükümlülüğü 100-150’den fazla kadın işçi istihdam eden işyerleri içindir. 1995’te Pekin’de gerçekleştirilen IV. Dünya Kadın Konferansı’nda Türkiye’nin üstlendiği “kadın işçi” yerine “işçi” denmesine ilişkin mevzuat değişikliği yükümlülüğü bugüne kadar yerine getirilmemiştir. Bu düzenleme, bir yandan kayıtlı kadın işçi istihdamını caydırıcı bir etkiye sahipken, diğer yandan da çalışanların kreş ihtiyacını sadece az sayıdaki büyük işletmelerdeki kadın işçiler açısından gidermeyi öngörmektedir. Memurlar ve diğer kamu çalışanlarının yararlandığı kamu kreşlerinin, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (bugünkü Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) bünyesindeki kreşlerin büyük kısmının kapandığı araştırmalarla tespit edilmiş bulunmaktadır (Ecevit, 2010). Devlet işyerleri ve sosyal hizmetler tarafından oluşturulmuş kreşlerin kapanmasında hizmet alımı yoluna gidilmesi önemli bir etkiye sahiptir. 2010’da çıkarılan İstihdam Genelgesi’nde özel sektöre de hizmet alımı yolu açılmıştır.

Buna karşılık, işverenlerin kreş yükümlülüğünün hizmet alımı ile karşılaşmasına ilişkin düzenlemenin nasıl ve ne kadar işlediğine ilişkin hiçbir izleme ve raporlama mevcut değildir. Ayrıca, erken çocukluk dönemi bakımının sadece işveren ve kadın üzerinden tanımlanmış olması da sorunlu ve yetersiz bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Belediyelerin kreşleri de daha çok kendi personellerine yönelik kreşler olup yerel halka hizmete yönelik kreşler değildir.

Yaygınlıkları ve sayıları da yerel yönetimlerin bu alanda bir yükümlülük hissetmediklerine, bunu bir sorumluluk alanı olarak algılamadıklarına işaret etmektedir.

Kadınların mekân düzenlemeleri ve mekânsal hareketlilikle ilgili işgücüne katılımlarını sınırlayan sorunları bulunmaktadır.

Ataerkil sosyal normlar, kentlerdeki kadınların ihtiyaçlarına duyarlı ulaşım ve güvenlik sistemlerinin yeterince gelişmemiş olması ve üretimevleri ve ticarethanelerin, çeşitli ölçeklerdeki organize sanayi bölgelerinin kadın çalışanların ihtiyaçlarını dikkate alan mekanlar olarak oluşturulmamış olması gibi sorunlar kadınların işgücü piyasasına girişlerini ciddi düzeyde olumsuz etkileyen nedenlerdir.

Cinsiyetçi önyargılar ile iş ve mesleklerde cinsiyete dayalı ayrımlaşma ve katmanlaşma kadınların işgücüne katılımları önünde engeldir.

Kadınların hem çalışma yaşamına girmesi, hem de girdikten sonra işe devamlılıkları konusunda yasalarda cinsiyete dayalı ayrımcılık söz konusu değildir. Ancak belli iş ve mesleklerin kadınlara uygun işler olarak toplumsal kabul görmemesi, görev dağılımında adil davranılmaması, ekonomik kriz dönemlerinde ekonomik rasyonellerin eşit olması halinde erkeklerden önce kadınların işten çıkarılması, ücretlerin düşük tutulması gibi bazı ayrımcılık örnekleriyle karşılaşmaktadır.

Çeşitli cinsiyetçi önyargılar ve mülhazalar ile kadınların işe alımda ikincil görülmesi ve ayrımcılığa uğraması sorununun önüne geçilememiştir. Kadınlar işe alındıkları hallerde de kendilerine uygun görülen ikincil iş ve pozisyonlarda görevlendirilmektedirler. Cerrahlık, valilik, inşaat teknikerliği, uzun yol (TIR/kamyon) ya da şehir içi kamu taşıtı sürücülüğü, oto tamirciliği, açık alan temizliği ve şoförlük gibi bazı meslek gruplarında o alanda eğitim almış olan kadınların bile istihdamı son derece az olup bu durum ülke istatistiklerinde açıkça görülmektedir.

Kadınlara ve erkeklere uygun iş/meslek ayrımı yaygın bir geçerliliğe sahiptir. İŞKUR'un istatistikleri dikkate alındığında kadınların en çok işe yerleştirildiği meslekler arasında büro memuru, bilgisayar işletmeni, ön muhasebeci, çaycı, çocuk gelişim elemanı, sekreter ve makineci (dikiş) yer almaktadır. Kadınları önemli ölçüde ikincil işgücü piyasasına hapseden bu ayrımın ortadan kaldırılmasına dönük bir politik girişim bulunmamaktadır.

Kırda kadının işgücü piyasasına katılımına ilişkin çözülmesi gereken önemli sorunlar bulunmaktadır.

Tarımsal istihdamın gerilemekte olduğu açıkça tespit edildiği halde, kırsalda bulunan topraksız, mülksüz ve yoksul kadınlara ilişkin tarım dışı alanlarda gelir ve geçim sağlamak amacıyla istihdam alanlarının oluşturulmasına dönük politika geliştirilmemektedir.

Ayrıca kırdan kente göç eden kadınların, kent hayatına geçiş sürecinde kamusal alana çıkışının engellenmesi ve ev içinde tutulmaları istihdama katılım oranlarını düşürmektedir.

Kadın işsizlik oranları hala çok yüksektir.

Kadın işgücünün işsizlik oranı çok yüksektir. Özellikle kentli genç kadın işgücü için bu oran alarm verici düzeydedir. Kadın işsizlerin önemli bir bölümü umudu kırılmış işsizlerdir.

4.3. Çalışan Kadınların Sorunları

İstihdam, işsizlik ve çalışma yaşamının bir genel görünümünü elde etmek üzere kullandığımız istatistiki veri tabanı, gösterge ve yöntemler belirli zayıflıklar içermektedir. Bunlar, işsizliğin değişik türlerinin (uzun dönemli, cesareti kırılmış ..vb.), kayıtdışı istihdamın ve atipik çalışma biçimlerinin tespit edilmesi, ölçülmesi ve sebeplendirilmesi konusunda yetersiz kalabilmektedirler. Bu bölümdeki değerlendirmelerin bu sıkıntıları yansıtmakta olduğu akılda tutulmalıdır.

Kadınların işgücü piyasasıyla ilgili olarak tek karşılaştığı sorun istihdam dışı kalmak değildir. İşgücü piyasası içerisinde yer alan kadınların meslekte yükselememe, yönetici kadrolarda yer alamama, kimi işletmelerde aynı nitelikteki işlerde dahi erkeklerden daha düşük ücret alma, daha düşük ücretli işlerde yoğunlaşma, kayıt dışı çalışma, aile sorumlulukları nedeniyle gelir eşitsizliklerine maruz kalma gibi sorunlar yaşadığı bilinmektedir.

İstihdam edilen kadınların sorunlarını üç grupta düşünmek mümkündür:

- Belli ekonomik sektörlerde yığılma; iktisadi faaliyet kolları, iş ve meslekler arasında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet temelli ayrışma ile alakalı sorunlar
- Enformel ve formel işlerde istihdamla ilgili yığılmaya dair sorunlar
- Bunlarda da bağlantılı olarak değişiklikler göstermekle birlikte, çalışan kadınların çalışma sırasında karşılaştıkları diğer sorunlar.

İstihdam edilen kadınlar belli ekonomik sektörlerde yığılmakta ve iktisadi faaliyet kolları arasında toplumsal cinsiyet temelli bir ayrışma gözlenmektedir. Kadınlar tarım dışı faaliyetlerde, genellikle hizmet sektörü olarak niteleyebileceğimiz iktisadi faaliyet kollarında ağırlıklı olarak da eğitim ve sağlık alanlarında istihdam edilmektedir. Profesyonel meslek grupları içinde kadın sayısının artıyor oluşu umut vericidir ancak kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler grubu içerisinde kadınlar son derece düşük orandadır. İstihdam edilen kadınların sadece % 2,9'u kanun yapıcı, üst düzey yönetici ve müdür olarak çalışmaktadır. Karar alıcı pozisyonların % 90'ı erkekler tarafından işgal edilmişken, ancak % 10'unu kadınlar elde edebilmişlerdir (TÜİK, 2011). Özel sektördeki büyük sanayi işletmelerinde ise

kadınların yönetici kademelerinde daha yaygın olarak yer aldıkları gözlenmektedir. TİSK tarafından 2009 yılında yapılan ve üye sendikalara bağlı işyerlerinde çalışan 85.427 kişiyi kapsayan “Kadın Yöneticiler Anketi”³¹ sonuçlarına göre, katılan 111 işletmede Üst Düzey Yöneticiler arasında kadın oranı % 22,8 olup, yönetim kurulu başkanı seviyesinde bu oran % 13,8’dir. Benzer bir çalışma TÜSİAD tarafından 2011 yılında tamamlanmıştır. 121 TÜSİAD üyesinin temsil ettiği 294 şirketin 392 bin çalışanını kapsayan anket sonuçlarına göre³², şirketlerin yönetim kurulu başkanının %10,3’ü, yönetim kurulu başkan yardımcılarının %17’si, yönetim kurulu üyelerinin %19’u, genel müdürlerin/CEO’ların %13’ü, müdürlerin %30’u kadındır. Avrupa Komisyonu tarafından Ocak 2009’da yayımlanan çalışmada³³ yer alan oranlarla karşılaştırıldığında AB üyesi ülkelerde büyük şirketlerin yönetim kurulu başkanları içinde kadınların payı AB genelinde % 3 iken, Türkiye’de bu oranın daha yüksek seviyelerde olması olumludur. Kamu kesimi, karar mekanizmalarındaki kadınlar açısından bakıldığında, özel sektöre göre daha düşük bir kadın temsiline sahip bulunmaktadır.

Kamuda üst düzey kadın yönetici sayısı çok azdır.

İş yaşamında karar alıcı pozisyonlarda kadın oranının yetersizliği, toplumda kadın temsili, karar alma mekanizmalarında kadınların yetersiz yer alması gibi daha genel anlamda eşitsizlik sorunlarının da hem bir parçası hem de sebeplerinden biridir.

İkinci sorun kümesi kapsamında, kadın işgücünün formel alandan çok enformel çalışma alanlarında yoğunlaştığına dikkat çekmek gerekir. Daha önce belirtildiği gibi kadın istihdamı içinde kayıt-dışı çalışan kadınların oranının yüksekliği dikkat çekicidir. (% 58) Bu durum, kadınların tarım sektöründeki ağırlıklı payı ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışmalarıyla yakından bağlantılı olsa da bununla sınırlı değildir. Özellikle kendi hesabına çalışan kadınlar arasında da kayıtdışılık çok yaygındır. Öte yandan ücreti ve yevmiyeli çalışma içinde *süreksiz ve kayıtsız işler, kısmi zamanlı işler kadınlaşmaya başlamış ya da kadınlaşmış alanlar halindedir*. Bu sorun kümesinin başında, kayıtdışılığın da bir sonucu olan ve yasal haklardan yararlanamamaya yol açan “görünmezlik” sorunu gelmektedir. Ev-eksenli çalışma gibi kadınlaşmış çalışma biçimlerinde kadın emeğinin değersizliğinden kaynaklanan genel görünmezlik sorununa ilaveten, çalışma yerinin kültürel olarak mahrem ve özel sayılan “ev” olması nedeniyle özel bir görünmezlik hali de mevcuttur.

³¹ TİSK "Kadın Yöneticiler Anketi" 2009. Ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=2629&id=118

³² Ankete katılan TÜSİAD üyeleri üye toplamının %20’sini ve ankete katılan şirket sayısı da TÜSİAD üyelerine ait şirketlerin yaklaşık %10’unu oluşturmaktadır.

³³ European Commission "Women in European Politics: Time for Action" 2009.

Türkiye'de **işgücü piyasasının yapısı** kadınların istihdamına yönelik bir dizi önemli sorun taşımaktadır.

İşgücü piyasası **katmanlı** bir yapıya sahiptir. Katmanlaşma, kadın işgücünün daha düşük getiri, güvence ve kariyer olanağına sahip işlerde yoğunlaşmasına işaret eden cinsiyete dayalı bir özelliğe de sahiptir. Diğer faktörler ihmal edildiğinde, aynı eğitim düzeyine sahip kadın ve erkeklerin kazançları arasındaki farklılık bu duruma işaret etmektedir (Dünya Bankası, 2006). Geniş bir kadın işgücü grubunun işgücü piyasasındaki aşağı katmanlar/segmentler ile özdeşleştirilmesi tehlikesi bulunmaktadır (İlkkaracan, 2011).

Türkiye'de işgücü piyasasında **kayıtdışı istihdam** yaygın (%42) olmakla birlikte kayıtdışılık kadınlar için çok daha yaygın ve ciddi bir sorundur. Bu yönü ile çalışma yaşamında kadınlara yönelik başka bir dezavantajı tanımlamaktadır. Türkiye'de istihdamdaki kadınların %58'i esas işlerinden dolayı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı değildir. Bu durum tarım sektörü için çok daha vahim olup, tarım sektöründe çalışan kadınların %96'sı kayıtlı istihdamda değildir. Kayıtdışı çalışanlar Sosyal Güvenlik ve İş Kanunu kapsamındaki haklarından yararlanamamaktadırlar.

Tarımda tüm aile fertleri çalıştığı halde, gelir düzeylerinin düşüklüğü nedeniyle genellikle yalnızca ailedeki erkek sigortalanmakta, bunun da kapsamı çok sınırlı kalmaktadır.

Yeni yaratılan işlerin birçoğuna erkekler yerleşmektedir (İlkkaracan, 2011). İstihdam artışının cinsiyet temelinde ayrımcılığın derinleşmesini engelleyecek önlemler yetersizdir.

İşgücü piyasasındaki kadın işgücüne yönelik talebin sınırlı olmasında cinsiyetçi önyargıların önemli bir rolü bulunmaktadır (Eyüboğlu, 2000).

Kadın işgücü ucuz emek olarak emek-yoğun iş kolları olan tekstil, gıda, hazır giyim, tütün gibi sanayi dallarında yoğunlaşmıştır.

İller düzeyinde ücret tespiti yapılan komisyonlarının, kadın ve erkek geçici mevsimlik tarım işçileri için eşit ücret verilmesi yönünde karar almaları sağlanamamaktadır. Kadının hane içi bakım ve diğer yükleri çalışma yaşamıyla eğreti olarak ilişkilennemelerine sebep olabilmektedir. Kadınlar mevcut çalışma yaşamında iş-aile yaşamı "uyumunu" sağlayabilmek için kendilerini iş yaşamında marjinalleştiren atipik statülü, kariyer olanağı içermeyen, düzensiz iş ve çalışma koşullarına razı olmaktadır.

Aylık ortalama kurum bazlı çocuk bakım hizmeti maliyetleri çalışan kadınlar için çok yüksektir ve bir çok çalışan kadının istihdamda kalmasını caydırıcı bir etken olmuştur. Kadınlar, bakım ve diğer hane içi yükleri nedeniyle, istihdam edilebilirliklerini artıran beşeri sermaye yatırımlarını yapamamakta, spesifik olarak da eğitimlere katılma, sertifika alma gibi konularda erkeklerin gerisinde kalmaktadırlar. **İş ve meslekler, çoğunlukla erkek çalışan**

normuna göre düzenlenmektedir ve kadınları dışlayan meslek, iş ve örgüt kültürleri ile uygulamalar oldukça yaygındır.

Belirli sektörlerde geliştirilen mesleki yeterlilik kriterleri, uzmanlık/ustalık eğitimleri ve sertifikasyon sistemi, hızla terfi ve yükselmeye etkili ölçütler haline gelmektedir. Ancak, kadınlar, bakım ve diğer hane içi yükleri nedeniyle eğitimlere katılma, sertifika alma gibi konularda erkeklerin arkasında kalmaktadırlar. Bu nedenle terfi ve yükselmeye sorunlar yaşamaktadırlar³⁴.

Kadınların kariyer ve örgütlerinde ilerlemelerine olanak vermeyen, kimi zaman 'cam tavan' olarak isimlendirilen, meslek ve örgüt kültürleri, kadınların kimi iş ve mesleklere girişini caydırmaktadır.

Kamu kurumlarında, işe başvuranlarla işe yeni başlayanlar hakkında cinsiyet temelinde ayrıştırılmış istatistikler açıklanmamaktadır. Bu şeffaflık eksikliği, kamu eleman alımlarında kadınların aleyhine seçimlerin yapılmakta olduğunu akla getirmektedir.

Özel politika geliştirilmesi gereken kadın gruplarının (çalışan yoksullar, kayıtsız göçmen kadınlar, seks işçiliği, eşi cezaevince olan kadınlar, engelliler, a-tipik çalışanlar, engelliler, yaşlılar, kız çocukları ve LGBTler) sorunlarına yönelik yeterli ve etkili politikalar geliştirilmemektedir.

İşyerinde cinsel taciz İş Kanunu'nda düzenlenmiştir. Psikolojik taciz Borçlar Kanunu'nda yer almıştır. Ayrıca, Psikolojik Tacizle Mücadele Kurulu bu konuda bir eylem planı hazırlamıştır ve buna uygun olarak çalışmalar devam etmektedir. Ancak, bu konuda yeterli bir düzeye ulaşıldığını söylemek mümkün değildir. TÜİK anketlerinde de görüldüğü gibi kadınların iş yaşamında cinsel taciz ile karşılaşmaktan çekinmesi, kadının işgücüne katılımını ciddi şekilde azaltmaktadır. Yine kimi iş ve mesleklere, kimi pozisyonlara

³⁴ Genelgede yer alan konular dışında da araştırma açısından önem taşıyan bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Kadınlar, çok sayıda mesleki eğitim alması ve ellerinde çokça sertifika bulunmasına rağmen iş bulmakta zorlanmaktadır. Mesleki eğitimlerin yoğun kadın katılımına rağmen beklenen kadar istihdam yaratmadığı gözlemlenmiştir. Bunun nedenlerinden biri, işyerleri tarafından kadınların çalışması için gerekli koşulların (kreş, emzirme odası, servis gibi) maliyet hesabına dahil edilerek, kadınlara düşük ücret teklif etmeleri ve bu düşük ücret koşulları nedeniyle kadınların çalışmayı kabul etmemesidir. Çünkü kadınlar çalışırken kıyaslama yapmak zorunda kalmaktadır ve bakım hizmeti, yol-yemek vs. maliyetlerinin kendilerine ödenen ücretten fazla olması durumunda çalışmamayı tercih etmektedir. Bir diğer neden ise işyerlerinin yüksek vasıf gerektiren işlerde ve katma değeri yüksek alanlarda kadın çalıştırmayı kabul etmemesidir. Söz konusu çalışma koşulları altında eğitimlerin sürelerinin uzunluğu, eğitim yapılan yerlerin ve zamanların kadınlara göre düzenlenmemesi iş bulma çabasına dair tüm umutsuzlukla birlikte rağmen bu eğitimlere kadın katılımını düşürme ihtimalini taşımaktadır. Ayrıca mesleki eğitim alan kadınlar için bir başka sorun da kurs bittikten sonra başlamaktadır. Genel olarak izlenen süreç, kadınların aynı işte uzun süre çalışmadıklarıdır. Bir araştırma ihtiyacı olmakla birlikte, bu konuda filizlenen yeni eğilim, mesleki eğitim projelerinin kadın istihdamının firmalar arasında sirkülasyonunu beslemesidir**.

**TİSK ve TÜSİAD, bu çalışmayı yorumlayan yukarıdaki ifadelere katılmadığını belirtmiş ve çekince koymayı uygun bulmuştur.

kadınların girmemesinin nedeni buralardaki erkek ağırlığının cinsel tacize uğrama riskini artırıyor olmasıdır.

Küçük işletmelerin bir kısmı, kadınları, cinsel taciz yaşanabileceği ihtimali gibi nedenlerle işe almaktan kaçınabilmektedir. Bu olasılık kadınların da başvurabileceği işleri sınırlamakta ve kadınların istihdam artışı önünde engel oluşturmaktadır.

Mobbing kavramının kapsamı ve unsurları konusunda, hukuksal düzenlemelerde etkinlik sağlayacak bir netlik yaratılamamıştır.

5. TÜRKİYE'YE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Anaakımlaştırma anlayışıyla, Türkiye'de özel önlem politikaları da dahil olmak üzere toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm kamusal politikaların odağında yer alması; hem uluslararası taahhütlerinin ve hem de demokratik, sosyal bir hukuk devleti olmasının gereğidir. Nitekim Anayasanın 10. maddesi "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 7/5/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz." demektedir.

Kadın istihdamının geliştirilmesine dönük bir perspektif, kadın istihdamına ilişkin ulusal bir strateji geliştirilmesini, bu stratejinin tüm politika alanlarında asli bir prensip ve hedef olarak tüm politika yapıcı ve uygulayıcı kurumlarca benimsenmesini, yani anaakımlaştırmayı; aynı anda cinsiyet temelindeki eşitsizliklerle etkili şekilde mücadele etmek üzere geçici özel tedbirlerin kabul edilmesini içermelidir.

5.1. Kısa Vadeli Öneriler

Türkiye, ILO sözleşmeleri başta olmak üzere usulünce onayladığı çalışma haklarına ilişkin evrensel standartlara uymalı, onaylamadığı sözleşmelerle ilgili bir uyum süreci planlaması yaparak onaylanan sözleşmelerin sayısını artırmalıdır. Bu çerçevede, özellikle kadın istihdamı ile doğrudan ilgili olan ve Türkiye tarafından henüz onaylanmamış olan 156 No'lu Aile Sorumlulukları Olan İşçiler Sözleşmesi, 177 No'lu Ev-eksenli Çalışma Sözleşmesi, 183 No'lu Analığın Korunması Sözleşmesi ve 189 No'lu Ev İşçileri için İnsana Yakışır İş sözleşmeleri ilgili mevzuat değişiklikleri yapılarak onaylanmalı ve sözleşmelerin uygulanması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Bir Ulusal Kadın İstihdamı Strateji Belgesi hazırlanmalıdır. Bu belge ve strateji, ilgili tüm tarafların katılımıyla oluşturulmalı ve eylem planları çerçevesinde zamana bağlı somut hedefleri kapsamalı ve mutlaka bütçesiyle birlikte hazırlanmalı ve koordinasyon içinde uygulanıp izlenmelidir.

Sekretaryasını, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü'nün yürüttüğü Kadın İstihdamı Ulusal İzleme ve Koordinasyon Kurulu'nun etkinleştirilmesi sağlanmalıdır. Kurulun, yaptırım gücüne sahip olması, üst düzey bir temsilin sağlanması ve sekretaryanın kaynak ve kapasite itibarıyla güçlendirilmesi gerekmektedir.

Devam etmekte olan yeni Anayasa hazırlama çalışmalarında, Anayasa'da kadınların hiçbir şekilde dezavantajlı gruplar arasında yer almaması sağlanmalıdır. Kadın olmak bir dezavantaj olarak algılanmamalıdır; ancak, mevcut birikimli şekilde toplumsal kurumlarda kök salmış olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini kadınlar açısından tazmin edip

dengeleyecek özel düzenlemelere yer verilmelidir. Anayasa'nın 50. maddesinin 2. fıkrası, kadınları çalışma yaşamında engelliler ve çocuklarla eşdeğer kabul ederek, özel olarak korunmalarını gerekli kılmaktadır. Mevcut düzenleme günümüzün eşitlik anlayışı ile uyumlu olmayıp, kadınların toplumsal açıdan güçsüz bir cinsiyet grubu olarak algılanmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, söz konusu fıkra “Çocuklar, engelliler, hamile ve doğum yapmış kadınlar çalışma yaşamı içinde özel korumaya sahiptir” şeklinde düzenlenmeli; böylelikle kadınlar sadece cinsiyetleri nedeniyle değil, ancak hamilelik ve doğum sonrası dönemleri itibarıyla özel olarak korunmaları gerektiği yönünde bir yaklaşım benimsenmelidir.

Buna ek olarak, kadınların, var olan eşitsizlikleri aşabilmesi için pozitif ayrımcılık uygulamaları geliştirilmelidir³⁵. Anayasa'nın 10. maddesine referansla bu türden politika ve uygulamalar üretilebilir. Söz konusu düzenlemenin yaşama geçmesi için daha çok çaba sarf edilmelidir. Aynı anlayışla, Anayasa'da toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak “geçici özel önlemlerin alınması” ifadesine yer verilmelidir ki bu ifade BM CEDAW sözleşmesi terminolojisi ve uluslararası hukukun gerekleri ile de uyumu sağlayacaktır.

Yeni kurulmuş olan Türkiye İnsan Hakları Kurulu'nun kadın haklarını da kapsayan bir çalışma alanına sahip olması sağlanmalıdır.

Kadın istihdamıyla doğrudan ya da dolaylı ilgisi bulunan başta kamu, özel sektör özel istihdam büroları ve sivil toplum kuruluşları da dahil olmak üzere her çeşit kurum ve kuruluştaki çalışanların cinsiyete dayalı ayrımcılık, işgücü piyasasında ayrımcılık ve eşitlik politikaları gibi alanlarda farkındalıklarını artıran program ve uygulamalar geliştirilmeli, projelendirilerek gerçekleştirilmelidir.

Kendi bünyesinde toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları yürütülen kurum, kuruluş ve örgütler arasında ağ kurma ve beraber çalışma pratiklerini kuvvetlendirmeye dönük çalışmalar yapılmalıdır.

Kadın istihdamının işletmeler nezdinde teşvik edilmesi için işçi çalıştırmaya bağlı vergi ve prim yüklerinin azaltılması önem taşımaktadır. Bu nedenle, kadın istihdamı üzerindeki yüklerin azaltılmasına devam edilmeli ve 5763 sayılı Kanunla (İstihdam Paketi) kadınların istihdamına yönelik işverenlere sağlanan prim desteğine, tam zamanlı çalışmayı sağlayacak şekilde, süreklilik kazandırılmalıdır. Kadınlara yönelik istihdam teşvikleri, kadınların çalışma hayatında yüzyüze kalabildiği kayıtdışı sektörün daraltılarak, kayıtlı işlerin çoğaltılmasına hizmet edecektir.

³⁵ Kadınlara yönelik **pozitif ayrımcılık** veya **geçici özel önlemler**, politika ve uygulamalarda şekilsel eşitlik ve/ya fırsat eşitliği koşulu sağlandıktan sonra ve buna ek olarak, kadınların birikimli dezavantajlarını azaltmayı doğrudan hedefleyen politika ve uygulamalardır.

Kanunlarla getirilecek teşvik düzenlemelerinin basit ve kolay uygulanabilir nitelikte olması, ikincil mevzuatla getirilen düzenlemelerin ise kanunun işleyişini zorlaştırmaması, teşviklerin amaçlarına ulaşması açısından zaruri görülmektedir. Getirilen teşvik düzenlemelerinin birbirlerine olan etkileri de mutlaka göz önünde bulundurulmalı, birisiyle amaçlananın diğeriyle engellenmesi sonucunu yaratabilecek uygulamalardan kaçınılmalıdır.

Kadın istihdamının artırılmasına yönelik tasarlanan prim teşviklerinde, bölgesel farklılıkların dikkate alınması ve toplumsal cinsiyet perspektifini taşıması gerekir.

Kadın istihdamını artırmak ve geliştirmek yönündeki politikaların geçici özel tedbirlerle tamamlanması gerekmektedir. Bu kapsamda, mesleki eğitim almış kadınların istihdamının daha yüksek oranlarla teşvik edilmesi, yönetimde kadın oranı fazla olan şirketlere teşvikler verilmesi, kadınlara yönelik girişimcilik ve yatırımcılık teşviklerinin yükseltilmesi, teşvikler yolu ile çalışma ortamlarının cinsiyet eşitliği ve kadınların katılımı/yükselmesi açısından daha olumlu kılınması düşünülebilir.

Esnek istihdam ve çalışma modelleri, mucizevi çözümler olarak değil, ancak tam zamanlı, güvenceli ve sürekli istihdam şekline geçici ve ikincil bir alternatif olarak değerlendirilmelidir. Bu çalışma ve istihdam biçimleri, sadece kadınlara (ve gençlere) özgü tasarlanmamalı, fiilen böyle bir özdeşliğin oluşması olasılığına karşı etkili tedbirler alınmalıdır. Bu tür istihdam statülerine sahip olan kadınların sosyal güvenlik ve emeklilik hakları yönünden dezavantajlı olmasının önüne geçilmelidir. Özellikle hazırlık aşamasında bulunan Ulusal İstihdam Strateji Belgesi'nde bu husus göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye'de, okul öncesi eğitim yerine "erken çocukluk eğitimi" anlayışı benimsenmeli ve uygulanmalıdır. Erken çocukluk eğitiminin kademeli şekilde genişletilmesi gerekmektedir. İlk aşamada, erken çocukluk eğitiminin 48-60 ay yaş grubu çocuklara kamu tarafından ücretsiz olarak sunumu zorunlu hale getirilmeli ve bu yaş grubunda eğitim hizmetlerine ulaşma ve kullanma oranının en kısa zamanda %100'e çıkarılması hedeflenmelidir.

Çocuk bakımına yönelik bir model geliştirilmesi, sadece çalışan kadınların sorunlarını çözmeye yönelik bir konu değildir. Bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması bütünsel bir yaklaşım çerçevesinde gelecek nesillere yatırım, toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal ortaklık duygusunun geliştirilmesine katkı sunacak bir mesele olarak görülmelidir.

Çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması amacıyla, teşviklerin kapsamının ve içeriğinin genişletilerek, kreş ve çocuk bakım evleri için arz temelli teşvik uygulamalarının da (talep yönlü kamu finansman modelleri gibi çalışmaları destekleyici bir unsur olarak) gündeme getirilmesinde fayda görülmektedir. Yeni teşvik sistemine kreş, çocuk bakım evleri ve okul öncesi eğitim hizmetlerinin dâhil edilmesinde ve bu hizmetlerin yaygınlaşması

amacıyla, bu alanda 1-2-3-4 ve 5. bölgelerde yatırım yapanların 5. bölge desteklerinden faydalanmasının sağlanmasında büyük yarar görülmektedir. Teşvik için asgari yatırım miktarı öngörülmesi durumunda, söz konusu miktarın, bu hizmetlerin yurt çapında kaliteli, yaygın ve ekonomik şekilde sunulabilmesi hedefi gözetilerek belirlenmesi önemlidir. Örneğin, “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar’ın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ”de okul öncesi eğitim kurumlarına teşviğe yönelik 1. ve 2. Bölgeler için 1 milyon TL, 3. ve 4. Bölgeler için 500.000 TL asgari yatırım tutarları öngörülmektedir. Yeni teşvik sisteminde kreş ve çocuk bakım evleri ile okul öncesi eğitim kurumları için teşviklerde eğer asgari yatırım miktarı öngörülebilecekse, bu miktarların aşağıya doğru revize edilmesinde fayda görülmektedir.

Ebeveyn izni düzenlemesinin AB düzeyinde olduğu gibi tüm sosyal tarafların katılımıyla ele alınması gerekmektedir

Çalışanlar için ebeveyn izninin getirilmesi durumunda, söz konusu izin halen mevzuatımızda yer alan altı aylık ücretsiz izin kapsamında değerlendirilerek düzenlenmelidir. Bu iznin ücretli olması ve ücretin SGK tarafından karşılanmasını sağlayacak düzenleme yapılmalıdır. Doğum sonrası ücretsiz izin uygulamasında, kısmi çalışma alternatifi de geliştirilmeli ve mevzuat da buna göre düzenlenmelidir.

İŞKUR’un iş ve meslek danışmanlarının, kadınların işe dayalı hareketlilik noktasında yaşadıkları sıkıntıları gözlemleyerek ve konuyla ilgili çalışmalar yaparak il istihdam politikaları bağlamında tüm taraflar nezdinde gündeme getirmesi ve çözüm arayışının takipçisi olması sağlanmalıdır.

Kadınların gündelik ve çalışma yaşamı içerisinde hareketliliğini kolaylaştırmak için ulaşım imkânlarının kolay erişilebilir ve güvenli olması sağlanmalıdır. Kadınların işe gidiş-gelişlerini, özellikle gece vardiyalarında, güvenli hale getirecek ulaşım imkânlarının geliştirilmesi şarttır.

İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları, yerel iş piyasasının geliştirilmesi konusunda politika geliştirme kapasitesine ve uygulamayı şekillendirme yeterliliğine sahip bulunmamaktadır, bu kapasitelere sahip olacak şekilde dönüştürülmeleri gereklidir. Kurul toplantıları ve çalışmalarında kadın istihdamı konusuna dair gündem oluşturulması ve mevcut çalışmaların değerlendirilmesi yapılmalıdır. Kurullara kadının istihdamı alanında faaliyette bulunan STK’ların dahil edilmesi için objektif kriterler geliştirilmelidir. İşgücü piyasası verilerinin cinsiyetlendirilmiş olması yeterli değildir; analizlerinin de cinsiyetlendirilmesi gereklidir.

Kadınlaşmış meslek alanları dışındaki meslekler için tasarlanan mesleki eğitim programlarına kadınların katılımı teşvik edilmelidir.

İstihdam garantili kurslardan yararlanan kadınların oranının İŞKUR'a başvuran kadın oranı ile uyumlu olacak şekilde eşleştirilmesi hedeflenmelidir. Kadınlara yönelik İŞKUR'un verdiği istihdam garantili mesleki eğitimlerin etkinliğinin kısa, orta ve uzun vadede izlenmesine yönelik sağlıklı işleyen bir sistem oluşturulmalıdır.

Uzmanlaşmış mesleki eğitim merkezlerinin eğitimlerinin mesleki yelpazesi genişletilmelidir. İlk kez iş arayan kadınlar için iş fırsatlarının yaratılması amacıyla İŞKUR özel bir destek programı geliştirmelidir.

İŞKUR il müdürlüklerinin yıllık hedefleri arasında kadın istihdamının belirli bir düzeyin üzerinde olmasına yönelik bir hedef olmalıdır.

Toplum yararına çalışma programlarının uygulandığı illerde kadın istihdamı çok düşük düzeylerde bulunmaktadır. Toplum yararına çalışma programlarında kadınlara geçici özel tedbirler kapsamında olanaklar yaratılması sağlanmalıdır. Bununla birlikte TYÇP'ler dar kapsamlı tasarlanmalı, bu programlar kapsamında yeni bir çalışan statüsü ortaya çıkarılmamalıdır. Gerekirse kamu bünyesinde oluşturulan bu işlerin sürekli statülü işler haline getirilmesine çalışılmalıdır.

Özellikle kente göç eden kadınlara yönelik kısa süreli meslek edindirme kurslarının ve yaygın eğitim imkanlarının geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Kadınların yerel işgücü piyasalarındaki değişiklikler hakkında bilgilendirilmelerini ve ortaya çıkan yeni iş olanaklarından yararlanmalarını sağlayacak yeni stratejilerin geliştirilmesi gereklidir.

İş yaşamında işe alma kriterleri, ücretlendirme ve terfi uygulamalarının toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını yansıtması gereklidir.

Kadınların kariyer basamaklarında ilerlemelerini engelleyen unsurların giderilmesi gereklidir. Kadınların yönetime katılımdaki düşük temsiliyetine karşı getirilebilecek tedbirler AB'nin en yüksek organlarında da bir gündem maddesidir. İş yerinde çeşitliliği artırma doğrultusunda uygulanan programların başarılı olması, bu konunun şirket içinde bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmasıyla mümkündür.

İş kanununda iş hayatında cinsiyete dayalı ayrımcılık yasaklanmasına rağmen, işe girişte ayrımcılık yasaklanmamıştır. TCK'nın 122. maddesinde olduğu gibi, İş Kanunu'nda bu yasağı getirecek bir düzenleme yapılmalıdır. İşe alım sürecinde uygulanan cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığını önlemek için İş Kanunu işe alım sürecini kapsayacak şekilde yeniden tanımlanmalıdır.

İşe yerleşme süreçlerinde olduğu kadar, işten ayrılma süreçlerine yönelik de bir izleme ve değerlendirme prosedürü hayata geçirilmelidir.

Aktif işgücü politikaları kapsamında eğitim ve sigorta primleri kamu tarafından ödenerek istihdamı destekleyen teşvik sistemini kötüye kullandığı, örneğin yararlandığı işbaşı eğitim³⁶ programı çerçevesinde istihdamda kalma süresi sonunda işten çıkarmayı birden çok kez uyguladığı tespit edilen işyerlerinin/işverenlerin teşviklerden yararlanması engellenmeli/yasaklanmalıdır.

İlk kez işe girecek olan kadınlar için kolaylaştırıcı bir sistem eksikliği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, hem teşvikler hem de MEB, İŞKUR vb. kurumlar aracılığı ile sağlanabilecek, staj ve iş-başı-eğitimlerini de içerecek uyum programları geliştirilmelidir. İlk iş ve meslek deneyimi edinmeye yönelik söz konusu uyum programları proje bazlı değil, sürdürülebilirlik anlayışıyla organize edilmelidir.

Özellikle kadınlara yönelik yapılan sosyal yardımlar, onların çalışma yaşamından uzak kalmalarına meşru bir gerekçe oluşturmakta, zaten düşük olan kadın istihdamının daha da kronikleşmesine yol açmaktadır. Sosyal yardım politikalarının belirlenmesi ve yürütülmesinde, toplumsal cinsiyet rollerini ve toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünü destekleyen ve yerleştiren uygulamalardan kaçınılmalı, bu etki özel olarak değerlendirilmelidir.

Çalışan yoksullar arasında geniş bir kitle oluşturan kadınların ihtiyaç duydukları sosyal yardımlardan primli sosyal güvenlik kapsamındayken de yararlanabilmesi için gereken mevzuat ve program düzenlemeleri gerçekleştirilmelidir. Bu kapsamda çalışan yoksulluğunu gidermek amacıyla, 12 Temmuz 2012 tarih ve 6353 sayılı Kanunla; 3294 sayılı Kanunda yapılan değişiklikle hane içindeki kişi başına düşen geliri aylık net asgari ücretin 1/3'ünden az olması durumunda sosyal güvenlik kaydı bulunan kişilerin de sosyal yardımlardan yararlanabilmesi sağlanmıştır. Ancak bu ve benzeri uygulamaların yakından izlenerek değerlendirilmesi yapılmalıdır.

Mobbinge yönelik tartışmalar yürütülürken, farklı bir kavram ve kapsama sahip olduğundan, işyerinde cinsel taciz konusunun geri planda kalmamasına özen gösterilmelidir. Mobbing kadar işyerinde cinsel taciz konusunda da farkındalık çalışmaları yaygınlaştırılmalıdır.

³⁶ İşbaşı eğitim İŞKUR tarafından, "işsizlerin mesleki deneyim kazanmalarını teminen, Kurumca belirlenen asgari şartları taşıyan işyerlerinde işbaşında eğitilmesini ifade etmektedir", şeklinde tanımlanmaktadır. 2012 yılında işbaşı eğitim alan erkek sayısı 4761 ve kadın sayısı 5260'dır. (İŞKUR Bilgi Notu, Kasım 2012)

İşyerinde şiddet vakalarının takibi, hızlı çözülmesi ve önlenmesine yönelik çalışan etik kurullar yaygınlaştırılmalıdır.

Alo 170 Hattı, çalışma hayatına ilişkin diğer sorunlarda olduğu gibi, psikolojik ve cinsel tacize yönelik başvurularda da bu alanda özel eğitim almış uzmanların istihdam edildiği, başvuru sahiplerine etkin destek sağlandığı ve yönlendirmenin yapıldığı bir anlayışla hizmet vermelidir.

Tarımda çalışan tüm aile fertleri adına yalnızca kocanın sigortalanmasına dönük fiili durumun sona erdirilmesine çalışılmalıdır.

Başta ev eksenli işlerde ve ev işlerinde çalışan kadınlar olmak üzere farklı çalışma türlerinde istihdam edilen kadınların örgütlenmesi için yeni yürürlüğe giren 6356 sayılı “Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu”nda değişikliğe gidilerek sendikaların işkolu esasının yanı sıra meslek esasına göre de sendika kurmalarına imkan verilmelidir. Ayrıca Yasa'da sendikal barajların devam etmesi ve sendikalı olmanın güvencesinin zayıf olması, kadınların sendikalara katılımını engellemektedir. Yasal mevzuattan kaynaklanan ve ILO'nun 87 ve 98 sayılı sözleşmelerine de aykırılık içeren bu maddelerin değiştirilerek, kadınların istihdama katılımını ve devamını artırıcı etkiye sahip olan sendikal örgütlenme sorununa çözüm üretilmelidir³⁷.

Çalışmalarının özelliklerinin bir sonucu olarak mevcut sigorta programlarından yararlanamayan a-tipik çalışanların sosyal güvenlik ihtiyaçlarına cevap verecek programları geliştirilmeli, program geliştirme sürecinde bu çalışanların kendilerinin ya da örgütlerinin önerilerinin de dikkate alınmasını sağlayacak katılımcı bir süreç izlenmelidir.

Okuma-yazma bilmeyen yetişkin kadın oranının hızla azaltılması için özel bir eğitim planı uygulanmalıdır. Özellikle kırdan kente göç etmiş, gecekondulu ve çöküntü bölgelerinde yaşayan kadınların okuma-yazma kurslarına katılmaları sağlanmalıdır. Kadın okur-yazarlık oranının yükseltilmesi için kamu kurum ve kuruluşlarının, STK'ların, medyanın, yerel yönetimlerin ve özel sektörün desteği alınmalıdır.

Yasal çalışma sürelerine uyulması sağlanmalıdır.

Organize sanayi bölgelerinde açılan meslek liselerine kız çocuklarının katılımlarında ortaya çıkabilecek olası sorunların aşılmasına dönük düzenleme ve tedbirler üzerinde çalışılmalıdır.

³⁷ TİSK, meslek esasına göre sendika kurulması önerisine, ülkemizde uzun yıllardır mevcut sendikal sisteme zarar vereceği gerekçesiyle katılmamakta ve sendikal barajların devam etmesinin ve sendikalı olmanın güvencesinin zayıf olmasının, kadınların sendikalara katılımını engellediği görüşüne iştirak etmemektedir.

Organize sanayi bölgelerinde kreş yönetmeliğine uygun sosyal donatıların inşası ve yapılandırılması sağlanmalıdır.

5.2. Orta Vadeli Öneriler

Anaakımlaştırma, ilgili kurum ve aktörler bünyesinde toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili birimler kurulması ve/ya toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili tarafların planlama/karar alma süreçlerinde temsilinin ötesinde, temel bir politika prensibi olarak ilgili tüm aktörlerin davranışına yön veren bir eşitlik prensibinin tesis edilmesi anlamına gelmektedir. Anaakımlaştırma politikaları, istihdam politikası alanında, Bakanlıklar gibi karar alıcı kurumlar kadar, İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları ve istihdam alanında uygulayıcı konumunda olan tüm yapılara da genişletilmelidir.

Ekonomik ve Sosyal Konsey (EKOSOK) etkin bir platform olarak kullanılmalıdır ve kadın örgütlenmesinin EKOSOK'ta daha etkin temsil edilmesi sağlanmalıdır.

İstihdam politikalarında, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için, fırsat eşitliği prensibinin ötesine geçilmesi ve kadınlara yönelik geçici özel önlemlerin, anayasada belirtildiği gibi, hayata geçirilmesine yönelik gerekli önlemler alınmalıdır. İşe alımlarda, vasıfları denk olan erkek ve kadınlarda kadınlara öncelik verilmesinin teşvik edilmesi, bu önlemlerin uygulamasına bir örnek teşkil etmektedir. Bu konuda özellikle uluslararası ve AB hukukunda ve uygulamasında ortaya koyulan örnekler ve düzenlemelerden yola çıkılabilir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını belirlemeye yönelik olarak, çeşitli kurumlar tarafından, genel uygulama etkinliğini azaltacak kadar çok sayıda eylem planı üretilmesi yerine daha bütüncül ve kurumlar arasındaki koordinasyonu gözeten bir anlayışla hareket edilmeli, düzenlemelerin hayata geçirilmesine ağırlık verilmelidir Uygulama sürecinde ilgili tüm kurum ve kuruluşların rol ve sorumluklarını etkin bir şekilde yerine getirdiklerinin takibi yapılmalı, eylem planlarının etkin bir şekilde uygulanmasına yönelik izleme ve değerlendirme sistemi geliştirilmelidir.

Kurumların, toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemek açısından izleyecekleri yolu kendi programlarında somutlaştırmaları ve bu bağlamda sorumluluklarını açık bir şekilde belirlemeleri eylem planlarının uygulanabilirliği açısından önemlidir. Böylece, diğer kurumlar ve aktörlerle hesap verebilirlik ilişkisi kurabileceklerdir. Bu noktada, uygulamanın izlenmesi sürecinin şeffaf olması etki ölçümlerinin profesyonel standartlarda gerçekleştirilmesi ve plan ve uygulamanın bütçe çalışmaları ile desteklenmesi diğer kritik konular olarak ortaya çıkmaktadır. Eylem planlarında, zamana dayalı hedefler belirlenmeli, bu hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik izleme ve değerlendirme yapılmalı ve hedeflerin gerisinde

kalınması ya da hedeflere ulaşmada başarısızlık yaşanması halinde hesap verebilirliği ön plana çıkaracak bir sistem tesis edilmelidir. Eylem planlarında öngörülen eylemlerin bütçe planlanırken dikkate alınması, hedeflere ulaşmada önemli unsurdur. Pek çok kurum ve kuruluşta bütçelerin performans esaslı olduğu dikkate alınır, bütçelerde toplumsal cinsiyet eşitliği eylemlerine yer verilmesi ve kaynak sağlanması, eylemlerin hayata geçmesini ve takibini kolaylaştıracak, hedeflerin gerçekleşmemesi halinde analiz ve açıklama yoluna gidilmesini mecburi kılacaktır.

Kalkınma politikası alanında çalışan kurum ve kuruluşlar, başta bölgesel kalkınma ajansları olmak üzere, hem kendi örgütsel yapıları hem de belirledikleri ve uyguladıkları kurum politikaları açısından toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması stratejisini hayata geçirecek özelliklere kavuşturulmalı; özellikle kadın istihdamının artırılmasına yönelik programlar geliştirerek, projelere destek verecek hale getirilmelidir.

İşgücü piyasasında tam zamanlı çalışma ve belirsiz iş sözleşmesi odaklı yapı, farklı çalışma ve istihdam biçimlerini de içerecek şekilde çeşitlendirilmelidir. Bu çeşitlilik, sadece kadınlara yönelik olarak değil, tüm çalışanların yaşam döngülerindeki ihtiyaçları dikkate alınarak geliştirilmelidir; söz konusu çalışma modelleri çalışanların sosyal güvenlik sistemindeki durumlarında kötüleşme yaratmayacak şekilde yaygınlaştırılmalı ve insana yakışır iş olanakları ile birlikte değerlendirilmelidir.

Ülkemizde, çalışma hayatında kadınlara yönelik "koruyucu mevzuat" ve düzenlemeler, günün koşulları çerçevesinde zaman zaman gözden geçirilmelidir.

Kadın istihdamının geliştirilmesine yönelik olarak eğitim-istihdam bağlantısının kuvvetlendirilmesine ihtiyaç vardır. Bu sebeple, YÖK ve ilgili eğitim kurumları ile sanayi arasında geleceğe dönük işgücü ihtiyacının tespiti ve işgücü yetiştirilmesinin planlanması noktalarında var olan uygulamanın ötesinde işbirliğine gidilmesi gerekmektedir. Benzer bir ihtiyaç kadın işgücünü ara eleman olarak yetiştirmek noktasında da söz konusudur.

Kadınlar açısından genel lise eğitimi kadar mesleki eğitime de ağırlık verilmelidir. Genel olarak kadınların mesleki niteliklerinin geliştirilmesi ve hayat boyu eğitim imkanlarının artırılması, istihdam artışının olmazsa olmaz şartıdır.

Örgün eğitimde, geleneksel meslek alanlarının dışına çıkılarak, yeni gelişen meslek alanlarına yer verilmeli ve işgücü piyasasının ihtiyaçlarını karşılayan niteliklerin kazandırılmasına özen gösterilmelidir.

İş ve mesleklerin çalışanları itibarıyla sahip oldukları cinsiyet dengesi (kadınlaşma, erkekleşme düzeyleri) sürekli izlenmeli ve gerekli hallerde kadınlaşma ve erkekleşme eğilimi gösteren iş ve mesleklerde cinsiyet dengesi sağlanmasına yönelik stratejiler geliştirilmelidir.

Kadın istihdamı konusunu genel ve ulusal planda ele alan çalışmalar, bölgesel ve sektörel perspektife sahip çalışmalarla tamamlanmalıdır. Bu sayede sektörler ve bölgeler düzeyinde sorun ve fırsat alanlarının tespit edilmesi mümkün olacaktır.

Kadın istihdam politikasının unsurlarından bir diğeri de kadın girişimciliğinin geliştirilmesi olmalıdır. Bu kapsamda, kadın girişimcileri ve girişimci adaylarını danışmanlık ve eğitim vererek daha donanımlı hale getirmek, inkübasyon merkezlerinin sayısını artırmak, kadın girişimciler için ağ grupları oluşturarak deneyimlerini ve sorunlarını paylaşabilecekleri platformlar yaratmak ve finansal kaynaklara erişim konusunda destekler sunmak son derece önemlidir. Kendi işini kurmak ve kurulu işini genişletmek isteyen kadın girişimcilere halihazırda mevcut olan finansman, eğitim, teknoloji, mevzuat, pazarlama konularında sağlanan rehberlik ve danışmanlık hizmetleri ile sunulan girişimcilik eğitimleri geliştirilmelidir. Kadınların girişimciliğe yönlendirilmesi, kendi işini kuran kadınların çalışma koşullarını kendilerine uygun hale getirebilmelerini sağlayarak hem istihdama katılımlarını artıracak hem de yeni işler yaratarak istihdam artışına katkı sağlayacaktır Kadın girişimcilerin sosyal güvenlik kapsamında iş kurmalarını teşvik edecek düzenlemeler getirilmelidir.

Ancak, kadınlar, zaruret girişimciliğine³⁸ değil fırsat girişimciliğine yönelecek şekilde desteklenmelidir. Kadınları dezavantajlı kılan çalışma koşullarının onları erkek işgücünün kabul etmeyeceği koşullarda iş kurmaya itmesinin önüne geçilmelidir.

TÜİK, cinsiyet düzeyinde ayrıştırılmış veriler üretmek yönündeki çalışmalarında yol almıştır. Ancak, istatistik verileri cinsiyet düzeyinde ayrıştırmanın ötesinde, toplumsal cinsiyetin özel bir boyut kattığı alanlarda yeni çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu konuda örnek olarak ev eksenli çalışan kadınlar gösterilebilir. TÜİK'in çalışmalarında mekanı ev olan işlerin tümü evde çalışma olarak kodlanmaktadır. Oysa ev-eksenli çalışma ile ev işçiliği birbirinden farklı çalışmalardır ve bu ayrımının dikkatli şekilde yapılabilmesi için araştırma ve gösterge geliştirmekten başlayan çalışmalara ciddi bir gereksinim vardır.

İşgücüne katılım açısından ümidi kırık işsizlerin işgücüne katılmamalarını dikkate alan bir ölçüm ve veri üretilmelidir. İşsizlik istatistiklerinde, ILO'nun ve Eurostat'ın üç unsurlu işsizlik tanımı ile yetinilmemeli, ümidi kırık kadın işsizleri de görünür kılan bir tanım ve veri üretimi geliştirilmelidir.

³⁸ Zaruret girişimciliği ile ilgili bakınız: Jörn Block and Philipp Sandner "Necessity and Opportunity Entrepreneurs and their Duration in Self-employment: Evidence from German Micro Data", SOEP (German Socio Economic Panel Study) Paper.
http://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.98689.de/diw_sp0191.pdf

Kamuda işe alım ve yükseltme istatistiklerinde cinsiyet temelli bir saydamlık sağlanmalı, her yıl işe alınanların ve işte yükseltilenlerin kadın erkek dağılımları kurum bazında yayımlanmalıdır.

Üniversitelerde yeni çalışma alanlarındaki kadın işgücüne ilişkin araştırmaları teşvik eden programlar oluşturulmalıdır.

Kısa vadeli önerilerde dile getirildiği gibi erken çocukluk eğitimi kademeli şekilde genişletilmeli, bu anlayışla orta vadede 37-48 ay yaş grubu çocukların erken çocukluk eğitimi erişimine öncelik verilmelidir.

Kadınların aktif işgücü programlarına ve eğitime erişimi ile işgücü piyasasına katılımlarını kolaylaştırmak için çocuk, hasta, yaşlı ve özürülülerin bakımına yönelik merkezlerin sayısı artırılmalı, erişim şartları kolaylaştırılmalı, kaliteli hizmet vermeleri sağlanmalı, ücretleri her gelir grubuna uygun şekilde düzenlenmelidir. Ayrıca bu hizmetlerin yaygınlaştırılması için işçi, işveren, merkezi ve yerel yönetimler ve STK'lar arasında işbirliği kurularak yeni bir model geliştirilmelidir. Erken çocukluk dönemi bakım ve eğitimi için, mahalle ve işyerlerinin mekânsal yığılmalarını dikkate alan, aile, işveren, devlet ve yerel yönetimler katkılı, ilkeleri ve hedefleri katılımlı şekilde belirlenecek model çalışmaları yapılmalı ve uygulamaya geçirilmelidir. Okul öncesi eğitimin Avrupa Birliği standartları dikkate alınarak geliştirilmesi gereklidir. Milli Eğitim Bakanlığının okul öncesi eğitimi tam gün olarak tasarlaması çocuk gelişimi ve okul dışı zamandaki bakım açığının kapatılması açısından ciddi öneme sahiptir.

İlkokula giden çocuklar için, okul saatleri dışında etüd olanaklarının yaratılması ve etüd saatlerinin ailelerin çalışma saatleriyle uyumlulaştırılmasına ihtiyaç vardır. Bunun dışında, tam gün esaslı eğitim olanaklarının yaratılmasına da çalışılmalıdır.

Mesleki yeterlilik standartlarının belirlenmesi aşamasında ve/veya bu standartlara yönelik izleme ve değerlendirme mekanizmalarında ilgili kadın sivil toplum örgütleri sürece dahil edilmelidir. Yine bu süreçlerde hâlihazırda yer alan tarafların toplumsal cinsiyet eşitliği perspektiflerinin geliştirilmesi sağlanmalıdır.

Ev hizmetleri ve bakım sektöründe çalışanların büyük bir çoğunluğunu kadındır. Söz konusu işlerin çalışma statü ve koşullarını düzenlenmeli, sosyal güvence kapsamında yer almalarını sağlayacak yasal çerçeve geliştirilmeli ve bu tarz işlerin kadına özgü olmadığına dair farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.

Bakım hizmetlerinde çoğu kez izinsiz olarak çalışan düzensiz göçmen kadınlar, yasal bir çalışma ve ikamet statüsü elde etmelidir. Çalışma izni için başvuru yapan düzensiz göçmen kadın işçiler için uzun ve yıldıracı olan başvuru süreci basit ve güvenli tutulmalıdır³⁹.

Mevsimlik gezici ve geçici tarım işçisi kadınların ve düzensiz göçmen kadınların barınma ve yaşam koşullarına ilişkin sorunlarına ilişkin çözüm önerileri geliştirilmelidir.

Kayıtdışı istihdamı azaltacak ve çalışanın sağlığını koruyacak kamu denetimlerinin, özellikle iş mekanının geleneksel olarak mahrem sayılan özel alan yani “ev” olduğu durumlarda yapılabilmesini kolaylaştıracak mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirilmeli, denetim elemanları bu denetimler için özel olarak bilgilendirilmeli ve güçlendirilmelidir.

Kadınların sendikalara üye olması ve buralarda aktif şekilde rol alması, kadınların çalışma hayatındaki sorunlarının çözümüne katkı sağlayacaktır. Sendikaların, “kadın yoğun” sektörler ve işletme türleri başta olmak üzere, çalışan kadınların sendikalara ilgisini artırmak için çalışma yapması gerekmektedir.

Kooperatifleşme, kadınların sosyal güvenlik ve istihdam ile ilişkili sorunlarının çözümü için önemli bir araçtır. Sendikal örgütlenmeye ilaveten, kadınların güçlenmesini sağlayan, istihdamı ve geliri artıran, süreklileştireni örgütlenmelere de özel önem verilmeli, kooperatifçilik başta olmak üzere, çeşitli örgütlenmelerin mali ve idari/bürokratik yükleri azaltılmalıdır. Bu gibi çalışmalara ilgi gösteren kadınlara ve örgütlenmelere destek olacak şekilde danışmanlık hizmetleri oluşturulmalı ve ülke genelinde yaygın şekilde hizmet sunulmalıdır.

Kırsal kesimdeki kadınların kooperatifleşme yolu ile örgütlenmesinin önünün açılması, kırsalda ücretsiz aile işçiliği dışında kadın istihdamının artması ve kırsal kalkınmanın gelişmesi açısından önemlidir. Ayrıca, tarım kooperatiflerinde kadın kotası konmalıdır.

Tarımda çalışan kadınların sigorta kapsamı altına alınması için prim ödemelerinde devlet desteğinin sağlanması, Tarım İş Kanunu’nun toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden ve güvence unsuru gözetilerek çıkarılması, kadınların prim teşviklerinden yararlanması için cesaretlendirilmesi ve bölgesel farklılıkların dikkate alınması gereklidir. Sigorta primlerinin ödemelerinde yeni düzenlemeler yapılarak ve bölgeler arası gelir dengeleri oluşturularak esnek prim ödemesi gibi yaklaşımlar getirilmelidir.

Mevcut Sosyal Güvenlik Kanunu ve 4857 sayılı İş Kanunu toplumun tüm kesimini ele almamaktadır. Genel olarak tarım işçileri özelde de kırsal alanda çalışan kadınların çalışma

³⁹ Yabancıların çalışma izinlerine ilişkin sürecin kolaylaştırılmış olduğu ve bu konuda bazı önlemler alındığı bilgisi ÇSGB uzman yardımcısı Ceylan Arık tarafından belirtilmiştir.

koşullarının farklılığı dikkate alınmamıştır. Türkiye’de çok sayıda tarım işletmesi aile işletmesi veya çalışan sayısının 50’nin altında olması nedeniyle 4857 sayılı İş Kanunu kapsamında değerlendirilememektedir. Oysa Türkiye koşullarında çok büyük tarım işletmelerinde bile 50 işçi çalıştırılması mümkün görülmemektedir. Bu durumu dikkate alacak şekilde mevcut Sosyal Güvenlik Kanunu yeniden düzenlenmeli ve “Tarım İş Kanunu” hazırlanmalıdır.

Yeni ve farklı çalışma türlerinde istihdam edilmekte/çalışmakta olan kadınların örgütlenmelerine katkıda bulunmak üzere, iyi örneklerin ve deneyimlerin paylaşılmasına imkan yaratan organizasyonlar gerçekleştirilmelidir.

Kadınların istihdamdaki paylarının kayıtlı sektörde artırılması önem taşımaktadır. Özellikle küçük işyerlerinde kaçak olarak çalışan ve her türlü sosyal korumadan mahrum kalan kadınların sosyal güvenlik kapsamına alınmalarını sağlamak üzere, polisiye tedbirlerden çok teşvik edici uygulamalara öncelik verilmelidir.

5.3. Uzun Vadeli Öneriler

Türkiye halen büyük bir genç nüfusa sahiptir. İçinde bulunduğu “demografik fırsat penceresi”ni gerçek bir fırsat olarak değerlendirmesi için, bir dizi ve çok boyutlu ekonomik ve sosyal politikayı planlaması gereklidir. Nüfusbilim göstergeleri ışığında eğitim, istihdam, sağlık ve sosyal güvenlik alanlarında politikaları yeniden tasarlamak ve uygulamak gereklidir. “Toplumsal cinsiyet eşitliği” bakış açısının da, tüm bu alanları yatay kesecek şekilde politikalara yerleştirilmesi şarttır.

Geliştirilen makro ekonomik ve sosyal politikalar toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetebilmesi için sosyal tarafların, meslek kuruluşlarının ve ilgili kadın örgütlerinin tam ve eşit katılımıyla düzenlenmeli; kadın istihdamını artırmak ve istihdamdakilerin durumunu iyileştirmek, istihdam politikalarının ana prensiplerinden biri haline gelmeli, bir diğer değişle anaakımlaştırılmalı; ekonomik büyüme, kalkınma, eğitim, sosyal yardım hizmetleri, sağlık ve bakım hizmetleri gibi temel sosyal alanlarda bütünleşik ve birbirini tamamlayacak politik yaklaşımlar geliştirilmelidir.

Mali politika ve para politikası alanlarında ve gerekli bütçe çalışmalarında kadın erkek eşitliği ve kadın istihdamını artırma ilkesiyle hareket edilmeli, yıllık programlar bu yönde yeniden şekillendirilmeli, cinsiyete dayalı bütçeleme çalışmaları yürütülmelidir.

Ülkemiz iş hayatında karşılaşılan fırsat eşitsizliği ve ayrımcılıkla ilgili konularda yargıya gitmeden önce başvurulacak, başvuran kişilere danışma ve yönlendirme hizmetleri verecek, başvuru konularıyla ilgili araştırma ve inceleme yapacak, başvuruların yargıya gitme

aşamasından önce sulh yoluyla çözümlenmesi için aracılık edecek bir mekanizma niteliğine sahip, bağımsız, özellikle idari ve mali açıdan özerk bir yapıya sahip, katılımcı bir “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumu” kurulmalıdır. AB’nin 2006/54 sayılı Eşit Muamele Direktifine göre, üye devletlerin, cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaksızın, tüm insanlara eşit muameleyi iletilecek, analiz edecek, izleyecek ve destekleyecek kurum ya da kurumlara yönelik gerekli düzenlemeleri tasarlaması ve yapması gerekmektedir.

Sosyal yardım ve hizmetler sisteminin bir bütün olarak temel bir kanunda düzenlenmesi lazımdır. Evde bakım hizmetlerinin aile içerisinde ve çalışma ilişkisi dışında gerçekleştirilmesini teşvik eden uygulamalara son verilmeli ve bakımın kayıtlı çalışma ve istihdam alanı olarak düzenlenmesi gereklidir.

Kısa ve orta vadeli önerilerde dile getirildiği gibi erken çocukluk eğitimi kademeli şekilde genişletilmeli, bu anlayışla uzun vadede 0-36 ay yaş grubu çocukların erken çocukluk eğitimi erişimine öncelik verilmelidir. Engelli yaşlı ve hasta bakımına yönelik kurumsal olanakların geliştirilmesi ve bir model oluşturulması gibi uzun vadeli çözümler öncelikli olarak ele alınmalıdır. ILO’nun 2012 yılında kabul ettiği 202 sayılı “Ulusal Sosyal Koruma Tabanları” tavsiye kararında öngörüldüğü üzere, kadınlar için temel sağlık haklarının ve gelir güvencesinin sağlanması yönünde atılacak adımlar önemlidir. Herkes için uygun ve erişilebilir sağlık güvencesi; çocuklar için gelir güvencesi; aktif çalışma yaşındakiler için temel gelir güvencesi ve yaşlılar için temel gelir güvencesinin sağlanmasını öngören Tavsiye Kararı dikkate alınarak, bakım hizmetleri konusunda bir model oluşturulması Tavsiye Kararı ile de uyum içerisinde olacaktır.

Evlerde bireysel olarak bakım hizmetlerinde çalışanlar için çalışma koşullarını ve çalışma standartlarını düzenleyici bir yasal çerçeveye ihtiyaç vardır.

6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

İşgücü piyasası ve çalışma yaşamı her şeyden önce toplumu doğrudan ilgilendiren dinamiklerdir. Kadınların işgücünde ve çalışma yaşamında "insana yakışır" bir yer edinmesi, kadınların cinsiyet temelinde yaşadıkları toplumsal eşitsizlik ve farklılıkların söz konusu dinamiklerle ilgili düzenlenmelerde dikkate alınması ile mümkün olacaktır. Bu da, kadınların hane içi bakım ve diğer yüklerinin, ataerkil önyargı ve ayrımcılığın, kadına yönelik aile içi ve toplumsal yaygın şiddet tehditinin, birikimli eşitsizliklerin doğurduğu kadınlar aleyhine normların (kadın ve erkek işleri ayrımının, idari pozisyonların erkeklerce işgal edilmesi ve erkeklikle özdeşleştirilmesi, kadının ailede ikincil kazanç sağlayan konumunda olması ve işgücü piyasasında geçici ve eğreti görülmesi) mutlaka ele alınmasını gerektirir. Tüm bu meselelerle başa çıkmak ve bu sayede kadınların işgücü piyasası ve çalışma yaşamındaki konumlarını iyileştirmek, ekonomi politikası, sosyal politika, medeni kanun ve normlar ile kültürel politika alanlarına yayılan, ulusal, bölgesel ve yerel özellikleri içine alan bütünsel bir kalkınma politikası perspektifi gerektirmektedir. Böylesi bir perspektifin geliştirilebilmesi için tüm dünya deneyiminin gösterdiği temel yöntemler, toplumsal cinsiyetin tüm politikalarda anaakımlaştırılması (asli öncelikler arasında yer alması) ve kadınların birikimli dezavantajlarını dengelemek üzere geçici özel tedbirlerin benimsenmesidir.

Kadınların işgücüne katılım oranları ve istihdam düzeylerinin düşüklüğü Türkiye için onyıllardır süregelen bir sorun başlığı halindedir. Kadın istihdamında, aktif (mesleki eğitimlerin ve eşleştirme hizmetlerinin yaygınlaştırılması) ve pasif (istihdama bağlı sigorta prim ödemelerinde indirimler) politika tedbirleri ile ekonomik krizlerin zaman zaman ortaya çıkardığı fırsat alanları neticesinde, özellikle son dönemde, belirli bir düzelme görülmüştür. Ancak, Türkiye, ekonomisinin büyüklüğü ve performans düzeyi itibarıyla benzediği ülkeler ile karşılaştırılmayacak derecede düşük kadın işgücüne katılım ve istihdam oranlarına sahip olmaya devam etmektedir. Öyle ki, uzun yıllardan sonra yüzde 30'lara yeni ulaşan işgücüne katılım oranı, kadınlar açısından işgücü piyasasında yer almayı bir kültürel istisna konumuna getirme tehlikesi yaratmaktadır.

İşgücü piyasasında ve istihdamda kadın temsilinin düşüklüğü yanında kadın istihdamının yapısı da cinsiyet temelinde kadın aleyhine çok ciddi eşitsizliklere işaret etmektedir. Kadınlar, erkeklere göre çok daha büyük oranda kayıtsız sektörde çalışmakta, ve ücretsiz aile işçiliği, kendi hesabına çalışma ev eksenli çalışma, ev hizmetlerinde çalışma gibi alanlar kadın istihdamında norm haline gelmiş durumdadır. Bu durum, sosyal güvencenin

olmaması başta olmak üzere kadınların istihdamda olmasıyla birlikte gelmesi gereken ekonomik ve sosyal haklardan mahrum kalmasına neden olmaktadır.

İşçi sendikaları ve kooperatifler gibi çalışma yaşamındaki örgütlenme biçimleri içerisinde kadınların çok küçük bir azınlık oluşturması da kadınların işgücü piyasası ve çalışma yaşamındaki eğreti konumunu pekiştirmektedir.

Kadınlar kesintili bir çalışma yaşamı sürmekte, hane içerisinde bakım yükleri ortaya çıktığı hallerde, kurumsal bakım hizmetlerinin bulunmaması ve/ya erişilebilir olmaması nedeniyle, işgücü piyasasından çıkmak zorunda kalmaktadırlar.

İşgücü piyasası kadınlara açık iş, meslek ve pozisyonların erkeklerinkilere nazaran düşük statülü, düşük güvenceli ve düşük kazançlı olması itibarıyla kadınları dışlamaya dönük pek çok yapısal engeli barındırmaktadır. Kadın işgücüne olan talebin, çalışma yaşamının alt katmanlarında yoğunlaşması, cinsiyetçi önyargılar, iş ve mesleklerin cinsiyet temelinde ayrışması, kariyer vadeden ve idari pozisyonların erkeklerce domine edilmesi, iş ve aile yaşamını uzlaştıracak politikaların yokluğu gibi kimi yaygın ve makro ölçekli faktörlerle yakından ilişki içerisinde.

Çalışma yaşamında cinsiyet temelinde yaşanan şiddet ile etkili şekilde mücadele edecek araçların (açık ve etkili tanımlanmış, denetim ile desteklenen yasal yaptırımlar ve işyeri etik kurullarının) yetersizliği ölçeği açık şekilde tespit edilemeyen bu sorunun kadınları işgücü dışına iten etkisinin önüne geçilememesine neden olmaktadır.

Tarımda çalışan kadınlar, gezici, geçici tarım işçisi kadınlar, düzensiz göçmen kadınlar, kayıtsız çalışan kadınlar, engelli kadınlar, boşanmış, eşi hükümlü ya da vefat etmiş kadınlar gibi dezavantajlı kadın gruplarının sorunlarının sadece sosyal yardımlar ile çözülemeyeceği ve çalışma yaşamı ve işgücü piyasasında insana yakışır ve sürekli bir yer edinmeleri gerektiği henüz yeterli bir farkındalık konusu değildir.

Kadın istihdamını artırmaya dönük politik söylem, kadın girişimciliğinin desteklenmesi ve esnek çalışma/istihdam modellerinin geliştirilmesi seçeneklerine sıkışmış görünmektedir. Kadın girişimciliği giderek daha çok gündeme gelen bir politika ve proje konusudur. Bununla beraber söylemsel düzeyde bu denli yer kaplayan kadın girişimciliği konusunda büyük ölçekli ve etkili bir politik perspektif ve destek sistemi geliştirilmemiştir. Bu hali ile, piyasadaki objektif iş fırsatlarını kazanç ve kar sağlama prensibi temelinde değerlendirmek anlamına gelen fırsat girişimciliğinden, ücretli istihdam alternatifinin bulunmaması dolayısıyla mecburen ve sadece geçimlik düzeyde çalışmak perspektifi ile yarı-profesyonel bir iş kurma sürecinden geçerek gerçekleştirilen zaruret girişimciliğinin ağırlık kazandığı kanısı uyanmaktadır. Oysa kendi hesabına çalışan kategorisi, hem kadınlar hem de erkekler için

ücretsiz aile işçisi statüsüyle beraber ILO tarafından kırılğan/ riske açık (vulnerable) istihdam biçimleri arasında sayılmaktadır⁴⁰. Bu da girişimcilik içerisinde sayılan kendi hesabına çalışmanın çoğunlukla insana yakışır işler yaratmadığını ortaya koymaktadır⁴¹.

Bu noktada, kadınlar açısından fırsat girişimciliğinin öne çıkartılması, hem daha başarılı kadın girişimcilerin ortaya çıkması, hem de kadın girişimciliğinin piyasanın doğal iş fırsatları potansiyeli ötesinde makro ölçeklerde sonuç doğuracak bir istihdam alternatifi olduğu yanılığının ortadan kaldırılması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca bu durum iş-aile dengesi kurmaya yönelik sorunlara bireysel girişimlerle değil toplumsal ve kurumsal çözümler üretilmesi gerektiği gerçeğini gölgelememelidir⁴².

Yine kadınlara iş-aile dengesini sağlamakta alternatif oluşturacağı düşünülen esnek çalışma ve istihdam biçimleri, her şeyden önce, sosyal tarafların biraraya geldiği platformlarda çalışma barışı ve demokratik sosyal diyalog prensipleri ve atmosferi içerisinde ele alınamamaktadır. Bu durumun temel sebebi, çalışanların açısından son yıllarda ardarda ortaya çıkan hak kayıpları nedeni ile çalışan temsilcilerinin yeni düzenlemelere kuşku ile yaklaşması kadar esnek çalışma biçimlerinin kadınlar ve genelde çalışanlar için dünya uygulamasında olumlu ve olumsuz farklı sonuçlar doğurmuş olmasıdır. Bu sebeplerle, konuya ilişkin her türlü düzenlemenin mutlaka sosyal tarafların demokratik, eşit temsil ilkesince bir araya geldiği ortamlarda karar bağlanması şarttır.

Kadınlar açısından esnek çalışma ve istihdam biçimlerinin, bazı yaşam dönemlerinde başvurdukları geçici alternatifler olması önem taşımaktadır. Aksi halde esnek çalışma ve istihdam biçimlerinin kadınlaşması, kadınlar açısından tek alternatif haline gelmesi olasıdır ve bu halde kadınların istihdama giriş ve çalışma yaşamı alanlarında karşılaştıkları her türlü dezavantajı pekiştirmeleri kaçınılmazdır. Yine bu istihdam ve çalışma statülerinin sosyal güvenlik ve örgütlenme hakları gibi sosyal haklarda kayba yol açmayacak şekilde düzenlenmesi vazgeçilmez bir şarttır. Buna ek olarak, esnek çalışma biçimleri, iş-aile yaşamı dengesinin sağlanmasında tek yöntem olarak düşünülmemeli, bu konuda mutlaka bakım hizmetlerinin kurumsal ve erişilebilir olarak tasarlanmasına öncelik verilmelidir.

Unutulmamalıdır ki, kadınların ücretli işlerde istihdamının artırılmasına dönük stratejiler ile kadın istihdamının artırılması konusunda daha kitlesel ve nitelikli sonuçlar yaratılabilecektir (“ücretli iş-esnek çalışma-kadın girişimciliği” birbirinin alternatifi değil,

⁴⁰ ILO a.g.e. 2010, s:5.

⁴¹ KOSGEB, kadın girişimciliğini desteklemeye yönelik politikası ve uygulamanın doğru yansıtılmadığı gerekçesi ile çekince koymuştur.

⁴² KOSGEB, kadın girişimciliğini desteklemeye yönelik politikası ve uygulamanın doğru yansıtılmadığı gerekçesi ile çekince koymuştur.

kadın istihdamını destekleyen araçlar bütününü oluşturmaktadır). Toplumsal cinsiyet eşitliği, insana yakışır iş prensibinin bir şartı ve insani kalkınma tanımının bir parçasıdır. Kadın istihdamı da, kalkınma ve istihdam politikaları alanında bir alt başlık değil bu alanların temel meselelerinin asli ve kilit ögesi konumundadır. Kadın istihdamı, nicelik ve nitelik yönünden geliştirilmeden kalkınma ve istihdam politikasında başarı sağlamak mümkün değildir.

6.1. İzleme ve Değerlendirmeye Yönelik Göstergeler

İzleme ve değerlendirme ile ilgili olarak bu plan çalışmasında sade bir metodolojinin kullanılması ve halihazırda değişik ulusal ve uluslar arası kuruluşlarca hazırlanmış bulunan yol haritalarının çalışmalarının dikkate alınması gerektiği anlayışı benimsenmiştir. Bu noktada kullanılacak göstergelerin ise evrensellik ve uluslararası düzenlemelere müteakiliyet özelliklerine uygun belirlenmesi önerilmektedir. Örneğin, çocuk bakımı ile ilgili olarak AB genelinde benimsenmiş olan⁴³, ulaşılabilirlik/yaygınlık, satın alınabilirlik, kalite prensiplerinin basitçe, değişik coğrafi ölçeklerde (mahalle, ilçe, il, bölge gibi) kreş ve okul öncesi çocuk oranına göre bakım ve okul öncesi eğitim hizmetlerinde yaratılan kurumsal kapasite, yararlanılan kapasite, farklı gelir düzeyine sahip ebeveynlerce mevcut kapasiteden fiili yararlanma düzeyi, yararlanma düzeyinin coğrafi dağılımı, ve hizmetlerin kalitesine ilişkin kalitatif göstergeler ile ölçülmesi uygun olacaktır. Buna uygun göstergelerin detaylı biçimde geliştirilmesine yönelik uzmanlık ve temsiliyet ilkeleri çerçevesinde özel komisyonların çalışmalar yürütmesi uygun olacaktır.

⁴³ Bkz: 2002 Barselona Zirvesi (Barcelona Summit) ve 2008 İstihdam Prensipleri (Employment Guidelines)

Tablo ve Grafikler

Tablo 1: 15 ve Üzeri Yaştaki Nüfusun İşgücü ve İstihdam Durumu, Türkiye (2011)

Yıllar	Kadın					Erkek				
	Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus (000)	İşgücü (000)	İşgücüne katılma oranı (%)	İstihdam edilenler (000)	İstihdam oranı (%)	Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus (000)	İşgücü (000)	İşgücüne katılma oranı (%)	İstihdam edilenler (000)	İstihdam oranı (%)
1990	18 045	6 160	34,1	5 637	31,2	17 556	13990	79,7	12901	73,5
1995	20 787	6 427	30,9	5 958	28,7	20 388	15858	77,8	14628	71,7
2000	23 295	6 188	26,6	5 801	24,9	22 916	16 890	73,7	15780	68,9
2001	23 769	6451	27,1	5969	25,1	23389	17040	72,9	15555	66,5
2002	24 214	6 760	27,9	6 122	25,3	23827	17058	71,6	15232	63,9
2003	24 652	6 555	26,6	5 891	23,9	24260	17086	70,4	15256	62,9
2004	24 293	5 669	23,3	5 047	20,8	23 251	16 348	70,3	14 585	62,7
2005	24 686	5 750	23,3	5 108	20,7	23 673	16 704	70,6	14 959	63,2
2006	25 080	5 916	23,6	5 258	21,0	24 094	16 836	69,9	15 165	62,9
2007	25 480	6 016	23,6	5 356	21,0	24 513	17 098	69,8	15 382	62,7
2008	25 855	6 329	24,5	5 595	21,6	24 917	17 476	70,1	15 598	62,6
2009	26 317	6 851	26,0	5 871	22,3	25 369	17 898	70,5	15 406	60,7
2010	26 740	7 383	27,6	6 425	24,0	25 801	18 257	70,8	16 170	62,7
2011	27 273	7.859	28,8	6 973	25,6	26 320	18 867	71,7	17 137	65,1

Tablo 2: 15 ve Üzeri Yaşta Nüfusun İşgücü ve İstihdam Durumu, Kent (2011)

Yıllar	Kadın					Erkek				
	Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus (000)	İşgücü (000)	İşgücüne katılma oranı (%)	İstihdam edilenler (000)	İstihdam oranı (%)	Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus (000)	İşgücü (000)	İşgücüne katılma oranı (%)	İstihdam edilenler (000)	İstihdam oranı (%)
2004	17 125	3 039	17,7	2 495	14,6	16 548	11 432	69,1	10 006	60,5
2005	17 263	3 236	18,7	2 685	15,6	16 875	11 811	70,0	10 441	61,9
2006	17 510	3 413	19,5	2 853	16,3	17 277	11 978	69,3	10 666	61,7
2007	17 770	3 513	19,8	2 947	16,6	17 504	12 122	69,3	10 817	61,8
2008	17 976	3 739	20,8	3 117	17,3	17 721	12 323	69,5	10 892	61,5
2009	18 321	4 084	22,3	3 252	17,7	17 875	12 501	69,9	10 587	57,5
2010	18 519	4 396	23,7	3 575	19,3	18 057	12 709	70,4	11 104	59,2
2011	18 736	4 655	24,8	3 885	20,7	18 236	12 939	71,0	11 623	61,5

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi 2012

Tablo 3: 15 ve Üzeri Yaşta Nüfusun İşgücü ve İstihdam Durumu, Kır (2011)

Yıllar	Kadın					Erkek				
	Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus (000)	İşgücü (000)	İşgücüne katılma oranı (%)	İstihdam edilenler (000)	İstihdam oranı (%)	Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus (000)	İşgücü (000)	İşgücüne katılma oranı (%)	İstihdam edilenler (000)	İstihdam oranı (%)
2004	7 168	2 629	36,7	2 552	35,6	6 703	4 916	73,3	4 579	68,3
2005	7 422	2 514	33,9	2 423	32,6	6 798	4 894	72,0	4 518	66,5
2006	7 570	2 503	33,1	2 405	31,8	6 817	4 857	71,3	4 500	66,0
2007	7710	2 503	32,5	2409	31,2	7 009	4 976	71,0	4 565	65,1
2008	7879	2 509	32,9	2478	31,4	7 195	5 153	71,6	4 706	65,4
2009	7 996	2 766	34,6	2619	32,8	7 493	5 396	72,0	4 819	64,3
2010	8221	2 987	36,3	2850	34,7	7 744	5 549	71,6	5 065	65,4
2011	8 536	3 203	37,5	3088	36,2	8 084	5 928	73,3	5 514	68,2

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi 2012

Tablo 4: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre İşgücü Durumu (2011) (15+ yaş)

İBBS-SRE	TOPLAM			KADIN			ERKEK		
	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)	İşgücüne katılma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)
Toplam	49,9	9,8	45,0	28,8	11,3	25,6	71,7	9,2	65,1
İstanbul	48,8	11,8	43,1	25,2	15,2	21,4	72,7	10,6	65,0
Batı Marmara	51,2	7,1	47,5	31,5	10,2	28,3	71,2	5,8	67,1
Ege	53,5	10,0	48,1	34,9	13,3	30,3	72,8	8,4	66,7
Doğu Marmara	51,5	9,8	46,5	30,6	13,0	26,7	72,7	8,4	66,6
Batı Anadolu	48,1	8,6	44,0	25,9	11,2	23,1	71,3	7,6	65,8
Akdeniz	52,9	10,6	47,3	33,2	12,0	29,2	73,6	10,0	66,3
Orta Anadolu	48,6	9,7	43,9	27,1	10,5	24,2	71,1	9,3	64,4
Batı Karadeniz	54,7	6,0	51,4	39,5	6,5	36,9	70,9	5,6	66,9
Doğu Karadeniz	57,4	6,4	53,7	44,0	4,7	41,9	71,4	7,5	66,1
Kuzeydoğu Anadolu	52,4	8,3	48,1	30,2	3,3	29,2	74,7	10,4	66,9
Ortadoğu Anadolu	47,7	11,2	42,4	24,0	9,4	21,8	72,5	11,8	63,9
Güneydoğu Anadolu	36,3	11,7	32,1	10,0	9,1	9,1	64,4	12,1	56,6

Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi 2012

Tablo 5: Tarım-Tarım dışı istihdamın cinsiyetlere göre dağılımı (2011)

Yıllar	TOPLAM istihdam	<u>KADIN</u>					<u>ERKEK</u>				
		<u>Toplam kadın istihdamı</u>	<u>Tarım</u>	<u>Tarım dışı</u>	<u>Tarım %</u>	<u>Tarım dışı %</u>	<u>Toplam erkek istihdamı</u>	<u>Tarım</u>	<u>Tarım dışı</u>	<u>Tarım %</u>	<u>Tarım dışı %</u>
2004	19 632	5 047	2565	2 482	50,8	49,2	14 585	3 148	11 437	21,6	78,4
2005	20 067	5 108	2367	2 741	46,3	53,7	14 959	2 787	12 172	18,6	81,4
2006	20 423	5 258	2295	2963	43,6	56,4	15 165	2 613	12 552	17,2	82,8
2007	20 738	5 356	2 288	3068	42,7	57,3	15 382	2 578	12 804	16,8	83,2
2008	21 194	5595	2354	3241	42,1	57,9	15 598	2 663	12 935	17,1	82,9
2009	21 277	5871	2446	3425	41,7	58,3	15 406	2 808	12 598	18,2	81,8
2010	22 594	6425	2724	3701	42,4	57,6	16 170	2 959	13 211	18,3	81,7
2011	24 110	6973	2944	4029	42,2	57,8	17 137	3 199	13 938	18,7	81,3

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerde Kadın 2011

Tablo 6: Yaş grubuna ve cinsiyete göre işgücüne katılım oranları (2011) (%)

Yaş grubu	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
15-19	17,0	35,8	14,3	32,6	22,2	42,4
20-24	37,1	72,9	35,9	70,6	40,2	79
25-29	38,3	92,1	37,4	92,9	41	89,8
30-34	37,5	95,6	34,8	96,6	45,3	92,5
35-39	39,0	95,4	34,4	96,1	50,7	93,3
40-44	37,7	93,8	32,3	94,5	51,8	92
45-49	32,5	86,4	23,4	84,9	52,5	89,8
50-54	25,1	69,1	14,3	63,7	48,2	80,6
55-59	20,2	53,7	8,4	43,9	42,3	72,7
60-64	15,7	41,3	5,1	27,7	32,4	64
65+	6,6	20,9	1,5	10,4	12,7	33,4

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi

Tablo 7: Eğitim Durumuna Göre Kadınların ve Erkeklerin İşgücüne Katılım Oranları, (%)

Eğitim durumu	2005		2008		2011	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Okuma-yazma bilmeyen	15,6	41,9	14,5	36	17,1	37,8
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	18,2	49,5	18,5	50,7	21,4	57,5
İlkokul	21	76,6	21	75,1	28	75,2
Ortaokul veya dengi meslek okul	22,7	81,7	21,6	82,9	25,4	82,5
Genel lise	26,9	66,6	29,1	66,2	30,3	69,7
Lise dengi meslek okul	36,8	80,9	38,3	80,3	39,2	81,2
Yüksek okul veya fakülte	69,1	83,5	70	82,7	70,8	85,3
İlköğretim	12	27,1	16,9	42,9	21,1	51,7

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi

Tablo 8: Meslek grubuna göre istihdam edilenler (Bin kişi, 15+ yaş)

Yıllar	İstihdam edilenler	Kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler Ve müdürler	Profesyonel Meslek grupları	Yardımcı Profesyonel Meslek ensupları	Büro ve Müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar	Hizmet ve satış elemanları	Nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık, ve su ürünleri çalışanları	Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar
KADIN										
2004	5 047	126	427	311	431	356	2 141	335	195	725
2005	5 108	152	467	366	448	402	2004	336	221	711
2006	5258	158	503	406	503	478	1842	322	221	824
2007	5 356	157	515	413	557	524	1787	284	230	889
2008	5 595	183	522	471	584	548	1790	287	207	1 002
2009	5 871	189	595	437	601	594	1852	338	183	1083
2010	6425	189	632	435	661	634	2093	378	232	1 171
2011	6973	204	661	479	736	745	2158	360	239	1 391
ERKEK										
2004	14 585	1 676	861	751	680	1 746	2 826	2 557	1 812	1 676
2005	14 959	1 919	888	827	716	1 756	2 498	2 708	1 913	1 734
2006	15 165	1 774	902	883	789	1943	2 295	2 703	1 990	1 886
2007	15 382	1 678	818	988	767	2042	2 281	2 758	2 084	1 966
2008	15 598	1 677	799	1 035	822	2005	2 331	2 736	2 075	2 118
2009	15 406	1 661	885	919	804	2054	2 452	2 547	1 875	2 208
2010	16 170	1 694	976	906	874	2124	2 599	2 702	2 102	2 193
2011	17 137	1 770	1 047	969	930	2239	2 743	2 814	2 191	2 434

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi,2012

Tablo 9: İktisadi faaliyet koluna göre istihdam edilenler, NACE Rev.2, Kent

(Bin kişi, 15+ yaş-Thousand person, 15+ age)

İktisadi faaliyet kolu Economic activity	KADIN-Female			ERKEK - Male		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Tarım, ormancılık, ve balıkçılık Agriculture, forestry and fishing	244	312	348	344	389	436
Madencilik ve taş ocakçılığı Mining and quarrying	1	2	2	44	50	54
İmalat Manufacturing	724	815	849	2 570	2 801	2 888
Elektrik, gaz, buhar, su ve kanalizasyon Electricity, gas, steam, water supply, sewerage etc.	8	11	12	81	120	153
İnşaat -Construction	37	52	49	934	1 035	1 150
Toptan ve perakende ticaret Wholesale and retail trade	518	552	596	2 320	2 232	2 298
Ulaştırma ve depolama Transportation and storage	57	55	61	712	725	740
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri Accommodation and food service activities	132	137	166	708	715	720
Bilgi ve iletişim Information and communication	41	50	48	108	139	140
Finans ve sigorta faaliyetleri Financial and insurance activities	113	112	117	142	144	145
Gayrimenkul faaliyet-leri Real estate activities	10	12	27	45	42	111
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler Professional, scientific and technical activities	117	126	137	247	263	255
İdari ve destek hizmet faaliyetleri Administrative and support service activities	117	158	170	404	503	498
Kamu yönetimi ve savunma Public administration and defence	160	176	179	755	809	851
Eğitim -Education	399	418	460	425	446	486
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri Human health and social work activities	294	295	353	227	223	240
Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor Arts, entertainment and recreation	18	17	16	92	72	73
Diğer toplumsal hizmetler Other social, community and personal service activities	264	275	295	429	395	383

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerde Kadın, 2011

Tablo 10: İktisadi faaliyet koluna göre istihdam edilenler, NACE Rev.2, Kı**(Bin kişi, 15+ yaş- Thousand person, 15+ age)**

İktisadi faaliyet kolu Economic activity	KADIN- Female			ERKEK - Male		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Tarım, ormancılık, ve balıkçılık Agriculture, forestry, and fishing	2 201	2 412	2 597	2 450	2 570	2 763
Madencilik ve taş ocaklığı Mining and quarrying	2	3	1	50	60	68
İmalat - Manufacturing	121	135	138	454	464	492
Elektrik, gaz, buhar, su ve kanalizasyon Electricity, gas, steam, water supply, sewerage etc.	1	-	2	23	33	45
İnşaat Construction	3	3	5	332	340	471
Toptan ve perakende ticaret Wholesale and retail trade	85	77	92	459	465	489
Ulaştırma ve depolama Transportation and storage	4	4	4	212	224	239
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri Accommodation and food service activities	29	31	38	181	202	216
Bilgi ve iletişim Information and communication	1	2	4	6	14	19
Finans ve sigorta faaliyetleri Financial and insurance activities	5	4	5	13	14	12
Gayrimenkul faaliyetleri Real estate activities	-	1	1	8	5	15
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler Professional, scientific and technical activities	9	10	7	26	29	28
İdari ve destek hizmet faaliyetleri Administrative and support service activities	13	17	21	66	89	89
Kamu yönetimi ve savunma Public administration and defence	16	16	23	276	291	284
Eğitim Education	53	60	53	92	95	107
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri Human health and social work activities	33	36	60	37	36	40
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor Arts, entertainment and recreation	2	1	1	17	12	11
Diğer toplumsal hizmetler Other social, community and personal service activities	40	39	36	116	122	126

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerde Kadın, 2011

**Tablo 11: İstihdamın Sektörlere Dağılımı, Türkiye
(1000 kişi) KADIN**

Yıllar	Tarım	%	Sanayi	%	İnşaat	%	Hizmetler	%	TOPLAM
2004	2.565	50,82	784	15,54	26	0,52	1.672	33,13	5.047
2005	2.367	46,34	819	16,03	28	0,55	1.895	37,10	5.108
2006	2.295	43,64	823	15,65	37	0,70	2.104	40,02	5.258
2007	2.288	42,72	824	15,39	36	0,67	2.208	41,22	5.356
2008	2.354	42,06	834	14,90	42	0,75	2.366	42,29	5.595
2009	2.445	41,65	857	14,60	40	0,68	2.530	43,09	5.871
2010	2.724	42,40	966	15,04	56	0,87	2.680	41,71	6.425
2011	2.944	42,22	1.003	14,38	54	0,77	2.973	42,64	6.973
2012 Haziran	3.227	41,97	1.041	13,54	61	0,79	3.359	43,69	7.688

Kaynak: TÜİK, HHİA, 2012 Haziran

**Tablo 12: İstihdamın Sektörlere Dağılımı, Türkiye
(1000 kişi) ERKEK**

Yıllar	Tarım	%	Sanayi	%	İnşaat	%	Hizmetler	%	TOPLAM
2004	3.148	21,58	3.145	21,56	941	6,45	7.352	50,40	14.585
2005	2.787	19,11	3.364	23,06	1.080	7,40	7.728	52,99	14.959
2006	2.613	17,92	3.460	23,72	1.159	7,95	7.933	54,39	15.165
2007	2.578	17,68	3.489	23,92	1.196	8,20	8.119	55,66	15.382
2008	2.663	18,26	3.606	24,72	1.200	8,23	8.130	55,74	15.598
2009	2.795	19,16	3.222	22,09	1.266	8,68	8.124	55,70	15.406
2010	2.959	20,29	3.528	24,19	1.376	9,43	8.306	56,95	16.170
2011	3.199	21,93	3.701	25,37	1.622	11,12	8.617	59,08	17.137
2012 Haziran	3.328	22,82	3.718	25,49	1.861	12,76	8.980	61,57	17.888

Kaynak: TÜİK, HHİA, 2012 Haziran

Tablo 13: İşteki Durumu ve Kayıtlılığa Göre Kadın İşgücü (2011) (1000 kişi)

	Ücretli veya maaşlı	%	İşveren	%	Kendi hesabına	%	Ücretsiz aile işçisi	%	Toplam
Erkek									
Kayıtlı Değil	2.794	46	258	4	2.345	38	712	12	6.109
Kayıtlı	8.483	77	899	8	1.526	14	120	1	11.028
Toplam	11.277	66	1.157	7	3.871	23	832	5	17.137
Kayıtsızlık Oranı		70		22		61		86	36
Kadın									
Kayıtlı Değil	945	23	20	0	731	18	2.334	58	4.030
Kayıtlı	2.653	90	67	2	85	3	138	5	2.943
Toplam	3.599	52	87	1	816	12	2.472	35	6.973
Kayıtsızlık Oranı		26		23		90		94	58

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri Veritabanı

Tablo 14. TÜİK Zaman Kullanım Anket Sonuçları

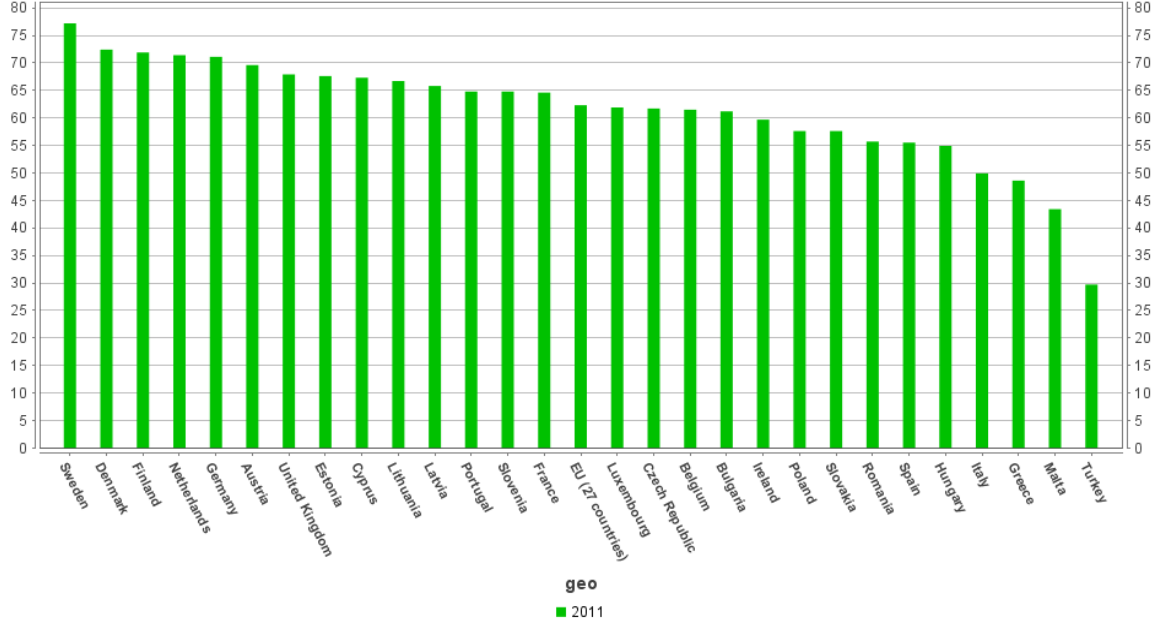
Kaynak: TÜİK'in 2006 yılında derlemiş olduğu Zaman Kullanım Anket verileri

Faaliyet türü	Toplam (Saat)			Çalışan (Saat)			Çalışmayan (Saat)		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00	24:00
Yemek ve diğer kişisel bakım	02:42	02:45	02:38	02:40	02:42	02:34	02:43	02:52	02:40
Çalışma ve iş arama	02:47	04:27	01:08	05:39	06:08	04:19	00:02	00:07	00:00
Eğitim	00:22	00:24	00:20	00:05	00:05	00:06	00:38	01:14	00:25
Hanehalkı ve ev bakımı	03:05	00:51	05:17	01:37	00:43	04:03	04:29	01:12	05:43
Gönüllü işler ve toplantılar	00:46	00:37	00:54	00:30	00:29	00:31	01:00	00:57	01:02
Sosyal yaşam ve eğlence	01:54	01:50	01:57	01:32	01:33	01:30	02:14	02:35	02:07
Spor	00:07	00:10	00:04	00:05	00:06	00:02	00:08	00:19	00:04
Hobiler ve oyunlar	00:15	00:25	00:05	00:15	00:19	00:04	00:14	00:38	00:06
Kitle iletişim araçları	02:14	02:20	02:07	01:53	02:00	01:34	02:33	03:12	02:18
Seyahat ve belirlenmemiş zaman kullanımı	01:18	01:43	00:55	01:35	01:45	01:09	01:02	01:36	00:49
Uyku	08:32	08:27	08:36	08:08	08:08	08:07	08:55	09:18	08:46

Grafik 1: Çeşitli Ülkelerde Kadınların İstihdam Düzeylerinin Yüzde Dağılımı (2011)

Employment rate, by sex
%

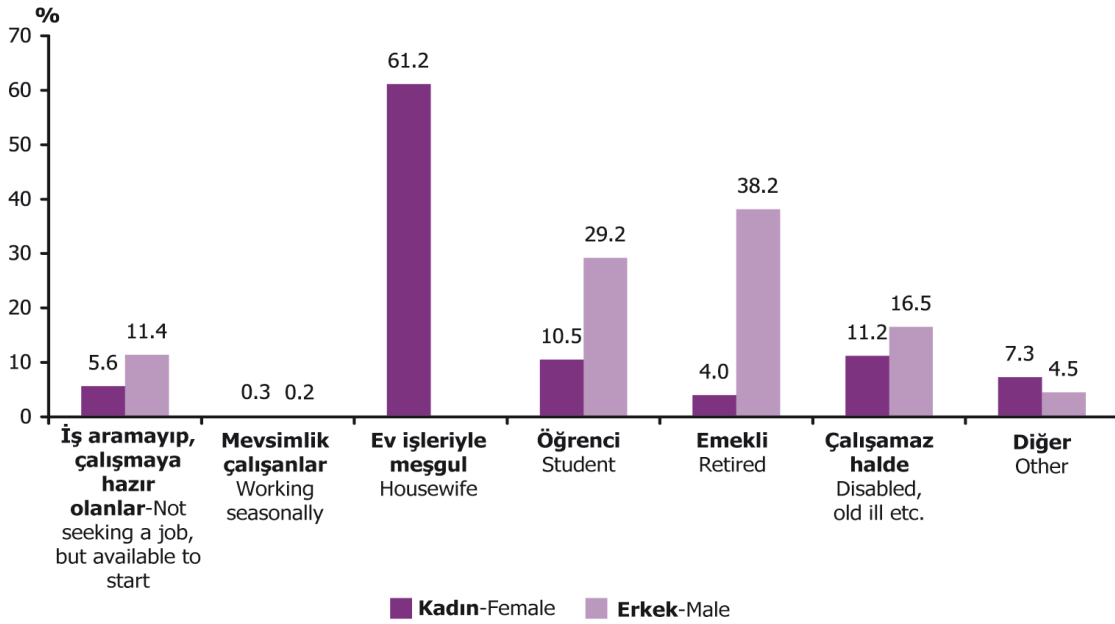
Females

Kaynak: ec.europa.eu/eurostat

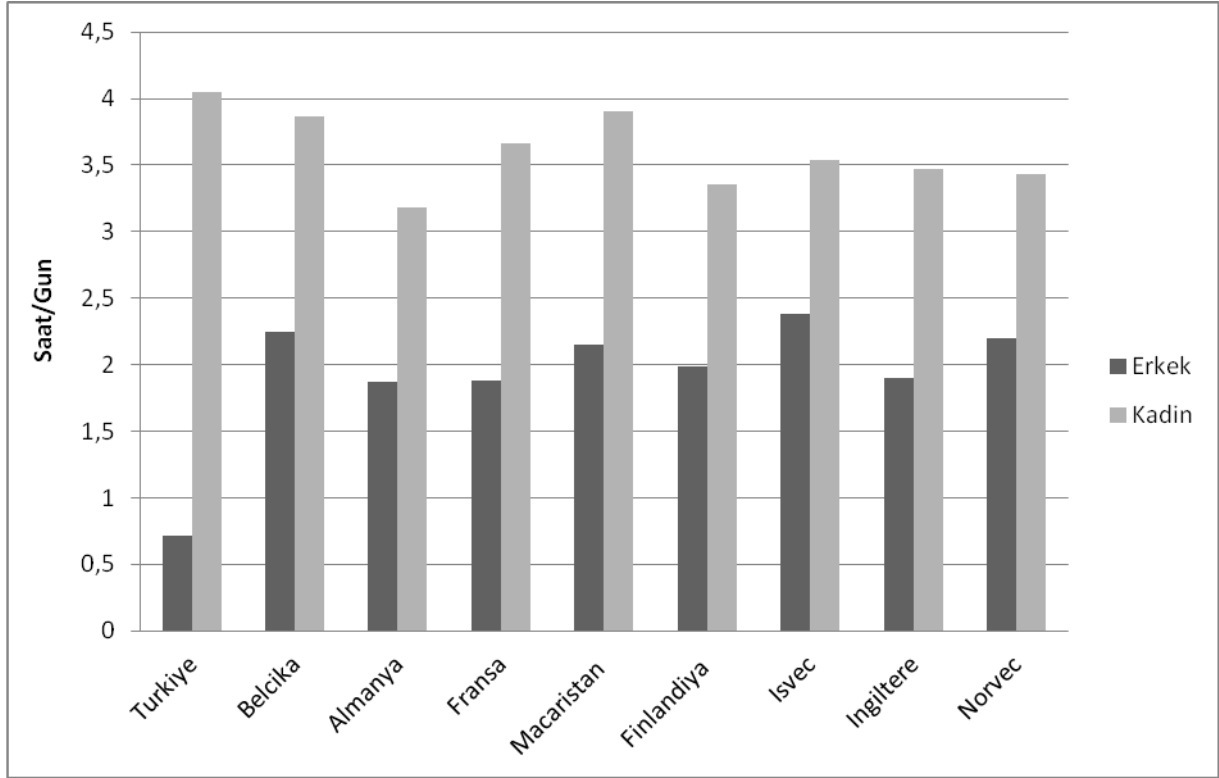
Grafik 2: İşgücüne dahil olmama nedenleri (2011)

(15+ yaş-15+ age)

Kaynak: TÜİK İstatistiklerde Kadın 2011

Grafik 3. Hanehalkı ve Ev Bakımına Ayrılan Zaman

Kaynak: TÜİK Zaman Kullanım Anketi, 2006.

KAYNAKLAR

Antonopoulos Rania ve Memiş, Emel (2009= " *Küresel Ekonomik Kriz ve Gelişmekte olan Ülke Ekonomilerine Etkileri*. **Eğitim Bilim Toplum Dergisi** / Cilt:7 Sayı:27 Güz: 2009 Sayfa: 78-130

BETAM (Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi) *Türkiye’de kadınlar çalışma yaşamına uzak* **Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi Araştırma Notu** 10/64. 24 Haziran 2011,

<http://betam.bahcesehir.edu.tr/tr/wp-content/uploads/2010/03/ArastirmaNotu064.pdf>

Ecevit, Y. (2005) *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri* TÜSİAD Yayınları. İstanbul. ss.113-213.

Ecevit, Y. (2009) *Türkiye’de Üç Kentte Kadın İstihdamını Artırıcı Çalışmalar İçin Ön Adımlar ve Tavsiyeler*. ILO. 2009. Ankara.

http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/areas/woman/3_rapor/kadin_istihdami_artirici_calismalar.pdf

Ecevit, Y. (2010) *İş ve Aile Yaşamının Uzlaştırılması Bağlamında Türkiye’de Erken Çocukluk Bakımı ve Eğitimi*. içinde İlkaracan, İ. (Der.), **Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları**, (ss. 87-114). 2010. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Bilim Mühendislik ve Teknolojide Kadın Araştırmaları ve Uygulama Merkezi ve Kadının İnsan Hakları yeni Çözümler Derneği ortak yayını.

Eyüboğlu vd. (2000) *Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım Sorunlarının Sosyoekonomik ve Kültürel Boyutları*. KSSGM. Ankara 2000.

European Commission *Women in European Politics: Time for Action*. 2009.

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en ve catId=89 ve newsId=463>

İlkaracan, İ. (2011) *İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları*. Metis. Ankara.

İlkaracan, İ. ve Acar, S. (2007) *The Determinants of Female Labor Force Participation in Turkey: Who Caregives Determines Who Participates and Who Does Not*. Paper presented at the Annual Conference of the International Association for Feminist Economics (IAFFE), July 2007, Bangkok, Thailand.

ILO, *İnsana Yakışır İş Ülke Programları*

<http://www.ilo.org/public/english/bureau/program/dwcp/>

ILO *Women in Labour Markets (İşgücü Piyasasında Kadınlar)* 2010

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_elm/---trends/documents/publication/wcms_123835.pdf

ILO *Global Employment Trends* (Küresel İstihdam Eğilimleri) 2011

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_150440.pdf

Block, J. and Sandner, P. (2009) *Necessity and Opportunity Entrepreneurs and their Duration in Self-Employment: Evidence from German Micro Data*. SOEP (German Socio Economic Panel Study) Paper.

http://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.98689.de/diw_sp0191.pdf

KADER, Kadın istatistikleri, 2012.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırmıcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW), Rana Mullen UNICEF, Turkey yayını, 2004, Ankara.

KEİG (2012) *Genelgenin Ardından İstihdamda Kadının Durumu Araştırması: 12 İilde 'Kadın İstihdamını Artırma Ve Fırsat Eşitliğini Sağlama' Politika Sonuçlarının Değerlendirilmesi*. İstanbul.

OECD (2011) *Growing Income Inequality in OECD Countries: What Drives it and How Can Policy Tackle it?* OECD Forum on Tackling Inequality, Paris, 2 Mayıs 2011, bkz:

<http://www.oecd.org/social/socialpoliciesanddata/47723414.pdf>

OECD (2011) *OECD Employment Outlook 2011*. OECD Publishing.

<http://dx.doi.org/10.1787/empl-outlook-2011-en>

Dinçdağ, A. ve Dünder, H.Ç. (2011) *2008 Krizinin Kadın ve Erkek İşgücüne Etkileri*.TEPAV. bkz:

http://www.tepav.org.tr/upload/files/1302160654-2.Krizin_Kadin_ve_Erkek_Isgucune_Etkileri.pdf

TİSK (2009) *Kadın Yöneticiler Anketi*.

http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=2629 ve id=118

Toksöz, G. (2009) *Kriz Koşullarında Toplumsal Cinsiyet Perspektifi nden İşgücü Piyasaları*” ILO. Ankara.

Toksöz, G. (2007) *Türkiye 'de Kadın İstihdamının Durumu*. ILO. Ankara.

TÜİK 2011 İşgücü İstatistikleri

TÜİK (2011) İstatistiklerle Kadın (Women in Statistics) Ankara.

TÜSİAD ve KAGİDER, (2008) *Türkiye 'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri*. İstanbul.

UN Millenium Development Goals Report 2011

UNDP (1996) *Eylem Platformu ve Pekin Deklerasyonu*. TC. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayını. Ankara.

UNDP "Binyıl Kalkınma Hedefleri"

www.undp.org/mdg

World Economic Forum (2011) *Global Gender Gap Report*

<http://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2011>

World Bank (2006) *Turkey Labor Market Study*. Report No. 33254-Tr.

EKLER

EK- 1 Temel İnsan Hakları ve Kadın İstihdamını Doğrudan veya Dolaylı Etkileyen ILO Sözleşmeleri ve Tavsiye Kararları

		ILO Kabul tarihi	Türkiye'nin onaylama tarihi
Sözleşme	29 No'lu Zorla Çalıştırma Sözleşmesi	1930	1998
Sözleşme	87 No'lu Sendika Özgürlüğü ve Sendikalaşma Hakkının Korunması Sözleşmesi	1948	1993
Sözleşme	98 No'lu Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkı Sözleşmesi	1949	1951
Tavsiye kararı	91 No'lu Toplu Anlaşma Tavsiye Kararı, 1951		
Sözleşme	100 No'lu Eşit Ücret Sözleşmesi	1951	1966
Tavsiye kararı	90 No'lu Eşit Ücret Tavsiye Kararı, 1951		
Sözleşme	105 No'lu Zorla Çalıştırmanın Kaldırılması Sözleşmesi	1957	1960
Sözleşme	111 No'lu Ayırıcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi	1958	1966
Tavsiye kararı	111 No'lu Ayırıcılık (İş ve Meslek) Tavsiye Kararı, 1958		
Sözleşme	122 No'lu İstihdam Politikası Sözleşmesi	1964	1976
Tavsiye kararı	122 No'lu İstihdam Politikası Tavsiye Kararı, 1964		
Sözleşme	142 No'lu İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	1975	1993
Sözleşme	156 No'lu Aile Sorumlulukları Olan İşçiler Sözleşmesi	1981	Türkiye onaylamadı
Tavsiye kararları	123 No'lu İstihdam (Aile Sorumlulukları Olan Kadınlar) Tavsiye Kararı, 1965 165 No'lu - Aile Sorumlulukları Olan İşçiler Tavsiye Kararı, 1981		
Sözleşme	138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi	1973	1998
Tavsiye kararı	146 No'lu Asgari Yaş Tavsiye Kararı, 1973		
Sözleşme	175 No'lu Kısmi Süreli Çalışma Sözleşmesi	1994	Türkiye onaylamadı
Tavsiye kararı	182 No'lu Kısmi Süreli Çalışma Tavsiye Kararı, 1994		
Sözleşme	177 No'lu Ev-eksenli Çalışma Sözleşmesi	1996	Türkiye onaylamadı
Tavsiye kararı	184 No'lu Ev-eksenli Çalışma Tavsiye Kararı, 1996		
Sözleşme	182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi	1999	2001
Tavsiye kararı	190 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliği Tavsiye Kararı, 1999		

SözleşmeTavsiye kararı	183 No'lu Analığın Korunması Sözleşmesi 191 No'lu Analığın Korunması Tavsiye Kararı, 2000	2000	Türkiye onaylamadı
Sözleşme Tavsiye kararı	189 No'lu Ev İşçileri İçin İnsana Yakışır İş 201 No'lu Ev İşçileri İçin İnsana Yakışır İş Tavsiye Kararı	2011	Türkiye onaylamadı

EK- 2 Ulusal Sosyal Koruma Tabanları hakkında 202 No'lu ILO Tavsiye Kararı

ILO Türkiye Ofisi, Bilgi Notu

Son dönemlerde, başta ILO olmak üzere pek çok uluslar arası kuruluş tarafından küresel ekonomik ve finansal krize yönelik geliştirilen çözüm önerilerinin önemli başlıklarından birisini sosyal güvencenin genişletilmesi oluşturmuştur. İstihdamı ve insana yakışır iş olanaklarını artırmanın yanı sıra alınması gereken önlemlerden bir diğeri ise sosyal koruma tabanlarının genişletilmesi ve güçlendirilmesidir. ILO'nun verilerine göre, dünya nüfusunun yaklaşık %75'inin, yani 5,1 milyar insanın, sosyal güvenlik kapsamının dışında olduğu ve 1,4 milyar insanın günlük gelirinin 1,25 Dolardan daha az olduğu dikkate alınırsa, sosyal koruma tabanlarının genişletilmesi konusunun ne kadar önemli ve acil olduğu görülecektir.

Sosyal koruma sistemlerinin genişletilmesi konusu aynı zamanda ILO'nun 1998'de kabul ettiği insana yakışır iş çerçevesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle ILO'nun gündeminde özel bir yere sahip olan sosyal koruma tabanlarının geliştirilmesi konusunda, 2012 Haziran ayında Cenevre'de toplanan 101. Uluslararası Çalışma Konferansı'nda, ILO üyesi 185 ülkenin hükümet, işçi ve işveren örgütü temsilcileri tarafından 202 sayılı "Ulusal Sosyal Koruma Tabanları hakkında Tavsiye Kararı" kabul edildi.⁴⁴ Üye ülkelere tüm vatandaşlarına temel sağlık ve gelir güvencesi sağlaması için yol gösterici bir araç olarak tasarlanan Tavsiye Kararı, sosyal güvenlikte toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında da çok önemli bir rol oynama potansiyeline sahiptir.

Tavsiye Kararı, tüm vatandaşları kapsayacak olan sosyal koruma tabanlarının en azından 4 temel güvenceyi içermesini öngörmektedir. Bunlar:

1. Herkes için uygun, erişilebilir ve kaliteli sağlık güvencesi,
2. Çocuklar için gelir güvencesi de dâhil gerekli tüm hizmetler,
3. Aktif çalışma yaşındakiler (özellikle de hastalar, işsizler, gebeler ve engelliler) için temel gelir güvencesi
4. Yaşlılar için temel gelir güvencesidir.

Bu dört temel güvencenin sağlanmasını öngören sosyal koruma tabanları yaklaşımının iki temel dayanak noktası bulunmaktadır:

1. Çeşitli sosyal transfer araçları (aynı veya nakdi) ile asgari düzeyde gelir güvencesinin sağlanması: Bu kapsamda, özellikle engelli ve yaşlılar için asgari geçim maaşının verilmesi, çocuklara özel desteklerin sağlanması, işsizlere ve çalışan yoksullara gelir desteğinin veya istihdam garantisinin sağlanması öngörülmektedir.

⁴⁴ 202 Sayılı Tavsiye kararı için http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_183326.pdf

2. Kamu hizmetlerine universal erişimin sağlanması: Herkes için erişilebilir ve kaliteli eğitim ve sağlık hizmetlerinin, barınma olanağının ve gıda güvenliğinin sağlanması öngörülmektedir.

Bu çerçevede sosyal koruma tabanlarını genişletilmesi yaklaşımı iki düzeyde sosyal güvencenin genişletilmesini öngörür: Herkes için temel sosyal koruma olanaklarının asgari düzeyde sağlanması ve kademeli olarak bu asgari koruma düzeylerinin yükseltilmesi. Bu yaklaşım aynı zamanda Türkiye'nin de onayladığı 101 Sayılı Sosyal Güvence (Minimum Standartlar) Sözleşmesi ile de uyumludur.⁴⁵

Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Sözleşmesi'nde temel bir insan hakkı olarak görülen sosyal güvence kapsamının genişletilmesi konusu elbetteki kadınlar için çok daha önemli bir yere sahiptir. Çalışan kadınların önemli bir bölümünün kayıtdışı sektörde, çalışma koşullarının kötü olduğu, düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalıştığı dikkate alındığında, sosyal koruma tabanlarını genişletmeye yönelik izlenecek politikalar kadın yoksulluğunun azaltılmasında ve kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesinde önemli bir işleve sahip olabilir. Bu nedenle, sosyal koruma tabanlarının hayata geçirilmesi en çok kadınları güçlendirecektir. Tavsiye Kararı, kayıtlı veya kayıtsız, çalışan veya çalışmayan tüm vatandaşları kapsayan güvenceler öngörmekte ve bu güvencelerin ayrımcılık yapılmadan, toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesi temelinde hayata geçirilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Bu noktada Genel Sağlık Sigortası'nın yürürlüğe konularak, tüm vatandaşların sağlık güvencesi kapsamına alınması başlangıç niteliğinde bir adım olarak değerlendirilebilir. Ancak, atılan bu adımın devamında, çalışan veya çalışmayan erkekler ve özellikle de kadınlar için temel gelir güvencesinin de sağlanması hedeflenmelidir. Benzer şekilde kadınlara verilen aile yardımlarının sosyal korumayı genişletecek ve kadınları güçlendirecek şekilde formüle edilmesi ve uygulanması önemlidir. Bu konuda ILO'nun "Adil ve Kapsayıcı Küreselleşme için Sosyal Koruma Tabanı" raporunda doğrudan kadınlara yönelik sosyal yardımların önemine dikkat çekilmiş, ancak bu yardımların kadınların geleneksel ev içi sorumluluklarını güçlendirmesi tehlikesine dikkat çekilmiştir⁴⁶. Bu riskler de dikkate alınarak geliştirilecek sosyal güvenlik politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi ve 202 Sayılı Tavsiye Kararı çerçevesinde hazırlanıp uygulamaya konulması, yalnızca, bir insan hakkı olan sosyal güvenliğin kapsamını genişletmekle kalmayacak, aynı zamanda istihdamı teşvik edecek ve sürdürülebilir bir ekonomik ilerlemenin sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

⁴⁵ 102 sayılı Sosyal Güvenlik (Minimum Standartları) ILO Sözleşmesi <http://www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm>

⁴⁶ ILO (2011) Social Protection Floor for a Fair and Inclusive Globalization, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_165750.pdf

EK- 3 KAGİDER Bilgi Notu: "Çalışan Kadına Kreş Yardımı" Projesi

Yurt dışında, kadın istihdamını teşvik eden çocuk bakım odaklı politikalar kapsamlı ve yaygın olarak uygulanmaktadır. Bazı AB ülkelerinde, 18 aya kadar ücretli doğum izni; esnek zamanlı çalışma seçeneği; hem ev hem de kurum merkezli bakımı kapsayan giderler için %80'lere varan sübvansiyon gibi olanaklar sunulmaktadır. Örneğin İngiltere'de çalışan ebeveynlere, 0-16 yaş arası çocuklarının tüm okul içi ve sonrası bakım ve eğitim giderlerine yönelik yıllık 2.860 £ teşvik verilmektedir. Hollanda'da, 0-12 yaş arasındaki çocukların her türlü bakım ve eğitim hizmetlerini kapsayan teşvikler 1990 yılında uygulanmaya başlanmış ve kadınların işgücüne katılım oranının %50'ler seviyesinden 2008 yılında %71'e yükselmesine katkı sunmuştur. Bu teşviklerin aynı zamanda çocuk bakım sektörünü canlandırıcı bir etkisi de bulunmaktadır. Hollanda'da çocuk bakım hizmetlerinde çalışan sayısı 1990'da 8.000 kişiden 2010'da 80.400 kişiye yükselmiştir.

Türkiye'de benzer bir teşviğin etkilerinin ne olacağını hesaplayan kamu finansman analizi çalışmasına göre kadın çalışanlara her ay maaşa ek olarak verilecek ve sadece çocuk bakım hizmetlerinde kullanılabilir 300 TL desteğin, yaratılacak istihdam ve genişleyecek çocuk bakım sektörü aracılığıyla artacak gelir ve kurum vergileri üzerinden 612 TL geri dönüşü olacağı hesaplanmıştır. (AÇEV, KAGİDER, Mart 2012)

300 TL teşviğin maliyeti ve 2023 yılında yaratacağı fayda dinamik bir model geliştirilerek hesaplanmıştır. Bu modelde kadınlar öncelikle; istihdam öncesi, istihdam dönemi ve istihdam sonrası olarak gruplanmıştır. Bu gruplar, şu anda veya geçmişte çalışma; 1-6 yaş arası çocuk sahibi olma; bakım hizmeti alma durumlarına göre ayrıştırılmıştır. Olası bir teşviğin yaratacağı istihdama katılım ve çocuk bakım hizmeti alma etkileri her grup için farklı oranlarda kurgulanmıştır.

Bu kurgudaki en kritik varsayım, daha önce çalışmış, fakat şu anda çalışmayan kategorisindeki kadınlardan bu teşvikle çocuk bakım hizmetlerinden faydalanarak istihdama dönecek olanların oranıdır. Yurt dışındaki uygulamalar ve bu çalışma özelinde Türkiye'de yaptırılan anket göstermektedir ki; bu geçiş oranının %85 seviyesinde gerçekleşmesi muhtemeldir. Bu oran modelde %50 ve %30 olarak iki ayrı şekilde hesaplanmıştır. Dolayısı ile, modelde hesaplanan faydanın ihtiyatlı bir yaklaşımla ortaya konduğunu söylemek mümkündür.

Model, teşvik sonucunda aşağıdaki etkilerin yaratılacağını öngörmektedir (%50 geçiş oranı varsayımı üzerinden):

- 2010'da 2.7 Milyon olan kayıt içi çalışan kadın sayısının 2023'te 4.4 Milyon'a yükselmesi,

- 2023 itibariyle sadece bu teşviğin etkisiyle kadın istihdam oranının %29'a yükselmesi,
- 2010'da 27.000 olan, 0-6 yaşa hizmet veren bakım ve eğitim merkez sayısının 2023 yılına kadar yaklaşık 2 katına çıkarılması, 265.000 ek kreş personel istihdamı yaratılması,
- Hazine'ye 2023 yılı itibariyle 35 Milyar TL net fayda yaratılması (93 Milyar toplam fayda – 58 Milyar toplam maliyet). (KAGİDER)

EK- 4 KEİG Platformunun “Genelgenin Ardından İstihdamda Kadının Durumu”

Araştırması

KEİG Platformunun “Genelgenin Ardından İstihdamda Kadının Durumu” araştırması, belirtilen hedefler bağlamında Genelgenin uygulamaya nasıl yansıdığını incelemeyi ve kadın istihdamına yönelik çalışma ve faaliyetlerin yönünü belirlemeyi amaçlamaktadır. 2010 yılında çıkarılan “Kadın İstihdamının Arttırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması” konulu Başbakanlık Genelgesi’nin on üç maddesinden yola çıkarak Haziran ve Temmuz aylarında 12 ilde Kadın Emeği ve İstihdamı (KEİG) Platformu üyesi kadın örgütleri tarafından Adana, Ankara, Antalya, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Şanlıurfa, Trabzon ve Van illerinde bir alan araştırması yürütülmüştür. Araştırma kapsamında çeşitli kamu kurumları (Çalışma ve İş Kurumu, Valilik, Belediye, İl Özel İdaresi, Kalkınma Ajansı, Aile ve Sosyal Politika İl Müdürlükleri), odalar (Sanayi Odası, Ticaret Odası, KOSGEB, TOBB il kadın girişimciler kurulu), sendikaların kadın grupları, kadın örgütleri ve yerelde istihdamla ilgili ön plana çıkan diğer kurumlarla 120’yi aşkın yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. İller bazında görüşülen kurumlardan alınan veriler ve stratejik plan, faaliyet raporu, il işgücü piyasası analizleri gibi bazı belgelerin değerlendirilmesi ile ulaşılan sonuçlar ile genelgedeki maddelerin hayata geçirilip geçirilmediği sınıanmıştır. Genelgenin maddelerinin hayata geçirilmesine dair araştırmanın ilk sonuçları şöyle özetlenebilir:

Genelgenin genel olarak istisna olan az sayıda kurum ve il dışında hatırlanmadığı/bilinmediği; genelge maddelerinin kısmının göstermelik tedbirlerle hayata geçirildiği, bir kısmının gerçekleşmediği bir kısmının da bazı kentlerde, çoğunlukla kısmi kalan projeler dolayısıyla sağlandığı gözlemlenmiştir. Genelgenin maddelerinin de kadın istihdamının durumunun saptanmasına yönelik önemli bir veri oluşturmasına rağmen çoğunlukla belirsiz ifadelerin kullanılması ve yaptırım mekanizmasına yer verilmemesinin neticesinde etkisinin sınırlı olduğu anlaşılmaktadır.

Genelge çerçevesinde oluşturulan kadın istihdamı ulusal izleme ve koordinasyon kurulunun toplantıları, katılımcılarına ilişkin bilgiye ulaşmak oldukça zordur. Süreç şeffaf işlememektedir. Kurul çalışması kurumsallaşmamıştır ve kişisel inisiyatife dayalı olarak yürütülmektedir. Kurul, genelgede öngörülen izleme, değerlendirme ve koordinasyon görevini yerine getirememektedir. Yaptırım gücünün ve bütçesinin olmaması kurulun işlerliği hakkında olumsuz görüşleri güçlendirmektedir.

Genelgenin ikinci maddesinde söz konusu olan tüm bakanlıklarda müsteşar yardımcısı seviyesinde görevlendirme yapılmamıştır, çoğunlukla kadın erkek fırsat eşitliği birimleri kurulmamıştır. Sadece bazı yerel idarelerin bu birimleri, kadın dostu kentler projesi gibi

projeler bağlamında kurgulanmıştır. Ancak 12 ilin hiçbirinde ildeki kadın istihdamı faaliyetlerinin bütünlüklü bilgisine ulaşılabilecek ve ayrımcılığa karşı eğitim düzenlenmek dışında faaliyette bulunacak -işleyen- bir birim yoktur.

Genelgenin üçüncü maddesinde iş yasasına gönderme yapılmakta ve denetim raporlarının cinsiyet eşitliğini içermesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Bu raporlara ulaşılamamıştır. Araştırma kapsamında olmayan görüşmeler yoluyla elde edilen bilgilere göre özellikle kadın emeğinin yoğun kullanıldığı sektörlerde söz konusu çabanın bazı örnekleri görülmektedir.

Genelgenin dördüncü maddesinde stratejik plan, faaliyet raporları ve performans programlarında kadın-erkek eşitliği yaklaşımlarının dahil edilmesi ve istatistiki veriler ile bilimsel araştırmaların desteklenmesi emredilmiştir. Söz konusu süreç için ödenek ayrılması da maddede yer almasına rağmen, bazı metinlerde yer alan istatistiki çalışmaların cinsiyetlendirilmesi kısmen gerçekleşmiştir. Bazı illerde olan verilerin bazı illerde Düzey 2 bölge kapsamında olması, analizleri karşılaştırmayı zorlaştırmaktadır. Bahsi geçen belgelerde, toplumsal cinsiyet yaklaşımı bazı illerde ve bir kısım kurum için yer almaktayken, bazı illerde yer almamaktadır. Araştırmanın gerçekleştirildiği illere bakıldığında kurumların stratejik plan, faaliyet raporu, performans programları gibi metinlerinin -birkaç istisna dışında- genel olarak genelgenin 4. maddesinin belirttiği üzere cinsiyet eşitliği perspektifini içerdiğini söylemek güçtür. Kadınlarla ilgili konuların ya hiç kapsamadığı ya da sağlık, mesleki eğitim gibi alanlarda geleneksel rollerden bağımsız olmayan bir algının yerleşik olduğu görülmektedir. Bazı faaliyetlerin -doğrudan cinsiyetçi olmasa da- sonuçları açısından cinsiyetçiliğe yol açtığı bu noktada cinsiyet körü olduğu belirtilmelidir. Söz konusu maddenin sonuçlarının ile ve kuruma göre değişken olması, kişisel inisiyatiflerin süreci yönlendiren temel unsur olarak genelgenin sonuçları açısından dikkat çekicidir.

Genelgenin beşinci maddesinde bulunan mevzuat taslakları hazırlanırken fırsat eşitliği etki değerlendirmesinin yapılmadığını, projelerde olması gereken izleme ve değerlendirme sürecinin de etkisiz olduğu gözlemlenmiştir.

Genelgenin altıncı maddesinde yer alan kamu kurumları için öngördüğü terfi, üst yönetimde görev alma ve hizmet içi eğitim programlarına katılımda cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmaya yönelik bir ilkeye rağmen uygulamada kamu ve kamu niteliğindeki kuruluşlarda bu ilkeye uyulmadığı ve cam tavanın yerli yerinde durduğu gözlemlenmiştir.

Genelgenin yedinci maddesinde bulunan hizmet içi eğitimlerde toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna yer verileceği emredilmiş ancak bazı iller ve kurumlar dışında genel olarak

uygulandığı gözlemlenmemiştir. Var olan istisnalar dışında eğitimlerin de konunun bağlamından uzak gerçekleşmesi de önemli bir soruna işaret etmektedir.

Genelgenin sekizinci maddesinde yer alan İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurullarının oluşumu ve gündemlerine dair önemli sorunlar tespit edilmiştir. Öncelikle genelgede konuyla ilgili eşitliğin nasıl gözetileceğine dair bir yaklaşım bulunmamaktadır. İkinci olarak maddede belirtilen “kadın” konusunda faaliyet gösteren STK temsilcisinin kuruldaki katılımının gözlemci ya da kurul üyesi olup olmayacağı belirlenmemiştir. Araştırma illerinde genel olarak katılımın sağlanmadığı, sağlanıyorsa gözlemci statüsünde katılım olduğu görülmüştür. İİMEK’ler üye kadın örgütü olarak çoğunlukla ildeki “girişimci”, “iş kadını” vb. isimler altında toplanan kadın STK’ları kabul etmektedir, İİMEK’lere hangi kadın örgütünün katılacağı konusunda objektif olmayan kriterlerle belirlenen vali ve yerel yönetici inisiyatifi de bir diğer önemli dışlayıcı pratiktir.

Genelgenin dokuzuncu maddesinde yer alan “kadın istihdamı için ön plana çıkan sektörlere yönelik mesleki eğitimlere ağırlık verilmesi” ve konuya ilişkin faaliyetler ve sonuçların raporlaştırılarak ulusal izleme ve koordinasyon kuruluna gönderilmesi unsurlarının hayata geçirilmediği gözlemlenmiştir. Ancak genelgede yer alan kadın istihdamı için öne çıkan sektörlere yönelik mesleki beceri kurslarının teşvikinin de ayrımcılığı pekiştirecek bir uygulama olduğu aşıkardır. Ayrıca eğitimlerin proje bazlı olarak sağlanması, eğitimlerin sürekliliğini de tartışmalı hale getirmektedir. Bu eğitimler, genelgenin onuncu maddesinde de belirtildiği üzere “kadın erkek fırsat eşitliğine” uygun gerçekleşmelidir. Söz konusu düzenlemenin hayata geçirilmediğini, “kadın erkek eşitliğine” yönelik eğitimlerin kadın sağlığı ve aile eğitimine dönüştüğü yine araştırma kapsamında karşılaştığımız bir eğilimdir.

Genelgenin on birinci maddesinde önerilen “en dezavantajlı kadınlar”ın istihdamına yönelik projeler arasında mesleki eğitim dışında bir çaba görülmemiştir. Ayrıca söz konusu projelerin istihdam garantili olsa dahi sürekliliği yine tartışma konusudur.

Genelgenin on ikinci maddesinde bulunan istatistiklerin cinsiyet temelli toplanması konusunda il bazında bazı verilere ulaşılamamasına rağmen önemli gelişmeler bulunmaktadır. Ev eksenli çalışmanın yapılan bazı bilgilendirme çalışmaları dışında görmezden geldiği saptanmıştır.

Genelgenin on üçüncü maddesi ve organize sanayi bölgelerinde uygulanması gereken kreş yönetmeliğinin hayata çeşitli nedenlerle geçirilmediğini gözlemlemek mümkündür. Kreş ve gündüz bakımevi kadınların çalışmaya başlaması ve devam etmesi için en önemli gereklilikler arasındadır. Özel sektör kreşlerinin yüksek fiyatlı hizmetleri kadınların çalışma hayatından çekilmesine neden olmaktadır. Kadınlara işverenleri tarafından sağlanan kreş

destekleri de oldukça sorunlu ve yetersizdir. Zira Türkiye’de kreş ve okul öncesi eğitim koşullarını sağlama oranı %16’dır.

BÖLÜM 3:

SAĞLIK ALT ÇALIŞMA GRUBU RAPORU

Katılımcı Listesi

Başkan: Dr. Ayşegül Esin (Uluslararası Çocuk Merkezi)

Raportör : Dr. Sare Mihçioğur (Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD, BÜKÇAM)

İSİM - SOYADI	KURUM	E-MAİL
Enis Balkan	Türkiye Aile Sağlığı Ve Planlaması Vakfı – TAPV	enisbalkan@gmail.com
Nükhet Örnek Büken	Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi – HÜKSAM	nuketbuken@hotmail.com, buken@hacettepe.edu.tr
Zekiye Çipil	SB-Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kadın ve Üreme Sağlığı Dai. Bşk	zekiye.cipil@thsk.gov.tr
Ayşegül Esin	Uluslararası Çocuk Merkezi	aysegulesin@gmail.com
Mualla Kurt	Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı-Özürlü ve Yaşlı Bakım Hizmetleri Genel Müdürlüğü,	mkurt@aile.gov.tr
Sare Mihçioğur	Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD, BÜKÇAM	saremihciokur@gmail.com
Emel Özdemir Şahin	SB-Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Çevre Sağlığı Dai. Bşk. Su Güvenliği Şb. Md.,	emelozdemir06@gmail.com
Zeynep Şimşek	Harran Üniversitesi, Halk Sağlığı AD	zeynep.simsek9@gmail.com
Mehmet Ali Torunoğlu	SB -Türkiye Halk Sağlığı Kurumu	mehmet.torunoglu@thsk.gov.tr
Ayşe Toprak	TÜİK	aysetoprak@tuik.gov.tr
Işıl Tunacan	TÜİK	isiltunacan@tuik.gov.tr
Ceren Uçar	Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı-Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	ceren.ucar@aile.gov.tr
Dr. Gökhan Yıldırım kaya	UNFPA	gokhan.yildirimkaya@un.org.tr

İçindekiler

<u>BÖLÜM 3:</u>	149
<u>SAĞLIK ALT ÇALIŞMA GRUBU RAPORU</u>	149
<u>Katılımcı Listesi</u>	150
<u>Tablo Listesi</u>	152
<u>Şekil Listesi</u>	153
<u>Kısaltmalar</u>	154
<i><u>YÖNETİCİ ÖZETİ</u></i>	<i>155</i>
<u>1. GİRİŞ</u>	158
<u>2. DÜNYADA YAŞANAN GELİŞMELER VE MECUT DURUM</u>	167
<u>3. TÜRKİYE’DEKİ MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER</u>	172
<u>4. TÜRKİYE’DEKİ SORUN ALANLARI</u>	212
<u>5. TÜRKİYE’YE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ</u>	218
<u>6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME</u>	232
<u>7. CİNSİYET TEMELLİ GÖSTERGELER</u>	234
<u>KAYNAKLAR</u>	236
<u>EKLER</u>	241

Tablo Listesi

- Tablo 1.** Yaş grubu ve cinsiyete göre Türkiye nüfusu, 2011
- Tablo 2.** Yaş grubuna göre evlenenler, 2011
- Tablo 3.** Ortalama evlenme yaşı ve ortalama ilk evlenme yaşı, 2001-2011
- Tablo 4.** Doğum sayısı, doğurganlık hızları ve annenin ortalama yaşı (31/08/2011 tarihi itibariyle)
- Tablo 5.** Yaşa özel doğurganlık hızları (%)(31/08/2011 tarihi itibariyle)
- Tablo 6.** Doğum Öncesi Bakım Kapsamı (2008TNSA-2011SB)
- Tablo 7.** Yıllara Göre Sağlık Bakanlığı Hastane Doğumu ve Sezaryen Oranları
- Tablo 8.** Bölgelere Göre Hastane Doğum ve Sezaryen Oranları, Türkiye, 2011
- Tablo 9.** Türkiye’de AÖO ve Yaşamboyu Annelik Nedeni ile Ölüm Riski (2005 UAÖ Araştırması)
- Tablo 10.** Cinsel yolla bulaşan hastalıkların dağılımı
- Tablo 11.** Yıllara Göre Eğitim Verilen Sağlık Personeli Sayıları
- Tablo 12** Türkiye’de Ergenlerin / Gençlerin yaş gruplarına dağılımı, 2010
- Tablo 13.** 15 – 19 yaşlarındaki anne olmuş ya da ilk çocuğuna gebe olan adolesan kadınların bazı temel özelliklerine göre yüzdesi, Türkiye 2008
- Tablo 14** Ölüm Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı, 2009
- Tablo 15:** Erkeklerde en sık görülen kanserlerin olgu sayısı, rölatif frekansı ve insidans hızları, Türkiye, 2007
- Tablo 16:** Kadınlarda en sık görülen kanserlerin olgu sayısı, rölatif frekansı ve insidans hızları, Türkiye, 2007
- Tablo 17.** Yaş grubu ve cinsiyete göre intiharlar (%), 2011
- Tablo 18.** İntihar nedeni ve cinsiyete göre intiharlar (%), 2011

Şekil Listesi

Şekil 1. Türkiye Nüfus Piramidi 2011

Şekil 2 Yıllara Göre Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi

Şekil 3. Yıllara Göre DÖB Alma Yüzdeleri

Şekil 4. Bölgelere Göre Doğum Öncesi Bakım Alma Durumu, Türkiye

Şekil 5.1993, 1998, 2003 ve 2008 TNSA'larına Göre Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımındaki Değişmeler

Şekil 6. İsteyerek Düşük ile Sonlandırılan Gebeliklerin Yıllara Göre Dağılımı (%) (TNSA 2008)

Şekil 7 Yıllara Göre Anne Ölüm Oranı, (100.000 Canlı Doğumda)

Şekil 8. Anne Ölüm Oranının Değişimi

Şekil 9. NUTS-1'e Göre Anne Ölüm Oranı, (100.000 Canlı Doğumda), 2011

Şekil 10 Anne Ölüm Nedenleri

Şekil 11. Yıllara Göre AIDS İnsidansının Uluslararası Karşılaştırması, (100.000 Nüfusta)

Şekil 12. Türkiye'de Hepatit B sıklığının yıllara göre dağılımı (2004-2012)

Şekil 13. Türkiye'de 2005 yılında Hepatit B sıklığının yaş gruplarına göre dağılımı

Şekil 14. Türkiye'de 20012 yılında Hepatit B sıklığının yaş gruplarına göre dağılımı

Şekil 15: Nüfus piramidi

Şekil 16: Erkeklerde yerleşim yerlerine göre en sık görülen kanserler, Türkiye, 2007

Şekil 17: Kadınlarda yerleşim yerlerine göre en sık görülen kanserler, Türkiye, 2007

Şekil 18: Erkeklerde en sık görülen beş kanserin YÖH*, Türkiye, 2007

Şekil 19: Kadınlarda en sık görülen beş kanserin YÖH*, Türkiye, 2007

Şekil 20: Yıllara göre en sık görülen kanserler YSH*, Erkek, Türkiye

Şekil 21: Türkiye'de kadın ve erkeklerde hastalık yüküne en sık neden olan hastalıklar (UHYME Çalışması, 2000)

Şekil 22: Gebeliği önleyici yöntem kullanımındaki değişimler, 1978-2008

Şekil 23: Toplam isteyerek düşük hızındaki değişimler 1978-2008

Şekil 24. Doğum öncesinde ve doğum sırasında alınan bakım hizmetlerinin yaygınlığındaki değişimler, 1983-2008

Kısaltmalar

AOB	Acil Obstetrik Bakım
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
BKİ	Beden Kitle İndeksi
CEDAW	Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Eliminasyonu Sözleşmesi
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
ICPD	Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Eylem Planı
GDSHM	Gençlik Danışmanlık ve Sağlık Hizmet Merkezleri
HASUDER	Halk Sağlığı Uzmanları Derneği
KDS	Kalp Damar Hastalıkları
KOAH	Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalıkları
KVH	Kardiyo Vasküler Hastalıklar
KYŞ	Kadına Yönelik Şiddet
LGBT	Lesbiyen, Gay, Bisexual, Transgender
MERNİS	Merkezi Nüfus İdare Sistemi
SB	Sağlık Bakanlığı
SVH	Serebro Vasküler Hastalıklar
TBSA	Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırmasına
TDH	Toplam Doğurganlık Hızı
TJOD	Türkiye Jinekoloji ve Obstetrik Derneği
TKD	Türk Kardiyoloji Derneği
TNSA	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UHY-ME	Ulusal Hastalık Yüğü ve Maliyet Etkililik

YÖNETİCİ ÖZETİ

Yaşam süreci boyunca hem kadın hem erkekler cinsiyete özel hastalıklar açısından risk taşımaktadırlar. Kadın ve erkeğin üreme ile ilgili hastalık yükleri incelendiğinde, kadınlar üreme sağlığı sorunlarını erkeklerden çok daha fazla yaşarlar ve bu duyarlılık üreme çağında (15-49 yaş) daha da artar. Kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyeti ve üremeye ilişkin fizyolojik fonksiyonlarının farklılığı ve getirdiği yüklerin yanı sıra, toplumun kendilerine biçtiği “toplumsal cinsiyet” rolünden ve bu role bağlı olarak yapılan ayrımcılıktan kaynaklanan ve sağlıklarını etkileyen olumsuzluklar da mevcuttur.

Toplumdan topluma ve kişiden kişiye değişse de, kadınların özellikle üreme sağlığı dışındaki diğer sağlık gereksinimlerinin tanımlanması için bugüne kadar çok az şey yapılmıştır ve bu durum da kendi başına sağlık sisteminde kadına yönelik bir ayrımcılıktır. Kadın ve erkeğin sosyal olarak belirlenen rol ve sorumluluklarını ifade eden toplumsal cinsiyeti kadın ve erkeği tanımlamada önemli olan bir faktördür. Genelde sağlık hizmet politikaları ve programları, tanı, tedavi ve korunma açısından kadın ve erkeklerin biyolojik yapısına odaklanmıştır. Biyolojik açıdan kadın ve erkeği ayıran üreme sistemleri ve işlevleri arasındaki farklılıktır. Kadınların üreme kapasiteleri doğurganlığının kontrolü, gebelik ve doğum ile ilgili “özel gereksinim”lerinin olmasına neden olmaktadır. Üreme sistemleri dışında genetik, hormonal ve metabolik değişiklikler de kadın ve erkeklerde kalp hastalıkları, enfeksiyonlar ve birçok oto-immun sistem sorunlarının görülme sıklığında farklılıklara yol açmaktadır. Sonuçta biyolojik cinsiyet farklılıkları kadınların ve erkeklerin sağlık hizmetleri gereksinimlerini etkilerken toplumsal cinsiyet rolleri, hizmete ulaşmada ve kullanmada fark yaratmaktadır. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı sonucu ortaya çıkan yaşam ve çalışma koşulları, kaynaklara ulaşım konusundaki eşitsizlikler kadın ve erkeklerde farklı sağlık sorunlarının gelişmesine neden olduğu gibi bazı hastalıklardan da korunmasına neden olabilmekte, daha da önemlisi toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılık, ve uygulanan ayrımcılık özellikle kadınların sağlık hizmetlerini kullanımlarını olumsuz etkilemektedir.

Yaşam sürecinde hem kadınlar hem erkekler cinsiyete özel hastalıklar açısından risk taşımaktadırlar. Kadın ve erkeğin üreme ile ilgili hastalık yükleri incelendiğinde, kadınlar üreme sağlığı sorunlarını erkeklerden çok daha fazla yaşarlar ve bu yük üreme çağında (15-49 yaş) daha da artar. Ancak bu raporda kadınların bebeklik ve çocukluk döneminden başlayarak, toplumsal cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanan veya cinsiyeti nedeniyle daha fazla risk altında olduğu sağlık sorunları doğumdan ölüme kadar a detaylı olarak ele alınmıştır.

Kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyeti ve üremeye ilişkin fizyolojik fonksiyonlarının farklılığı ve getirdiği yüklerin yanı sıra, toplumun kendilerine biçtiği “toplumsal cinsiyet” rolünden kaynaklanan ve sağlıklarını etkileyen olumsuzluklar mevcuttur. Günümüz tüketim toplumunda kadın bedeninin korunması konusunda olduğu kadar, bu bedenin nasıl görüldüğü üzerinden de mekanizmalar işletilmekte ve kadın bedeninin kozmetikten tıbbileşmeye çeşitli biçimlerde düzenlendiği bir süreç, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine, tıbbi ve tıbbi uygulamaları araç etmektedir. Güzellik ve estetik ürünleri sağlık vurgusuyla pazarlanmakta, cinselleştirilmiş kadın bedenleri üzerinden sağlık hizmetlerinin sunumu bu konudaki toplumsal yargıları kökleştirmektedir.

Kadının kendi bedeniyle ilgili tıbbi kararları -bu karar her ne olursa olsun- kendisinin vermesi ve hekim-hasta ilişkisinde hasta olarak yetkisini kullanabilmesi de önemlidir ve bu hak kullanılmalıdır. Kadın hastanın mahremiyetinin korunması ve hekimin sır saklama yükümlülüğünün önündeki engellerin kaldırılması kadının hasta haklarının yaşama geçirilmesinde önemlidir. Hekim bu konuda da, hastanın babasına, eşine ya da akrabalarına karşı değil, yalnızca hastasına karşı sorumludur.

Kadının cinsel hakları yalnızca üreme haklarına indirgenmemelidir. Güvenli ve doyurucu cinsel yaşam ve cinsel tercihi ifade edebilme cinsel hakların kapsamına işaret ederken, üremeyle ilgili her türlü konuda seçim yapabilmek de üreme haklarını ifade etmektedir. Sağlık hizmetlerinde toplumsal cinsiyet temelli yaklaşımın uygulanabilmesi için kadın ve erkeklerde görülen sağlık sorunları ve sağlık hizmeti gereksinimleri arasında ne tür farklılıkların bulunduğu ve bunların sağlık hizmetlerinin sunumunda nasıl karşılanabileceğinin belirlenmesi gerekmektedir.

Kadın ve erkeklerdeki hastalık ve ölüm örüntüleri belirgin farklılıklar göstermektedir. Pek çok toplumda kadınların doğuştan beklenen yaşam sürelerinin daha uzun olmasına karşın özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınlar erkeklere göre daha fazla hastalık ve sakatlık yaşamaktadırlar. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, bunun bir sonucu olarak kadınların daha az eğitilmiş, ekonomik yönden bağımlı olmaları toplumdaki cinsiyet rollerine dair kalıp yargılar ve sağlık politikalarının belirlenmesinde kadınların ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi nedenleriyle kadınların sağlık sorunları ve hastalık risklerinin belirlenmesi ve kadınlara uygun hizmetin sunulması noktasında sorunlar yaşanmaktadır. Erkeklerde de özellikle cinsiyet bazlı sağlık sorunlarına özel yaklaşımlar gerekmektedir. Kadınların belirtilen nedenlerle sağlık hizmetlerine ulaşamamasının yanı sıra sigaraya bağlı akciğer kanseri ve Kalp Damar Hastalıkları, prostata bağlı sağlık sorunları diyabet her iki cinsiyet için de göz ardı edilmemelidir.

Cinsiyet duyarlı olmayan geleneksel sağlık politikaları kadınlar ve erkeklerin eşit veya benzer biçimde hastalıklara yakalandıklarını farz etmektedir. Sağlığın temel belirleyicisi olarak toplumsal cinsiyet, kadınların ve erkeklerin sağlık hizmetlerini kullanımını da farklı etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının en çarpıcı olumsuz etkisi kadınların sağlık hizmetlerinden yararlanmasında ortaya çıkmaktadır. Özellikle kadınlar sağlık hizmetlerine ulaşımda büyük sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Parayı genellikle erkekler kontrol etmektedir. Bu sağlık hizmetine ulaşmada ve harcama yapmada kadınları engellemektedir. Parasal zorlukların yanında gelenek ve kültürel değerler de kadınların sağlık hizmetlerini kullanımını olumsuz etkilemektedir. Örneğin; kadının yalnız dışarı çıkmasının engellenmesi ve kadın sağlık çalışanların olmadığı durumlarda da erkeklerin tedavi yapması kadın ve ailesi tarafından kabul edilmediği durumlarda da kadın sağlık hizmetlerini kullanamamaktadır

Toplumsal cinsiyete duyarlı sağlık politikalarının geliştirilmesi, kadınların karşılaştığı sağlık sorunlarının sadece doğurganlık döneminde değil, doğumundan ölümüne dek ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ve hizmet sunanların toplumsal cinsiyet bakış açısına sahip olmaları konularında Türkiye’de hala önemli eksiklikler bulunmaktadır.

1. GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) anayasasında “Sağlık yalnızca hastalık ya da sakatlığın olmayışı değil, beden, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir.” diye tanımlanmıştır. Yani kişi yalnızca biyolojik olarak sağlam olduğunda değil, psikolojik olarak da mutlu, huzurlu ve toplum içinde saygın bir konumda olduğunda sağlıklı kabul edilmelidir (Akın, (Ed) ve ark., KSGM, 2008: 8) .

Kişilerin ve toplumların sağlıklarını korumak, hastalandıklarında tedavilerini yapmak, tam olarak iyileşmeyip sakat kalanların başkalarına bağımlı olmadan yaşayabilmelerini sağlamak ve toplumun sağlık düzeyini yükseltmek amacıyla yapılan planlı çalışmaların tümüne de “sağlık hizmetleri” denmektedir. 1978 yılında Alma-Ata Bildirisi’ne göre “Sağlık hizmetleri doğuştan kazanılmış bir insan hakkı olarak toplumdaki herkese sosyal adalet anlayışı içinde, eşit olarak götürülmeli” şeklinde tanımlanmıştır (Öztek, 2004: 55, 56, 63),

Genelde sağlık hizmeti politikaları ve programları, tanı, tedavi ve korunma açısından kadın ve erkeklerin biyolojik yapısına odaklanmıştır. Biyolojik açıdan kadın ve erkeği ayıran üreme sistemleri arasındaki farklılıktır. Kadınların üreme kapasiteleri doğurganlığının kontrolü, gebelik ve doğum ile ilgili “özel gereksinim”lerinin olmasına neden olmaktadır. Üreme sistemleri dışında genetik, hormonal ve metabolik değişiklikler de kadın ve erkeklerde kalp hastalıkları, enfeksiyonlar ve birçok oto-immun sistem sorunlarının görülme sıklığında farklılıklara neden olmaktadır. Biyolojik cinsiyet farklılıkları kadınların ve erkeklerin sağlık hizmetleri gereksinimlerini de etkilemektedir.

Ancak, kadın ve erkeği tanımlamada önemli olan diğer bir faktör de değişik kültürlerde kadın ve erkeğin sosyal olarak belirlenen rol ve sorumluluklarını ifade eden toplumsal cinsiyettir. Yaşam ve çalışma koşulları, kaynaklara ulaşım arasındaki farklılıklar da kadın ve erkeklerde farklı sağlık sorunlarının gelişmesine neden olduğu gibi bazı hastalıklardan da korunmasına neden olabilmektedir. Toplumsal cinsiyet farklılıkları, kadın ve erkeklerin sağlık hizmetlerini kullanımlarını da etkilemektedir (Mıhçıokur ve Bilgili, 2009: 86-91).

Son yıllarda, iyilik hali ve hastalığı tanımlayıcı faktörler olarak biyolojik ve toplumsal cinsiyet farklılıkları vurgulanmaktadır. Bu yaklaşımın iki önemli gerekçesi vardır. Birincisi, hakkaniyet ilkeleri gereği kadınların ve erkeklerin sağlıklı yaşam sürdürebilmeleri için sağlık hizmetlerine ulaşım açısından eşit fırsatların tanınması gerekliliğidir. Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Eliminasyonu Sözleşmesi (CEDAW) madde 12, paragraf 1’de ülkelerin bu hususta gereğini yerine getirmelerini vurgulamaktadır (Jiminez and Poniatowski, 2004: 1-10; Doyal, Payne, and Cameron, 2003: 1-2). İkincisi de, kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklar ciddiye alınmadan sağlık hizmetlerinin verimliliğinin ve etkililiğinin

artırılamayacağıdır. Her iki gerekçe uluslararası sağlık alanında gitgide daha çok kabul görmektedir. 1995, Pekin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nda toplumsal cinsiyet bakış açısının önemi açık bir şekilde ifade edilmiştir (Akın, (Ed) ve ark., KSGM, 2008: 58-61; Mihçioğur ve Bilgili, 2009: 86-91).

Biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve sağlık

Sağlık hizmetlerinde toplumsal cinsiyet temelli yaklaşımın uygulanabilmesi için kadın ve erkeklerde görülen sağlık sorunları ve sağlık hizmeti gereksinimleri arasında ne tür farklılıkların bulunduğu ve bunların sağlık hizmetlerinin sunumunda nasıl karşılanabileceğinin belirlenmesi gerekmektedir.

Kadın ve erkeklerdeki hastalık ve ölüm örüntüleri belirgin farklılıklar göstermektedir. Pek çok toplumda özellikle az gelişmiş ülkelerde kadınlar erkeklere göre daha fazla hastalık ve sakatlık yaşamaktadırlar. Özellikle gelişmiş ülkelerde olmak üzere dünyada birçok ülkede kadınların yaşam beklentisi erkeklere göre daha uzundur. Bu da kadınlarda ileri yaşta ortaya çıkan morbidite hızlarının da yüksek olmasında bir faktördür. Kadınlar hemen hemen bütün ülkelerde yaşlı nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadır. Türkiye'de de kadınların doğuştan beklenen yaşam süresi erkeklerden daha uzun olduğundan yaşlılık döneminde kadın sayısı daha fazladır (Akın ve Demirel, 2003: 25(4); Mihçioğur ve Bilgili, 2009: 86-91)

Biyolojik cinsiyetin sağlık ve hastalık üzerine etkileri

Yaşam sürecince hem kadın hem erkekler cinsiyete özel hastalıklar açısından risk taşımaktadırlar. Kadın ve erkeğin üreme ile ilgili hastalık yükleri incelendiğinde, kadınlar üreme sağlığı sorunlarını erkeklerden çok daha fazla yaşarlar ve bu duyarlılık üreme çağında (15-49 yaş) daha da artar. Kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyeti ve üremeye ilişkin fizyolojik fonksiyonlarının farklılığı ve getirdiği yüklerin yanı sıra, toplumun kendilerine biçtiği "toplumsal cinsiyet" rolünden ve bu role bağlı olarak yapılan ayrımcılıktan kaynaklanan ve sağlıklarını etkileyen olumsuzluklar da mevcuttur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde "kadın" cinsiyeti yönünden olumsuzlukların boyutu daha da büyüktür. Toplumun cinsiyeti nedeni ile "kadın cinsiyeti"ne biçtiği rol ve beklentileri sonuçta daha da önemli olarak, onun insan haklarından sayılan bazı haklarını elde edememesine, kullanamamasına yol açmaktadır. Bu durum ise toplumlarda kadın için adeta kısır bir döngü oluşturmaktadır (Akın ve Demirel, 2003: 25(4))

Ancak, kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıkların üreme sistemlerinin de ötesinde olduğu bilinmektedir. Birçok hastalığın görülme sıklığı, bulguları, prognozu açısından da kadın ve erkekler arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu farklılık özellikle

koroner arter hastalıklarında belirgindir. Erkekler kadınlara göre daha genç yaşlarda kalp hastalıklarına yakalanmaktadır. Aynı şekilde bazı enfeksiyon hastalıklarının epidemiyolojisinde de örneğin tüberkülozda erkeklerin daha çok risk altında oldukları saptanmıştır. Son zamanlarda yapılan araştırmalarda kadınlar ve erkekler arasında daha önceden bilinmeyen genetik, hormonal ve metabolik farklılıkların buna neden olduklarını ortaya koymaktadır (Doyal, Payne and Cameron, 2003: 1-2).

Her iki cinsiyet arasındaki biyolojik farklılıklar ve hastalıklar ile ilgili bazı örnekler:

- Kalp hastalıkları, erkeklerde kadınlara kıyasla on yıl daha erken ortaya çıkmaktadır.
- Bağışıklık sistemi, erkeklere kıyasla kadınların tüberküloz gibi enfeksiyonlara karşı daha dirençli olmalarını sağlamaktadır.
- Diyabet gibi oto-immun hastalıklar erkeklere kıyasla kadınlarda yaklaşık 2,7 kat daha fazla görülmektedir.
- Erkeklerden kadınlara HIV bulaşma riski iki kat daha fazladır (Mıhçıokur ve Bilgili, 2009: 86-91)

Toplumsal cinsiyetin sağlık ve hastalık üzerine etkileri

Aynı toplumda yaşayan kadınlar ve erkeklerin yaşam ortamındaki benzerliklere rağmen toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle sağlık durumları farklı etkilenmektedir. Yaşam ve çalışma koşullarındaki toplumsal cinsiyet farklılıkları kadınlar ve erkeklerde değişik sağlık sorunlarının gelişmesine neden olmaktadır. Birçok araştırmada, kadınların ev içi sorumluluklarının fiziksel ve ruhsal sağlıklarını olumsuz etkilediği ortaya konmuştur. Kadınlarda depresyon ve anksiyetenin yüksek düzeylerde görülmesinin, ağır ev işleri, kısıtlı zaman ve maddi kaynaklar içinde çocuklarının yetiştirilmesi ve diğer aile fertlerinin sorumluluklarının yükünden kaynaklandığı saptanmıştır. Bu durumdan özellikle yoksulluk içinde yaşayan kadınlar, daha uzun yaşayan kadınlar daha fazla etkilenmektedir.

Toplumsal cinsiyet ve hastalıklar arasındaki farklılıklar ile ilgili bazı örnekler:

- Kadınlara kıyasla erkekler arasında intihar girişimleri daha fazla görülmektedir.
- Erkeklere göre kadınlar 2-3 kat daha fazla depresyon ve anksiyeteden etkilenmektedir.
- Erkekler sigara içmeyle birlikte mesleki karsinojenlere de daha fazla maruz kaldıklarından dolayı akciğer kanserinden ölme riskleri de artmaktadır.
- Özellikle Menopoz sonrası kadınların Kalp Damar Hastalıkları açısından riski erkeklerle aynı düzeye gelmektedir. Osteoporoz ve obezite riski artmaktadır.

- Kadınlara kıyasla erkekler daha çok trafik kazaları (alkol bağlantılı) ve iş kazaları sonucu yaşamını yitirirken kadınlar daha çok ev içi kazalar nedeni ile ölmektedir (Mihçioğur ve Bilgili, 2009: 86-91).

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki temel göstergelere bakıldığında, kadınların erkeklere oranla okur-yazar oranlarının düşük, okullaşma oranlarının, çalışma hayatına katılımlarının, yetki ve karar alma mekanizmalarında temsillerinin düşük olduğu görülmektedir. Kadınların toplumsal statülerinin düşük olduğunu ortaya koyan bu göstergelerin yanı sıra, bir halk sağlığı problemi olarak kabul edilen ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en somut ve en can yakan boyutunu oluşturan, kadının başta yaşam hakkı olmak üzere tüm insan haklarını ihlal eden kadına yönelik şiddet ülkemizde önemli bir sorun alanı olarak varlığını sürdürmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, dolayısıyla toplumdaki cinsiyet rollerine dair kalıp yargılar ve sağlık politikalarının belirlenmesinde kadınların ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi nedenleriyle kadınların sağlık sorunları ve hastalık risklerinin belirlenmesi ve kadınlara uygun hizmetin sunulması noktasında sorunlar yaşanmaktadır. Erkeklerde de özellikle cinsiyet bazlı sağlık sorunlarına özel yaklaşımlar gerekmektedir. Sigaraya bağlı akciğer kanseri ve Kalp Damar Hastalıkları, prostata bağlı sağlık sorunları diyabet göz ardı edilmemelidir.

Kadınların bebeklik ve çocukluk döneminden başlayarak, toplumsal cinsiyetinden kaynaklanan veya cinsiyeti nedeniyle daha fazla risk altında olduğu sağlık sorunları aşağıda belirtilmektedir (Akın, (Ed) ve ark., KSGM, 2008: 58-61).

“Bebeklik ve Çocukluk Dönemi

- Gebelik süresince cinsiyet seçimi, erkek çocuk tercihi
- Gebeliğin bebeğin kız olması nedeni ile istenmemesi
- Gebeliğin bebeğin cinsiyeti kız olduğu için sonlandırılması
- Daha çok Afrika ülkelerinde uygulanan pek çok sağlık riski taşıyan kadın sünneti
- Beslenme bozukluğu
- İhmal, hizmetten yararlanamama
- Bebeklik döneminde erkek çocuklarda daha yüksek olan hastalık ve ölüm hızının özellikle 2-5 yaş arasında kız çocuklarında artması

Ergenlik Dönemi

- Toplumsal baskı
- Bekâret denetimi

- Cinsiyet temelli şiddet
- Cinsel taciz / istismar
- Cinsel yolla bulaşan hastalıklar
- İstenmeyen gebelikler
- İsteyerek düşükler
- Paralı seks
- Kansızlık / beslenme bozukluğu
- Madde bağımlılığı(alkol, sigara, uyuşturucu)
- Erken yaşta /zorla evlendirmeler bunların olumsuz sağlık ve sosyal sonuçları

Erişkin dönem

- Doğurganlıkla ilgili olayların en yoğun yaşandığı dönemdir
- Gebelik, doğum, doğum sonrası komplikasyonlar
- İstenmeyen gebelikler
- İsteyerek düşükler
- Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar
- Kansızlık / beslenme bozukluğu
- Paralı seks
- Cinsel taciz / istismar
- Cinsiyet temelli şiddet
- Hizmetlerden mahrum bırakılma
- Anne ölümü

Kadınların karşılaştığı sağlık sorunlarının sadece doğurganlık döneminde değil, doğumundan ölümüne dek ele alınmalıdır. Sağlık hizmeti sunanların toplumsal cinsiyet bakış açısıyla hizmet sunmalarının sağlanması amacıyla mezuniyet öncesi ve hizmet içi eğitimlere toplumsal cinsiyet yaklaşımı entegre edilmelidir. Toplumsal cinsiyete duyarlı sağlık politikaları geliştirilmelidir.

Kadının Sağlık, Sağlığa Ulaşma ve Hasta Hakkı

İnsan hakları kavramı, insanların kendilerini gerçekleştirmede ve yeteneklerini geliştirmede özgür oldukları bir dünya tasavvurunu temel almaktadır. Bu anlamda, ideal bir dünyada insan haklarının yanı sıra kadın haklarının ayrıca tartışılmasına gereksinim olmayacaktır; çünkü insan hakları erkek ya da kadın, herkes için geçerli olacaktır. Oysa böyle bir ideal dünyada yaşanmadığı açıktır. Dolayısıyla hakların somut olarak belirlenmesine ve güvence altına alınmasına gereksinim duyulmaktadır. ‘Kadının insan hakları’ açısından bu gereksinim, 20. yüzyılın ilk yarısında daha belirgin bir hale gelmiştir. Birçok uluslararası bildirme ve belgenin ‘cinsiyet körü’ olmaya devam etmesi ve kadınların özgül haklarının genel bir “insan hakları” paketi içinde ele alınıp tanındığı varsayımı, kadınların özgül konularından kaynaklanan sorunların dile getirilmesi, tanınması ve dolayısıyla da çözülmesini geciktirmektedir.

Genelde kadının insan hakları konusunda sorunlar yaşayan kadınlar, sağlık hizmetine (koruyucu, tanı ve tedavi edici, rehabilite edici) erişimde ve hasta olarak haklarını algılamakta, elde etmekte ve hak arama yollarını işletmekte engellerle karşılaşmaktadırlar. Dolayısıyla “kadının insan hakları” kavramının sağlık alanındaki uzantısı “kadının sağlığa ulaşma hakkı” ve “kadının hasta hakları” olarak karşılığını bulamamaktadır.

Hem genel hem de üreme sağlığına yönelik sağlık sorunlarını en çok yaşayanlar kadınlar oldukları halde, sağlık sistemindeki cinsiyetçi ve eşitsiz ilişkiler ve genel ataerkil değerler kadınların hasta haklarını olumsuz etkilemektedir.

Tıbbın başta gelen amacı, özerkliği sınırlayıcı etkenlerin başında gelen “hastalık” olgusunu engellemek, olanaklar ölçüsünde iyileştirmek ve ortadan kaldırmaktır. Kişi kadın hasta olduğunda özerkliğinin azalmasının yanı sıra, yeterli bilgiye sahip olmadığında seçme özgürlüğü de sınırlandırılmış olmaktadır. Genellikle kadın hastalara sözde onların yararlarının korunduğu aldaticı görünümü altında haksızlık yapılabilmektedir. Hekimin görevi bireyin özerkliğini zayıflatan hastalığı tedavi ederek, aydınlatarak onun özerkliğini yükseltmeye çalışmak olmalıdır. Tıbbi karar ne kadar hastanın yararına olursa olsun, mutlaka hastanın özerkliğine saygı gösterilerek alınmış olmalıdır. Hekimin sahip olduğu tıbbi bilimsel ve teknik bilgiyi, hastaya karşı belli bir otoriter tutum geliştirmek üzere kullanması etik açıdan haklı çıkarılamaz. **Bu nedenle “özerkliğe saygı ilkesinin en önemli koşullarından biri**

hastayı bilgilendirmektir. Bir bireyin özerk kararlar alıp, uygulamalar yapabilmesi için, içinde bulunduğu durumla ilgili bilgiye sahip olması gerekir. Hekimin ve sağlık ekibinin görevi bu bilgiyi hastaya vermek ve onu aydınlatmaktır.

Geleneksel ataerkil sistem içerisinde, kadınlara sağlık sisteminde genellikle kendi durumlarından haberdar olmayan ya da ne istediklerine karar veremeyen insanlarmış gibi davranmak konusunda bir kabullenme vardır. Elbette ki, bazı kadınlar özellikle de yaşlılar, kendileri hakkında karar vermektan kaçınabilirler ve hatta ailesinin veya eşinin onayını almak zorunda hissederler. Fakat şu da belirgindir ki; ya yetersiz delillere dayanılarak yetkin ve yeterli oldukları halde böyle olmadıkları düşünöldüğünden ya da gerekli bilgiler kendilerine verilmediğinden fırsatlar genellikle kendilerinden esirgenir. **Kadının kendi bedeniyle ilgili tıbbi kararları - bu karar her ne olursa olsun- kendisinin vermesi ve hekim-hasta ilişkisinde hasta olarak yetkesini kullanabilmesi özendirilmelidir. Bu karar gebelik sayısına ve zamanına karar vermek, gebeliğı önleyici yöntemleri seçmek ve kullanmak, gebeliğı sonlandırma kararını vermek ve süreci hekimiyle iş birliğı içinde yönetmek, doğumun yöntemini yine hekimiyle birlikte ve kendi özgür iradesiyle belirlemek de olabilir, yaşam sürecinin herhangi bir döneminde herhangi bir hastalıkla ilgili olarak tedaviyi kabul ya da reddetmektir** (Büken Örnek, 2010).

Toplumdan topluma ve kişiden kişiye değışse de, **kadınların özellikle üreme sağığı dışındaki diğerk sağıık gereksinimlerinin tanımlanması için bugüne kadar çok az şey yapılmıştır ve bu durum da kendi başına sağıık sisteminde kadına yönelik bir ayrımcılıktır.**

Kadın hastanın mahremiyetinin korunması ve hekimin sır saklama yükümlölüğünün önündeki engellerin kaldırılması kadının hasta haklarının yaşama geçirilmesinde önemlidir. Hekim bu konuda da hastanın babasına, eşine ya da akrabalarına karşı değıl, yalnızca hastasına karşı sorumludur,

Bu genel değıerlendirmelerin yanı sıra kadınların hasta hakları söz konusu olunca bir dizi sorunu içinde barındıran bir sorun yumağı ortaya çıkar. Kadınlara özgü hasta hakları sorunları, kadınlar için her yaşta söz konusu olmakla birlikte, doğumdan önce başlayan ve kadının ölümüne kadar devam eden cinsiyete dayalı sorunlar olarak var olur. Anne rahmindeki kız bebeklerin (ceninin) tıbbi teknolojinin ilerlemesiyle her geçen gün daha erken bir gebelik döneminde tespitiyle, cinsiyete dayalı olarak gebeliğın sonlandırılmak istenmesi ile başlayan ayrımcılığa dayalı süreç, doğumdan sonra da devam eder. Doğduktan sonra da toplum genelinde kız çocuklarının hastalandıklarında erkek çocuklara kıyasla genelde daha az

ilgi ve tıbbi bakım gördükleri bilinmektedir. Kız çocuklarına daha az tıbbi yatırım yapılmaktadır (Büken Örnek, 2004)

Kadının yetişkinlik dönemi, üreme sağlığıyla ilgili hizmeti talep ettiği bir dönemdir. Üreme sağlığı, aile planlaması hizmetlerine erişim ve bu hizmetlerden en üst düzeyde yararlanma konusunda engellerin olmaması ve olası engellerin ortadan kaldırılması önemlidir. Özellikle aile planlaması yöntemleri konusunda kadınların başvurdukları sağlık merkezlerinde, kendilerine önerilen korunma yöntemleri, alternatif yöntemler, risk ve yararlar konusunda ne derece ve nasıl bilgilendirildikleri önemlidir. Kadının doğal yaşam süreçleri konusunda tıbbin yaklaşımı da önemlidir. Örneğin hamilelik ve normal doğum, fizyolojik süreçler olarak değerlendirilip tıbbi gözetim ve hizmet buna göre verilmeliyken, günümüzde bu süreçlerin endüstrinin de etkisiyle, sağlık sektörünün müdahalesini gerektiren bir hastalık, hamile ve doğurmakta olan kadınların da hasta olarak kabul ediliyor olması “yaşamın tıpsallaştırılması” olarak tanımlanmakta ve eleştirilmektedir. Özellikle son yıllarda ülkemizde oranı ve sayısı çok artmış olan hızlandırılmış doğumlar ve (gerekliliği çok tartışılır olan) sezaryenler pek çok hasta hakkı ihlalini de beraberinde getirmektedir.

Aile içi şiddete maruz kalarak sağlık kuruluşlarına getirilen kadınların hasta hakları da bütün dünyada bir sorun olmaya devam etmektedir. Acil servislere getirilen kadınların aile içi şiddet kurbanı olup olmadığının sağlık personeli tarafından fark edilmesi ve bu durumda gerekli tıbbi ve hukuki süreçlerin işletilmesinde uygulanacak algoritmaların bulunması önemlidir (Büken Örnek, 2004: 11(6)).

Sadece kadınları ilgilendiren hastalıklar üzerine yapılan tıbbi araştırmalara ayrılan maddi kaynakların nispeten az olması ve bu hastalıkların yeterince incelenmemesi de bir başka konudur. İlaçların sadece erkek hastalar üzerinde yapılan araştırmalara dayanılarak ve sonuçlarının da her iki cinsiyete genellenerek sunulması ve piyasaya sürülmesi, tartışmalı bir diğer konudur. Kanıta dayalı tıbbi bilgiler göstermektedir ki artrit, depresyon, kalp hastalıkları, enfeksiyon hastalıklarının tanı, tedavi ve hastalık prognozu açısından kadın ve erkekler arasındaki biyolojik (cinsiyet) ve sosyal (toplumsal cinsiyet) farklılıkları nedeniyle önemli farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, araştırmalara göre antihistaminikler, antibiyotikler, antiaritmikler ve antipsikotiklerin yan etkileri kadınlarda erkeklere göre daha fazla, daha şiddetli ve/veya daha yaygındır. Kardiyovasküler hastalığın birincil korunmasında aspirinin etkinliği önemli bir cinsiyet farkı olduğunu gösterir bir diğer örnektir. Geleneksel tıbbi araştırma modeli cinsiyet kördür ve erkek katılımcılar üzerinde elde edilen araştırma sonuçlarının kolaylıkla kadınlara uygulanabileceğini düşünür. Kadınlara yürütülen araştırmalar sıklıkla onların üreme kapasitesi ve işlevlerine odaklanmıştır. Kadınların

araştırma dışında bırakılması, onların potansiyel terapötik yararını engellerken, araştırma sonuçlarının klinik yararını da baltalamaktadır. Önleme, tanı testleri ve kardiyovasküler hastalıklar için tıbbi ve cerrahi tedaviler için en modern klavuzlar ağırlıklı olarak orta yaşlı erkekler üzerinde yapılan çalışmalara dayanmaktadır. Kadınlarda tıbbi müdahalelerin etkisi ile ilgili kanıt eksikliği, yararlı tedavilerin kesilmesine ve zararlı olabilecek tedavilerin de sürdürülmesine neden olabilir. Cinsiyete spesifik araştırma sonuçlarının toplanması ve rapor edilmesinin önündeki engeller pek çoktur. Klinik çalışmalarda kadınların eşitsiz/adil olmayan temsili birincil engeldir, cinsiyete özgü verilerin toplanması ve raporlanması ile ilgili farkındalık eksikliği bir diğer engeldir (Büken Örnek, 2007: 12-15)

Tıbbi kaynakların kullanımında adil tedavi, her zaman sadece benzer tedaviyi gerektirmez, belirli kişilerin belirli ihtiyaçları çerçevesinde, gerekli olduğunda farklı tedaviyi de gerektirir. Kişiden kişiye değişe de, kadınların özellikle üreme sağlığı dışındaki diğer sağlık gereksinimlerinin tanımlanması için bugüne kadar çok az şey yapılmıştır ve bu durum da kendi başına kadına yönelik bir ayrımcılıktır.

2. DÜNYADA YAŞANAN GELİŞMELER VE MECUT DURUM

Bir toplumun sağlık düzeyini, biyolojik faktörler (yaş, cinsiyet, genetik, beslenme), fiziksel çevre faktörleri (hava, su, barınma koşulları, çalışma koşulları, gürültü, kamu güvenliği, katı atıklar), sosyal çevre faktörleri (sosyo-ekonomik durum, eğitim, erken çocukluk dönemi, yaşam biçimi, çocuk yetiştirme normları, işsizlik, sosyal destek, kültürel yapı, sosyal dışlanma, sosyal kontrol), sağlık, eğitim, sosyal hizmetler başta olmak üzere hizmetlerin varlığı / erişilebilirliği, niteliği, gıda ve ulaşım politikaları belirlemektedir. Bütün bu faktörlerin erken ölüm ve fiziksel ya da ruhsal hastalıklarla ilişkisi bilinmektedir. Bu nedenle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ciddi farklılıklar olduğu gibi, ülkelerin bölgeleri ve bölgelerin kendi içinde de sosyo-ekonomik gruplar arasında farklılıklar söz konusudur. Bölgesel eşitsizlikleri azaltmak için risk altındaki grupları belirlemek, bu grupların ihtiyaçlarını tanımlamak ve ihtiyaçlara uygun müdahale programları geliştirmek gerekmektedir. Bu eşitsizliklerin ön plana çıktığı temel alanlardan biri de kadın sağlığıdır.

İnsan hakları ve temel özgürlükler bağlamında değerlendirildiğinde kişilere yönelik her türlü ayrımcılık kabul edilemezdir ve bunun önüne geçilmesi gereklidir. Kadına yönelik ayrımcılık, tüm ayrımcılıklar içerisinde önemli bir yere sahiptir ve insanlığın varoluşundan bu yana kadınlar, çeşitli şekillerde ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Bu durum kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama erkeklerle aynı oranda katılımını engellediği gibi bunun ötesinde ve daha önemli olarak kadının insan haklarını tehdit etmekte, özgür ve eşit yaşama şansını elinden almaktadır.

Temel hak ve özgürlüklerin korunup güçlendirilmesinde, eşitlikçi, köklerini adaletten alan bir düzenin kurulması, uluslararası işbirliğinin oluşturulması ve konunun yasal bağlayıcılığının sağlanması büyük önem taşımaktadır. Dünyada, özellikle de son 10 yılda bu doğrultuda hiç de yadsınmayacak adımlar atılmıştır.

Çocuğun toplumda bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi için her yönüyle hazırlanmasının özellikle barış, değerbilirlik, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ruhuyla yetiştirilmesi için çocuğa özel bir ilgi gösterme gerekliliği, 1924 tarihli, Cenevre Çocuk Hakları Bildirisinde ve 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulunca kabul edilen Çocuk Hakları Bildirisinde ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesinde (özellikle 23 ve 24 üncü maddelerinde) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşmede (özellikle 10 uncu maddesinde) ve çocukların esenliği ile ilgili uzman kuruluşların ve uluslararası örgütlerin kurucu ve ilgili belgelerinde tanınmıştır.

Çocuk Hakları Bildirisinde "çocuğun gerek bedensel gerek zihinsel bakımdan tam erginliğe ulaşmamış olması nedeniyle doğum sonrasında olduğu kadar, doğum öncesinde de uygun yasal korumayı da içeren özel güvence ve koruma gereksiniminin bulunduğu" belirtilmiştir (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, UNICEF, 2004)

Birleşmiş Milletler (BM) Tüzüğü'nün ön sözünde belirtildiği üzere kadınlar ve erkekler arasında eşitliğin sağlanması Birleşmiş Milletlerin temel ilkesidir. 1946 yılında Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu'nun kurulması, çabaların mihenk taşı olmuştur. Daha sonra 1979 yılında sonradan devamı da gelecek olan Birinci Kadın Konferansı'nın gerçekleştirilmesi, 1975-1985 yıllarının BM Kadın On Yılı olarak kabul edilmesi; toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadının güçlendirilmesinin teşviki sözü 1979 yılında "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde (CEDAW); 1994 yılında "Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Eylem Planı"nda (ICPD); 1995 yılında "Pekin Eylem Platformu"nda ve Birleşmiş Milletlerin 1993 yılında Viyana'daki "İnsan Hakları Konferansı"nda; 1995 yılında Kopenhag'daki "Toplumsal Kalkınma İçin Dünya Zirvesi"nde yeniden tasdik edilmiştir. Daha sonra, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi 1997 yılında bütün politikalarına ve programlarına toplumsal cinsiyet bakış açısının entegre edilmesi doğrultusunda Birleşmiş Milletlerin tüm uzman kuruluşlarına çağrı yapılmasını kabul etmiştir (Akin, (Ed) ve ark., KSGM, 2008: 58-61-).

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadının güçlendirilmesinin teşviki Binyıl Kalkınma Hedeflerinin üçüncüsünü oluşturmaktadır. ICPD'i takiben DSÖ Kadın Sağlığı Birimi'ni kurmuştur. 2000 yılında bu birim Toplumsal Cinsiyet, Kadın ve Sağlık Dairesi olmuştur. 2005 yılında DSÖ tarafından kurulan Sağlıkın Sosyal Belirleyicileri Komisyonu sağlıkta eşitsizliklerin bir belirleyicisi olarak toplumsal cinsiyetin sistematik olarak incelenmesi amacıyla Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bilgi Ağını oluşturmuştur. Tüm bu taahhütler ve direktifler sonucunda DSÖ'nün çalışmalarına toplumsal cinsiyet analizi ve eylemlerinin entegrasyonu stratejisi ile ilgili karar 2007 yılında altmışıncı Dünya Sağlık Örgütü Genel Kurulunca kabul edilmiştir (WHO, GENDER, 2010).

2011 yıl ortası nüfus tahminlerine göre, dünya nüfusu yaklaşık 6 milyar 974 milyon kişidir. Nüfus büyüklüğüne göre ülke sıralamasının ilk sıralarında, Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan ve Amerika Birleşik Devletleri yer almaktadır. Dünya nüfusunun % 1,1'ini oluşturan Türkiye nüfusu, 187 ülke arasında 18. sırada yer almaktadır. (Birleşmiş Milletler, 2010).

Günümüzde cinsel sağlık ve üreme sağlığına küresel düzeyde büyük önem verilmektedir. Uluslararası alanda kabul edilen Binyıl Kalkınma Hedefinin üçü (toplumsal

cinsiyet eşitliğine yönelik Üçüncü Hedef, anne sağlığına yönelik Beşinci Hedef ve HIV/AIDS konusundaki Altıncı Hedef) bu konuyla doğrudan ilişkilidir. Üreme sağlığı bu evrensel kalkınma hedeflerine ulaşmada çok büyük katkılar sağlayabilmektedir.

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan “Dünya Nüfus Beklentileri (2010)” çalışması sonuçlarına göre; Kaba Doğum Hızı, 2010-2015 döneminde dünyada binde 19,2 olarak tahmin edilmektedir. Kaba doğum hızının en yüksek olduğu ülkeler, sırasıyla Nijer (binde 47,7), Zambiya (binde 46,5) ve Mali (binde 45) gelmektedir. Kaba doğum hızının en düşük olduğu ülkeler arasında ise, Almanya (binde 8,7), Japonya (binde 8,5) ve Bosna-Hersek (binde 8,2) bulunmaktadır. Kaba doğum hızı binde 17 olan Türkiye, 186 ülke arasında 109. sırada yer almaktadır.

2010-2015 dönemi tahminlerine göre, dünyada kadın başına düşen ortalama çocuk sayısı 2,5’dir. Toplam doğurganlık hızının en yüksek olduğu ülkeler, sırasıyla Nijer (6,9), Somali (6,3) ve Afganistan (6)’dır. Toplam doğurganlık hızının en düşük olduğu ülkeler arasında ise Japonya ve Avusturya (1,4), Bosna-Hersek (1,1) bulunmaktadır. Toplam doğurganlık hızı 2,1 olan Türkiye, 186 ülke arasında 114. sıradadır.

Dünyada üreme sağlığı ihlallerinin sonucunda en çok kadın sağlığı etkilenmektedir. Karşılammış güvenilir ve etkili doğum kontrol hizmetlerinde dengesizlik söz konusudur. Her dört kadından birisi etkili bir yöntem kullanmamaktadır. Karşılammış modern yöntem ihtiyacı olan %85 kadın istenmeyen gebelikle karşılaşmaktadır. Eğer kadınların karşılanmamış gebeliği önleyici bilgi ve hizmetlere ulaşımı sağlanabilirse her yıl yaklaşık 22 milyon planlanmamış doğum, 25 milyon isteyerek yapılan düşük ve 150 bin anne ölümünün önüne geçilebilir. Çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere yaklaşık 215 milyon kadın geleneksel yöntem kullanarak ya da hiç kullanmadan istenmeyen gebeliklerle karşılaşmaktadırlar. Küresel finansal kriz yüzünden nüfus programlarında Aile Planlaması programlarına ayrılan bütçenin 1995 yılında %55’lik olan payının 2009 yılında %4’e düştüğü gözlenmektedir. Eğer aile planlaması hizmetlerine yeterli finansal ve politik destek sağlanmaz ise pek çok ülkede üreme hakları ihlal edilecektir (UNFPA, 2010).

Kadının üremeye ilişkin özellikleri ve fonksiyonları “Kadın sağlığını” çok özel yapmaktadır. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının en çarpıcı sonucu sağlık hizmetlerinden yararlanmada ortaya çıkmakta, kadının statüsünün düşük olması en fazla doğurganlık davranışını etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde 15–44 yaş grubunda hastalık yükü nedenleri arasında üreme hastalıklarına bağlı yük kadında erkeğe göre üç kat daha fazladır. Bu yaş grubu kadınlardaki hastalık yükünün beşte biri anneliğe bağlı nedenlerle meydana gelmektedir.

Kadının statüsü, uluslararası ölçekte kullanılan kriterler ile belirlenmektedir. Kadınların erişim ve yararlanma hakkı olan eğitim ve çalışma yaşamına katılım; gelir düzeyi ve mülkiyet durumu gibi kriterlerin durumu kadının genel anlamda statüsünü, toplumsal cinsiyet rolü, toplumsal cinsiyet eşitliği, toplumsal cinsiyette hakkaniyet, eğitimde ve çalışma yaşamında fırsat eşitliği, siyasi yaşama eşit katılım, kadına karşı ayrımcılık, şiddet ve zararlı geleneksel uygulamalar da sosyal statüsünü belirlemektedir. Bu çerçevede, eğitim düzeyi yetersiz, toplum yaşamında yeterince yer alamayan, geliri olmayan, siyasi yaşama katılmayan kadın yaşamın her alanından yaralanmamakta, bu çerçevede yoksullaşmakta ve kendine layık görülen doğurganlık ve anne rolü dışına çıkamamakta, bağımlı bir yaşam sürdürmeye mahkum olmaktadır. Kadının statüsünü belirleyen bu kriterleri esas alan endekslerle yapılan sıralamalarda Türkiye’de hep son sıralarda yer almaktadır. Yetersiz eğitim, yetersiz mali güç, ev dahil hiçbir karar ortamında yer alamama kadının, tüm hizmetlerden özellikle sağlık hizmetlerinden zorunlu ve acil durumlar dışında yaralanmasını engellemektedir. Nitekim sağlıkla ilgili verilere bakıldığında olumsuz durumların ve ortalamanın altındaki olumsuz verilerin, ölümlerin; eğitimi yetersiz kadınlara, çok çocuk doğuran kadınlara ve yoksul kadınlara ait olduğu görülmektedir (Akın, (Ed) ve ark., KSGM, 2008: 58-61).

2010-2015 dönemi tahminlerine göre, dünyada Kaba Ölüm Hızı binde 8,2’dir. Kaba ölüm hızının en yüksek olduğu ülkeler arasında Ukrayna (binde 16,2), Çad (binde 15,5) ve Bulgaristan (binde 15,2) yer almaktadır. Kaba ölüm hızının en düşük olduğu ülkeler ise, Bahreyn (binde 2,8), Katar (binde 1,5) ve Birleşik Arap Emirlikleri (binde 1,4) ‘dir. Kaba ölüm hızı binde 6,3 olan Türkiye, 186 ülke arasında 128. sırada bulunmaktadır.

2010-2015 dönemi tahminlerine göre, dünyada Bebek Ölüm Hızı binde 41,8’dir. Bebek ölüm hızının en yüksek olduğu ülkeler arasında Afganistan (binde 124,5), Çad (binde 123,9) ve Somali (binde 100) bulunmaktadır. Bebek ölüm hızının en düşük olduğu ülkeler arasında ise, Japonya (binde 2,6), Lüksemburg (binde 2,3) ve Singapur (binde 1,9) yer almaktadır. Bebek ölüm hızı binde 12,2 olan Türkiye, 186 ülke arasında 120. sıradadır.

2010-2015 dönemi tahminlerine göre, dünyada doğuşta beklenen yaşam süresi 69 yıldır. Doğuşta beklenen yaşam süresinin en yüksek olduğu ülkeler, Japonya (83,7 yıl), Avustralya (82,1 yıl), İtalya (82 yıl) ve İsveç (81,7 yıl) ‘dir. Doğuşta beklenen yaşam süresinin en düşük olduğu ülkeler arasında ise, Mozambik (51 yıl), Afganistan (49,3 yıl) ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti (48,9 yıl) bulunmaktadır. Doğuşta beklenen yaşam süresi 74,6 yıl olan Türkiye, 186 ülke arasında 75. sırada yer almaktadır (Birleşmiş Milletler, 2010).

Eylül **2010 Binyıl Kalkınma Hedefleri** Zirvesi’nde, dünya liderlerinin ortaya koyduğu uluslar arası eylem planı çevresinde 2015 yılına kadar ulaşılması amaçlanan 8 hedeften 3.

Hedef. Cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve kadının güçlendirilmesini sağlamak; 4. Hedef Çocuk ölümlerini azaltmak; 5. Hedef: Çocuk ölümlerini azaltmak; Hedef 6: Anne sağlığını iyileştirmektir (Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu, UNDP, 2012)

Dünya Ekonomi Forumu, “Küresel Cinsiyet Uçurumu” raporuna (2012) göre Türkiye 124. sırada yer almaktadır. Türkiye sağlığı yakından etkileyen ekonomik katılımı 129. sırada, eğitimde 108. sırada politikaya katılımı 96. sırada yer almaktadır. Cinsiyet eşitliğinin bölgelere göre genel değerlendirmesi ve ekonomiye katılım ve fırsatlar değerlendirmesinde Avrupa ve Orta Asya grubuna dâhil edilen Türkiye, sağlık alanında 62. sırada yer almaktadır (Global Gender GAP Report, 2012).

Birleşmiş Milletler Nüfus Kalkınma Fonu Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksine göre Türkiye’nin aldığı puan 77’dir (UNDP, 2010).

Dünya Sağlık Örgütü’nün Kadın ve Sağlık Raporuna göre; dünyada sigara içen 1 milyar kişinin yüzde 20’sini kadınlar oluşturmakta, sigara kadın ölümlerinin yüzde 6’sından sorumlu tutulmaktadır. Akciğer kanseri ölümlerinin çok büyük bir kısmının sigaradan kaynaklandığı, dünyada eğer acil önlem alınmazsa 20 yaş ve üzeri kadınlarda 2004 yılında 1,5 milyon olan ölüm sayısının, 2030 yılında 2,5 milyona çıkacağını gösteren rapor, bu ölümlerin yüzde 75’ine yakın kısmının orta-düşük gelir seviyesindeki ülkelerde olacağını göstermektedir (WHO, Women and Health Report, 2009). 2010 Dünya Tütünsüz Günü temasında da vurgulandığı üzere tütün endüstrisinin yeni hedefinin “kadınlar” olduğu bilinmektedir (World No Tobacco Day, WHO, 2010). Tütün endüstrisi için kadınların özellikle de adolesan ve gençlik dönemleri büyük önem taşımaktadır (Gender Health and Tobacco, WHO, 2003).

3. TÜRKİYE’DEKİ MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER

3.1. Uluslararası Sözleşmelerden Kaynaklan Yükümlülükler

Türkiye taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve çekincesiz kabul ettiği uluslararası belgelerde, toplumumuzda kız çocukları ve kadınlara verilecek sağlık hizmetlerinin nicelik ve niteliğini kabul görmüş uluslararası standartlara yükselteceği sözünü vermiştir.

Kadın ve erkeklerin eşit fırsatlara ulaşmasını sağlamak amacıyla düzenlenmiş en önemli uluslararası insan hakları belgelerinden biri olan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin, 12. maddesinde aile planlaması dahil sağlık hizmetlerinden kadın ve erkeğin eşit olarak yararlanması hususu ele alınmaktadır (Türkiye’de Kadının Durumu, KSGM, 2011).

Ayrıca Türkiye Pekin’de yapılan IV. Dünya Kadın Konferansı sonucunda kabul edilen belgeleri (Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı) çekincesiz kabul etmiştir. Pekin Eylem Platformu ile kadının ilerlemesi ve güçlendirilmesi için öncelikle harekete geçilecek 12 kritik alan belirlenmiştir. Bu kritik alanlardan biri de “Kadın ve Sağlık”tır (Türkiye’de Kadının Durumu, KSGM, 2011). Çocuk Hakları Sözleşmesi(1995), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmeleri, Binyıl Kalkınma Hedefleri (2000), Avrupa Sosyal Şartı gibi birçok uluslararası anlaşma ve taahhütlere bağlılığını bildirmiş olmasına rağmen, kadın-erkek eşitliğini sağlamaktan çok uzaktır. Özellikle 1980’lerden sonra kadın hareketinin büyük çabaları ve uluslararası gelişmelerin de etkisiyle, yasalarda kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik birçok düzenleme ve değişiklik yapılmıştır. Bütün bunlara rağmen kadın-erkek eşitliği uygulamalara yansımamakta ve eşitliğin toplumsal hayata geçirilmesinin önünde birçok engel bulunmaktadır. Kadınların okuryazarlık oranının düşüklüğü, eğitimde kadın erkek eşitsizliğinin sürmesi, kadınların siyasete ve işgücüne katılımının çok düşük oranlarda olması Türkiye’de önemli ayrımcılık alanları olmayı sürdürmektedir.

Türkiye’de 1983 yılında yayınlanan “Nüfus Planlaması Hakkında Kanun” ve buna bağlı çıkarılan “Rahim Tahliyesi ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük” cinsel ve üreme hakları konusunda önemli mesajlar içermektedir. Kanunun ikinci maddesinde “Nüfus planlaması, fertlerin istedikleri sayıda ve istedikleri zaman çocuk sahibi olmaları demektir. Devlet nüfus planlamasının öğretimi ile uygulamasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır. Nüfus planlaması gebeliği önleyici tedbirlerle sağlanır. Gebeliğin sona erdirilmesi ve sterilizasyon Devlet’in gözetim ve denetimi altında yapılır” ifadesi temel tanım olarak kabul edilmektedir. Ancak, Türkiye’nin imzaladığı uluslararası sözleşmelere göre, bir

kadının istenmeyen gebeliğinin sonlandırılması için eşinin onayına ihtiyacı yoktur (UNDEF, KADER, 2009).

Üreme Sağlığı ile ilgili tarihsel uluslararası ve ulusal antlaşmalar ve yasalar (Bkz Ek 1)

Türkiye'nin 1985 yılında onaylayarak taraf olduğu Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) "Sağlık Hizmetlerine Erişim"i de düzenlemektedir. CEDAW Sözleşmesinin sağlık ile ilgili maddeleri şu şekildedir:

Taraf devletler, aile planlaması dahil sağlık hizmetlerinden kadın ve erkeğin eşit olarak yararlanması için, sağlık bakımından kadınlara karşı ayrımı ortadan kaldıran bütün önlemleri alacaklardır;

- Bu maddenin 1. paragrafında öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla taraf devletler kadına gebelik, loğusalık ve doğum sonrası dönemde gerekli hizmetleri sağlayacaklar, gebelik ve emzirme sırasında yeterli beslenme ile birlikte, gerektiğinde ücretsiz hizmet vereceklerdir.
- Aile planlaması konusunda bilgi, danışma ve hizmetler de dahil olmak üzere yeterli sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkını sağlayacaklardır,
- Çocuklarının sayısına ve ne zaman dünyaya geleceklerine serbestçe ve sorumlulukla karar vermede ve bu hakları kullanabilmeleri için bilgi, eğitim ve diğer araçlardan yararlanmada eşit haklar sağlayacaklardır.

CEDAW, Türkiye için bağlayıcı bir sözleşme olup, Türkiye'nin bu konuda yerine getirmesi gereken yükümlülükler dört yılda bir Komiteye sunulan Ülke Raporları ile değerlendirilmekte ve sunulan ülke raporlarını değerlendiren Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Türkiye'deki duruma bağlı olarak tavsiye kararları vermektedir (CEDAW, 1979).

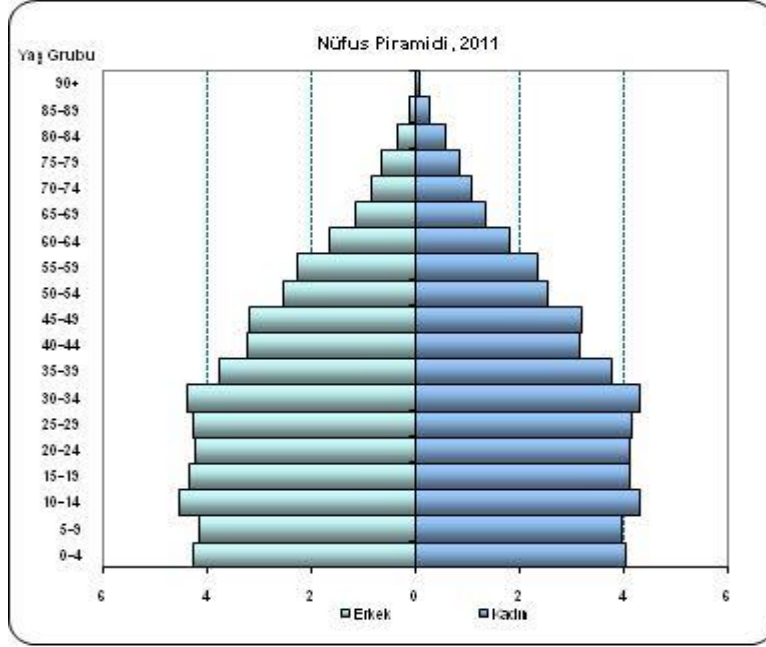
3.2. Nüfusun Genel Yapısı

Bir ülkedeki nüfusun sosyal, demografik (cinsiyet, yaş vb.) ve ekonomik niteliklerine ilişkin bilgi derlemesini sağlayan nüfus sayımları, araştırmalar ve idari kayıtlardan elde edilen istatistikler, toplumun ihtiyaçlarını karşılama ve hayatlarını daha iyi hale getirmeye yönelik politika ve planların oluşturulmasında en önemli unsurdur.

Türkiye nüfusu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre 31 Aralık 2011 tarihi itibarıyla, 74.724.269 kişidir. Yıllık nüfus artış hızı binde 13,5 olarak gerçekleşmiştir. Nüfusun %50,2'sini (37.532.954 kişi) erkekler, %49,8'ini (37.191.315 kişi) ise kadınlar oluşturmaktadır (Bkz. EK2 Tablo 1). Kadının yaşam döngüsünde en uzun dönemi oluşturan

doğurganlık çağındaki kadınlar (15-49 yaş grubu) 15 yaş üzeri toplam nüfusun %35,7'sini (19 950 639) oluşturmaktadır (Şekil 1) (TÜİK, ADNKS, 2011).

Şekil 1 Türkiye Nüfus Piramidi 2011

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2011

Türkiye’de yaşam kalitesi ile ilgili göstergelerden biri olan doğuşta beklenen yaşam süresi kadınlar için artmakla birlikte gelişmiş ülkelerden düşüktür. Doğuşta beklenen yaşam süresi 2011 yılı için kadınlarda 77,1; erkeklerde 72,0’dir (Bkz EK 2, Şekil 2) (TÜİK, Nüfus Projeksiyonları).

Yapılan araştırmalar Türkiye’de kadınların eğitimiyle evlilik yaşı, ergen doğurganlık düzeyi, doğurganlık, ortalama doğum aralıkları, çocukların hayatta kalma olasılığı, sağlığı ve eğitim şansı, işgücüne katılım ve kazancın kullanımı vb. arasında yaşamlarını olumlu etkileyecek ilişkiler olduğunu göstermektedir. Eğitim ile kadınların çalışma yaşamına katılımları, ev içinde kazancın nasıl kullanılacağı konusunda söz hakkına sahip olması konusunda da ciddi ilişkiler söz konusudur. Sağlayabileceği olumlu değişiklikler göz önüne alındığında eğitimin, kadınların güçlenmesinin önemli bir dayanağı olabileceği açıktır.

Ne var ki, Türkiye’de eğitim kaynaklarının eşit kullanılamaması önemli bir sorun olmayı sürdürmektedir. Türkiye’de okuma yazma bilmeyen yetişkinler, nüfusun yaklaşık olarak %7 sini oluşturmaktadır ve bu oran içinde kadınların sayısı daha yüksektir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt sistemi (ADNKS) 2010 yılı sonuçlarına göre, 3.812.092 kişi okuma yazma bilmemekte olup bunun 3.114.787’sini kadınlar oluşturmaktadır. Eğitime erişim

konusunda ayrımcılıkla karşılaşan kadınlar, hemen hemen her eğitim düzeyinde erkeklerin gerisinde kalmaktadırlar (Türkçelik, HASUDER 2012: 488-491).

Türkiye’de kadınların işgücüne katılımdaki payı dünyadaki en düşük oranlardan biridir. Kaygı uyandırıcı nokta ise Türkiye’de kadınların işgücüne katılımlarının 1950’lerin ortalarından itibaren sürekli olarak düşüş göstermesidir. 1950’lerin ikinci yarısında %70’ler civarında olan kadınların işgücüne katılımları, 2005 yılında Cumhuriyet tarihinin en düşük düzeyine %23,3’e gerilemiş ve biraz ilerleme göstererek 2010 yılında %27,6’ya, 2011 yılı itibariyle ise 28,8’e ulaşmıştır (Türkçelik, HASUDER 2012: 488-491).

3.3. Üreme Sağlığı

Kadın ve erkeğin üreme ile ilgili hastalık yükleri incelendiğinde, kadınlar üreme sağlığı sorunlarını erkeklerden çok daha fazla yaşamaktadırlar ve bu duyarlılık doğurganlık çağında (15-49 yaş) daha da artmaktadır. Ayrıca, toplumun kadınlara biçtiği “toplumsal cinsiyet” rolünden kaynaklanan faktörler de sağlıklarını olumsuz etkilemektedir.

İlk Evlilik Yaşı

Türkiye’de 2011 yılında toplam evlilik sayısı 592.775 olup, kaba evlenme hızı %8,2’dir. **Evlenen kadınların %22,1’i 16-19 yaş grubundadır** (Bkz. EK 2 Tablo 2). Ortalama ilk evlenme yaşı, kadınlarda 23,3; erkeklerde ise 26,6’dır (Bkz. EK 2 Tablo 3). **Her beş evlilikten biri akraba evliliği olup en çok (%70) birinci dereceden akrabalar arasında gerçekleşmektedir** (Sağlık Bakanlığı verileri, 2012).

Ülkemizde yasal olarak ilk evlenme yaşı 16’ya kadar düşebilmektedir. Bu çerçevede 2011 yılında 16-19 yaşlarında evlenen erkek %2,4 iken, kadın %22,1’dir. Kadınlar cinsiyetlerinden dolayı erkeklere kıyasla daha küçük yaşlarda evlendirilmektedirler. Ergenlik dönemi 10-19 yaş kapsadığına göre yasal yaş sınırında gerçekleşen evliliklerin 5’te biri erkeklerin adolesan kadınlarla evlenmeleri şeklinde gerçekleşmektedir (Sağlık Bakanlığı verileri, 2012). Verilerde geçiş olmakla birlikte 16 yaş öncesi evliliklerin de incelendiği TÜİK’in 2006 yılında yaptığı Türkiye’de Aile Yapısı araştırmasında, 18 yaşından önce evlenen kadınların oranı yaklaşık %32, erkeklerin oranı %7 bulunmuştur. Gerçekte adolesan dönemde evlenen (resmi ya da diğer nikah şekilleri ile) kadın oranı %32’den fazladır ve bu kadınlar kendilerinden yaşça büyük kişilerle evlenmiş ya da evlendirilmişlerdir. Bu yaştaki kadınların gebelik ve doğurganlık davranışları ve sağlık üzerine olumsuz etkileri çok büyük sağlık sorunlarına neden olmaktadır.

Kız çocuklarının adolesan yaşlarda evlendirilmesi, eğitimlerinin yarıda kalması anlamına gelmekte ve bu kadınların statüsüne olumsuz etki yapmaktadır. Haklar penceresinden bakıldığında 18 yaş altı evlilikler bir hak ihlali ve kadına yönelik bir şiddet olarak değerlendirilmelidir.

Doğurganlık İstatistikleri

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008 Sonuçlarına göre, 1970'lerin sonunda 4 çocuğun üzerinde olan toplam doğurganlık hızı (TDH), 2008 TNSA'na göre 2.14 düzeyine kadar gerilemiştir. Doğurganlık, 15-19 yaş grubundaki kadınlarda %30, 20-29 yaş grubundaki kadınlarda, %18, 30 ve üzeri yaşta kadınlarda %12 azalmıştır (TNSA, 2008).

Doğurganlık düzeyinde bölgesel farklılık çok belirgindir. En yüksek toplam doğurganlık hızı 3.27 ile Doğu Bölgesinde en düşük doğurganlık hızı 1.73 ile Batı Bölgesi'ndedir. Toplam doğurganlık hızı eğitim düzeyiyle ters orantılıdır. Eğitimi olmayan kadınlarda TDH 2.65 iken lise veya üzeri eğitimi olan kadınlarda 1.53 düzeyindedir. Doğurganlık refah düzeyinin yükselmesi ile de azalmaktadır. En düşük refah düzeyine sahip hanelerde yaşayan kadınlarda 3.39 olan TDH, en yüksek refah düzeyindeki kadınlarda 1.36'dır (TNSA, 2008).

Merkezi Nüfus İdare Sistemi (MERNİS) kayıtlarına dayalı olarak açıklanan doğum istatistiklerine göre, 2010 yılında 1.238.970 doğum gerçekleşmiştir. Doğumların %51'i erkek, %49'u kadındır. Kaba doğum hızı, 2010 yılında binde 17'dir. Toplam doğurganlık hızı, 2010 yılında 2,03 çocuktur (Bkz. EK 2 Tablo 4). 2010 yılında İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına göre toplam doğurganlık hızının en yüksek olduğu bölge 3,46 ile Güneydoğu Anadolu, en düşük olduğu bölge ise 1,51 ile Batı Marmara Bölgesi'dir. En yüksek değer 25-29 yaş grubunda görülmektedir. 15-19 yaş grubunda yaşa özel doğurganlık hızı 32'dir (Bkz. EK 2 Tablo 5).

Doğum öncesi bakım

TNSA 2008 Raporuna göre, doğum yapan annelerin %92'si son gebeliği sırasında bir sağlık personelinden doğum öncesi bakım hizmeti almıştır. **Ancak doğum öncesi bakım hizmetlerinden yararlanma konusunda bölgeler ve kırsal-kent arası farklılık olduğu ve annelerin %16-20'sinin doğum öncesi bakım almadığı belirlenmiştir.** Doğum öncesi bakım alma durumu, kırsal yerleşim yerlerinde %84; Doğu'da ve eğitimsiz anneler arasında yaklaşık %80; 6 ve daha fazla çocuğu olan anneler arasında ise %72'dir (Bkz. EK 2 Tablo 6)

(TNSA, 2008). Doğum öncesi bakım alan kadınlar 2011 yılında %95'dir (Bkz EK 2 Şekil 3). 2011 yılında ortalama izlem sayısının 4,3 olduğu belirlenmiştir.

Sağlık Bakanlığı verilerine göre 2011 yılında doğum yapan annelerin %95,3'ü doğum öncesi bakım hizmeti almıştır. Bununla birlikte bölgeler arasında halen farklılıklar bulunmaktadır. Ortadoğu Anadolu (%85,1), Kuzeydoğu Anadolu (%87,2) ve Güneydoğu Anadolu'da (%85,3) Doğum Öncesi Bakım Alma durumu, diğer bölgelerde Türkiye genelinden (%95,3) daha yüksektir (Bkz EK 2 Şekil 4). 2011 yılında ortalama gebe izlem sayısının 4,3 olduğu belirlenmiştir (Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2011).

Doğumda yardım alma durumu ve doğumların yapıldığı yer

Sağlık Bakanlığı verilerine göre 2011 yılında hastanede yapılan doğum oranı %93,7'dir Bölge bazında oranlar incelendiğinde, % 98,5 ile Batı Anadolu'da en yüksek oran mevcutken, Orta Doğu Anadolu'da % 84,1 ile en düşük hastanede doğum oranı görülmektedir (Bkz EK 2 Tablo 7) (TC. Sağlık Bakanlığı verileri (2012)).

Sezaryen doğumlar ise 2008 TNSA'ya göre %36,7 iken 2011 yılında %46,6 olarak saptanmıştır (Bkz EK 2 Tablo 7). 2011 Sağlık bakanlığı verilerine göre sezaryen doğum oranları da bölgeler arasında farklılık göstermektedir. Batı Marmara % 57,2 ile en yüksek sezaryen doğum oranlarına sahip bölge iken, % 27,6 ile Kuzey Doğu Anadolu en düşük sezaryen doğum oranına sahiptir (Bkz EK 2 Tablo 8).

Türkiye'de sezaryen oranlarını artıran nedenler ise şöyle sıralanabilir:

- Gebenin normal doğuma dair kendi ve bebeğinin sağlığı ile ilgili kaygıları
- Ağrısız doğum konusunda arz talep eksikliği
- Doğum yaptırılan ortamlardaki alt yapı eksikliği
- Gebenin ve ailesinin doğum zamanını planlamak istemesi
- Aile ve gebenin hekime sezaryen konusunda ısrarcı davranması
- Hekimlerin malpraktis korkusu ve çalışma şartları ile ilgili zorlukları
- Sezaryen endikasyonlarının geniş tutulması
- İleri teknoloji kullanımı ile erken tanı konabilmesi

Doğum sonrası bakım

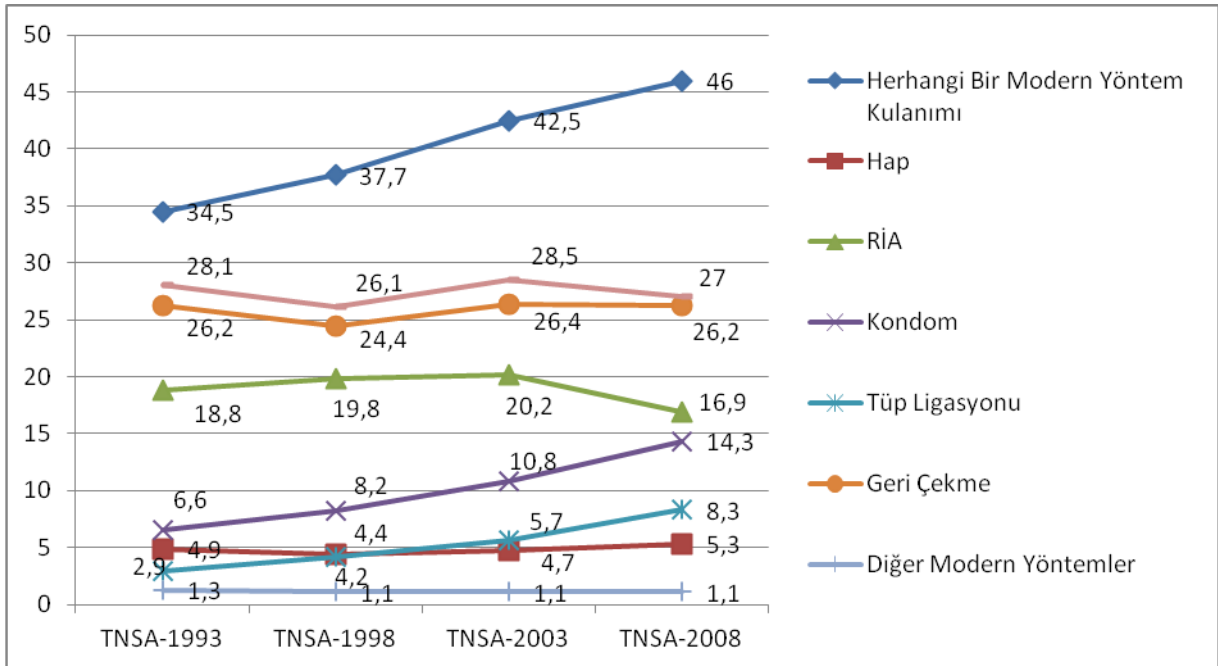
TNSA 2008'e göre Türkiye'de annelerin %84,5'i, bebeklerin ise %90'ı doğumdan sonraki iki ay içinde bir sağlık personelinden doğum sonrası bakım hizmeti almıştır. **Kırsal yerleşim yerlerinde, Doğu'da, eğitimsiz anneler arasında ve üst paritelerde doğum sonrası bakım hizmeti alma durumu hızla azalarak %70'e gerilemiştir** (TNSA, 2008). **2011 sağlık bakanlığı verilerine göre bu oran %90,6'dır.** Sağlık Bakanlığı verilerine göre lohusa

izlem sayısı 2011 yılında 2,0'dir.

Aile Planlaması

Tüm yaş gruplarında, yerleşim yerlerinde, eğitim düzeylerinde ve refah kategorilerinde herhangi bir yöntemi veya herhangi bir modern yöntemin bilinmesi yaygındır ve evli kadınların en az %99'u herhangi bir yöntem veya herhangi bir modern yöntemi bilmektedirler. Türkiye'de 15-49 yaş grubu evli kadınların, yonteme ve yıllara göre gebeliği önleyici yöntem kullanımı yüzde dağılımları aşağıdaki grafikte yer almaktadır. 2003 yılında %71 olan gebeliği önleyici yöntem kullanım yüzdesi 2008 yılında %73'e çıkmış, yöntem kullanmayanların oranı ise %29'dan %27'ye düşmüştür. Ayrıca, geleneksel gebeliği önleyici yöntem kullanım yüzdesi %28,5'dan %27'ye düşerken modern yöntem kullananların oranı ise %42,5'dan %46'ya yükselmiştir. **Evli kadınlar tarafından en çok kullanılan modern yöntem RİA 2003 yılında %20,2 iken 2008 yılında %17'e düşmüştür.** En yaygın olarak kullanılan ikinci yöntem %14 ile kondomdur. Hap evli kadınların %5'i tarafından kullanılırken, tüp ligasyonu %8'i tarafından kullanılmıştır (Şekil 5) (TNSA, 2008). **Karşılanmamış AP ihtiyacının (artık kesinlikle çocuk sahibi olmak istemediği halde AP yöntemi kullanmayanlar) %6 olduğu buna etkisiz yöntemlerle korunanlar da %27 eklendiğinde %33'e çıktığı belirlenmiştir.**

Şekil 5. 1993, 1998, 2003 ve 2008 TNSA'larına Göre Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımındaki Değişmeler

İnfertilite

Olağan haliyle gebelik, gerek kadının yumurta hücresinin ve gerekse erkeğin sperminin bir araya gelerek birleşmesinin (döllenme, fertilizasyon), ardından döllenmiş yumurtanın (zigot) uterus duvarına yerleşmesi ve gelişmesini sürdürmesiyle başlayan bir süreçtir. Bu sürecin herhangi bir aşamasında oluşan durumlar ya da sorunlar gebeliğin oluşmamasına yol açabilmektedir. Bu duruma infertilite denilmektedir.

İnfertilite kadından, erkekten ya da her ikisinden kaynaklanan birçok nedenle gelişebilir. Genel olarak bakıldığında çiftlerin %15'inin doğal yollardan çocuğu olmamaktadır. Kabaca bakıldığında infertilite olgularının yarısında kadından ya da erkekten, dörtte birinde her ikisinden ve %20'sinde nedeni belirlenemeyen durumlar neden olmaktadır.

Kadının evlilik yaşamı içinde çocuk doğurması hatta erkek çocuk doğurması beklenmekte ve bu herhangi bir nedenle gerçekleşmediğinde çoğu kez kadın suçlanmaktadır. Bazen bu durum evliliğin sonlanmasına ya da kuma gelmesine kadar gidebilmekte ve kadının çok mağdur olduğu durumlara yol açmaktadır. Yardımcı üreme teknikleri bu gibi durumlarda yardımcı olmakla birlikte, kadın bedeni üzerinden yapılan uygulamaların etik ve kadın hakları çerçevesinin olduğu çoğu kez unutulabilmektedir (TAPV, 2012).

Ayrıca infertilite tedavisiyle gerçekleşen gebeliklerin nerdeyse tamamı çoğul gebelik olduğu için tedavi sonucu gebe kalan annelerde aşağıdaki durumlarda görülmektedir:

1. Çoğul gebeliklerde anne ölüm hızı üç katına kadar çıkabilmektedir.
2. İkiz gebeliklerde hipertansiyon görülme olasılığı 2-3 kat fazladır
3. Çoğul gebeliklerde postpartum kanama 3-4,5 kat fazla görülmektedir.
4. Yine bu gebeliklerde sezaryenle doğum 3 kat fazla görülmektedir.
5. Doğum sonu yoğun bakım ihtiyacı bu grupta çok fazladır (15 kat)

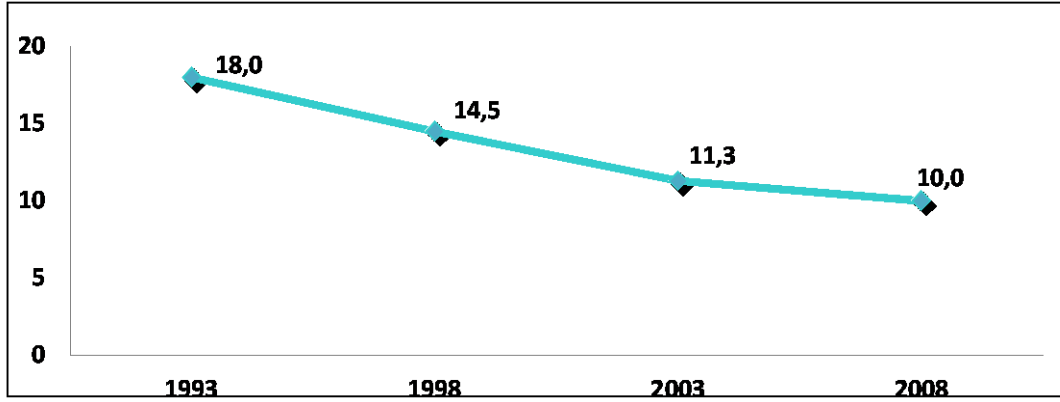
Bu sonuçlar da kadın sağlığının tehdit edildiği bir başka alanı göstermektedir (TAPV, 2012).

İsteyerek düşük

TNSA-2008 sonuçlarına göre 15-49 yaş grubu evli kadınların son beş yılda yapmış oldukları doğumların yüzde 71'i istenen zamanda gerçekleşmiş, yüzde 11'inin daha sonra olması tercih edilmiş ve yüzde 18'i de istenmemiştir. İstenen doğumların oranı, TNSA-2003'e (yüzde 66) göre biraz yüksektir.

İsteyerek düşük ile sonlandırılan gebeliklerde de azalma olmuş, 1993 de her 100 gebelikten 18'i isteyerek düşük ile sonlandırılırken 2008'de %10'a düşmüştür (Şekil 6) (TNSA, 2008).

Şekil 6. İsteyerek Düşük ile Sonlandırılan Gebeliklerin Yıllara Göre Dağılımı (%) (TNSA 2008)

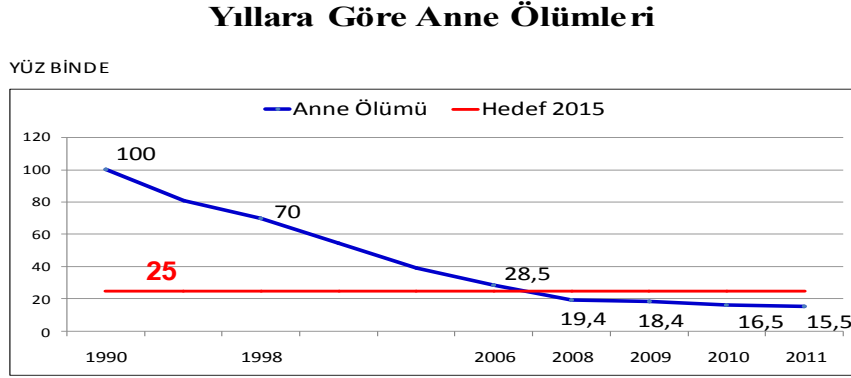
İstenmeyen gebeliklerin nedenleri arasında doğurganlıkla ilgili kararın genellikle kadına ait olmaması, sosyal, kültürel ve ekonomik pek çok faktör söz konusu olmakla birlikte öne çıkan nedenlerden biri hizmetlere ulaşamama nedeniyle yöntem kullanmamaktır. Kadının gebeliği önleyici yöntemlerle ilgili hizmetleri nerden alacağını bilmemesi bu durumu etkileyen faktörlerdendir. Gebeliği önleyici hizmetlere ulaşmada sorunlar yaşayan, istemedikleri gebeliklerden korunmak için psiko-sosyal engelleri olan gebe kalan kadınlar, isteyerek düşüğe başvurumaktadırlar.

Anne Ölümleri

2005 yılında yapılan “Ulusal Anne Ölümleri Çalışması” sonuçlarına göre **bir kadının annelik nedeni ile ölüm oranı yüz bin canlı doğumda 28,5 olup, %62’si ise önlenabilir nedenlerden meydana gelmektedir. Yaşam boyu gebeliğe bağlı ölüm riski 1,142’de 1’dir. Ancak, bu değer Batı Anadolu’da 6947 kadında bir iken, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi’nde 439 kadında bir olarak daha yüksektir.** (UAÖÇ, 2005: 51). Bu fark, bölgelerarası kadının sosyo-ekonomik durumu, eğitim düzeyindeki önemli fark olmasından kaynaklanmaktadır (Bkz EK 2, Tablo 9).

Sağlık Bakanlığı Ulusal verisine göre 2008 yılı için anne ölüm oranı yüzbin canlı doğumda 19,4 iken 2009 yılı anne ölüm oranı ise yüz bin canlı doğumda 18,4 ve **2011 yılında 15,5 olarak gerçekleşmiştir** (Şekil 7) (KSGM, 2011), (Bkz. EK 2, Şekil 8) (Sağlık Bakanlığı verileri, 2012). **2011 yılı verilerine göre Orta Anadolu bölgesinde anne ölüm oranı yüz bin canlı doğumda 23,9 ile en yüksek iken, İstanbul’da 8,4 olduğu saptanmıştır** (Bkz. EK 2, Şekil 9) (21).

Şekil 7. Yıllara Göre Anne Ölüm Oranı, (100.000 Canlı Doğumda)

Kaynak :1990 DPT Projeksiyonu,1998 Hastane Araştırması Projeksiyonu ,2006 UAÖÇ, 2008-2011Bakanlık kayıtları

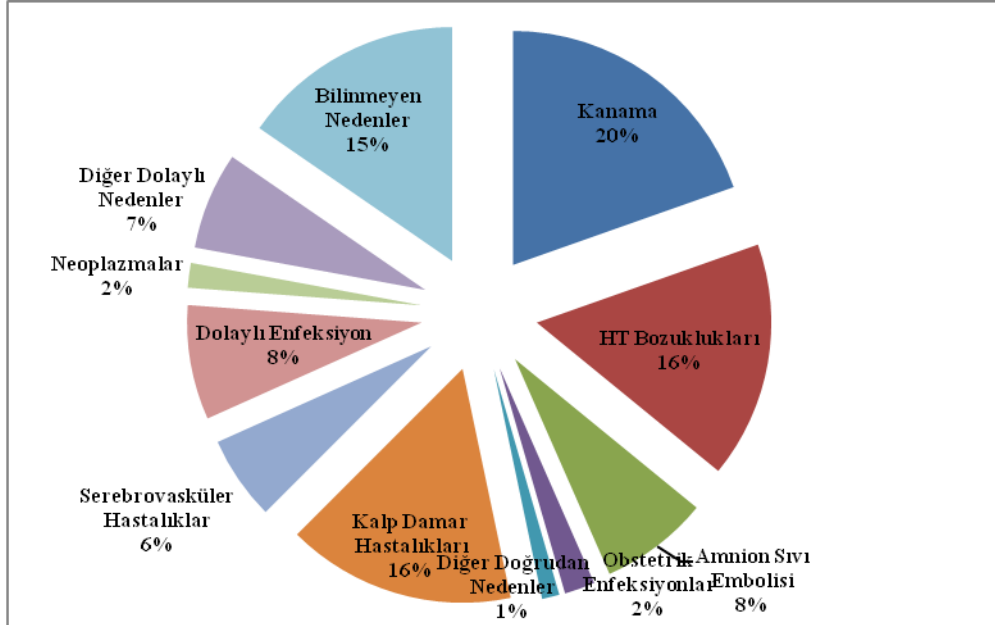
76

15

Anne Ölümü Nedenleri

2009 Ulusal Anne Ölümleri Veri Sitemi sonuçlarına göre ülkemizde anne ölümlerinin %20'si kanamalardan kaynaklanmaktadır (Şekil 10).

Şekil 10. Anne Ölüm Nedenleri

Kaynak: SB Ulusal Anne Ölümleri Veri Sitemi 2009 (Türkiye Ulusal Anne Ölümleri Çalışması 2005)

Çok boyutlu bir kalkınma göstergesi olarak anne ölüm düzeyi, üreme sağlığı hizmetlerinin yürütülmesi ve kalite seviyesi ile yakından ilişkilidir. Gebelik, doğum eylemi

ve lohusalık esnasındaki komplikasyonlar, gelişmekte olan ülkelerde üreme yaşındaki kadınlar arasında önde gelen ölüm ve sakatlık nedenidir. Bin Yıl Kalkınma Hedefleri'nin 5. hedefi, anne sağlığının geliştirilmesi kapsamındaki temel müdahaleler, anne ölümlerinin azaltılması (Hedef 5.A) ve üreme sağlığına evrensel erişimin sağlanması (Hedef 5.B) olarak belirlenmiştir. Global hedef 2015 yılına kadar tüm ülkelerin anne ölümlerini $\frac{3}{4}$ oranında azaltmasıdır. Ülkemiz bu hedeflere şimdiden ulaşmıştır. Ancak sayıları giderek azalmakla birlikte hala önlenemez nedenlerle anne ölümleri görülmektedir.

Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlar

Cinsel yolla bulaşma özelliği olan 25'den fazla etken bulunmakla birlikte bu enfeksiyonlar arasında en yaygın olarak bilinenlerinin gonore, sifiliz (frengi) ve HIV/ AIDS olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, kişide mevcut olan diğer cinsel yolla bulaşan hastalıkların HIV bulaşmasını kolaylaştırması gibi nedenlerle CYBE arasında HIV/AIDS ön plana çıkmaktadır (Zarakolu, 2012). **CYBE arasında HIV/AIDS vaka sayısı erkeklerde daha fazla görülmektedir. Ancak HIV/AIDS'in tersine diğer CYBE'ler kadınlarda daha fazla görülmektedir.** Ülkemizde 2011 yılı verilerine göre; **HIV/AIDS toplam vaka sayısı 5224 olup %71,4'i (3729'u) erkek, %28,6'sı (1495'i) kadındır** (Bkz EK 2, Tablo 10). 5224 vakanın (397'si) yaklaşık %7,6'sının ev hanımı olması; ülkemiz sosyo-kültürel durumu göz önüne alındığında kocadan kadına bulaşı aklı getirmektedir ki; 2011 yılı sonu istatistiklerinde 5224 vakada bulaşma yolu incelendiğinde %52,7'sinin heteroseksüel cinsel ilişki yolu ile olması bu görüşü destekler niteliktedir (TSİM, 2011). Bildirimi yapılan HIV/AIDS vakalarının yaş ve cinsiyete göre dağılımına göre **HIV enfeksiyonu en sık 20-49 yaş arasında ve yaklaşık %75erkeklerde, %25 kadınlarda görülmektedir.** Dünyadaki HIV/AIDS vaka sayıları ile karşılaştırıldığında ülkemiz düşük insidansa sahip ülkeler arasında yer almaktadır (Bkz. EK 2 Şekil 11).

Kadının ekonomik güçsüzlüğünün bir göstergesi olarak seks işçiliği alanında kayıtsız çalışan kadınların sağlığının ve onlarla korunmasız ilişkide bulunan erkeklerin cinsel eşlerinin sağlığının risk altında olması da bu alandaki önemli sorunlardan biridir.

CYBE içerisinde yer alan Hepatit B hastalığı, cinsiyet açısından bakıldığında erkeklerde daha sık görülmektedir. Hepatit B hastalığı klasik olarak 3 ana bulaş yoluyla bulaşır. Bunlar; kan ve kan ürünleri, cinsel ilişki ve enfekte anneden yenidoğan bebeğine bulaş şeklindedir.

Sağlık Bakanlığının verilerine göre Hepatit B hastalığının yıllara göre dağılımı incelendiğinde (Bkz. Ek 2 Şekil 12); yıllar içerisinde toplamda Hepatit B hastalığının azaldığını buna paralel olarak kadınlardaki sıklığının da azaldığı görülmektedir. Erkek kadın

oranları incelendiğinde ise 1,6 ile 2,0 arasında değişmekte olup erkeklerde daha sık görülmektedir (Bkz. Ek 2 Şekil 13, 14).

Şekil 12 ve 13 incelendiğinde yıllar içerisinde yaş gruplarına göre de Hepatit B hastalığı azaldığı görülmektedir. Özellikle çocukluk çağında azalmasında 1998 yılında Sağlık Bakanlığı çocukluk dönemi aşı takvimine Hepatit B aşısını eklenmesi ayrıca erişkinler içinde tüm risk gruplarına aşının yapılması büyük katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak ülkemizde kadınların Hepatit B hastalığı açısından tüm yaş gruplarında belirgin azalma kaydedilmiştir.

3.4. Menopoz ve Osteoporoz

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de üreme sağlığı hizmetleri kapsamında postmenopozal ve yaşlılık dönemindeki kadınlar en ihmal edilen grupların başında gelmektedir. İleri yaş dönemindeki kadınlar ayrıca toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden de olumsuz etkilenerek gereksinim duyduğu sağlık hizmetlerine ulaşamamaktadır.

Menopoz, kadın hayatında ruhsal ve bedensel değişikliklere neden olan fizyolojik bir olay olmakla birlikte, premenopozal ve postmenopozal dönemde ortaya çıkan sağlık sorunları bu dönem kadınlarının en önemli sağlık sorunları arasında yer almaktadır (Görgel, 2007).

Menopoz, ergenlik öncesi dönem çıkartıldığında kadının yaşamının, doğurgan dönem kadar uzun bir dönemidir. Bedende salgılanan östrojenin azalmaya başlayıp nerdeyse salgılanmaz düzeye gelişiyle oluşan menopoz, kadınların yaşam kalitesini düşürür. Menopoza giriş sürecinde çok çeşitli fizyolojik ve psikolojik değişiklikler ortaya çıkar. Erken dönemde ateş basması, terleme, çarpıntı, baş ağrısı, uykusuzluk gibi vazomotor semptomlar, kas-kemik ağrıları, depresyon, dikkat kaybı, unutkanlık, libido azalması gibi rahatsızlıklar, vajinal atrofi ve üriner problemlerdir. (Özvarış, HASUDER 2012: 343-348).

Menopozdan sonraki ilk 10 yılın sonunda da kadınların yarısında osteopeni ve osteoporoz gelişmektedir. Uzun süre de ise kardiyovasküler hastalıklar ve kanserlerin görülme oranlarında artış gözlenmektedir (Özvarış, HASUDER 2012: 343-348).

Bu dönemde sık karşılaşılan osteoporoz, annesinin kadının kendisine gebe olduğu dönemden, kadının çocukluk ve ergenlik dönemindeki beslenme yetersizliklerinden, sık sık yaşanan gebelik ve doğumlardan kaynaklanmaktadır. Beklenen yaşam süresi erkeklere oranla uzun olan kadınların ilerleyen yaşlarında osteoporoz nedeniyle yaşam kaliteleri düşmektedir. Kadının cinsiyetinden dolayı olağan olarak kabul edilen bu durum göz ardı edilebilmekte ve sağlık hizmeti gereksinimi düşünülmemektedir.

3.5. Kriz ve Afet Durumlarında Üreme Sağlığı Hizmetleri

Kriz zamanlarında, kadınların yaşadıkları güçlükler, kırılganlıkları ve güvenlik açıkları genellikle göz ardı edilmektedir. Ancak, kadınlara yönelik destek, ailelerin ve tüm toplumun sağlığını ve refahını sağlamak için en iyi yollarından biri olacaktır.

Son yıllarda dünyanın çeşitli yerlerinde yaşanan afetler, sağlık sistemlerinin krize hazırlıklı olmalarının önemini gözler önüne sermektedir. Ülkemizde 1999 depremi ve sonrasında yaşanan afetlerde alınan dersler edinilen deneyimler ile afetlere ve acil durumlara hazırlıklı olmak konusunda çok önemli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda Bakanlığımızca kriz, afet ve acil durumlara hazır olma ve müdahale kapasitesinin geliştirilmesi için halen pek çok çalışma yürütülmektedir.

Ayrıca DSÖ Avrupa Bölge Ofisi Tarafından hazırlanmış olan Sağlık Sistemlerinin Krize Hazırlık Değerlendirilmesi, Türkiye, Ekim 2010 Raporunda:”Yeni hastalıklar, sağlığa yönelik küresel tehdit teşkil etmelerinin yanında ekonomiler ve toplumlar üzerinde de şok etkisi doğurmaktadır. Bu tehditlere karşı savunma geliştirilmesi sayesinde hepimizin güvenliği artmaktadır. Her toplumun sağlık güvenliğine de ihtiyacı vardır. Bunun için ise yeterli gıda, güvenli su, barınma, temel sağlık hizmetlerine ve ilaçlara ulaşabilme gibi sağlık için gerekli önkoşulların yerine getirilmesi zorunludur. Bu temel ihtiyaçlar acil durumlarda veya afet durumlarında da karşılanmalıdır.” ifadesi yer almaktadır.

Söz konusu raporda Türkiye’deki sağlık sisteminin hazırlık düzeyini tarif etilmekte ve sebebi her ne olursa olsun, krizlerle başa çıkmak için mevcut düzenlemeler değerlendirilmektedir. Ülkemizdeki risk önleme ve zarar azaltma girişimleri de incelenmektedir. Bunların yanı sıra bölgesel düzeydeki kriz yönetim kapasitesi ve kamu kurumları ile bağlantılar da dikkate alınmaktadır.

Adı geçen raporda afetlere müdahale sırasında uygulamaya geçirilebilecek spesifik programlar arasında üreme sağlığı yer almaktadır. Kriz ve afetlerde en çok zarar gören grupların kadınlar, gençler ve çocuklar olması nedeni ile afetlerde sunulması zaruri sağlık programlarının ve hizmetlerinin sürekliliğine vurgu yapılmakta bu hizmetler arasında Ana-Çocuk Sağlık Bakımı ve Üreme Sağlığı hizmetleri 6.4 No’u Kilit Unsur olarak tanımlanmaktadır (Sağlık Hizmetlerinin Krize Hazırlık Değerlendirilmesi Türkiye, DSÖ Avrupa Bölge Ofisi, SB, 2012).

Sağlık Bakanlığınca yürütülmekte olan Üreme Sağlığı Ülke Programını desteklemek amacı ile UNFPA Bölge Ofisi tarafından “Kriz ve Afet Durumlarında Üreme Sağlığı Hizmetleri Asgari Hizmet Sunum Paketi” konulu eğitimin Eğitici Eğitimi Sağlık Bakanlığı görevlileri, Sosyal Güvenlik Kurumu yetkileri ve ilgili sivil toplum kuruluşu katılımı ile 28

Mart-1 Nisan 2011 tarihlerinde düzenlenmiştir. Söz konusu eğitim ve sonrasında kriz ve afet durumlarında ülke genelinde yürütülmesi gereken minimal standart üreme sağlığı hizmetlerine ilişkin bir eylem planı hazırlanmıştır.

3.6. Sağlık Bakanlığı Tarafından Yürütülen Programlar

Sağlık Bakanlığı tarafından, Sağlık Sektörü İçin Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Ulusal Stratejik Eylem Planı 2005-2015’de belirlenen öncelikli müdahale alanlarına göre programlar yeniden oluşturulmuştur. Bu programlar aşağıdaki gibidir:

Evlilik ve Gebelik Öncesi Danışmanlık Programı: Ülkemizde kadın sağlığı ve üreme sağlığına ilişkin ele alınması gereken konulardan bir tanesini de erken evlilikler oluşturmaktadır. 2007 yılında “Evlilik Öncesi Danışmanlık ve Cinsel Sağlık Programları” başlatılmıştır. Bu Program kapsamında ise toplumsal cinsiyet vurgulanarak, sağlık alanında kadının statüsünü yükseltmek, akraba evliliklerinin önlenmesi, erken yaşta evliliklerin azaltılması, modern aile planlaması yöntemleri kullanımını artırılması, istenmeyen gebelikler, isteyerek gerçekleşen düşükler ve anne ölümlerini azalması amaçlanmaktadır.

15-49 Yaş Kadın İzlemleri: 15- 49 yaş arasındaki tüm kadınlar; doğurganlık davranışlarına dair bilgi edinmek, riskli durumlarını saptamak, erken dönemde gebeliği tespit edebilmek, aile planlaması yöntem kullanımları hakkında bilgi sahibi olmak, kadın sağlığı ile ilgili konularda danışmanlık almak amacıyla yılda en az iki kez birinci basamak sağlık kuruluşları ve aile hekimleri tarafından izlenmektedir.

Doğum Öncesi Bakım: Hazırlanan “Doğum Öncesi Bakım Yönetim Rehberi”ne göre gebelerin herhangi bir riski yoksa en az 4 kez izlemi sağlanmaktadır. Ayrıca Riskli Gebelik protokolleri de hazırlanmaktadır. Bu kapsamda Epilepsi, Diabetes Mellitus, Astım ve Tromboemboli riski taşıyan gebeliklere yönelik Riskli Gebe Protokolleri hazırlanmıştır.

Acil Obstetrik Bakım (AOB): Acil obstetrik bakım hizmetleri; gebelik sırasında, doğumda ve doğum sonrası 42 gün içerisinde acil müdahale gerektiren durumlarda verilen hizmetler bütünüdür. Etkili sevk sistemi ve güvenli kan nakli ile anne ve bebek ölümlerini önlemek en temel amacıdır.

Doğum-Sezaryen Programı: Her gebenin sağlıklı ve güvenli olarak hastanede doğum yapmasını, sezaryen oranlarının makul düzeylerde olmasını sağlamak ve eşitsizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla tüm hastane doğumları ve sezaryen oranları izlenmektedir.

Anne Dostu Hastane Programı: Anne sağlığı hizmetlerinin niteliğini ve niceliğini artırarak anne adaylarının güvenli, kaliteli doğum hizmetine ulaşmalarını sağlamak amaçlanmıştır. Anne, bebek ve aile dostu modelde, mahremiyete dayalı tek kişilik “Doğum

Üniteleri”nin oluşturulması esas alınmıştır. Normal doğumu özendirmek, müdahale oranlarını azaltmak hedeflenmektedir.

Doğum Sonu Bakım Programı: Doğum sonrası dönemde kanama, gebelik toksemisi ve enfeksiyon gibi nedenlerle meydana gelen anne ve bebek ölümlerini önlemek amacıyla Doğum Sonu Bakım Yönetim Rehberi oluşturulmuştur. Annenin hastaneden taburcu olduktan sonra bu rehberle göre izleminin yapılması sağlanmaktadır. Klinik rehberlere uygun nitelikli lohusa izleminin sağlanması için eğitimler ve izleme değerlendirme çalışmaları sürdürülmektedir.

Aile Planlaması Programı: Anne ölümlerini önlemede diğer bir adım, istenmeyen gebeliklerin önlenmesi, annelerin iki yıldan kısa aralıklarla gebe kalmalarının önlenmesidir. Kadın sağlığında bir diğer önemli göstergesi de gebeliği önleyici yöntemlerin kullanım oranıdır. Doğurganlığın kontrolüne ilişkin olarak bilgi sahibi olunması, bu yöntemlere ulaşılması ve daha sonra da uygun bir gebeliği önleyici yöntemin zamanında ve etkili olarak kullanılması Aile planlamasını sağlamak için oldukça önemlidir.

Aile Planlaması Programı sayesinde, gebeliği önleyici yöntem kullanımlarında önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Cinsel Sağlık Programı: Programın temel hedefi; tüm genç ve erişkin erkek nüfusun AÇSAP hizmetlerinin önemini algılaması ve sorumluluk hissetmelerini sağlamaktır. Erkeklerin bebeklerinin, çocuklarının bakımına yardım etmelerini sağlamak için gerekli bilgi ve sorumluluk sahibi olmaları gerekliliğinin algılanması sağlanacaktır. Anne ve çocuk beslenmesinin uygun koşullarda yapılması konusunda ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği, aile içi şiddet konularında bilinçlendirilmeleri sağlanmaktadır.

Erkeklerin AÇSAP hizmetlerinde destekleyici rolleri önemlidir. Erkek nüfusun eğitimleri için askerlik dönemi bir fırsat olarak değerlendirilmiş ve 2002 yılında SB, Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Komutanlığı ve UNFPA işbirliğiyle TSK ÜS Programı başlatılmış olup, her yıl yaklaşık 450.000 er ve erbaşa; cinsel sağlık, ÜS, toplumsal cinsiyet ile aile içi şiddet konularında bilgi, beceri eğitimi verilmekte, tutum kazandırılmaktadır.

Bu kapsamda; yaklaşık 3 milyon er ve erbaşın eğitimi sağlanmıştır. Söz konusu eğitimlerin gerçekleştirilebilmesini teminen Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde 500 üreme sağlığı dershanesi oluşturulmuş olup eğitim vermek üzere 6400 kişinin Eğitici Eğitimi sağlanmıştır. Ayrıca İzleme-Değerlendirme için askeri birliklere ziyaretler gerçekleştirilmiştir (Türkiye’de Kadının Durumu, KSGM, 2011).

Adolesan çağdan başlayarak her dönemde daha fazla sağlık hizmetine gereksinim duyan kadın için hizmet açığı erkeklere göre daha fazladır (Türkiye’de Kadının Durumu, KSGM,

2011). Yürütülen çeşitli programlar kapsamında toplumsal cinsiyet eğitimi çalışmaları, şiddet ve cinsel istismara yönelik danışmanlık, ruh sağlığı çalışmaları, erken tanı ve tedavi yaklaşımının benimsendiği merkezlerinin kurulması, cinsellik ve sorumlu cinsel davranışlar konusunda sağlık personelinin ve gençleri bilgilendirme ve davranış değişikliğine yönelik eğitim programları yer almakta olup çalışmalar artan bir ivme ile sürdürülmektedir.

Cinsel ve Üreme Sağlığı Modüler Hizmetiçi Eğitim Programı: Üreme Sağlığı Programı kapsamında oluşturulan ve program sonrası 81 ile yaygınlaştırılan Üreme Sağlığı Eğitim Merkezli ile Üreme Sağlığı Bölgesel Eğitim Merkezinde, nitelikli hizmet sunumunu sağlamak amacıyla, Üreme Sağlığı modül eğitimleri ile sağlık personelinin hizmet içi eğitimleri sürdürülmektedir (Bkz EK 2, Tablo 11).

Anne Ölümlerini İzleme Programı: Her ilde “İl Anne Ölümlerini Tespit ve Önleme Birimi“ ile “İl İnceleme Komisyonu”, Bakanlık bünyesinde de “Anne Ölümleri Ön İnceleme Komisyonu” ve “Merkez İnceleme Komisyonu” oluşturulmuştur. Sağlık Bakanlığı Anne Ölümleri Ön İnceleme Komisyonunda, illerden gelen gebeliğe bağlı tüm ölümler değerlendirilerek, ICD 10 kodlama sistemine, nedenlerine ve üç gecikme modeline göre gebeliğe bağlı ölümler ile anne ölümleri sınıflandırılmakta, nedenleri tam olarak belirlenemeyen ölümler Merkez İnceleme Komisyonunda görüşülmektedir.

Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlar: Ülkemizde 2007 yılında hizmet Gönüllü Danışmanlık Test Merkezleri kurularak hizmet vermeye başlanmıştır. Bu merkezlerde; HIV/AIDS açısından incinebilir ve önemli gruplara HIV/AIDS korunma, bulaş yolları konusunda bilgi verilmekte, ücretsiz ve gizlilik esasları içerisinde HIV test hizmeti sunulmakta, test öncesi ve sonrasında danışmanlık hizmeti sunulmakta, tedavi için ilgili merkezlere yönlendirme yapılmaktadır.

Ergen ve Genç Sağlığı

Adolesan ve gençlerin karşılaştıkları sorunların ve gereksinimlerinin belirlenmesi, sağlıklı yaşam uygulamaları konusunda gençlerin, toplumun, adolesan ve gençlerle birlikte çalışan profesyonel grupların, ailelerin ve medyanın adolesan ve gençlik dönem, bu dönemde karşılaşılan sorunlar ve gereksinimleri konusunda bilinçlendirilmesi, adolesan ve gençler için özel danışmanlık, rehberlik ve sağlık hizmet sunumunun sağlanması için **Gençlik Danışmanlık ve Sağlık Hizmet Merkezleri (GDSHM) kurulmuştur.** 2000’li yıllardan itibaren çeşitli programlar kapsamında Sağlık Bakanlığı’na bağlı çalışan 38 adet 1. basamak, 3 adet 2. basamak olmak üzere toplam 41 GDSHM oluşturulmuştur. Pek çok hizmet sunucu genç dostu sağlık hizmetleri ve adolesana yaklaşım konusunda kapsamlı Hizmet içi eğitim

almıştır. Bu eğitimler ile sağlık çalışanlarının toplumsal cinsiyet bakış açısı ile genç ve ergenlere yaklaşımı esas alınarak sağlık hizmet sunumunda cinsiyet eşitsizliğine bağlı hizmete erişimin önündeki engeller kaldırılmaya çalışılmıştır. Merkezlerin pek çoğu yetiştirilmiş sağlık personeli açığı ve yönetsel açıdan sürdürülebilirliklerini yitirmiştir.

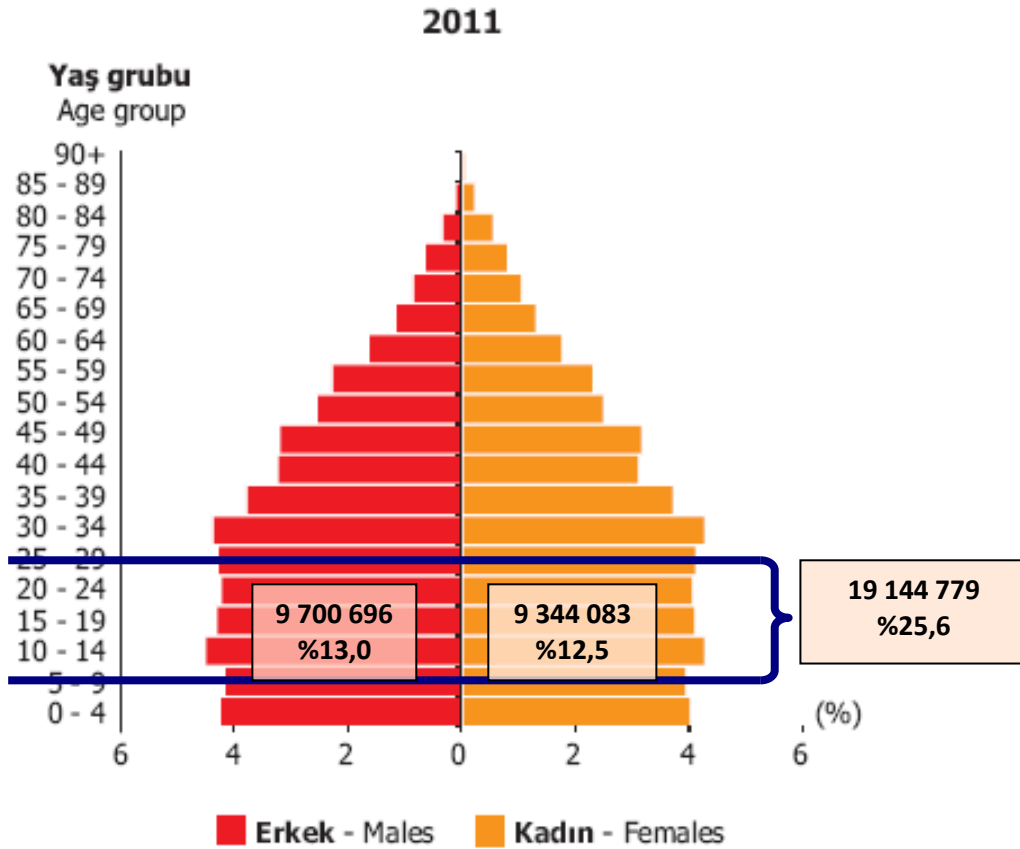
Nüfusun yaklaşık dörtte birini oluşturan ergen ve gençlerin toplumsal cinsiyet bakış açısı ile değerlendirildiğinde her iki cinsiyetin karşılaştıkları sağlık sorunları farklıdır.

3.7. Cinsiyet dağılımına göre istatistiki bilgiler

Nüfus

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) kayıtlarına göre 2011 yılında Türkiye Nüfusu 74.724.269 olup toplam nüfusun %25,6'sını (19 144 779) ergen / gençler (10 – 24 yaş grubu) oluşturmaktadır olup, %13,0'ü genç erkeklerden, %12,5'si genç kadınlardan oluşmaktadır. (Bkz EK 2, Tablo 12, Şekil 15) .

Şekil 15: Nüfus piramidi

Türkiye genç nüfusa sahip bir ülkedir; Türkiye’de 2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasının bulgularına göre de 20-24 yaş grubu kadınlar, doğurgan çağ kadınların, en kalabalık grubunu oluşturmaktadır. Bu yaş grubunda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini en çok ilgilendiren konulardan birisi erken evlilikler sonucunda gelişen **adolesan gebeliklerdir**.

Erken gebelikler ve evlilikler

Kadın ve erkekler 18 yaşından önce fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimin tamamlanmaması nedeniyle çoçukturlar. Halen Türkiye’deki her dört evlilikten biri, bazı bölgelerde ise her üç evlilikten biri “çocuk evliliği”dir.

Erken yaşta evlilikler ekonomik yetersizlik, yanlış ve eksik bilgilerden kaynaklanan geleneksel ve dini inançlar, eğitimsizlik, aile içi şiddet, toplum baskısı, mülkiyet unsuru gibi sebeplerle ortaya çıkmaktadır. Çocuk evliliği çok büyük oranda kız çocuklarını etkilemekte, onları ailelerinden ve arkadaşlarından ayırmakta, çocukluklarını ellerinden almakta, ev içi şiddete maruz bırakmakta ve gelişimlerini ve eğitimsel, sosyal ve mesleki alanda sahip oldukları fırsatları tehlikeye atmaktadır.

Çocuk hakları açısından bakıldığında hem erkek hem de kız çocuklar için bir ihlal söz konusu olmakla birlikte kız çocuklarının erkeklerden çok daha erken yaşta evlendirilmeleri yüzünden bu evlilikler kızlar açısından daha ciddi sakıncalar doğurmaktadır. Çocuk evliliği çoğunlukla erken ve sık gebeliklere yol açmakta ve anne ve çocuk ölüm riskini artırmaktadır. Örneğin Mevsimlik tarım işçilerinde kadınların üçte ikisi ve erkeklerin beşte biri 18 yaşından önce evlenmiştir evliliği onaylama davranışı daha yüksektir.

Adolesan gebelikleri; 2003 TNSA %7,5 olan adolesan gebelikleri, 2008 TNSA bulgularına göre % 5,9’a gerilemiştir. Adolesan veya genç, fizik olarak tam gelişmeden gebe kaldığında, anne ve bebek ölümü risklerinde belirgin olarak artış gözlenmektedir. Bu riskler beslenme sorunu, anemi ve sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamama durumlarında daha da artmaktadır. Ayrıca, bu dönemde adolesanlar; fiziksel büyüme ve gelişme ile ilgili, cinsel gelişim ile ilgili ve psiko-sosyal gelişim ile ilgili sorunlarla karşılaşmaktadır. 2008 TÜİK verilerine göre 15 yaşından küçük kız çocukları 270 ve 15-19 yaş arası kız çocukları 107663 doğum yapmışlardır.

Türkiye’de Medeni Kanun ile getirilen düzenlemeye göre, kadın ve erkekler 17 yaşını doldurmadan evlenemez. Ancak hâkim olağanüstü durumlarda 16 yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmelerine ana babaları ya da yasal vasilerinin rızası ile izin verebilmektedir. TÜİK 2006 verilerine göre kadınların %31,7’si 18 yaşın altında evlenmektedir.

Yapılan araştırmalar, adolesan gebeliklerde anne ölüm riskinin daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Avrupa Bölgesinde 2000-2008 yılları arasında binde 24 olan adolesan gebelikleri en düşük binde 1 ile San Marino’da iken en yüksek binde 56 ile Türkiye’de tesbit edilmiştir (World Health Statistics 2011). 15-19 yaş grubundaki erkek nüfusun %0,5’i (15543), kadın nüfusun ise %7,1’i (216810), 20-24 yaş grubundaki erkek nüfusun %11,7’si (372181), kadın nüfusun ise %43,1’i (1315117) evlenmiştir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanan “Türkiye’de Gençlik” konulu Ulusal İnsani Gelişim Raporu 2007 çerçevesinde dünya genelinde adölesan doğum hızı 1990 yılında binde 60 iken 2007’de binde 48’e düşmüştür. Bu düşüőe paralel olarak ülkemizde de adölesan doğurganlık düzeyinde önemli bir azalma gözlenmektedir. Türkiye Nüfus Sağlık Araştırması (TNSA) 2008’de hesaplanan yaşa özel doğurganlık hızlarına bakıldığında 15-19 yaş için doğurganlık hızının yıllar içinde sürekli gerilediği görölmektedir (Bkz EK 2, Tablo 13). TNSA-2003’te adölesan dönemde bulunan kadınların yüzde 8’i doğurganlığa başlamışken, TNSA-2008’de bu oran yüzde 6 düzeyine gerilemiştir. **Bununla birlikte rakamlar hala yüksektir, bölgeler arasında farklılıklar mevcuttur.**

İlk Evlilik Yaşı ve Medeni Durumu

Türkiye’de toplumsal cinsiyet temelinde 2002 yılında Medeni Kanun’da yapılan düzenlemeler ile hem erkekler hem de kadınlar için asgari evlenme yaşı 17 olarak değiştirilmiştir. Ancak bu yaş mahkeme kararı ile 16 yaşına indirilebilmektedir. Bu yasal düzenlemelere karşın kadınların belirlenen yaşlardan önce imam nikahı ile evlendirildikleri de görölmektedir.

- TNSA 2003 verileri ile 2008 verileri karşılaştığında genel olarak evlilik yaşı ilerlemiştir. 15-19 yaş arası evliliklerin %11,9’dan %9,6’ya düştüğü görölmektedir. 16 yaşındaki kadınların sırası ile %3,4 ve %3,8’inin evli olduğu görölmektedir. 2008 TNSA’a göre 25-49 yaşlarındaki kadınların %43’ünün 20 yaşından önce, dörtte birinin 18 yaşına kadar, %5,0’inin de 15 yaşından önce evlendikleri belirlenmiştir. Ortanca ilk evlenme yaşının 20,8 olduğunu, bir başka ifadeyle kadınların yarısının bu yaştan önce evlendiğini göstermektedir. Türkiye’de son 20 yılda ilk evlilik yaşında düzenli bir artış olmuştur.
- Türkiye’de 2011 yılında toplam evlilik sayısı 592.775 olup, kaba evlenme hızı %8,2’dir. (Bkz. EK 2 Tablo 3). Ortalama ilk evlenme yaşı, kadınlarda 23,3; erkeklerde ise 26,6’dır (Bkz. EK 2 Tablo 3). **Her beş evlilikten biri akraba evliliği olup en çok (%70) birinci dereceden akrabalar arasında gerçekteşmektedir**

(Sağlık Bakanlığı verileri, 2012). 2011 yılında evlenenlere bakıldığında **16-19 yaşlarında evlenen erkek oranı % 2,4 iken, kadın oranı %22,1'dir**. Ergenlik dönemi 10-19 yaşı kapsadığına göre yasal yaş sınırında gerçekleşen evliliklerin 5'te biri erkeklerin adolesan kadınlarla evlenmeleri şeklinde gerçekleşmektedir (Mihçioğur, 2012:312-320).

İlk Cinsel İlişki Yaşı

- CETAD2006 araştırmasına göre kadınlarda ilk cinsel ilişki yaşı 19,5 olarak belirlenmiştir.
- 2006 yılında TNS Piar Şirketi'nin Hürriyet Gazetesi için 17 kentte yaptığı Cinsellik Araştırması sonuçlarına göre kadınlar için cinsel birleşme olmadan dokunarak sevişme yaşı 18,4 tam bir cinsel birleşmenin olduğu sevişme yaşı ise 19,4 olarak belirtilmiştir.

Doğurganlık ve Aile Planlaması

- 2008 TÜİK verilerine göre 15 yaşından küçük kız çocukları 270 ve 15-19 yaş arası kız çocukları 107663 doğum yapmışlardır.
- 2008 TNSA'a göre 15-19 yaş grubundaki kadınların yaklaşık olarak %96,1'i hiç doğum yapmamış, %5,9'u ilk doğumunu gerçekleştirmiştir.
- Yaşlara göre doğurganlık aşağıdaki gibidir;
 - 15 yaşındaki evli ergenlerin%0,4'ü,
 - 16 yaşındaki evli ergenlerin%2,2'si,
 - 17 yaşındaki evli ergenlerin%4,4'ü,
 - 18 yaşındaki evli ergenlerin%9,7'si ve
 - 19 yaşındaki evli ergenlerin % 12,9'unun doğurganlık öyküsü vardır.
- 2008 TNSA'da, 15-19 yaş grubundaki kadınlarda, doğurganlık, öğrenim düzeyinin artmasıyla birlikte azalma göstermektedir.
- 15-24 yaş grubunda herhangi bir aile planlaması yöntemi kullanma durumunda artış olduğu saptanmıştır. Geleneksel aile planlaması yöntemi kullanımı modern yöntem kullanımından daha fazla artmıştır. Aile planlaması yöntemi kullanma; 15-19 yaş grubunda kadınların %17,6'sı herhangi bir modern yöntem (%9,1 kondom, %3,8 RİA (Rahim İçi Araç), %4 hap, %0.8 diğer yöntemler), %22.6'ı herhangi bir geleneksel yöntem (%21.1 geri çekme, %1.4 diğer) kullanmakta; %59.8'i hiçbir aile planlaması yöntemi kullanmamaktadır.

- 15-19 yaş grubundaki kadınların %37,6'sı, 20-24 yaş grubundaki kadınların ise %36,4'ü daha henüz çocuk sahibi olmadan önce gebelikten korunma yöntemi kullanmaya başlamıştır.
- 2003 ve 2008 TNSA sonuçları karşılaştırıldığında 15-19 yaş grubunda İstenmeyen gebeliklerin sonlandırılması %3,4 ve %3,2 iken, 20-24 yaş arasında %5,6 ve %4,1 olduğu saptanmıştır (Mihçioğur, 2012:312-320).

Ergen / Gençlerin Üreme/Cinsel Sağlık Bilgisi

Ergen ve gençlerin toplumsal cinsiyet bazında cinsel sağlık ve üreme sağlığı bilgilerine ulaşmaları ve bu doğrultuda hizmetlerden yararlanmaları gerekmektedir. 2001'den bu yana yapılan çeşitli araştırmalarla gençlerin üreme/cinsel sağlığı konularında bilgi düzeyleri, davranışları, sağlık hizmetlerini kullanımı ve gereksinimleri saptanmaya çalışılmıştır. Araştırmaların sonuçları;

- Sekiz üniversitenin birinci sınıf öğrencileri arasında yapılan bir çalışmada öğrencilerin %22,1'i adet kanının geldiği organın “uterus”, %45,4'ü de meninin yapıldığı organın “testis” olduğunu belirtmiştir. Gençlerin %41,2'si gebe kalma zamanını %65,7'i de bebeğin büyüdüğü organın “uterus” olduğunu bilmiştir. Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların bulaşma yolunu %65,1-74,8'i, %66,0'sı da korunmayı bilmektedir.
- Hacettepe Üniversitesi Halk Sağlığı AD ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) işbirliğinde (2001)Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampusu'nde ve Dicle Üniversitesinde okuyan 3666 birinci sınıf öğrencileri arasında yapılan bir araştırmada Hacettepe kız ve erkek öğrencilerin yaklaşık yarısı (%47,2 ve %55,4) cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlardan olan gonore'nin sadece erkeklerde görüldüğünü düşünmektedir. Araştırmada, Hacettepe'de öğrencilerin %58,4'ü, Dicle'de %30,8'i “kadınların gebe kalma olasılığının beklenen adetten iki hafta önce” olduğunu bilmiştir. Üreme/cinsel sağlık konularında öğrencilerin bilgi kaynakları, her iki üniversitede de öncelikle; “kitap/dergi/ansiklopedi, “akran-arkadaş”tır. Bilgi kaynağı olarak “okul/öğretmen” daha sonra gelmektedir. Ancak, öğrencilerin yarısından fazlası doktor, uzman, psikolog gibi profesyonellerden bilgi almayı tercih etmektedirler (Akın ve Özvarış, 2004).

Pek çok çalışmada gözleendiği gibi gençlerin üreme sağlığı ve cinsel sağlık bilgi açığı büyüktür. Bu da gençlerde özellikle cinsel sağlık bilgilerine cinsiyetleri nedeni ile ulaşmada zorluk çeken genç kadınları sağlık açısından daha riskli konuma getirmektedir.

3.8. Kronik Hastalıklar ve Risk Faktörleri

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de bulaşıcı olmayan (ya da kronik) hastalıklar artmaktadır. Bulaşıcı olmayan hastalıkların önemli bir bölümünü kalp ve damar hastalıkları (KDH), kanserler ve ruh sağlığı sorunları oluşturmaktadır. Bulaşıcı olmayan hastalıkların kontrolü toplumsal cinsiyet bakış açısıyla birincil ve ikincil korumanın eş güdüm içinde uygulandığı ulusal sağlık politikalarının varlığını ve sağlık sisteminin altyapı ve iş gücü olarak uygun şekilde yapılandırılmasını gerektirmektedir. **Toplumsal düzeyde bulaşıcı olmayan hastalık kontrol programlarını geliştirme, izleme ve değerlendirme için cinsiyete dayalı mortalite, morbidite, risk faktörleri ve özellikle kadın hastaların tedaviye ulaşımı konusundaki verilerin bilinmesi önemlidir.**

Mortalite

DSÖ tarafından yayımlanan 2009 yılı dünya sağlık istatistiklerine göre ülkemizde ölüm bildirim sisteminin kapsayıcılığı 2000-2007 yılları arasında %50-74'tir. Ulusal Hastalık Yüku ve Maliyet Etkililik (UHY-ME) çalışmasında elde edilen sonuçlara göre, kentsel alanlarda yaşayan beş yaş ve üzeri ölüm bildirimlerinin tamlığı erkeklerde %88, kadınlarda ise %84'tür (Akgün, 2007: 593-9.).

Bulaşıcı olmayan Hastalıklar Küresel Durum raporuna göre **Türkiye'de bulaşıcı olmayan hastalıklara bağlı mortalite hızı erkeklerde yüz binde 701-800 arasında, kadınlarda yüzbinde 401-500 arasında olduğu tahmin edilmektedir** (Global status report on non communicable diseases 2010). Erkeklerde doğuştan itibaren yaşam beklentisinin kadınlara kıyasla düşük olması sadece biyolojik farklılıklardan değil toplumsal cinsiyet eşitsizliği sonucu erkeklerin risk alma davranışlarının yüksek olmasından da kaynaklanmaktadır.

Kalp Damar Hastalıkları Mortalitesi

Türkiye İstatistik Kurumu 2009 yılı Ölüm Nedeni İstatistiklerine göre KDH'na bağlı ölümler kadınlarda %44,4; erkeklerde %36,2'dir (Bkz. EK 2, Tablo 14) (TÜİK, 2009). Türkiye İstatistik Kurumu 2011 verilerine göre de her iki cinsiyette görülen ölüm nedenlerinin başında KDH yer almaktadır. **Ancak ülkemizde KDH'ye bağlı mortalite hızı konusunda yürütülen çalışmalar az sayıdadır.** Türkiye'deki KDH'na bağlı yüksek mortalite hızı sigara, hipertansiyon, obezite, düşük HDL kolesterol gibi risk faktörlerinin yaygın olmasına bağlı olabilir (Özvarış, HASUDER, 2012: 343-348).

Kadınlarda KDH'a erkeklerden yaklaşık 10 yaş daha geç yakalanmaktadır. Ancak, kadınlarda hastalığın seyri erkeklere göre daha kötü olmakta ve de hastalığa bağlı ölümler ise

daha fazla görülmektedir. Kadınlarda hastaneye ulaşmadan ani kardiyak ölüm gelişme oranı daha yüksektir. **Kadınlarda ölümün daha fazla olmasının nedeni, kalp hastalığının kadınlarda daha ileri yaşlarda görülmesi, eşlik eden hastalıkların fazlalığı, semptomların atipik olması, (kadınlarda hiçbir şikayet olmadan kalp krizi gelişebilmekte), kadınların hastaneye ve hekime daha geç başvurması, geç ve yetersiz tedavi gibi kadınlara özgü faktörlere bağlı olabileceği belirtilmektedir** (Türk Kardiyoloji Derneği, 2010)

KDH'lar kadınlarda birinci sırada gelen ölüm nedeni olmasına rağmen hem kadınların hem de hekimlerin kadınlardaki KDH sıklığı ve prognozu ile ilgili farkındalığı yetersizdir (Özvarış, HASUDER, 2012: 343-348).

Kalp Damar Hastalıkları Morbiditesi

Türkiye Kronik Hastalıklar ve Risk Faktörleri Sıklığı Çalışmasına göre KDH ve SVH sıklığı erkeklerde %11,8; kadınlarda %13,5'dir. Her iki cinsiyette 45-54 yaş grubundan başlayarak yaşla KDH sıklığında belirgin artış vardır. Çalışmada 15 yaş üstü grupta serebrovasküler hastalık sıklığı erkeklerde %1,8 kadınlarda ise %2,2 olarak saptanmıştır. **Tüm yaş gruplarında kadınlardaki SVH sıklığı erkeklere göre daha yüksektir** (Sağlık Bakanlığı, 2011).

Ancak Türkiye'de yapılan çeşitli araştırmalar değerlendirildiğinde 30 yaş üstü KDH sıklığı erkeklerde %7.5-17.4, kadınlarda %1.7-8.3 arasında değişmektedir. Genellikle tüm yaşlarda KDH sıklığı erkeklerde kadınlara göre daha yüksektir ve her iki cinsiyette de yaşla birlikte artmaktadır (Akduman, Sözmen, Doğanay ve Ünal, (Edit), HASUDER, 2012: 236-246).

Kadınlarda menopoz öncesi düşük olan KDH riski yaşlanmayla birlikte, özellikle postmenopozal dönemde endojen östrojenin koruyucu etkisinin ortadan kalkmasıyla hızla artmaktadır (Özvarış, HASUDER, 2012: 343-348).

Kalp Damar Hastalıkları Risk Faktörleri

KDH için bilinen değiştirilebilir, güçlü, bağımsız, doz-yanıt ilişkisi olan, biyolojik olarak tutarlılığı olan ve pek çok deneysel, epidemiyolojik gözlemsel araştırmalarla kanıtlanmış olan altı risk etmeni tanımlanmıştır. Bu risk etmenleri; sigara kullanımı, sağlıksız beslenme, serum toplam kolesterol düzeyi, kan basıncı düzeyi, aşırı kiloluluk (BKİ ≥ 25 kg/m²) / şişmanlık (BKİ ≥ 30 kg/m²) ve yüksek kan şekeri.

Kadınlarda KDH'da koroner arter hastalığından ziyade daha çok iskemik kalp hastalığı görülmektedir. İskemik kalp hastalığı açısından risk faktörleri arasında

kadınlarda sigara, obezite, hipertansiyon, hiperlipidemi ve diabetes mellitus gelmektedir. Bunların bilinmesi önlemeye ilişkin politika geliştirmede önemlidir (Özvarış, HASUDER, 2012: 343-348).

Yüksek Kolesterol ve Hipertansiyon

Son yıllarda Türkiye’de yüksek kolesterol ile ilgili araştırma sonuçları;

- Türkiye’de 1990’da yapılan TEKHARF çalışmasında kadınlarda yüksek kolesterol sıklığı %36.9iken, erkeklerde %33.5 bulunmuştur.
- Trabzon’da 2003 yılında yapılan Trabzon Lipid Çalışması’nda yüksek kolesterol sıklığı kadınlarda %50.5, erkeklerde %47.2 olarak,
- 2008 yılında İzmir, Balçova’da yapılan BAK çalışmasında ise kadınlarda %59.8 erkeklerde ise %56.0 olarak saptanmıştır (Doğanay, Sözmen, Kalaça ve Ünal, (Edit), HASUDER, 2012: 247-258).

Yapılan araştırmalar sonucunda yüksek kolesterolün daha çok kadınlarda görüldüğü belirlenmiştir.

Son yıllarda Türkiye’de Hipertansiyon konusunda yapılan araştırma sonuçları;

- 2007 yılında yapılan HinT çalışmasında hipertansiyon kadınlarda %59,0, erkeklerde %49,0 olarak bulunmuştur.
- Diyabet, Hipertansiyon, Obezite ve Endokrinolojik Hastalıklar Prevalans Çalışması (TURDEP 2) 2010 yılında yapılan en son ulusal çalışmadır. Bu çalışmada hipertansiyon sıklığı kadınlarda %32.3, erkeklerde %30.9 bulunmuştur.
- Türkiye Kronik Hastalıklar ve Risk Faktörleri Sıklığı Çalışmasına göre hipertansiyon sıklığı erkeklerde %21, kadınlarda %26’dır.
- TÜİK 2010 nüfus verilerine göre standardize edilmiş hipertansiyon sıklığı erkeklerde %19, kadınlarda %25’dir (Pekel, Arık, Sözmen, Altun ve Ünal, (Edit), HASUDER, 2012: 259-268).

Hipertansiyon sıklığı 45-54 yaş grubundan başlayarak, her yaş grubunda geçerli olmak üzere, kadınlarda daha yüksektir. Kadınlarda özellikle postmenopozal dönemde endojen östrojenin koruyucu etkisinin ortadan kalkmasıyla birlikte hipertansiyonun daha sık görülmesinin en önemli nedenlerinden birinin de gelişen obezite olduğu düşünülmektedir (Pekel, Arık, Sözmen, Altun ve Ünal, (Edit), HASUDER, 2012: 259-268).

Obezite

Beslenme tarzındaki değişiklikler ve fiziksel hareket azlığı gibi bir takım olumsuz şartlar bir araya geldiğinde obezite (şişmanlık) sıklığının giderek arttığını ve obezitenin özellikle çocuklarımız ve kadınlarımızı etkisi altına almaya başladığını göstermektedir. Türkiye de son yıllarda yapılan araştırmalarda obezite oranının arttığı görülmektedir. Türk Kardiyoloji Derneği (TKD) tarafından yapılan ve 3687 kişiyi kapsayan TEKHARF çalışmasında $BKİ \geq 30 \text{ kg/m}^2$ obezite olarak tanımlanmış ve 30 yaşını aşkın **Türk erkeklerinin dörtte birinde (%25.2), kadınların da yarıya yakınında (%44.2) obezite tespit edilmiştir.**

Kronik Hastalıklar ve Risk Faktörleri Araştırması (2011) ön sonuçlarına göre, Türkiye genelinde obezite ve kilolu olma/hafif şişmanlık ($BKİ: 25.0-29.9 \text{ kg/m}^2$) görülme sıklığı sırasıyla, erkeklerde %15.3 ve %37.4, kadınlarda ise %29.25 ve %28.77 olarak saptanmıştır.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) sonuçlarına göre de, 15-49 yaş grubu kadınlarda fazla kiloluluk sıklığı 1998, 2003 ve 2008 yılında sırasıyla %33.4; %34.2 ve %34.4; obezite ise %18.8; %22.7 ve %23.9 olarak saptanmıştır. **Kadınlarda obezite sıklığında son 10 yılda %5.1 artış olmuştur.** Sağlık Bakanlığının Hacettepe Üniversitesi ile işbirliği içinde 2010 yılında yapmış olduğu Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırmasına (TBSA) göre; Türkiye genelinde 19 yaş ve üzeri 7466 bireyde obezite ve kilolu olma/hafif şişmanlık görülme sıklığı sırasıyla, erkeklerde %20.5 ve %39.1; kadınlarda ise %41.0 ve %29.7 olarak saptanmıştır. Morbid obezite görülme sıklığı ise erkeklerde %0,7; kadınlarda %:5,3'dir.

Düzenli fiziksel aktivite obezite ile gelişen sağlık risklerinin ve bu risklere bağlı ölüm hızının azaltılmasında önemli bir role sahiptir. TBSA 2010 sonuçlarına göre ise 12 yaş ve üzeri erkeklerin %76,5'i; kadınların ise %67,6'sı hareketsiz yaşamaktadır. Kronik Hastalıklar ve Risk Faktörleri Araştırması (2011) ön sonuçlarına göre 15 yaş ve üzeri erkeklerin %54,5; kadınların %69.1'i hareketsiz yaşamaktadır. Erkek, kadına kıyasla daha fazla evin dışında sosyal faaliyetlerde bulunduğundan kaynaklanıyor olabilir.

Diyabet

Obezitenin artması ve fiziksel aktivitenin azlığı diyabeti de artırmaktadır. Toplumda yapılan sıklık çalışmaları 1991 yılında TEKHARF çalışması ile başlamış ve yıllar içinde sayıca ve nitelik olarak artış göstermiştir. Sıklıklar erkeklerde %4,7-16,0, kadınlarda %2,8-17,2 arasında değişmektedir (Altun, Sözman, Kalaça ve Ünal, (Edit), HASUDER, 2012: 269-281). Kronik Hastalıklar ve Risk Faktörleri Araştırması (2011) ön sonuçlarına göre diyabet sıklığı erkeklerde %9,3 iken kadınlarda %10.5'dir (Sağlık Bakanlığı, 2011). **Yapılan çeşitli**

araştırmaların sonucunda kadınlarda diyabet sıklığının erkeklere kıyasla daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Endokrin, Beslenme ve Metabolizma Hastalıklarından kaynaklı ölüm nedenlerinin %85,9'u diyabet nedeniyledir. Bu kapsamda özellikle kadınlarda Endokrin, Beslenme ve Metabolizma Hastalıklarından ölümlerde büyük bir yüzdeye sahip olan Diyabete karşı, beslenme ve obeziteye yönelik koruyucu önlemlerin alınmasını getirmektedir (TÜİK, 2009).

KOAH ve Astım

Türkiye Kronik Hastalıklar ve Risk Faktörleri Sıklığı Çalışmasına göre doktor tarafından tanı konmuş yaşa ve cinsiyete standardize KOAH sıklığı erkeklerde %3,8, kadınlarda %4,1'dir. Türkiye Kronik Hastalıklar ve Risk Faktörleri Sıklığı Çalışmasına göre doktor tarafından tanı konmuş yaşa ve cinsiyete standardize ASTİM sıklığı erkeklerde %2,8; kadınlarda %6,2'dir (Sağlık Bakanlığı, 2011).

Tüberküloz

Türkiye genelinde 2011 yılında toplam 15.679 tüberküloz (TB) hastası tespit edilmiştir. Hastaların 9.182'si (%59) erkek, 6.497'si (%41) kadındır. Erkek ve kadınlardaki olgu hızlarını karşılaştırdığımızda Türkiye genelinde tüberküloz olgu hızının erkeklerde kadınlardan yüksek olduğu görölmektedir. Türkiye'de 2011 yılında toplam tüberküloz olgu hızı yüz binde 21'dir. Bölgelere göre olgu hızına baktığımızda en yüksek olgu hızının yüz binde 32,3 ile Marmara Bölgesinde olduğu, ikinci sırada yüz binde 23,2 ile Karadeniz Bölgesinin geldiği görölmektedir. En düşük olgu hızı ise yüz binde 13,7 ile Akdeniz Bölgesindedir.

2011 yılında toplam olgu hızı erkeklerde yüz binde 24,5, kadınlarda ise yüz binde 17,5'tir. Erkeklerde ve kadınlarda en yüksek olgu hızı Marmara Bölgesindedir (Erkeklerde yüz binde 38, kadınlarda yüz binde 26,5). Erkeklerde en düşük olgu hızı yüz binde 15,2 ile Doğu Anadolu Bölgesinde, kadınlarda ise yüz binde 11,2 ile Akdeniz Bölgesindedir. **Koruyucu sağlığa ilişkin önlemler bölgesel farklılıklara yönelik alınmalıdır** (Sağlık Bakanlığı verileri, 2012).

Kanser Mortalitesi

Türkiye'de TÜİK'in topladığı ölüm kayıt sisteminin kapsayıcılığı ve niteliği kısıtlı olduğundan tam ve doğru veri elde edilememekte ve kanser mortalitesine ilişkin gerçeği yansıtan hızlar hesaplanamamaktadır. **Kadınlardaki kanser ölümlerinin en sık görölen ilk iki nedeni akciğer/larinks kanserleriyle meme kanseridir. Meme kanseri mortalitesi**

yüzbinde 39, akciğer kanseri mortalitesi yüzbinde 8 olmasına karşın, mortalitede akciğer kanseri, meme kanserinin biraz üzerinde yer almaktadır. Erkeklerde kansere bağlı ölümlerin en büyük kısmını (%42) akciğer ve larinks kanserleri oluşturmaktadır (Ergör, HASUDER, 2012: 286-296).

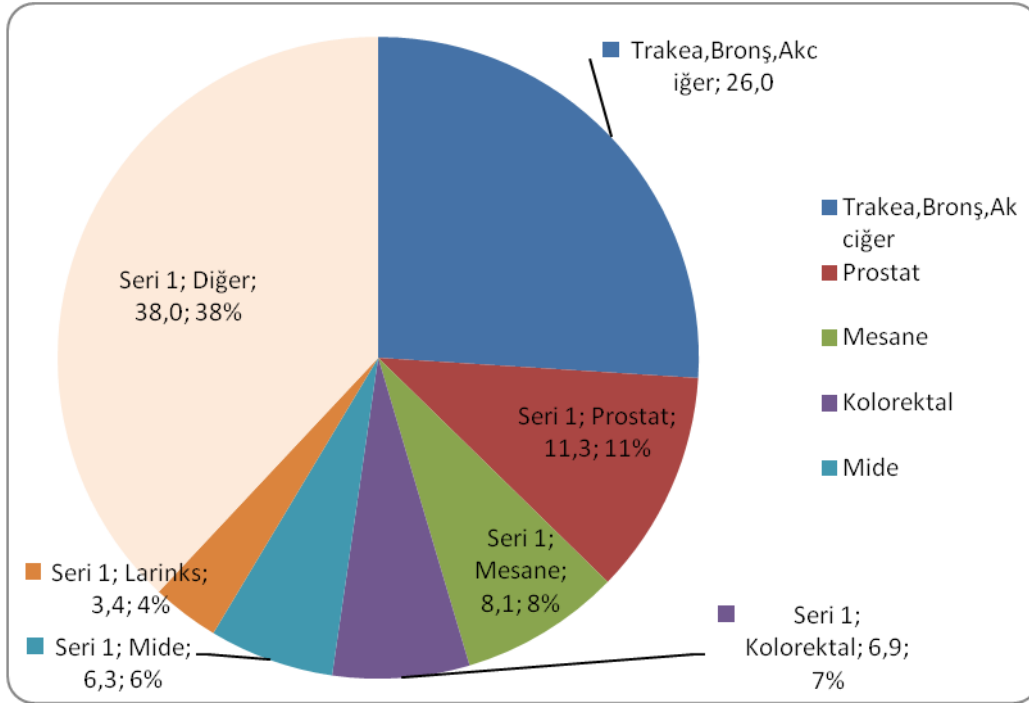
Kanser Morbiditesi

Ulusal Hastalık Yüğü ve Maliyet Etkililik Çalışması sonuçlarına göre, kardiyovasküler hastalıklardan sonra kanser ülkemizde en çok öldüren ikinci nedendir (Ulusal Hastalık Yüğü Raporu, SB, Başkent Üniversitesi, 2004).

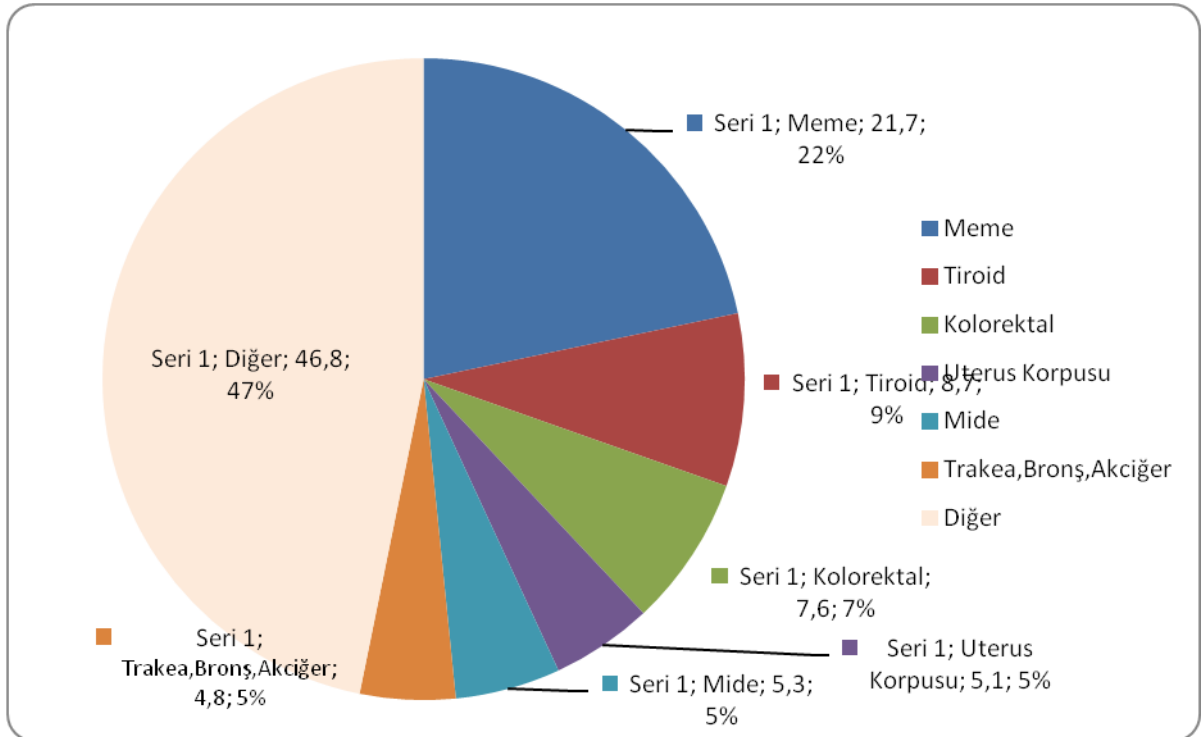
Ülkemizde erkeklerde en sık görülen kanser türü akciğer kanseri olup, tüm kanserlerin%26'sını oluşturmaktadır. Akciğer kanserinden sonra ikinci sırada prostat kanseri (% 10) bulunmakta, bunu mesane (% 8.5), kolorektal (% 6.9) ve mide kanserleri (%6.8) izlemektedir (Bkz. EK 2, Tablo 15). Kadınlarda ise meme kanseri ilk sırada yer alır iken (%23.3), kolorektal (%8.1), troid (%6.2),mide (%5.9) ve akciğer (%5.2) kanserleri yaygın görülen diğer kanser türleridir (Bkz. EK 2, Tablo 16). (Ergör, HASUDER, 2012: 286-296).

Tütün kullanımının çok daha yaygın olduğu erkeklerde tütün ilişkili önlenebilir kanserlerden olan akciğer kanseri (%26) kadınlardakinden yaklaşık 10 misli fazladır (Şekil 17). Bir diğer önemli farklılık da hormon bağımlı bir kanser olan meme kanserindedir. Kadınlarda en sık görülen kanser olan meme kanseri erkeklerde olduğundan yaklaşık 50 misli fazla görülmektedir. Benzer şekilde hormon bağımlı olan prostat kanseri de erkeklerde 2. en sık görülen kanser olarak dikkat çekmektedir (Bkz EK 2, Tablo 14 ve 15, Şekil16, EK Şekil 16, 17, 18, 19, 20).

Şekil 16: Erkeklerde en sık görülen kanserler, Türkiye, 2007

Şekil 17: Kadınlarda en sık görülen kanserler, Türkiye, 2007

Kaynak: Sağlık Bakanlığı Kanser İstatistikleri, 2007

Kanser Taramaları

Meme kanseri ülkemizde kadınlarda en sık görülen kanser türüdür. Erken evrede tespit edilmesi mümkün olan bu kanser ile mücadelede kadınların bilgilendirip, bilinçlendirilmesi önemlidir. Bu amaçla 2004 yılından beri Ekim aylarında **Meme Kanseri Bilinçlendirme Etkinlikleri** yurt genelinde düzenlenmektedir. Bu etkinlikler, Kanser Birimi veya Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar, Programlar ve Kanser Birimi sorumluluğunda, Aile Sağlığı Merkezleri ve Toplum Sağlığı Merkezleri başta olmak üzere KETEM ve AÇS/AP'ların etkin katılımı ile yürütülmektedir. Gerçekleştirilen faaliyetlerde, sağlık personeli ve halka yönelik eğitim programları, panel, konferans ve yarışmalar düzenlenerek, halkın ve sağlık personelinin “Meme kanseri nedenleri, belirtileri, tarama, korunma ve erken tanı” konularında bilgilendirilmesi, farkındalıklarının artırılması amaçlanmaktadır. Taramalar sonucunda 2011 yılında;

Tespit edilen meme kanseri: 327

Tespit edilen serviks kanseri: 20

KETEM Dışı çekilen mamografi sayısı **1.520.708**

KETEM Dışı bakılan pap –smear sayısı: **2.282.631 tespit edilmiştir** (Sağlık Bakanlığı Verileri, 2011).

3.9. Tütün Kullanımı

TNSA 1993, 2003 ve 2008 verilerine göre 15-49yaş kadınlarda ara sıra veya düzenli sigara içme sıklığı %18,0; %28,0; ve %22 olarak saptanmıştır (TNSA, 2008). 2008 yılında yapılan Küresel Yetişkin Tütün Araştırması'na (KYTA) göre **Türkiye’de sigara içme sıklığı (her gün ve ara sıra kullanan) erkeklerde %41.4 kadınlarda %13.1’dir** (Sağlık Bakanlığı, TÜİK, 2008). Türkiye’de yapılan Küresel Gençlik Tütün Araştırması (KGTA) 2003 ve 2009 sonuçlarına göre **13-15 yaş erkek öğrencilerde sigara içme sıklığı %9.4’ten %10.2’ye, kız öğrenciler arasında ise %3.5’ten %5.3’e yükseldiği belirlenmiştir**. Aynı araştırmaya göre 10 yaşından önce sigarayı deneyen kızlar %31,7’dir. **2003 yılında gerçekleştirilen I. Küresel Gençlik Tütün Araştırmasında 13-15 yaş grubu kız öğrencilerde bu %23,7 olup, özellikle kız öğrencilerde, ilköğretim 3 veya 4. sınıftan önce sigarayı deneyenlerin arttığı tespit edilmiştir** (Global Youth Tobacco Survey, 2012: 87-91)

Türkiye’de kadınlarda erkeklere göre daha düşük olan tütün kullanımı %12 olan dünya ortalamasının üstündedir (WHO, 2003). 2012 Küresel Yetişkin Tütün Araştırmasının ön sonuçları 2008 Küresel Yetişkin Tütün Araştırma sonuçları ile karşılaştırıldığında, Türkiye’de kadınlarda tütün kullanım oranı %15,2’den %13,1’e

düşmüştür. (TÜİK, 2012). Bu azalan eğilimde uygulanan 4207 sayılı yasa ve uygulanmakta olan tütün kontrol programı ve eylem planının önemli etkileri görülmektedir.

Ancak kadınlarda tütün alışkanlığına ilişkin bu değerler ortalamaları yansıtmaktadır. Tütün alışkanlığı kırsal / kentsel ve kadının eğitim durumuna göre farklılıklar göstermektedir. Sigara kullanım hızları kentlerde yaşayan eğitilmiş kadınlarda ortalamadan oldukça üstündür. Örneğin, 2011 yılı sağlık çalışanları araştırmasında kadın pratisyen hekimlerin sigara içme hızı %24,7 olarak belirlenmiştir (Sağlık Bakanlığı sağlık çalışanlarının sigara içme durumları ve etkileyen faktörler araştırması 2011). Ancak unutulmaması gereken bir gerçek, tütün kontrol programlarında başarılı olup genel olarak erkeklerdeki prevalansı düşüren ülkelerde tütün endüstrisi kadınları ve gençleri hedef almaktadır. Mücadele programlarında bu husus da dikkate alınmalıdır.

3.10. Yaşlılık ve Sağlıklı Yaşlanma

21. Yüzyılda ön plana çıkan en önemli demografik olgulardan birisi nüfusumuzun yaşlanmasıdır. Yapılan araştırmalar, ülkemizin yeni bir demografik yapıya geçmekte olduğunu göstermektedir. 2005 yılında %5,7 olan ülkemizdeki 65 yaş üzeri nüfus 2010 yılında %7,2 ve 2011 yılında ise %7,3 olmuştur. 2050 yılında ise %17,6'ya ulaşacağı tahmin edilmektedir. TNSA 2008 sonuçlarına göre Türkiye'de yaşlı nüfusun %45,3'ünü kadınlar, %54,7'sini erkekler oluşturmaktadır. **Kadınlarda yaşlılık dönemine dek taşıdıkları toplumsal cinsiyet rolleri ve yaşadıkları ayrımcı uygulamalara yaşlılık döneminde bir de yaşlılığa bağlı "ageism" ayrımcılığın eklenmesi ile çifte ayrımcılık yaşadıkları kabul edilmektedir.**

İleri yaş dönemindeki kadınların sağlık sorunları "yaşlılık sorunları" kapsamında ve daha çok cinsiyetler arasındaki biyolojik farklılıklara odaklanılarak ele alınmıştır. Oysa, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, ileri yaş dönemindeki kadınların sağlık, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlere erişimlerini ve yararlanmalarını etkilemekte, kadınlar aleyhine eşitsiz bir duruma neden olmaktadır. Sosyoekonomik, politik ve kültürel etmenler, yaşlılığa geçiş sürecinde ve yaşlılık süresince yaşananları daha da zorlaştırmaktadır. Yoksulluk, sağlık güvencesinin olmayışı, temel sağlık hizmetlerine ve sosyal hizmetlere ulaşamama, nitelikli hizmetlerden yararlanamama, yaşlanan kadınların aktif çalışma hayatından uzak tutulmaları dolayısıyla var olan sosyal statülerini koruyamamaları, giderek yalnızlaşmaya itilmeleri gibi nedenlerle yaşlanan kadınlar sosyal yaşamdan uzak kalmakta ve yaşam kaliteleri kötüleşmektedir (Özvarış, HASUDER 2012: 343-348)

Yaşlı nüfusun ölüm nedenleri incelendiğinde de kadın ve erkekler arasında ülkemizde farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye'nin ulusal düzeyde, erkeklerde ve kadınlarda kanserlere

bağlı 2020 ve 2030 yılında beklenen ölüm sayıları incelendiğinde, kanserlere bağlı meydana gelmesi beklenen ölüm sayısı erkekler için 2020 yılında 61.076 ve 2030 yılında 89.117 olarak tahmin edilmektedir. Kadınlarda ise kanserlere bağlı beklenen ölüm sayısı 2020 yılı için 31.099 ve 2030 yılı için 39.094 olarak tahmin edilmektedir. Türkiye’de ulusal düzeyde ölüm nedenleri arasında ilk sırayı 205,457 ölümle kardiyovasküler hastalıklar (tüm ölüm nedenlerinin %47,73’ü) almaktadır. KDH bağlı ölümler erkeklerde 102,386 (%43.89), kadınlarda 103,071’dir (%52.27). Erkeklerde KDH’ya bağlı ölümlerin 2020 yılında 175.663’e, 2030 yılında ise 235.567’ye ulaşacağı beklenmektedir. 30 yıllık sürede erkeklerde KDH’ya bağlı nedenlerle oluşacak ölüm sayılarının 2,3 kat artış göstereceği hesaplanmaktadır. Türkiye’de kadınlarda kalp-damar hastalıklarına bağlı olarak meydana gelen ölüm sayısının 2020 yılında 144.297 ve 2030 yılında 180.530’a çıkacağı hesaplanmaktadır. 30 yıllık sürede kadınlarda kalp-damar hastalıklarına bağlı ölümlerin 1.8 kat artış göstereceği tahmin edilmektedir (Akın, HASUDER, 2012: 488-491).

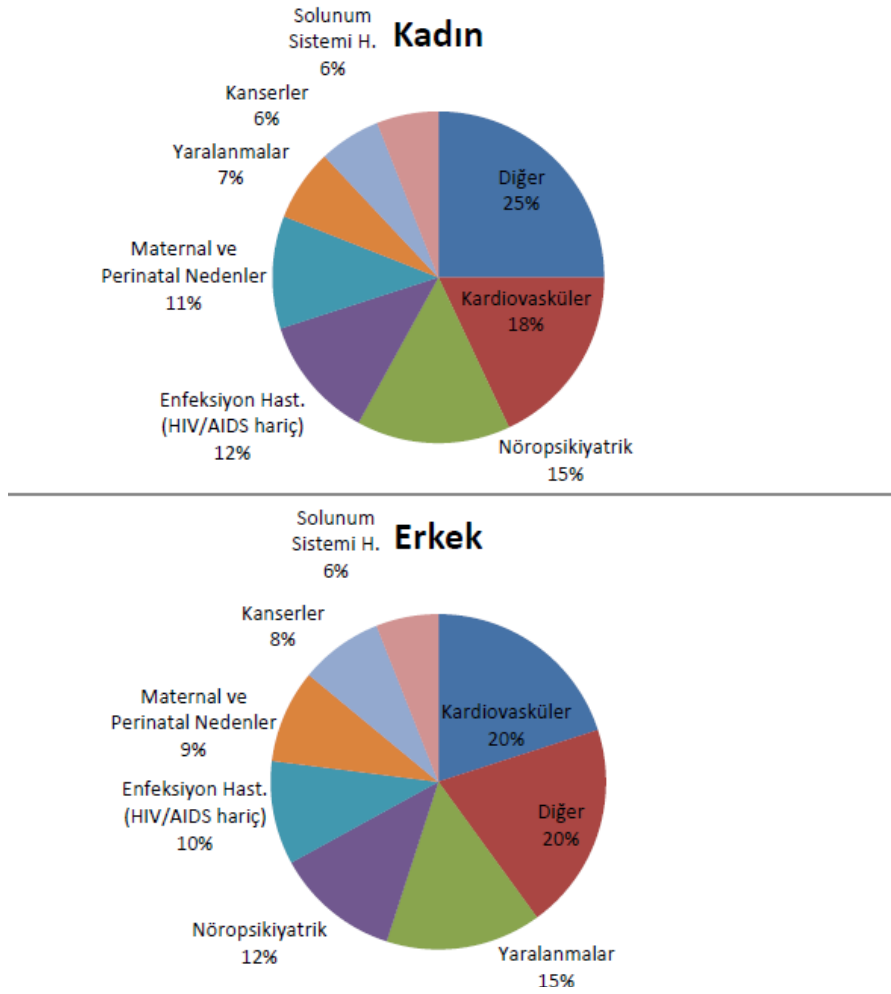
Türkiye Kronik Hastalıklar ve Risk Faktörleri Sıklığı Çalışmasına göre hipertansiyon sıklığı, yaşla birlikte artış göstermektedir. Ülkemizde yaşam süresinin artmasına paralel olarak giderek artan geriyatrik yaş grubunda hipertansiyon sıklığı erkeklerde %59; kadınlarda %76’dır (Sağlık Bakanlığı, 2011). 65 yaş üstü kadınlarda hipertansiyon önemli halk sağlığı sorunudur.

3.11. Ruh Sağlığı

Günümüzde ruhsal/zihinsel sorun, belirti ve bozukluk yaygınlıkları, ilgili tıbbi ve toplumsal özellikleriyle ciddi bir toplum sağlığı sorunudur. Kadın; yaşam döngüsü çerçevesinde anne rahminden başlayarak, çocukluk, ergenlik, erişkinlik, yaşlılık gibi farklı dönemlerden geçmekte ve bu dönemlerden her birinde bir takım fiziksel, ruhsal ve sosyal farklılıklar yaşamaktadır. Yaşanılan bu farklılıklar, bir yandan kadınların üretkenliklerini ve yaşam kalitelerini olumsuz yönde etkilerken, diğer yandan da onları psikiyatrik hastalıklara daha yatkın hale getirmektedir. Bu yüzden kadınlarda psikolojik sorunlar daha yaygındır ve daha uzun sürmektedir (Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 2011: 67-99).

Türkiye’de ulusal düzeyde Hastalık yüküne neden olan ilk 10 hastalığın 15-59 yaş grubunda dağılımlarına bakıldığında kadınlarda birinci sırada %9,8 ile unipolar depresif hastalıklar yer almaktadır. Unipolar depresif hastalıklar bu yaş grubunda hastalık yükü içerisinde toplamda %7,0 ile ikinci sırada, erkeklerde %4,5 ile dördüncü sırada saptanmıştır. Nöropsikiyatrik hastalıklar erkeklerde hastalık yükünün %12’sini, kadınlarda %15’ini oluşturmaktadır (Şekil 21) (Akvardar, HASUDER, 2012: 298-306).

Şekil 21 Türkiye’de kadın ve erkeklerde hastalık yüküne en sık neden olan hastalıklar (UHYME Çalışması, 2000).

Kaynak: T.C. SB Refik Saydam Hıfzısıhha Merkezi Başkanlığı Hıfzısıhha Mektebi Müdürlüğü, Başkent Üniversitesi, Ulusal Hastalık Yüğü Ve Maliyet-Etkililik Projesi, Hastalık Yüğü Final Rapor, 2004: Ankara.

İntihar

İntihar dünya genelinde ciddi bir sorun olarak görülmekte ve bu sorunun kontrol altına alınması için birçok farklı kurum tarafından çalışmalar yürütülmektedir. Bu amaçla toplanan verilerin ve yapılan araştırmaların önemi çok büyüktür. Türkiye’de 2011 yılında ölümlerle sonuçlanan 2.677 intihar vakası meydana gelmiş olup, 1.876 erkek, 801 kadın intihar etmiştir. Yaş grubuna göre intihar istatistikleri incelendiğinde, 2011 yılında intihar eden kadınlar en çok 15-24 yaş grubunda (%33,58) görülmektedir. Erkeklerde ise, 25-34 yaş grubundadır (%20,63) (Bkz Ek 2, Tablo 17). İntiharlar cinsiyete göre değerlendirildiğinde yine kadınlar arasında intihar daha fazla görülmektedir. Özellikle adolesan/gençlik döneminde intihar

yüzesinin kadınlar arasında yüksek olması cinsiyetinden dolayı toplumda kadına yüklenen ağır sorumlulukların etkisi olabileceği göz ardı edilmemelidir.

Nedene göre intiharlar incelendiğinde ise, kadınlarda görülen intihar vakalarının %21,10'unun hastalık, %11,99'unun aile geçimsizliği, %2,37'sinin geçim zorluğu kaynaklı olduğu, erkeklere ise intiharların %10,45'i geçim zorluğundan kaynaklıdır (Bkz Ek 2, Tablo18) (Akvardar, HASUDER, 2012: 298-306). Kadınlarda hastalık nedeniyle intiharın yüksek olmasının nedeninin sosyo-ekonomik bağımlılıklarından dolayı hastalık durumlarında sağlık hizmetlerinden yeterli düzeyde yararlanamamaları, eşleri ile geçinemedikleri durumlarda dahi geleneksel baskıların da etkisiyle aile birliğini sürdürmek zorunda bırakılmalarının etkisi olabileceği dikkate alınmalıdır. Erkeklerin aile reisi olarak ailenin maddi gereksinimlerini karşılamak sorumluluğunu üstlenmeleri beklentisinin etkisiyle işsizlik durumunda ya da ailenin geçimini sağlayamadığı durumlarda psikolojik baskı altında kalması sonucu intiharın daha fazla görüldüğü düşünülebilir.

3.12. Kadına Yönelik Şiddet ve Sağlık

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre kadının yaşam boyunca şiddet görme olasılığı %16'dan %50'ye kadar değişmektedir. Ülkemizde ise Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması sonuçlarına göre her 10 kadından 4'u fiziksel şiddete maruz kalmıştır. Bölgeler açısından bakıldığında Marmara Bölgesi'nde yaşayan kadınlar arasında şiddet (fiziksel+cinsel) görülme oranı %25 civarında iken, Doğu Anadolu'da %50'nin üzerine çıkmaktadır. Türkiye genelinde evlenmiş kadınların %15'i cinsel şiddete hayatlarının herhangi bir döneminde maruz kalmıştır. Kadınların eğitim düzeyi arttıkça gördükleri şiddet oranı azalmaktadır. Refah düzeyi düşük olan kadınların yaşamları boyunca şiddet görme olasılığı %50 iken, yüksek sosyoekonomik düzeydeki kadınlarda bu oran %29'a düşmektedir. Türkiye'de kadınların %44'u duygusal istismarı yaşamının herhangi bir döneminde yaşamıştır. Kadınların %23'u eşi ve birlikte olduğu kişinin, kendinin çalışmasına engel olduğunu ya da işten ayrılmasına neden olduğunu belirtmiştir (Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 2011: 67-99).

2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile koordinatör kurum olarak belirlenen Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü bir eylem planı hazırlamıştır. Eylem planı kapsamında Sağlık Bakanlığında Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadelede Sağlık Personelinin Rolü ve Uygulanacak Prosedürler Eğitimi Protokolü 3 Ocak 2008 tarihinde imzalanmıştır. Kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele projesi kapsamında, şiddete maruz kalan ve risk altındaki kadınlara sunulan hizmetlerin güçlendirilmesi için yaklaşık 60 bin sağlık personeline hizmet içi eğitimler verilmiştir.

20 Mart 2012 tarih ve 28239 sayılı Resmi Gazete’de 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” yayımlanmıştır. Kanun ile şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasların düzenlenmesi amaçlanmıştır.

“Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan TBMM Araştırma Komisyonu Raporu”nda yer alan ve Emniyet Genel Müdürlüğünce yapılmış olan çalışmaya göre; 2000-2005 yılları arasında ülke genelinde meydana gelen töre ve namus cinayetlerinin nedenleri şu şekildedir:

- %29 namus, %29 aile içi uyuşmazlık, %15 yasak ilişki, %10 kan davası, %9 cinsel taciz, %3 kız alıp verme, %3 tecavüz ve %2 diğer nedenler.
- Töre ve namus cinayetlerinin bölgelere dağılımında, toplam 1091 olayın %19’u Marmara Bölgesinde (212 cinayet) ve yine %19’u Ege Bölgesinde (209 cinayet) iken %18 oranla İç Anadolu Bölgesi üçüncü sırada gelmektedir.

Ayrıca, 0-6 Yaş Çocuğun Psikososyal Gelişimini Destekleme Programı kapsamında 2008 yılından 2012 Temmuz ayına kadar 847818 gebe izlemi yapılmıştır. Gebe ve annede tespit edilen risk faktörleri içinde 446 kadına yönelik şiddet vakası tespit edilmiştir.

Kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan ve kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile şiddet içeren her türlü tutum ve davranış olarak tanımlanabilen “Kadına Yönelik Şiddet” bir insan hakkı ihlali, aynı zamanda bir halk sağlığı problemidir. Kadına yönelik şiddet; kadının başta özel alan olmak üzere, ekonomik ve toplumsal yaşama daha aktif ve üretken katılımının önüne geçmekte, karar alma mekanizmalarına katılımını kısıtlamaktadır. Şiddet olaylarına işyerinde, sokakta, okulda, genel anlamda sosyal hayatın her aşamasında rastlanmaktadır. Ancak aile, kadının şiddete en çok maruz kaldığı özel alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Çok boyutlu bir sorun alanı olan kadına yönelik **aile içi şiddeti doğuran etkenler** toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde çoklu ve karmaşık bir yapı sergilemektedir.

Şiddete boyun eğişin toplum tarafından desteklenmesi ve kadına yönelik şiddete bir hoşgörü ortamı hazırlanması gibi kültürel faktörler, evlilik içinde çatışma yaşama, ilişkideki sorunları çözememe gibi ilişki faktörleri; kadının ekonomik bağımsızlığının olmaması, istihdam olanaklarına erişimde sınırlılıklar gibi ekonomik faktörler ile karar alma mekanizmalarında ve yasal düzeyde kadın-erkek eşitliğinin sağlanamamış olması şiddetin ortaya çıkmasını etkileyen temel faktörlerdir.

İşsizlik, yoksulluk, kültürel değişimler, alkol gibi etkenler ise yaygın inanışın tersine; tek başlarına şiddeti doğuran birer neden değil, var olan bir eğilimin dışa çıkmasını kolaylaştıran etkenlerdir. Bunları şiddet riskini artırıcı faktörler olarak adlandırmak mümkündür. **Şiddetin sonuçları ise**, nedenlerine paralel şekilde çok boyutluluk göstermektedir. Kadının fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne ağır zarar vermesi sağlık açısından şiddetin başta gelen sonuçlarıdır. Ayrıca kadının üretkenliğini, çalışma kapasitesini olumsuz etkilemekte; iş gücü piyasasına katılımın düşmesi, iş verimliliğinin azalması, kazanç kaybı gibi riskleri beraberinde getirmektedir. Yaşam kalitesinin düşmesi, demokratik süreçlere katılımın azalması, şiddet ve saldırganlık içeren eylemlerin kuşaktan kuşağa aktırılması riski şiddetin sosyal sonuçları arasında yer almaktadır.

Şiddet mağdurlarına hizmet sunan mekanizmaların başında gelen sağlık kuruluşlarında çalışan personelin toplumsal cinsiyet bakış açısında sahip olması ve kadına yönelik şiddet mağdurlarına yaklaşım tarzı vb. konularda bilgi sahibi olması sadece sağlık hizmetlerine erişimi artırmayacak aynı zamanda kadına yönelik şiddetle mücadelede de önemli katkı sağlayacaktır.

3.13. İş Kazası ve Meslek Hastalıkları

Kadınların işgücüne katılımı, kadınların insan haklarını kullanabilmelerinin bir göstergesi olduğu kadar, ekonomik bağımsızlıklarının sağlanması ile sağlıklarını da genellikle olumlu etkileyen bir faktördür. Kadınların işgücüne katılımı, sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir unsuru olarak kabul edilmesine ve kanunlardaki eşitlikçi yapıya rağmen, işgücüne katılım oranları düşük olup, yıllara göre azalma göstermektedir. Kadınların işgücüne katılma oranı 1990'da %34,1 civarındayken, 2002 yılında %26,9, 2004 yılında %25,4, 2011 yılı için %28,8'dir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2012). Ancak; 2012 Haziran ayı itibarıyla kadınların iş gücüne katılım oranı %30,6 olarak tespit edilmiştir. TÜİK'e göre; 2010 yılında 22 milyon 594 bin kişi (yaklaşık %29'u kadın çalışandır) çeşitli sektörlerde istihdam edilmiştir. Bununla birlikte; Türkiye'de kayıt dışı çalışan kadınlardan %96,1'i tarımsal faaliyetlerde iken, tarım dışı faaliyetlerde bulunan kadınların sayısı ise %29,7'dir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2012)

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı gibi Türkiye'de çalışan kadınlarda meslek hastalığı, meslekle ilişkili hastalık ve iş kazalarını tespit etmedeki eksikliklere bağlı olarak oranları çok düşüktür. **Kayıt dışı çalışan kadın sayısı da göz önünde bulundurulduğunda söz konusu yetersizlik daha da belirgin hale gelmektedir.**

Özellikle çalışma yaşamında kadınların sosyal güvenlik kapsamında olmayan işlerde çalıştırılmaları, bu alanlarda çalışan kadınların iş kazaları ve meslek hastalıkları yönünden

koruyucu mekanizmalardan yoksun kalmalarına neden olmaktadır. Özellikle tarım işkolunda çalışan kadınlar, sosyal güvenliğin ayrılmaz bir parçası olan iş kazalarına ve meslek hastalıklarına açık bir yaşam sürdürmektedirler.

Uzmanlar, ülkemizde sigorta kapsamı dışında çalışan ve sayısı tam olarak tesbit edilemeyen faaliyet gruplarında çalışan kadınların doğrudan ve dolaylı mesleki risklerine dikkat çekmektedir; iş yerlerinde meydana gelen kazalar (zehirlenme,yaralanma..vs.), klinik belirti veren hastalıklar (Malta Humması, Hepatit B, HIV, gibi.) tedavi ve istatistiki anlamda tanımlanabilmektedir. Ancak; uzun vadede kadın sağlığını etkileyen (dolaylı etki) faktörler tam olarak tanımlanmamıştır. Oysaki; çeşitli sektörlerde çalışan kadınların endokrin bozucu kimyasallara maruziyeti sonucu gelişen infertilite (kısırlık) en önemli ve en yaygın sorunlardan biridir. Bunların yanısıra araştırmacılar çeşitli kimyasal ve metallere uzun süre maruziyet sonucu gelişebilen nörodejeneratif (Parkinson, Alzheimer) hastalıklar ve bazı kanser türlerine de dikkat çekmektedir (Mengeot M-A, Vogel L., 2011).

3.14 Sağlık Hizmetlerinin Sunumu

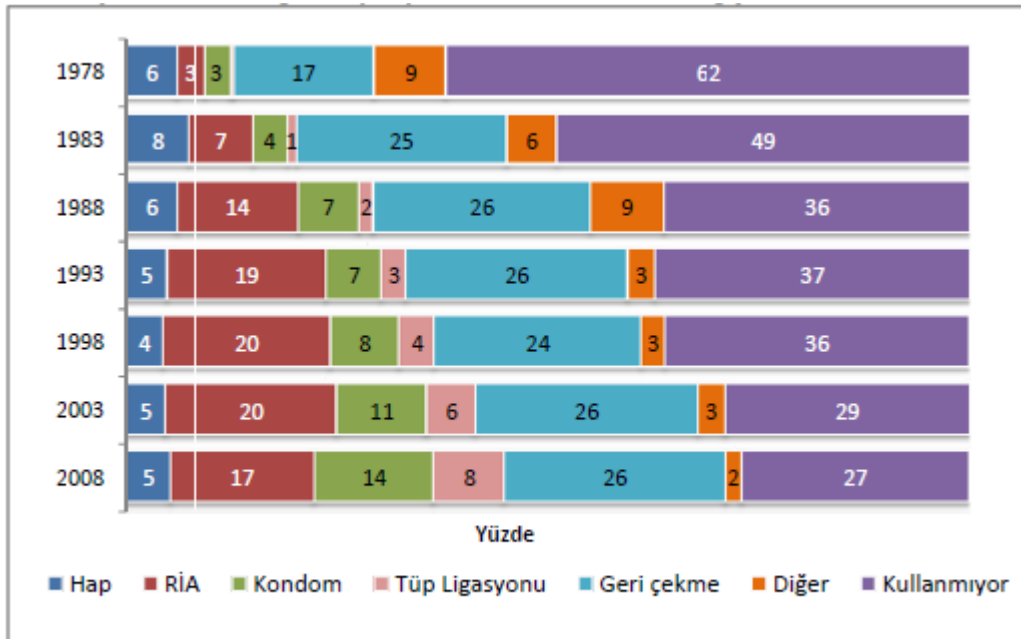
Cinsiyet duyarlı olmayan geleneksel sağlık politikaları kadınlar ve erkeklerin eşit veya benzer biçimde hastalıklara yakalandıklarını farz etmektedir. Sağlığın temel belirleyicisi olarak toplumsal cinsiyet, kadınların ve erkeklerin sağlık hizmetlerini kullanımını da farklı etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının en çarpıcı olumsuz etkisi kadınların sağlık hizmetlerinden yararlanmasında ortaya çıkmaktadır. Özellikle kadınlar sağlık hizmetlerine ulaşmada büyük sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Parayı genellikle erkekler kontrol etmektedirler. Bu sağlık hizmetine ulaşmada ve harcama yapmada kadınları engellemektedir. Parasal zorlukların yanında gelenek ve kültürel değerler de kadınların sağlık hizmetlerini kullanımını olumsuz etkilemektedir. Örneğin; kadının yalnız dışarı çıkmasının engellenmesi ve kadın sağlık çalışanların olmadığı durumlarda da erkeklerin tedavi yapması kadın ve ailesi tarafından kabul edilmediği durumlarda da kadın sağlık hizmetlerini kullanamamaktadır.

Kuşkusuz sağlık hizmetlerinin kullanımı azaldıkça kadın sağlığının morbidite ve mortalite yönünde ne ölçüde olumsuz etkileneceği de ortadadır. Özetle, kadın cinsiyetinin "toplumsal cinsiyet" bağlamında yaşadığı eşitsizlikler, ayrımcı uygulamalar onun yaşama hakkını bile kullanamaması ortamını hazırlamaktadır. Sağlık hizmeti verenlerin ve toplumun bizzat kendisinin, politika, strateji ve uygulamalara "toplumsal cinsiyet eşitliği" perspektifinden bakabilmesini gerektirmektedir. Çoğu kez bu bakış açısının gelişmemiş olması toplumsal olaylarda tanıyı ve korunma önlemlerini, çözümleri geciktirmektedir.

Türkiye’de 1961 yılında kabul edilen 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesine Dair Kanunla öngörülen sağlık sisteminde, birinci basamak sağlık kuruluşu temel olarak “Sağlık Ocağı” olup, topluma içinde bulunduğu örgütlenme modeli ile yaklaşık 50 yıl “Temel Sağlık Hizmeti-TSH” sunulmuştur. Özellikle anne ve çocuk sağlığı alanında önemli kazanımlar sağlayan bu uygulama, bölge/nüfus tabanlı bir uygulama şeklinde sürdürülmüştür.

Türkiye’de 1960 yılı öncesinde gebeliği önleyici yöntemlerin kullanımına ilişkin bilgilerin sınırlı olmasıyla birlikte 1965 yılına kadar pronatalist politikalar uygulanmakta idi. 1965 Nüfus Yasası’ndan sonra 1968 ve 1973 nüfus araştırmalarından elde edilen sonuçlara göre Türkiye’de kadınların sırasıyla %32 ve %38’inin gebeliği önleyici herhangi bir yöntem kullanmıştır. Daha sonraki dönemde gebeliği önleyici herhangi bir yöntem kullanan kadınların yüzdesi, 1983 sayılı Nüfus Planlaması Yasası’nın da etkisi ile önce %50-60 seviyesine yükselmiş; daha sonra da 2000’li yıllardan itibaren %70 seviyesinin de üzerine çıkmıştır (Şekil 22) (Türkiye’nin Demografik Dönüşümü, 1968-2008, HÜNEE, 2009).

Şekil 22: Gebeliği önleyici yöntem kullanımındaki değişimler, 1978-2008

Kaynak: Ergöçmen, Koç, Yiğit, Senlet ve Roman, 2001; HÜNEE 2009

1983 Nüfus Planlaması Yasası ile gebeliğin 10.haftasına kadar isteğe bağlı düşüğün yasallaşmasıyla birlikte, özellikle de gebeliği önleyici yöntemlerin yaygınlaşması ile ve daha kolay ulaşılabilir hale gelmesi ile düşük hızları da azalmaya başlamıştır. TNSA 2008

sonuçları, bir kadına düşen isteyerek düşük sayısının TNSA 1993 araştırmasında gözlenen seviyenin üçte biri seviyesine gerilediğini göstermektedir (Bkz. EK 2, Şekil 23) (Türkiye'nin Demografik Dönüşümü, 1968-2008, HÜNEE, 2009).

Türkiye'de anne ve çocuk sağlığı göstergelerinde önemli bir iyileşme olduğu görülmektedir. Bu iyileşmede, kadınların eğitim seviyesinin artması, kentleşme ve gelir artışı gibi sosyo-ekonomik gelişmeler yanında anne ve çocuk merkezli bir yasal düzenleme olan 1983 Nüfus Planlaması Yasası'nın yarattığı imkanların ve 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesine Dair Kanun çerçevesinde sunulan sağlık hizmetlerinin büyük katkısı vardır. 1980'li yılların başında annelerin ancak %38'i sağlık personelinin doğum öncesi bakım alabilirken, 1990'ların sonunda %68'e, günümüzde ise %92'lere yükselmiştir (Bkz. EK 2, Şekil 24) (Türkiye'nin Demografik Dönüşümü, 1968-2008, HÜNEE, 2009).

Türkiye'de "5258 sayılı Aile Hekimliği pilot uygulaması hakkında kanun" 24.11.2004 tarih ve 25650 sayılı Resmi Gazete'de, ardından sırasıyla Aile Hekimliği pilot uygulaması hakkında yönetmelik 06.07.2005 tarih ve 25867 sayılı ve Aile Hekimliği pilot uygulaması kapsamında Sağlık Bakanlığı'nca çalıştırılan personele yapılacak ödemeler ve sözleşme şartları hakkında yönetmelik 12.08.2005 tarih ve 25904 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Aile Hekimliği uygulama yönetmeliği 25.05.2010 tarih ve 27591 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış ve bu yönetmelik 06.07.2005 tarih ve 25867 sayılı Aile Hekimliği pilot uygulaması hakkında yönetmeliği yürürlükten kaldırmıştır. Aile Hekimliği uygulamalarının diğer illere yaygınlaştırılmasına devam edilmiş olup, **2010 yılı sonunda Türkiye'deki tüm illerde Aile Hekimliği Uygulamasına geçilmiştir.** Aile hekimi, anne karnındaki bebekten, ailenin en yaşlı bireyine kadar ailenin bütün fertlerinin sağlığından ve her türlü sağlık sorunlarından sorumludur. Aile hekimliği uygulamasına geçilmesini takiben gebe ve bebek tespitleri: Eylül 2012 tarihi itibarıyla gebe sayısı 580.325, izlenmesi gereken gebe sayısı 277.374, izlem yapılan gebe sayısı 259.392, gebe izlem oranı %93'dir.

Türkiye'de kırsal alanda yaşayan kadınlar sağlık hizmetleri yönünden önemli dezavantajlara sahiptir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu ve Harran Üniversitesi işbirliği ile mevsimlik gezici tarım işçileri arasında 2011 yılında yürütülen araştırmanın sonuçları Türkiye'de kırsal alanlarda yaşayan kadınların üreme sağlığı hizmetlerine erişiminde önemli eksiklerin olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'de ortalama canlı doğum sayısı 3,3 iken bu grupta 6,3'tür. Kadınların çoğu gebeliklerinin planlanmamış olduğunu söylemektedirler. Mevsimlik tarım işçisi ailelerinde kadınların sadece üçte biri modern aile planlaması yöntemine erişebilmektedir. Bunun yanı sıra bu grupta anne ölümleri ülke ortalamasından

yaklaşık on kat, bebek ölüm hızı da beş kat yüksektir. Bu kadınların yarısı en az bir kendiliğinden düşük ve beşte biri de ölü doğum yapmışlardır.

Tarım işçisi ailelerin kapsamlı ve ulaşılabilir sağlık hizmetine ihtiyaçları fazla iken, kentsel alanların dışında tarlalarda yaşamaları, sık yer değiştirmeleri, çoğunun sağlık güvencesinin olmayışı, sağlıklarını koruma bilgilerinin bulunmayışı ve kadınların dil farklılığına bağlı iletişim sorunları nedeniyle hizmete erişemedikleri saptanmıştır. Bir araştırmada, kadınların hastalıklarını çadırda kendi kendilerine tedavi etmeye çalıştıkları, muayene/tedavi ve ilaç parasını karşılayacak paralarının olmaması ya da çalışmadıkları gün para kazanamamaları nedeniyle sağlık kurumlarına gidemedikleri saptanmıştır (Şimşek, UNFPA, 2012).

Türkiye'de, nüfusbilim verileri kullanılarak, nüfus dinamikleri göz önünde bulunularak hizmet sunumunun nüfus yapısına göre planlanmasına önem verilmelidir. Ayrıca, tüm planlama ve uygulamalarda evrensel sözleşme ve yerleşik politikalara paralel olarak insan hakları temelli yaklaşım önceliklerden biri olmalıdır.

LGBT bireylerin cinsel yönelimlerini ifade edememeleri, sosyal hizmetlere erişimlerinde temel sorunlardan birini oluşturmaktadır. Cinsel yönelimlerini ifade etmeleri durumunda hayatın her alanında sorun yaşamakla beraber cinsel sağlık alanında benzer sorunlar yaşamaktadırlar. Sağlık kurumlarının ve hizmet sunucularının LGBT bireylere karşı önyargılı davranışları da eşcinsellerin cinsel sağlık hizmetlerinden faydalanmalarını engellemektedir.

Cinsel Yolla Bulaşan enfeksiyonların sırf belirli bir marjinal gruba ait olmadığı, bugün otoritelerce kabul edilmekle beraber, riskli davranışları sergileme ve bu davranışlarla karşılaşma oranları bakımından eşcinseller önemli bir kitledir. HIV enfeksiyonuna yakalanmanın risk grupları olarak adlandırılan grupların bir üyesi olma ile bir ilgisi olmadığı, riskli davranışları yapmanın bir sonucu olduğu kabul edilmelidir. Virüs temelde cinsel yolla bulaşmaktadır, bu nedenle güvenli cinsel davranışlar da bulaşmayı engelleyebilir. HIV ve AIDS her düzeyde insan ilişkilerini etkilemekte ve insan ilişkilerinde kimi değişikliklere neden olmaktadır; virüsün yayılma biçimleri önyargı ve ayrımcı homofobik davranışları güçlendirmektedir.

HIV ve AIDS hemen hemen her ülkede yarattığı sosyal, ekonomik, yasal, etik, siyasal, kişisel, kültürel ve sağlıkla ilgili etkileri büyüktür. Her ülkede bu alanda çalışmalar yapan STK'lar vardır. AIDS ve CYBE konusunda faaliyetler yürüten STK'lar eşcinsel bireylere ulaşamamaktan şikayetçiler ve bu kitleye yönelik nasıl bir çalışma yapacaklarını bilmemektedirler çünkü bu bireyleri tanımadıklarını düşünmektedirler ve marjinal bir grup

olarak algılamaktadırlar. Bunun yanında eşcinsellik konusunda bilgi sahibi olunmamasının da etkisiyle homofobik tutumlar sergileyebilmektedirler. Bu nedenle insan haklarına dayalı bir yaklaşımla hizmet sunulması ve özellikle akran eğitim desteği sağlık eğitim programları ile desteklenmesi çok önem taşımaktadır.

4. TÜRKİYE’DE Kİ SORUN ALANLARI

Bu bölümde Türkiye’de kadın sağlığının iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda engel oluşturan sorun alanlarına yer verilmiştir.

4.1. Sorun Alanı: Anne Ölümleri

Kadının cinsiyetinden dolayı eğitim düzeyinin düşük olması, gelirin ve sağlık güvencesinin olmaması, toplumsal cinsiyet bakış açısından özellikle bölgeler arası farklı geleneksel yaklaşımlar nedeniyle kadının erken yaşlarda evlendirilmesi ve gebe kalması, her beş evlilikten birinin akraba evliliği olması, sık aralıklarla ve dörtten daha fazla kez gebe kalması, sağlık hizmetlerinden yeterli düzeyde yararlanamaması, hizmet sunumunda gebelere danışmanlık vermede ve özellikle kırsal alanda evde izlemeyi yapan hekimin yanında yer alması gereken ekibin olmaması sonucunda;

- Türkiye’de anne ölümleri gelişmiş ülkelere kıyasla hala yüksektir.
- Anne ölümüne yol açan nedenlerin beşte biri kanamalardır.
- Üç anne ölümünden biri önlenemez nedene bağlıdır.
- Doğurganlık düzeyi ve yaşam boyu annelik nedeni ile ölüm riski bölgelere göre farklılık göstermektedir.
- Doğum öncesi bakım ve sağlıklı doğum, doğum sonu bakım hizmetlerinden yararlanma konusunda bölgeler arasında farklılıklar bulunmaktadır.

4.2. Sorun Alanı: İstenmeyen Gebelikler ve Düşük

Kadının kendi doğurganlığını planlayabilmesine engel olan toplumsal cinsiyete dayalı geleneklerin yanı sıra özellikle de aile planlaması hizmetlerine ulaşamaması sonucunda istenmeyen gebelikler ve isteyerek düşükler önemli bir sorundur.

- Karşılanamayan AP ihtiyacının (artık kesinlikle çocuk sahibi olmak istemediği halde AP yöntemi kullanmayanlar) %6 olduğu buna etkisiz yöntemlerle korunanlar da %27 eklendiğinde %33’e çıktığı belirlenmiştir.
- Evli kadınlar tarafından en çok kullanılan modern yöntem RİA 2003 yılında %20,2 iken 2008 yılında %17’e düşmüştür.
- Cerrahi Aile Planlaması Yöntemleri ve diğer kontraseptif yöntemler SGK’nın ödeme kapsamında değildir.
- Dünyada daha az travmatik olan medikal abortus yöntemi Türkiye’de uygulanamamaktadır.

- Aile planlaması danışmanlık ve RİA uygulama sertifikası olan Aile Hekimlerinin sayısı yetersizdir.
- Birinci basamakta, Aile planlaması hizmetlerinde önemli olan “ekip” hizmeti sunulmamaktadır.

4.3. Sorun Alanı: Sezaryen

- Sezaryen doğumlar 2008 TNSA’ya göre %36,7 iken 2011 Sağlık Bakanlığı İstatistiklerine göre %46,6 olarak saptanmıştır.

4.4. Sorun Alanı: Menopoz ve Osteoporoz

Kadının belirli yaştan sonra menopoza girmesi ve sağlıkla ilgili ortaya çıkan değişiklikler kaderi ve kadın olmasının bir bedeli olarak algılanmaktadır. Bu nedenle de sağlık sorunları önemsizmemekte, sağlık hizmeti arayışına gereksinim duyulmamaktadır. Ayrıca, kadın cinsiyetinden dolayı eğitim düzeyi düşük olduğundan, sağlık güvencesi bulunmadığından dolayı da sağlık hizmetlerinden yeterli düzeyde yararlanamamaktadır. Sağlık hizmetleri de toplumsal cinsiyet bakış açısıyla sunulmadığından dolayı da kadının menopoz dönemi ve sorunları sağlık personeli tarafından atlanabilmektedir veya geç tespit edilmektedir.

- Kadınlarda menopoz sonrası dönemde KVH ve SVH riskleri artmaktadır.
- Menopoz sonrası osteoporoz riski, obezite sıklığı artmaktadır.
- Menopoz, osteoporoz ile ilgili istatistiksel veriler yetersizdir.
- Birinci basamakta menopoz ve osteoporoz konularında danışmanlık ve koruyucu hizmetler yeterli düzeyde sunulmamaktadır.

4.5. Sorun Alanı: Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlar

Kadının sosyo ekonomik güçsüzlüğünden dolayı kendi bedeni ve cinselliği ile ilgili haklarını kullanamaması ve kendini koruyamaması, eşine hayır diyememesi bir sorundur.

- Bildirimi yapılan HIV/AIDS vakalarının yaş ve cinsiyete göre dağılımına göre HIV enfeksiyonu en sık 20-49 yaş arasında ve yaklaşık %75 erkeklerde, %25 kadınlarda görülmektedir.
- Seks işçiliği alanında kayıtsız çalışan kadınların sağlığının ve onlarla korunmasız ilişkide bulunan erkeklerin cinsel eşlerinin sağlığının risk altında olması da bu alandaki önemli sorunlardan biridir.

CYBE’lerle ilgili kayıt ve bildirimde eksikler bulunmaktadır.

4.6. Sorun Alanı: Ergen Sağlığı

Gençlerin üreme sağlığı ve cinsel sağlık bilgi açığı büyüktür. Bu da gençlerde özellikle cinsel sağlık bilgilerine cinsiyetleri nedeni ile ulaşmada zorluk çeken genç kadınları sağlık açısından daha riskli konuma getirmektedir.

- Gençler, özellikle de genç ve bekar kadınlar CSÜS hizmetlerine ulaşamamaktadır.
- Erken evlilikler özellikle de ergen yaş grubu kadınlarda yaygındır ve toplum tarafından kabul görmektedir.
- Ergenlik (Adolesan) Dönemi (10-19 yaş) ilk adeti ve bedensel gelişimden kaynaklanan sorunlar, ailenin ve toplumun baskısı, cinsel taciz, istismar, ergen gebelikleri, istenmeyen gebelikler, CYBE, gelişme geriliği (malnütrisyon-anemi), madde bağımlılığı gibi sorunları beraberinde getirmektedir.
- Üreme Sağlığı Programı kapsamında açılan Gençlik Danışma Merkezlerinin faaliyetlerinin Aile Hekimliği Sistemine geçiş ile birlikte aksamıştır, bazı merkezlerin faaliyetleri tamamen durdurulmuştur.

4.7. Sorun Alanı: Kriz ve Afet Durumlarında Üreme Sağlığı Hizmetleri

- Kriz ve afet durumlarında, kadınların cinsiyetlerinden dolayı yaşadıkları güçlükler, kırılma noktaları ve güvenlik açıkları genellikle göz ardı edilmektedir.
- Koruyucu, tedavi edici ve rehabilitasyona yönelik yaklaşımlar dengeli bir şekilde ele alınmamakta, üreme sağlığı gereksinimlerine yönelik sağlık hizmetleri ikinci planda kalabilmektedir.

4.8. Sorun Alanı: Kronik Hastalıklar

Ne kadar erken teşhis edilirse tedavisinde veya ilerlemesinin geciktirilmesinde de o kadar büyük başarı sağlanabilen kronik hastalıklar açısından da kadınlar cinsiyetlerinden dolayı daha olumsuz etkilenmektedirler. Her ne kadar bazı kronik hastalıklar erkeklerde daha çok görülse de kadınlarda geç teşhis edildiğinden veya sağlık hizmetlerinden yeterli düzeyde yararlanamadıklarından dolayı daha kötü sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.

Kalp damar hastalıklarının epidemiyolojisini saptamak için yapılan çalışmaların çoğu toplumsal cinsiyet bakış açısıyla yapılmadığından, ülke genelini yansıtmadığından veya yöntemleri farklı olduğundan dolayı yetersiz kalmaktadır.

- Kadınlarda en sık görülen kanser birçok ülkede olduğu gibi meme kanseri ilk sırada yer almaktadır.
- Tüm yaş gruplarında kadınlardaki SVH sıklığı erkeklere göre daha yüksektir.

- Yapılan araştırmalar sonucunda yüksek kolesterolün daha çok kadınlarda görüldüğü belirlenmiştir.
- Hipertansiyon sıklığı 45-54 yaş grubundan başlayarak, her yaş grubunda geçerli olmak üzere, kadınlarda daha yüksektir.
- Türiye’de, kadınların yarıya yakınında obezite tespit edilmiştir.
- 15 yaş ve üzeri kadınların %69.1’i hareketsiz yaşamaktadır.
- Yapılan çeşitli araştırmaların sonucunda kadınlarda diyabet sıklığının erkeklere kıyasla daha yüksek olduğu saptanmıştır.
- Türiye’de sigara içme sıklığı (her gün ve ara sıra kullanan) erkeklerde %47.9 kadınlarda %15.2’dir. Kadınlar arasında tütün kullanımı artmaktadır.
- 13-15 yaş erkek öğrencilerde sigara içme sıklığı %9.4’ten %10.2’ye, kız öğrenciler arasında ise %3.5’ten %5.3’e yükseldiği belirlenmiştir.
- Kronik hastalıklara zemin hazırlayan durumlarda cinsiyete özgü bir sıklık ve artış gözlenmektedir.

4.9. Sorun Alanı: Yaşlılık

İleri yaş dönemindeki kadınların sağlık sorunları “yaşlılık sorunları” kapsamında ve daha çok cinsiyetler arasındaki biyolojik farklara odaklanılarak ele alınmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, ileri yaş dönemindeki kadınların sağlık, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlere erişimlerini ve yararlanmalarını etkilemekte, kadınlar aleyhine eşitsiz bir duruma neden olmaktadır.

- Türiye’de de genel olarak yaşlılar, ancak sosyo-ekonomik durumu düşük olan yaşlı kadınlar daha fazla ihmal edilen gruplardır.
- Sağlık hizmetleri ile ilgili sağlık politikalarında ve programlarında kadınlar ve erkekler arasındaki farklara gereken dikkat verilmemektedir.
- Yoksulluk, sağlık güvencesinin olmayışı, temel sağlık hizmetlerine ve sosyal hizmetlere ulaşamama, nitelikli hizmetlerden yararlanamama, yaşlanan kadınların aktif çalışma hayatından uzak tutulmaları ve dolayısıyla var olan sosyal statülerini koruyamamaları, giderek yalnızlaşmaya itilmeleri gibi nedenlerle yaşlanan kadınlar sosyal yaşamdan uzak kalmaktadırlar. Yaşlı kadınlar “yaşlılık, yalnızlık ve hastalık” olmak üzere ölümcül üçlüye daha çok maruz kalmaktadırlar. Sonuçta yaşlı kadınların yaşam kaliteleri daha da olumsuzlaşmaktadır.

4.10. Sorun Alanı: Kadına Yönelik Şiddet

- Sağlık sonuçları çok ciddi olan KYŞ'i önleyici programlar mevzuatta belirtildiği halde uygulamalarda yer almaması
- Aile içi şiddete maruz kalarak sağlık kuruluşlarına getirilen kadınların hasta hakları uygulanmamaktadır.
- Sağlık personelinin KYŞ'e bütüncül yaklaşımda eğitimi yetersizdir.

4.11. Sorun Alanı: İş Kazası Ve Meslek Hastalıkları

- Türkiye'de çalışan kadınlarda meslek hastalığı, meslekle ilişkili hastalık ve iş kazalarını tespit etme oranları çok düşüktür.
- Kayıt dışı çalışan kadın sayısı da göz önünde bulundurulduğunda söz konusu yetersizlik daha da belirgin hale gelmektedir.

4.12. Sorun Alanı: Sağlık Hizmetlerinin Sunumu ve Sağlık Hizmetlerine Erişim

- Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının sonucunda kadınlar sağlık hizmetlerine yeterli düzeyde erişememektedirler.
- Kadınların erkeklere kıyasla biyolojik gereksinimleri yanında sosyo-kültürel koşullarından kaynaklanan toplumsal cinsiyet gereksinimleri dikkate alınmamaktadır.
- Kadınlar ve erkekler arasındaki sağlık ve hastalık durumu sağlık davranışları ve sağlık arayışlarındaki farklılıklar dikkate alınmamaktadır.
- Sağlık kuruluşlarının fiziki yapısının kadınlara uygun nitelikte olmaması (örn. mahremiyet gözetilmemesi) vb. nedenlerle sağlık hizmetlerine erişim sınırlı olmaktadır.
- Tüm sağlık kuruluşlarında kaliteli, bütüncül ve toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlı hizmet sunum mekanizmaları bulunmamaktadır.
- Yasal mevzuatların uygulanmasındaki sorunlar.
- Uygulanan sağlık politikalarının toplumsal cinsiyete duyarlılığının az olması
- Araştırmalarda ve tüm kayıtlarda Toplumsal Cinsiyet bakış açısının yetersiz olması
- Sağlık Hizmet Sunumu Kalite - Performans Değerlendirme Kriterleri içinde kadın sağlığı hizmetlerinin tümünün yer almamaktadır.
- Sağlık hizmeti sunucularının mezuniyet öncesi ve hizmet içi eğitim müfredatının toplumsal cinsiyet duyarlılığı yetersizdir.

4.13. Sorun Alanı: Ruh Sağlığı

- Yalnızlık ve depresyon gibi psikolojik sorunlar ileri yaş grubu kadınlarda sık görölmektedir. İleri yaşta kadınlar, yaş ve toplumsal cinsiyet faktörlerine bağlı “çifte ayrımcılıkla” karşı karşıya kalmaktadırlar.”

5. TÜRKİYE'YE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması ancak eğitim, işgücü piyasaları, siyaset başta olmak üzere kadınların ayrımcılığa uğradığı tüm alanların yeniden yapılanması ve ataerkil yapıların dönüştürülmesiyle mümkündür.

Diğer taraftan kadının toplumda eşit, bağımsız bir birey olarak algılanmasının sağlanması, müdahale programlarında kadının mutlaka ailenin bir ferdi yaklaşımından vaz geçilmesi, kadını geleneksel rolüne götürebilecek eylem ve söylemlerden vazgeçilmesi kadın sağlığını iyileştirmede de temel strateji olmalıdır.

Sağlık alanında (özelde kadınların sağlığı ve üreme sağlığı alanlarında) ise; yapılan çalışma ve uygulamalarda, sorun alanlarının belirlenmesinde ve bu sorunların ortadan kaldırılmasında toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri dikkate alınarak çözümler üretilmeye çalışılmalıdır.

Çözüm Önerileri: Anne Ölümleri

Kısa Vadeli

- Erken tanı, tedavi ve koruyucu sağlık hizmeti sunan birinci basamak sağlık kuruluşlarında (ASM, TSM) gebelere danışmanlık verilebilmesi ve özellikle kırsal alanda evde izlemlerin yapılabilmesi amacıyla hekimin yanında uygun ve yeterli sayıda ekibin (ebe, hemşire) yer alması sağlanmalıdır.
- Birinci ve ikinci basamak sağlık kuruluşlarında üreme sağlığı/cinsel sağlık, aile planlaması danışmanlık ve yöntem sunumu, nitelikli doğum öncesi, doğum, acil obstetrik bakım ve doğum sonrası bakım hizmetleri güçlendirilmeli, hizmetlerin toplumsal cinsiyet bakış açısı yaklaşımıyla sunulması amacıyla hizmet içi eğitimlere toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının entegre edilmesi sağlanmalıdır.

Orta Vadeli

- Obstetrik sürveyans sistemi geliştirilerek obstetrik acillere hızlı yanıt verilmesi sağlanmalıdır.
- Birinci basamak sağlık kuruluşlarında gebelere nitelikli danışmanlık ve doğum öncesi bakım hizmetlerinin toplumsal cinsiyet bakış açısı yaklaşımıyla sunulması amacıyla “Gebe Danışmanlık Yönetim Rehberi” oluşturularak aile hekimlerinin bu rehber doğrultusunda hizmetleri yürütmeleri sağlanmalıdır.
- Gebelere gebelik dönemi, doğum ve doğum sonrası konularında danışmanlık hizmeti sunulması amacıyla tüm sağlık kuruluşlarında “Gebe Sınıfı” oluşturulmalıdır.

- Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının üreme sağlığı/cinsel sağlık, aile planlaması, gebelik, doğum üzerine etkileri konusunda toplumun bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi, farkındalığının artırılması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik programlar, ilgili tüm sektörlerin katılımıyla yürütülmelidir.

Uzun vadeli

- Acil obstetrik bakım hizmeti sunan sağlık kuruluşu sayısı artırılmalıdır.
- Bölgelerarası farklılıkların önlenmesi amacıyla perinatal merkezler oluşturularak ülke çapında yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

Çözüm Önerileri: İstenmeyen Gebelikler ve Düşük

Kısa Vadeli

- Gebelikten korunmak, istemediği bir gebeliği isteyerek düşükle sonlandırmak, kadınların doğurganlık haklarından olup, mevcut yasalar çerçevesinde bu hakkını kullanabilmesi sağlanmalıdır. Bu hakkı sağlamış ve anne ölümlerinin önlenmesine büyük katkı sağlamış olan olan 2827 sayılı yasa mevcut hali ile korunmalıdır
- Kadınlara, muhtemel gebelik durumunda, aile sağlığı merkezlerine başvurarak gebeliklerinin erken tespit edilmesi için test yaptırma talebinde bulunmalarının da kendilerine ait bir sorumluluk olduğunu vurgulayan bilgilendirme ve danışmalık hizmeti verilmelidir.
- Doğurganlık çağındaki kadınlara gebeliği önleyici yöntemler konusunda bilgilendirme, danışmanlık ve hizmet sunumu yaygın ve etkin bir şekilde yapılmalıdır.
- Aile Hekimlerine Aile Planlaması ve RİA uygulama sertifika eğitimleri verilmelidir.
- Kadınların kendi beden sağlığını korumalarının önemi, anne adayları olmalarından dolayı ileride olabilecek gebelikler ve sahip olabilecekleri bebeklere ait sorumluluklarını vurgulayan bilgilendirme ve danışmalık hizmeti verilmelidir.
- Cerrahi Aile Planlaması Yöntemlerinin ve diğer kontraseptif yöntemler SGK'nın ödeme kapsamına alınmalı ve erişilebilir kılınmalıdır.

Orta vadeli

- Üreme sağlığının bir insan hakkı olduğunun kabulü ile özellikle doğurganlığın düzenlenmesinde kadının özgürce karar verebilmesi ve hizmete ulaşması için savunuculuk çalışmalarının yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.
- Üreme sağlığı kapsamındaki danışmanlık hizmetlerine erkeklerin de katılımı sağlanmalıdır.

- Aile sağlığı merkezlerinde modern gebeliği önleyici yöntemlerin ücretsiz olarak sunumuna yönelik kaynaklar artırılmalıdır.
- Aile sağlığı merkezlerinde doğurganlık çağındaki kadınlar (15-49 yaş), gebe, lohusa ve bebek izlemlerini güçlendirmek üzere ilave ebe görevlendirilmelidir.
- Cerrahi sterilizasyon işlemlerinin (tüp ligasyonu, vazektomi) ücretsiz sunumu sağlanmalıdır.
- Medikal Abortus hizmetlerinin sunulabilmesi için gerekli ilaçlar ruhsatlandırılmalı ve SGK tarafından ödeme kapsamına alınmalıdır.

Uzun vadeli

- Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla toplumun her kesimine hitabeden farkındalık yaratıcı etkinlikler gerçekleştirilmelidir.
- Evlilik öncesi danışmanlık hizmetleri güçlendirilmelidir.
- Gebelik öncesi danışmanlık ile riskli gebeliklerin önlenmesine yönelik olarak; koruyucu ve destekleyici hizmetler sunularak gebeliklerin planlı ve sağlıklı olmasını sağlanmalıdır.
- 15-49 yaş kadın izlemlerinin niteliği artırılmalıdır.

Çözüm Önerileri: Sezaryen

Kısa Vadeli

- Tıbbi gereklilikler dışındaki sezaryenlerin önlenmesi amacıyla, gebelere hangi koşullarda sezaryen uygulanacağı ve normal doğumların nasıl yapıldığı konusunda toplumun bilgilendirilmesi sağlanmalıdır.
- Medyada bilgilendirme kampanyalarının yapılması sağlanmalıdır.
- Sezaryen uygulanmasının analizinde Robson Kriterlerinin (Nullipar, tekil baş geliş, ≥ 37 hf, travayı spontan başlamış; Nullipar, tekil baş geliş, ≥ 37 hf, indüklenmiş ya da travay başlamadan önce sezaryen yapılmış; Multipar (eski sezaryenli değil), tekil baş geliş ≥ 37 hf, travayı spontan başlamış; Multipar (eski sezaryenli değil), tekil baş geliş, ≥ 37 hf, indüklenmiş ya da travaydan önce Sezaryen yapılmış; Eski sezaryenli, tekil baş geliş ≥ 37 hf.; Tüm nullipar makatlar; Tüm multipar makatlar (eski sezaryenliler dahil); Tüm çoğul gebelikler (eski sezaryenliler dahil); Tüm transvers-oblikler (eski sezaryenliler dahil); Tüm tekil, baş pr., ≤ 36 hf. (eski sezaryenliler dahil)) kullanılması sağlanmalıdır.
- Acil obstetrik bakım kurslarına doğum yönetimi programı entegre edilmelidir.

- Partograf eğitimlerini yaygınlaştırarak özel sektörün de bu eğitimi alması için tedbirler alınmalıdır.

Orta vadeli

- Obstetrik ve jinekolojik yaklaşımlarda standard niteliğin uygulamalara yansiyabilmesi için meslek örgütlerinin (TJOD, HASUDER, Aile Hekimleri Derneği, Ebe ve Hemşire Dernekleri vb) işbirliği yapması sağlanmalıdır.
- Obstetrik analjezi ve anestezinin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.
- Hekimlerin çalışma şartlarının yeniden düzenlenmesi sağlanmalıdır.
- Tüm sağlık kuruluşlarında “Gebe Sınıfı” oluşturularak gebelere gebelik dönemi, doğum ve doğum sonrası konularında danışmanlık verilmelidir.
- “Anne Dostu Hastane” programı ülke geneline yaygınlaştırılmalıdır.
- Hekimlerin mezuniyet öncesi ve sonrası eğitimlerine gebelik ve doğumun gereksiz “tıbbileştirilmesinin ve medikalizasyonunun” sakıncaları ayrı bir ders olarak müfredata dahil edilmelidir.
- Ülke çapında obstetrik uygulamalarda bölgelerarası farklılığın ortadan kaldırılmasına yönelik faaliyetlere öncelik ve ağırlık verilmelidir.

Uzun vadeli

- Birinci basamak sağlık hizmeti sunan sağlık kuruluşlarında gebelerin gebelik süreci, doğum ve doğum sonrası konularında bilgilendirilmeleri, nitelikli doğum öncesi bakım, doğum ve doğum sonrası bakım hizmeti alabilmelerinin sürdürülebilirliği sağlanmalıdır.

Çözüm Önerileri: Menopoz ve osteoporoz

Kısa Vadeli

- Menopoza ve osteoporaza bağlı mortalite ve morbidite kayıtlarının düzenli tutulması ve bildirimini sağlanmalıdır.
- Birinci ve ikinci basamakta menopoz ile ilgili koruyucu, erken tanı ve tedavi hizmetleri yaygınlaştırılmalı ve sağlık personelinin toplumsal cinsiyet bakış açısı farkındalığının ve duyarlılığının artırılmasına yönelik hizmet içi eğitimler yürütülmelidir.
- Sevk zinciri güçlendirilmelidir.

Orta vadeli

- Menopozda ve menopoz sonrası dönemdeki kadınlara toplumsal cinsiyet bakış açısı yaklaşımıyla erken tanı ve tedavi hizmetlerinin sunulması sağlanarak yaşam boyu yaklaşım ile üreme sağlığının bütünlüğü içerisinde, verilecek hizmetler temel sağlık hizmetleri kapsamında geliştirilen plan ve programlar ile genç yaş dönemlerinden başlanarak hayata geçirilmelidir.

Uzun vadeli

- Menopoz sonrasında kadının yaşam kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla ülke çapında birinci basamak ve ikinci basamak sağlık kuruluşlarında toplumsal cinsiyet duyarlı sağlık hizmeti sunulan menopoz ve osteoporoz birimleri kurulmalı ve yaygınlaştırılmalıdır.

Çözüm Önerileri: Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlar

Kısa Vadeli

- CYBE hastalıklara yönelik standart tanı ve tedavi protokollerinin oluşturulması sağlanmalıdır.
- Ulusal düzeyde sektörlerarası katılımı artıracak mekanizmalar geliştirilmelidir.

Orta vadeli

- İncinebilir gruplara yönelik farkındalığı artırıcı programları geliştirilmelidir.
- Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar konusunda toplumun farkındalığının artırılması çalışmaları yapılmalıdır.
- Üreme sağlığı kapsamında CYBE'nin kontrolüne yönelik tedbirlerin alınması sağlanmalıdır.
- Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların gerçek boyutunun saptanabilmesi amacıyla ülke çapında sağlık kuruluşlarında cinsiyete dayalı nitelikli kayıt bildirim sistemi oluşturulmalı ve bunun önemi konusunda sağlık çalışanlarının farkındalığının artırılmasına yönelik eğitimler gerçekleştirilmelidir.

Uzun vadeli

- Gönüllü Danışmanlık Test Merkezlerinin sayılarının ve hizmet kalitelerinin artırılması sağlanmalıdır.
- HIV'le yaşayan kişilerin ayrımcılık ve damgalanmaya uğramalarının önlenmesi sağlanmalıdır.

- Kadının cinsiyet eşitliği ve hakları konusunda farkındalığının artırılması ve kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve kadının güçlendirilmesine yönelik faaliyetlere hız kazandırılmalıdır.

Çözüm Önerileri: Ergen Sağlığı

Kısa Vadeli

- Evlilik yaşının yükseltilmesi, (18 yaş öncesi evliliğe izin vermeme), kız çocukları okulda en az 12 yıl kesintisiz olarak tutmaya yönelik tedbirler alınmalı, bu konularda kamu spotları hazırlanıp, TV de yayımlanmalı, kamu sağlık birimlerinin kadınlara da hizmet verecek şekilde tasarlanmalı ve dönüştürülmelidir.
- Kesintisiz eğitimin, kadınların güçlenmesinin önemli bir dayanağı olabileceği, ve kadının eğitim düzeyinin yükselmesinin kadın sağlığına olan olumlu etkileri göz önünde bulundurularak 4+4+4 şeklinde ifade edilen kesintili eğitimin ve bu uygulamaya yol açan yasanın değiştirilmesi sağlanmalıdır.
- Gençlik Danışma Merkezlerinin alt yapı ve personel durumlarına ilişkin değerlendirme yapılmalı, eğitilmiş personel ve altyapı eksikliklerinin tamamlanması sağlanmalı, merkez çalışanları için kapsamlı modül eğitimi gerçekleştirilmelidir.
- Gençlik Danışma Merkezleri yeniden oluşturularak ülke çapında yaygınlaştırılmalıdır.
- Örgün eğitimdeki cinsel sağlık eğitimlerinin her iki cinsiyet için birlikte planlanması ve uygulanmalıdır.

Orta vadeli

- Erken gebelikler ve erken evliliklerle ilgili çok sektörlü çalışmalar yapılmasını gerektirmektedir. Bu amaçla gençlerin doğru bilgi ve ihtiyaç duydukları hizmetlere erişimini sağlayabilmek için Genç Dostu Sağlık Hizmetleri çerçevesinde genel sağlık ve gelişimlerini iyileştirmek, üreme sağlığı ve cinsel eğitim gereksinimlerine yönelik, hizmetleri geliştirmek, bütünleşmiş ve kaliteli üreme sağlığı hizmetlerine erişimlerini artırmak, üreme sağlığı bilgi ve hizmet gereksinimlerinin karşılamak amacıyla çalışmalar yürütülmelidir.
- Türkiye’de bütün Üniversitelerin halen mevcut “mediko-sosyal merkezlerinde” verilen hizmetlerin CSÜS hizmetlerini de kapsayan, “genç dostu hizmet modeli” özelliğinde olması sağlanmalıdır
- Türkiye’de yasalar arasında çelişkili olan “çocuk gelin” tanımı ile ilgili tutarsızlığın ortadan kaldırılması

- Aile Hekimlerine farkındalık yaratmak amaçlı eğitimler yapılması, sahada kullanılmak üzere izlem protokolü oluşturulması sağlanmalıdır.

Uzun vadeli

- Erken evlilik ve gebeliklerin önlenmesinde temel strateji olarak kız çocuğundan başlanarak kadının güçlendirilmesi ve kadın erkek eşitliğinin sağlanması söylemleri eyleme çevrilmelidir.
- Erken evlilik ve gebeliklerin önlenmesinde bir diğer önemli konu kız çocuklarının okullaşmasının arttırılmasıdır. Kız çocuklarının okullaşmasının arttırılmasının yanı sıra toplum bilinci ve farkındalığının arttırılması sağlanmalıdır.
- Tüm Türkiye’de “genç dostu” hizmetlere kolay erişim için her 25 bin gence (10-24 yaş) bir özel hizmet veren birim düşecek şekilde ilgili birimlerin arttırılması sağlanmalı
- 81 ilde Toplum Sağlığı Merkezlerinde yapılandırılmış Gençlik Merkezlerinin yer alması sağlanmalıdır.

Çözüm Önerileri: Kriz ve Afet Durumlarında Üreme Sağlığı Hizmetleri

Kısa Vadeli

- Afet durumlarında öncelikle, tüm ilgili aktörler tarafından asgari önleme ve cevap müdahalelerinin uygulanmasını sağlamak için kurumlar arası ekip tarafından bir koordineli eylem planı tesis edilmelidir.
- Afet esnasında ve sonrasında bölgede sağlık hizmet sunumu ve koordinasyon çalışmaları kapsamında sunulması ve sürekliliğinin sağlanması gereken Üreme Sağlığı Hizmetleri:
- Nüfusun yer değişimi nedeniyle etkilenen popülasyon içinde sağlık hizmeti sunumu açısından öncelik arz eden kadın, gebe, bebek ve çocuklar acilen tespit edilmelidir.
- Doğum Öncesi Bakım, Doğum ve Doğum Sonrası Bakım hizmetleri öncelikli hizmetler kapsamında sunulmalıdır.
- Sağlıklı koşullarda doğum hizmetinin gerçekleştirilmesi güvenli sevk ve kan transfüzyonunu sağlamak için Acil Obstetrik Bakım (AOB) ve Yenidoğan (YD) hizmet sunum birimleri belirlenmelidir.
- Afet sonrası hizmet sunan personelin AOB ve Yenidoğan Bakım Hizmetleri, doğum yapılan kuruluşlar ve basamaklandırılmış sevk zinciri hakkında bilgilendirilmelidir.
- Düşük hizmetlerinin yönetimi için acil hizmet sunumunun ve sevk sisteminin yapılandırılmalıdır.

- Bebek ve anneler için Doğum Sonu Bakımın gerekli koşullarının sağlanması ve izlemlerin usulüne uygun olarak gerçekleştirilmelidir.
- Anne ve Yenidoğan bakımı konusunda toplum farkındalığının ve sosyal destek mekanizmalarının sağlanmasıdır.
- Aile Planlaması danışmanlığı ve yöntem temini dâhil olmak üzere hizmet sunumunun sağlanmasıdır.
- Şiddet ve istismardan kadın ve çocukların korunması için gerekli önlemler alınmalıdır.
- İstismar ve/veya tecavüz olgularında CYBE'lerden korunma dâhil tüm koruyucu ve tedavi edici hizmetlerin sunulmasıdır.
- Özellikle kadınlar genç kızlar ve çocukların korunmasını mortalite ve morbiditesini önlemek için gerekli sağlık hizmetlerinin (tıbbi, psikososyal) yapılandırılmasıdır.
- Sunulan hizmetler ve hizmetlere erişim konusunda toplumda farkındalık oluşturulmalı
- Gerekli izleme, değerlendirme ve raporlama sisteminin oluşturulmasıdır.
- Her türlü hizmetin 7 gün 24 saat kesintisiz sunumunu sağlayacak şekilde planlanmalı,
- Medya ve sektörlerarası işbirliği komponentlerinin etkin kullanımı ile sunulan hizmetler ve hizmetlere erişim konusunda toplumda farkındalık oluşturulmalıdır.

Orta Vadeli

- Kriz ve afet durumlarında sunulması zaruri asgari üreme sağlığı hizmetlerinin desteklenmesini teminen söz konusu eylem planı ve eğitimlerin Sağlık Bakanlığının afetler ve olağandışı durumlarda yürütülecek hizmetlere ilişkin eylem planlarına entegre edilmelidir.
- Bölgesel düzeyde yürütülmesi planlanan eğitimlerin ayrıca doğal afetlere ve olağandışı durumlara müdahale etmek üzere oluşturulan Ulusal Medikal Kurtarma Ekipleri (UMKE) eğitimleri ile de entegrasyonu sağlanmalıdır.
- Doğal afetlere ve olağandışı durumlara müdahale etmek üzere kriz ve afet durumlarında sunulması zaruri asgari üreme sağlığı hizmetlerinin desteklenmesini teminen ilgili tüm kurum ve kuruluşlara teknik destek ve eğitim desteğinin verilmelidir.

Uzun Vadeli

- Doğal afetlere ve olağandışı durumlara müdahale etmek üzere kriz ve afet durumlarında sunulması zaruri asgari üreme sağlığı hizmetlerinin tüm kurum ve kuruluşların acil eylem planlarında desteklenmelidir.

Çözüm Önerileri: Kronik Hastalıklar

Bulaşıcı olmayan hastalıkların kontrolü toplumsal cinsiyet bakış açısıyla birincil ve ikincil korumanın eş güdüm içinde uygulandığı ulusal sağlık politikalarının varlığını ve sağlık sisteminin altyapı ve iş gücü olarak uygun şekilde yapılandırılmasını gerektirmektedir. Toplumsal düzeyde bulaşıcı olmayan hastalık kontrol programlarını geliştirme, izleme ve değerlendirme için cinsiyete dayalı mortalite, morbidite, risk faktörleri ve özellikle kadın hastaların tedaviye ulaşımı konusundaki verilerin bilinmesi önemlidir.

Kısa Vadeli

- Birinci basamak sağlık kuruluşlarında kadınlarda hipertansiyon, KDH, SVH, Diyabet ve diğer kronik hastalıkların erken tanı ve tedavisinde toplumsal cinsiyet bakış açısı yaklaşımıyla sağlık hizmeti sunumunun sağlanması amacıyla sağlık çalışanların farkındalığının artırılmasına yönelik eğitimler yapılmalıdır.
- Toplumun bütününde özellikle de genç gruplardan başlanarak beslenme, obezite ve fiziksel aktivite konularında bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri düzenlenmelidir.
- Sağlıklı beslenme ve düzenli fiziksel aktivite alışkanlığı kazandırmak için destekleyici çevrelerle programlar oluşturulmalıdır. (Belediyeler ve diğer spor tesisleri ile işbirliği yaparak kadınların bu tesislerden yararlanma oranını artırmak).
- Kanser tarama programları, Türkiye'deki tüm kadınların ücretsiz olarak erişebileceği şekilde düzenlenmelidir.
- Türkiye'de kanser kontrol faaliyetlerinin başarısı için koruyucu ve önleyici halk sağlığı müdahalelerine öncelik verilmesi, sağlık hizmetlerine erişimin önündeki engellerin ortadan kaldırılarak erken tanı ve tedavi olanakları artırılmalıdır.
- Kadınların sigara bırakma hizmetlerine ulaşımının önündeki engeller kaldırılmalıdır.
- Gebelere özel çalışmalar yapılmalı, gebelik döneminde sigara içmeyi sıfıra düşürme hedeflenmelidir.
- Kadınların, çocukların ve gençlerin tütün ürünlerine başlamalarını önlemek, pasif etkilenimden korumak ve başlamış olanların tütün ürünlerini bırakmalarını sağlamaya yönelik çalışmalar sektörlerarası işbirliği içinde yürütülmelidir.
- Tütün/sigara dumsuz ortam yasaları her koşulda desteklenmelidir. Toplumda desteğin sürdürülmesi için en üst düzeyde önlemler alınmalıdır.

Orta Vadeli

- Kronik hastalıkların morbiditesi, mortalitesi, risk faktörlerinin saptanmasına yönelik epidemiyolojik araştırmalar ulusal düzeyde, tüm bölgeleri temsil eden, toplumsal cinsiyet yaklaşımıyla karşılaştırılabilir ve geçerli yöntemler kullanılarak yapılması toplumdaki boyutu ve değişimi değerlendirmek için gereklidir.
- Okullarda müfredatta yer alan haftalık beden eğitim ve/veya egzersiz saati zorunlu olup süresini artırmaya yönelik çalışmalar yapılarak bu derslere kız çocuklarının düzenli katılımı teşvik edilmelidir.
- Çalışma yaşamında obezite ve fiziksel aktivite konusunda Sağlık Bakanlığı tarafından rehberler hazırlanmalıdır.
- Tütün endüstrisinin kadınlara ve gençlere yönelik teşvik edici çalışmalar önemsenmeli ve engellenmesi için gerekli önlemler alınmalıdır.
- Kadınlar arasında yaş, sosyo-ekonomik durum gibi farklı sağlık belirleyicileri dikkate alınarak sigara içme eğilimleri ayrıntılı olarak araştırılmalıdır.

Uzun vadeli

- Kronik hastalıklara yönelik sürveyans sistemleri geliştirilerek toplumsal cinsiyet temelli güvenilir, kaliteli ulusal verilerin elde edilmesi sağlanmalıdır.
- Diyabet, Metabolik Hastalıklar, Beslenme ve Fiziksel Aktivitenin için özel gün ve haftaların etkin olarak kutlanması ve bu anma günlerine kadınların katılımı sağlanmalıdır (Örn. 10 Mayıs sağlık için Hareket Et!, 22 Mayıs Avrupa Obezite Günü, 3-4 Ekim Dünya Yürüyüş Günü, 1-7 Şubat Tuza dikkat haftası, 14 Kasım Diyabet Günü).
- Sağlıklı şehirler çalışmaları kapsamında yer alan toplumsal cinsiyet duyarlı uygulamalar artırılmalıdır (bisiklet ve yaya yolları, spor alanları).

Çözüm Önerileri: Yaşlılık

Yoksulluk, sağlık güvencesinin olmayışı, temel sağlık hizmetlerine ve sosyal hizmetlere ulaşamama, nitelikli hizmetlerden yararlanamama, yaşlanan kadınların yaşlanmayla birlikte ortaya çıkan sağlık sorunlarının etkisini artırdığı dikkate alınarak, toplumsal cinsiyet bakış açısı yaklaşımıyla;

Kısa Vadeli

- Yaşlı sağlığına ilişkin özel programların hayata geçirilmesi, birinci basamak sağlık hizmet sunumunda öncelikli hale getirilmelidir.

- Yaşlı sağlığı, yaşlılık programların mutlaka bir parçası olmalıdır.

Orta vadeli

- “Yaşlılık ve Yaşlı Sağlığı Hizmetlerinin Geliştirilmesi Programı Eylem Planı” oluşturularak uygulanmaya başlanmalıdır.
- Yaşlılık ve yaşlı sağlığı, sosyal güvenlik önlemleri ile de desteklenmelidir.

Uzun vadeli

- Yaşlılık ve sağlık sorunları konusunda Türkiye’de yapılacak araştırma ve değerlendirmelerde, geliştirilecek olan sağlık ve sosyal destek programlarında toplumsal cinsiyet bakışı mutlaka dikkate alınmalıdır.

Çözüm Önerileri: Kadına Yönelik Şiddet

Kısa Vadeli

- Sağlık çalışanlarının, cinsiyet temelli mobbing ve şiddet mağdurlarına karşı duyarlılığı ve farkındalığı artırılmalıdır (tanı, müdahale kapasitelerinin, bildirim yükümlülüğü bilinçlerinin geliştirilmesi)
- Acil servislere getirilen kadınların aile içi şiddet kurbanı olup olmadığının sağlık personeli tarafından fark edilmesi ve bu durumda gerekli tıbbi ve hukuki süreçlerin işletilmesinde uygulanacak algoritmalar bulunmalıdır.

Orta vadeli

- Şiddetin ve istismarın önlenmesine ve koruma ve destek mekanizmalarının geliştirilmesine yönelik kurumlararası koordinasyon ve işbirliği sağlanmalı / geliştirilmelidir.
- Sağlık personelinin KYŞ’in önlenmesi ve erken tanısı konusunda hizmetiçi eğitimleri düzenli olarak sürdürülmelidir.
- Kadına yönelik her bir şiddet vakasının hızlı, etkin ve caydırıcı olarak ele alınması, okullarda cinsel sağlık eğitim programları ve toplumsal cinsiyet konusunda farkındalığı sağlayacak program ve derslerin konması, bu derslerin karma olarak verilmesi, kız bebek-erkek bebek ayrımını önlemeye yönelik eğitici programlar yapılmalıdır.

Uzun vadeli

- Şiddetle mücadelede, hizmet sunanların bilgilenmelerinden öte davranış ve yaklaşımlarını değiştirecek eğitimlerden geçirilmeli, buna rağmen eski tutumunda ısrar edenlerin cezalandırılması gibi tedbirler alınmalıdır.
- Şiddet ve istismar mağdurlarına sunulan hizmetlerde çalışanların toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip bireylerden ve öncelikle kadınlardan oluşması sağlanmalıdır.
- Şiddet ve istismar mağdurlarına ve uygulayanlara önleme, müdahale ve rehabilitasyon hizmeti verebilecek mekanizmalar artırılarak var olanların yeni kurulanların (ŞÖNİM gibi) geliştirilmesi güçlendirilmesi sağlanmalıdır.

Çözüm Önerileri: İş Kazası Ve Meslek Hastalıkları

Kısa Vadeli

- Çeşitli sektörlerde çalışan kadınların maruz kaldığı maddelerin ve madde içeriklerinin belirlenmesi için gerekli bilimsel araştırmalar / değerlendirmeler yapılarak sonuçlara göre koruyucu önlemler oluşturulmalı ve müdahale alanları belirlenmelidir.
- Mesleki riskler göz önünde bulundurularak kadınların düzenli sağlık kontrolünden geçmesi sağlanmalıdır.
- Sağlık çalışanlarının mesleki hastalıkların erken tanısı ve toplumsal cinsiyet bakış açısı yaklaşımıyla hizmet sunumu konusunda hizmetiçi eğitimleri sağlanmalıdır.
- Tarım işkolunda çalışan kadınların iş kazaları ve meslek hastalıkları yönünden tam koruma altına alınmalıdır.

Orta ve Uzun vadeli

- İstatistiki verilerin toplumsal cinsiyet duyarlı olarak sağlanabilmesi konuyla ilgili kurumlararası işbirliği yapılması için bir veri havuz sistemi kurulmalı ve konuyla ilgili gerekli tedbirler alınmalıdır.
- Kadınlara mesleki riskleri konusunda bilgilendirme yapmak ve onların konuyla ilgili risk algısını pozitifleştirmek için kurumlararası işbirliği sağlanarak seminerler, kurslar vs düzenlenmelidir.

Çözüm Önerileri: Sağlık Hizmetlerinin Sunumu ve Sağlık Hizmetlerine Erişim

Kısa vadeli

- Sağlık hizmeti sunanların ve kullanıcıların toplumsal cinsiyet bakış açısı konusunda farkındalığının artırılması ve hizmetlerin sunulmasının sağlanmasına yönelik hizmet içi eğitimler yapılmalıdır.
- Kadının cinsiyetinden dolayı sağlık hizmetlerinden yararlanmasını engelleyen sosyo – ekonomik faktörlerin ortadan kaldırılmasına yönelik ülke çapında gerekli düzenlemelerin yapılmalı ve uygulanmasına ağırlık verilmelidir.

Orta vadeli

- Sağlık hizmeti standartlarının oluşturulmasında kadınların ve kız çocuklarının sağlık hizmetlerine ulaşımını etkileyen faktörler dikkate alınmalıdır.
- Sağlık enformasyon sistemlerinde toplumsal cinsiyet faktörü dikkate alınmalıdır.
- Sağlık Hizmet Sunumu Kalite - Performans Değerlendirme Kriterleri içinde kadın sağlığı hizmetlerinin tümünün yer alması için gerekli mevzuat düzenlemeleri yapılmalıdır.

Uzun vadeli

- Ulusal ve bölgesel düzeyde sağlık politikaları, sağlık hizmetlerinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi esnasında toplumsal cinsiyet duyarlı yaklaşım konusunda farkındalık yaratmaya yönelik eğitim programları geliştirilmelidir.

Çözüm Önerileri: Ruh Sağlığı

Kısa ve Orta Vadeli

- Tüm başvuran hastalar toplumsal cinsiyet bakış açısı ve bütüncül yaklaşımla değerlendirilerek somatik nedenler ekarte edildikten sonra psikosomatik hastalıklar değerlendirilmelidir.
- Risk Gruplarına yönelik tüm basamaklarda Ruh Sağlığı tarama ve müdahale programları geliştirilmelidir.
- Postpartum (Doğum Sonu) Depresyonun tanısı ve vaka yönetimi konusunda sağlık personelinin kapasitesi güçlendirilmelidir.

Uzun Vadeli

- Kadının ekonomik ve sosyal statüsü yükseltilerek ruh sağlığının korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi sağlanmalıdır.

- Ruhsal sorunlar ve olumsuz sonuçlarına yol açan sosyal sorunların öngörülerek engellendiği, koruyucu “ruh sağlığı programları” yürütülmelidir.

6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Kadınların sağlık sorunlarına yol açan toplumsal cinsiyet eşitsizliği benzer biçimde sağlık hizmetlerinin kullanımında da etkili olmaktadır. Genelde ortaya çıkan sorunların giderilememesinin temelinde, sorunlara toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet hakkaniyeti kavramlarının göz ardı edilerek yaklaşılması yer almaktadır. **Toplumsal cinsiyette eşitlik; fırsatları kullanma, kaynakların ayrılması ve kullanımında, hizmetleri elde etmede bireyin cinsiyeti nedeniyle herhangi bir ayrımcılığa uğramaması demektir. Toplumsal cinsiyette hakkaniyet ise; kadın ve erkeğin farklı gereksinimi ve güçlerinin olduğu, bu farklılıkların belirlenerek iki cinsiyet arasındaki dengeyi düzeltecek şekilde gerekenlerin yapılması anlamına gelmektedir.**

Sağlık hizmeti sunanların ve karar vericilerin, politika, strateji ve uygulamalara “toplumsal cinsiyet eşitliği” perspektifinden bakabilmesi gerekmektedir. Çoğu kez bu bakış açısının gelişmemiş olması toplumsal olaylarda tanıyı ve korunma önlemlerini, çözümleri geciktirmektedir.

Geleneksel olarak kadın sağlığı hizmetleri, kadınların üreme çağına, özellikle de gebeliğin önlenmesi ve güvenli-sağlıklı doğuma odaklanmaktadır. Ancak, kadın sağlığının yalnızca üremeye/doğurganlığa ilişkin sağlık olmayıp, bundan çok daha kapsamlı olduğunun kavranması önemlidir. Ekonomik, sosyal ve kültürel nedenler sıklıkla kadınları erkeklerle olan ilişkilerinde daha güçsüz yapmaktadır. Bu güçsüzlük, kadınları istenmeyen cinsel ilişki, istenmeyen gebelik, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar ve şiddete uğramak gibi olumsuzluklarla karşı karşıya bırakmaktadır.

Kadın sağlığındaki çağdaş yaklaşım, yaşam boyu, bütün yaş gruplarını ve etkileyici bütün faktörleri göz önüne alan kapsamlı bütüncül bir yaklaşımdır. Türkiye’de kadın sağlığı sorunları incelendiğinde; daha doğumda erkek çocuğun tercih edilmesinin yaygınlığından başlayan, ergenlik döneminde, özellikle kırsal alanda ve doğu bölgelerinde erken evlilik ve ergen gebeliği ve bunun yarattığı sorunlarla karşılaşmaktadır.

Eğitim, istihdam, hukuk, sosyal ve siyasal alanda cinsiyetler arasındaki eşitsizlikler kadının toplumda, özel olarak aile içinde kadın sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir.

Topluma en yakın mesafede ve sürekli olarak verilmesi gereken birinci basamak sağlık hizmeti ünitelerinin personel dağılımındaki dengesizlik ve varolan personelin de mesleki

bilgi-beceri eksikliği, farklı dil konuşan kadınlar için dil sorunu hizmetlerden yararlanmayı olumsuz yönde etkilemektedir.

Ülkemizde sağlık hizmetlerinde cinsiyetler arası farklılığı giderici yaklaşımların uygulanması konusunda güçlü bir politik kararlılık gerekmektedir.

Kadın sağlığında, kadın hayatının evreleri dikkate alınarak, intra-uterin dönemden başlayıp, çocukluk, doğurganlık dönemi, menopoza-menopoza sonrası dönem ve yaşlılık dönemine kadar uzanan bir bütünlük içerisinde, mevcut ve potansiyel sağlık sorunlarının ele alınması ve birinci basamakta, hastalık odaklı olmayan koruyucu ve sağlığı geliştirici hizmetlerin toplumsal cinsiyet bakış açısı yaklaşımıyla sunulmasının sürekliliği ve sürdürülebilirliği sağlanmalıdır.

Kadın bağımsız, eşit haklara sahip bir birey olarak kabul edilmeli, sağlık hizmetlerine ulaşabilmesi, engelleri aşabilmesi için sosyo-ekonomik açıdan güçlenmelidir. Özellikle de biyolojik cinsiyetinden dolayı üstlenmek durumunda kaldığı üreme sağlığı yükünü azaltıcı önlemlerin toplumsal cinsiyet bakış açısı yaklaşımıyla alınması ve uygulanması için politik kararlılık gösterilmeli ve sürdürülmelidir.

7. CİNSİYET TEMELLİ GÖSTERGELER

Cinsiyete Özel Nüfus Göstergeleri:

Nüfus ve Yaş Bantları

Kaba Doğum Hızı

Kaba Ölüm Hızı

Bebek Ölüm Hızı

Nüfus Artış Hızı

Doğumda Beklenen Yaşam Süresi

Toplam Doğurganlık Hızları

Evliliklerin Yaşa Özel Dağılımı

Nikah türü

İlk Evlenme Yaşı

Engellilik Oranı

Göç ve Yer Değiştirme Oranı

Sağlığa Ait Göstergeler

Anne Ölüm Oranı, Anne Ölüm Nedenleri

DÖB Alma Sıklığı

DSB Alma Sıklığı

AP Kullanma Prevalansı

Düşük sonrası AP Kullanım Sıklığı

Doğum Sonrası AP Kullanım Sıklığı

Yaşa özel AP Kullanım Sıklığı

Karşılanamayan AP Gereksinim Yüzdesi

İsteyerek Düşük Hızı

Sağlıksız Düşük Yüzdesi

Evde Doğum Yüzdesi

Hastanede Doğum Oranı

Sağlık Personeli Yardımı ile Doğum Yüzdesi

Normal Doğum Oranları

Sezaryen Sıklığı (Primer, Mükerrer)

Kanser Morbidite ve Mortalitesi

KVS Morbidite ve Mortalitesi

Diyabet Morbidite ve Mortalitesi

Hipertansiyon Morbidite ve Mortalitesi

Osteoporoz sıklığı

Obezite Prevalansı

Ortalama Menopoz yaşı

Adolesan Gebelerin Sıklığı

CYBE Morbidite yaşa ve cinsiyete göre hızları

Şiddete uğrayan kadın yüzdesi ve yaş dağılımı

Cinsiyet temelli şiddet yüzdesi

Cinsel taciz, istismar sıklığı

Depresyon Yüzdesi (yaş ve cinsiyete göre)

Postpartum Depresyon Yüzdesi (yaş ve cinsiyete göre)

Anksiyete Yüzdesi (yaş ve cinsiyete göre)

Madde Bağımlılığı (yaş ve cinsiyete göre) dağılımları

Tütün kullanımı sıklığı (yaş ve cinsiyete göre)

Cinsiyetler arası fark (uçurum) endeksi

Hizmet Sunuculara ait Göstergeler

Sağlık Personelinin yaş ve cinsiyet dağılımı

Kadın Sağlık Yönetici, düzeyi, sayısı/oranı

Uzmanlık Seçimi ve akademik kariyer dağılımı

Hizmet Sunumuna İlişkin Göstergeler

Meslek Hastalıkları Oranları (yaş ve cinsiyete göre)

İş Kazalarının Oranları (yaş ve cinsiyete göre)Kadın sağlığına ayrılan bütçe

Kadına Özel Performans Hizmet Skalası

KAYNAKLAR

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara, **2012**

Akduman C. Ş., Sözmen K., Doğanay S., Ünal B.,(Edit), Kalp Damar Hastalıkları Morbiditesi, Türkiye’de Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar, **HASUDER** Türkiye Sağlık Raporu **2012: 236-246**, (erişim tarihi: 29.10.2012, saat 13:23)

<http://hasuder.org.tr/anasayfa/images/stories/dosyalar/HASUDERrapor170812.pdf>

Akgün S, Rao C, Yardim N, Basara BB, Aydın O, Mollahaliloglu S, et al. Estimating mortality and causes of death in Turkey: methods, results and policy implications.

Eur.J.Public Health 2007;17:593-9

Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu, UNDP, 2012

(<http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=248> Erişim: 28.12.2012 Saat: 13:00)

Bulaşıcı olmayan Hastalıklar Küresel Durum raporu (**Global status report on non communicable diseases 2010**) (erişim tarihi: 29.10.2012, saat 14:07

http://www.who.int/gho/ncd/mortality_morbidity/en/index.html)

Akın A., Özvarış B., Ş., “Adolesanların / Gençlerin Cinsel ve Üreme Sağlığını Etkileyen Faktörler” Projesi, Hacettepe Üniversitesi Halk Sağlığı AD ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), **2004**.

Akın A., Toplumsal Cinsiyet ve Yaşlılık, **HASUDER** Türkiye Sağlık Raporu **2012: 488-491**

Akın, A., Demirel, S., “Toplumsal Cinsiyet Kavramı Ve Sağlığa Etkileri”, C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi 25 (4), **2003** Özel Eki.

Akvardar Y., Ruh Sağlığı, Türkiye’de Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar, **HASUDER**, Türkiye Sağlık Raporu **2012: 298-307**

Altun D., Sözmen K., Kalaça S., Ünal B.,(Edit), Türkiye’de Diyabet ve Obezite Sıklığı, Türkiye’de Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar, **HASUDER**, Türkiye Sağlık Raporu **2012: 269-281**

Birleşmiş Milletler, Dünya Nüfus Beklentileri, **2010**

Büken Örnek N., Buken E., “Emerging Health Sector Problems Affecting Patient Rights in Turkey”. *Nursing Ethics*, 11(6), **2004**.

Büken Örnek N., Buken E., “Patient’s Rights in Turkey”. *Journal of International Society for the History of Islamic Medicine (JISHIM)*, April **2004**, Vol. 3, No: 5.

Büken Örnek N., “*Vulnerable Patient Groups and Patient’s Rights*”, II. International Patients Rights Congress, Proceeding book, November 3–6, **2010**, Antalya.

Büken Örnek N., “Kadınların Klinik Araştırmalara Katılımında Etik Tartışmalar”, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, ATO Yayını, **2007**, Cilt:16, Sayı: 2, sy: 12-15.

(CEDAW) Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women New York, 18 December **1979**, Office of The United Nations High Commissioner For Human Rights,<http://www2.ohchr.org/english/law/cedaw.htm>

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, **UNICEF, 2004.**

Doğanay S., Sözmen K., Kalaça S., Ünal B.,(Edit), Kalp Damar Hastalıkları Risk Faktörleri, Türkiye’de Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar, **HASUDER** Türkiye Sağlık Raporu **2012: 247-258**, (erişim tarihi: 29.10.2012, saat 13:23)

Doyal, L., Payne, S., and Cameron, A., “Promoting gender equality in health”, School for Policy Studies University of Bristol, Equal Opportunities Commission **2003.**

Ergör G., Kanser Mortalitesi, Türkiye’de Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar, HASUDER, Türkiye Sağlık Raporu **2012: 286-296**

Erguder T., Cakir B., Aslan D. ve ark. Evaluation of the use of Global Youth Tobacco Survey (GYTS) data for developing evidence-based tobacco control policies in Turkey, BMC Public Health, **2008**, 8 Suppl 1:S4

Global Youth Tobacco Survey (GYTS) data to tobacco control policy in Turkey--2003 and 2009. Cent Eur J Public Health. **2012** Mar;20(1):**87-91**

Global Gender GAP Report 2012, <http://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2012> erişim tarihi: 26 Ekim 2012 st 12:00

Görgel Bayraktar Evren, ÇAKIROĞLU Funda Pınar, Menopoz Döneminde Kadın Ankara – **2007**

Jiminez, C., Poniatowski, B., “Workshop on Gender and Health 27 and 28 October **2004**, United Nations University.

Kadın ve Sağlık Politika Dokümanı, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (**KSGM**), **2008**, Ankara, sf. **6.**

Türkiye’de Kadının Durumu, TC Başbakanlık **KSGM**, Temmuz **2011**, Ankara **Mengeot M-A, Vogel L. 2011**

Mihçokur S., Bilgili Aykut N., Sağlık Hizmetlerinde Toplumsal Cinsiyet Temelli Yaklaşım, **Halk Sağlığı İle İlgili Güncel Sorunlar ve Yaklaşımlar Kitabı**, Ed., Arslan D., Gafker Matbaası, Ankara, **2009**, s: **86-91.**

Mihçioğur S., Türkiye’de, Ergen / Genç Üreme Sağlığı / Cinsel Sağlık Sorunları Ve Bu Alandaki Gelişmeler (Kitap Bölümü), Kadın Sağlığı / Üreme Sağlığı Bölümü Ed.: **Akın A.**, Türkiye Sağlık Raporu, Halk Sağlığı Uzmanları Derneği (**HASUDER**) (ISBN: 978-975-97836-2-4), (2012), s:312-320.

Özvarış B., Ş., Türkiye’de İleri Yaş Dönemi Kadınlarla İlgili “Menopoz, Osteoporoz ve Kardiyovasküler” Sorunlar ve Gelişmeler, **HASUDER** Türkiye Sağlık Raporu 2012: 343-348.

Pekel Ö., Arık H., Sözmen K., Altun D., Ünal B.,(Edit), Kolesterol ve Yüksek Kan Basıncı, **HASUDER**, Türkiye Sağlık Raporu 2012: 259-268.

Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry 2011; 3(1):67-99 © 2011, eISSN:1309-0674 pISSN:1309-0658.

Öztek, Z., Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi ve Sağlık Ocağı Yönetimi, Palme Yayıncılık, Ankara, 2004: s., 55, 56, 63.

Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2011.

Sağlık Hizmetlerinin Krize Hazırlık Değerlendirilmesi Türkiye, **DSÖ Avrupa Bölge Ofisi, SB**, Ekim 2012.

Şimşek Z., (Ed), Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011, Harran Üniversitesi, Halk Sağlığı AD, **UNFPA**, Ankara, 2012.

TAPV Görünüm Ekim 2012.

TC. Sağlık Bakanlığı Verileri 2012.

TC. Sağlık Bakanlığı, Türkiye Halk sağlığı Kurumu, Türkiye Kronik Hastalık ve Risk Faktörleri Sıklığı Çalışması 2011.

TC. Sağlık Bakanlığı sağlık çalışanlarının sigara içme durumları ve etkileyen faktörler araştırması 2011, (Ön sonuçlar, henüz yayımlanmamış).

T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “**Küresel Yetişkin Tütün Araştırması Türkiye Raporu**”, TÜİK, Ankara, 2008.

Primary Health Care, Now more than ever **The World Health Report 2008**,

http://www.who.int/whr/2008/08_chap2_en.pdf

TNSA, 2008, Türkiye Nüfus Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. SB AÇSAP Gn. Md., T.C. Başbakanlık DPT Müst., TÜBİTAK, Ankara, 2009.

TSİM 2011, Sağlık Bakanlığı, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Bulaşıcı Hastalık Verileri, **TÜİK, ADNKS, 2011** Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları,

TÜİK, Nüfus Projeksiyonları (Erişim 09/10/2012, saat: 21:03

<http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=3712&metod=IlgiliGosterge>)

TÜİK, Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2009.

TÜİK, Türkiye İstatistik Yıllığı 2010.

TÜİK Haber Bülteni, 2012 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13142>

Türkçelik E., Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı, Sorunlar, Akın A., (Edit), HASUDER Türkiye Sağlık Raporu 2012: 488-491

Türk Kardiyoloji Derneği, Kadınlar ve Kalp Damar Hastalıkları ESC-EHN Proje Ekibi, Kadın Kalbinde Kırmızı Alarm Sonuç Raporu, Avrupa Kalp Sağlığı Projesi, Türk Kardiyoloji Derneği Arşivi, Supplementum, Mart 2010, s: 9-16

“Türkiye’de Gençlik” konulu Ulusal İnsani Gelişim Raporu 2007

Türkiye’nin Demografik Dönüşümü, Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008, **HÜNEE, 2009**

Ulusal Anne Ölümleri Çalışması, 2005, (UAÖÇ, 2005), Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü ve Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, ICON-INSTITUT Public Sector GmbH ve BNB Danışmanlık (2006) Ankara.

Ulusal Hastalık Yüğü ve Maliyet-Etkililik Projesi, Hastalık yüğü final raporu, T.C. Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü, Başkent Üniversitesi, Aralık 2004

UNFPA 2010 The Right To Contraceptive Information And Services For Women And Adolescents, Center for Reproductive Rights

UNDP 2010, Human Development Report

U.N. Doc. A/62/1 (2007), United Nations Report of the Secretary-General on the Work of the Organization, <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a561.pdf>

UNDEF, KADER, 2009, Kadın Yurttaşların Güçlendirilmesi Projesi, İstanbul

WHO, July 2010, Gender, women and primary health care renewal, A discussion paper, http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Complete_reprint.pdf

World Health Statistics 2011. Geneva: World Health Organization, **2011**, Social determinants of health and Millennium Development Goal (MDG) 5:

improvingmaternalhealth, The Entre Nous, No73; page: **9, 201.**

WHO Report Women and Health 2009

World No Tobacco Day, 31 May 2010 <http://www.who.int/tobacco/wntd/2010/en/index.html>

WHO Gender, Health and tobacco, 2003

http://www.who.int/gender/documents/Gender_Tobacco_2.pdf

Zarakolu, P. HIV/AIDS Dışında Cinsel Yolla Bulaşan Diğer İnfeksiyonlar,

<http://www.hatam.hacettepe.edu.tr/diger.shtml> Erişim Tarihi: 22 Eylül 2012

EKLER

EK: 1

ULUSLARARASI KARARLARDA KADIN KONUSU VE PARALELİNDE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞMELER

Kronolojik olarak:

- 1946 yılında ilk kez kadınların durumunun izlenmesi ve kadın haklarının geliştirilmesi amacı ile Birleşmiş Milletler (BM) Kadının Statüsü Komisyonu kurulmuştur.
- 1948: Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesi kabul edilmiştir.
- 1952: “Kadının Siyasal Hakları Sözleşmesi” BM Genel Kurulu’nda kabul edildi. 1962: “Evlilikte Onay, Evlilikte Minimum Yaş ve Evliliğin Kayda Geçmesi Sözleşmesi” BM tarafından kabul edilmiştir.
- 1967: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Deklarasyonu BM tarafından kabul edilmiştir.
- 1975 yılı Birleşmiş Milletler tarafından BM Uluslararası Kadın Yılı ve 1976-1985 yılları arasını da Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı olarak ilan edilmiştir.
- 1979: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) BM Genel Kurulu’nda kabul edilmiştir.
- 1981: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi yürürlüğe girmiştir.
- 1988: Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Kadın Erkek Eşitliği Deklarasyonu’nu yayımlayarak, kadın erkek eşitliğinin insan haklarının ayrılmaz bir parçası olduğunu ve cinsiyet temelli ayrımcılığın insan hakları ve temel özgürlüklerin kazanılmasının önünde bir engel olduğunu vurguladı ve kadın erkek eşitliği meselesi, ekonomik ve sosyal konular kapsamından çıkarılarak insan hakları konularına dahil edilmiştir.
- 1993: BM tarafından; İnsan Hakları Dünya Konferansı Viyana’da toplanarak; kadına karşı şiddet ve kadının diğer insan hakları konularını, BM’nin genel insan hakları gündem ve çalışmaları içerisine entegre edilmiştir.
- 1994: BM tarafından Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı, Kahire’de toplanarak ilk kez “Kadının güçlenmesinin kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olduğuna” işaret edildi ve gelecek 20 yılın hedef, strateji ve aksiyonlarını saptanmıştır. İlk kez üreme sağlığı tanımlandı ve her iki cinsiyet için yaşam boyu yaklaşımı vurgulanmıştır.
- 1999: BM, 1994 yılında Kahire’de yapılan, Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı’nda alınan kararların ülkelerde ne ölçüde uygulanabildiğinin

değerlendirilmesi toplantısını gerçekleştirildi (Hollanda) ve değerlendirmeleri paralelinde yeni hedef ve stratejiler benimsenmiştir.

- 1961: Kadın ve çocuk sağlığının iyileştirilmesinde son derece önemli olan “224 sayılı-Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesine Dair Kanun” kabul edilmiştir.
- 1965: Nüfus Planlaması hakkında 557 sayılı Yasa çıkarıldı. Bu yasa ile; geriye dönüşümlü aile planlaması yöntemleri serbest bırakılmıştır ve ancak tıbbi zaruret halinde gebeliğin sonlandırılması hakkı tanınmıştır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü kurulmuştur.
- 1983: Aile Planlaması (AP) hakkında 2827 Sayılı Yasa kabul edilerek: Türkiye’de AP hizmetlerinin yaygınlaştırılması amacı ile sertifikalandırılmış ebe hemşirelerin etkili yöntem uygulama yetkileri arttırılmıştır. İstenmeyen gebeliklerin, gebeliğin 10 haftasına kadar sonlandırılmasına izin verilmiş olup sertifikalandırılmış genel pratisyenlere gebeliği sonlandırma yetkisi verilmiştir. Kadın ve erkekte cerrahi AP yöntemleri serbest bırakılmıştır.
- 1985: Türkiye, “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”ni (CEDAW) imzalanmıştır (1986’da TBMM tarafından onaylandı).
- 1994: Türkiye, Kahire-Nüfus ve Kalkınma Konferansı’na (ICPD) resmi düzeyde katılarak bütün kararları kabul ederek imzalanmıştır.
- 1995: Türkiye, Pekin-IV. Dünya Kadın Konferansı’na resmi düzeyde katılarak bütün kararları çekincesiz olarak imzalanmıştır.
- 1996: ICPD paralelinde hazırlanmış olan “ Kadın Sağlığı ve Aile Planlaması – Ulusal Stratejik Eylem Planı” uygulamaya konmuştur.
- Eylül 2000’de toplanan BM Genel Kurulu’nda Türkiye dahil 147 devlet ya da hükümet başkanı (ve toplam 189 üye ülke) “küresel düzeyde insan onuru, eşitlik ve esenlik ilkelerinin güçlendirilmesi için topluca taşıdıkları sorumluluğu” kabul ederek Binyıl Bildirgesi’ni ilan etmişlerdir.
- 11 Mayıs 2011’de, İstanbul’da Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi imzalanmıştır.

TÜRKİYE’DE ÜREME HAKLARI ALANINDAKİ YASAL GELİŞMELER

Kronolojik olarak:

- 1839: Bir ferman (Gülhane Hatt-ı Hümayunu) ile kanun önünde eşitlik ilkesi kabul edilmiştir.
- 1856: Köle ve cariye alınıp satılması yasaklanmıştır.
- 1876: İlk anayasa (Kanun-i Esasi) kabul edilerek temel haklar düzenlendi, kız ve erkekler için ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir.
- 1911: Zina suçunun cezası kadın ve erkek için eşitlenmiştir.
- 1917: Osmanlı Medeni Kanunu’nun uygulanması için çıkarılan Aile Hukuku Kararnamesi ile; Evlilik sözleşmesinin resmi memur önünde yapılması, Evlenme yaşının erkeklerde 18, kadınlarda 17 olması, Zorla evlendirmenin geçersiz sayılması hususları düzenlenmiştir.
- 1923: Cumhuriyet ilan edilmiştir.
- 1926: Türk Medeni Kanunu’nun kabulü ile tek eşlilik zorunlu hale getirildi, kadınlar boşanma hakkı, velayet hakkı ve malları üzerinde tasarruf yetkisine sahip olmuşlardır.
- 1934: Anayasa değişikliği ile kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.
- 1938: Reşit olmayanlar için evlilik yaşı ailenin izni alınmak kaydıyla; erkeklerde 17, kadınlarda 15 olarak düzenlenmiştir.
- 1990: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM) kurulmuştur.
- 1990: Türkiye, “Çocuk Hakları Sözleşmesi” imzalanmıştır.
- 1990: Tecavüz mağdurunun hayat kadını olması halinde cezanın indirilmesini öngören kanun hükmü, TBMM tarafından yürürlükten kaldırılmıştır.
- 1998: Kadının zinası suç olmaktan çıkarılmıştır.
- 1998: Aile içi şiddete uğrayan kişilerin korunması için gerekli tedbirlerin alınması düzenleyen 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun yürürlüğe girmiştir.
- 1998: Adalet Bakanlığı, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ve kadın kuruluşlarının oluşturduğu gündem sonucunda bekaret kontrolünün, ancak takibi şikayete bağlı suçlarda, mağdurun rızası alınarak, ırza geçme gibi re’sen takip edilen suçlarda ancak hakim kararı ile; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ise Cumhuriyet savcısının yazılı izni ile yapılabileceğini düzenleyen bir Genelge yayımlanmıştır.

- 1998: Yasalara aykırı olarak yapılan bekaret kontrollerinin önlenmesi amacıyla Valiliklerin dikkatine sunulmak üzere hangi hallerde bekaret kontrolünün yapılacağını içeren Genelge İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır.
- 2002: Yeni Medeni Kanun kabul edilmiştir.
- 2002: “Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” yeniden düzenlenerek yayımlandı. Eğitim kurumlarında bekâret denetimi uygulamasına gerekçe olarak kullanılan söz konusu Tüzüğün, “ıffetsizlik”ten söz eden bölümü metinden çıkarılarak toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ortadan kaldırılmıştır.
- 2003: Birleşmiş Milletler Sözleşmelerinden Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (İkiz Sözleşmeler) TBMM tarafından onaylanmıştır.
- 2003: Aile Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun yürürlüğe girmiştir.
- 2003: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin taraf ülkelere uygulanmasının denetlenmesi konusunda, BM Ayrımcılık Sözleşmesi Komitesine; Sözleşmenin tanıdığı hakların ihlali durumunda bireylerce veya gruplarca veya onların rızası ile onlar adına yapılan şikayetleri kabul etme ve inceleme yetkisini tanıyan “İhtiyari Protokol” yürürlüğe girmiştir.
- 2003: Türk Vatandaşlığı Kanununda kadın-erkek eşitliği bakış açısı ile değişiklik yapılmıştır.
- 2003: İşveren işçi ilişkisinde cinsiyet dahil hiçbir nedenle temel insan hakları bakımından ayırım yapılmayacağı, iş sözleşmesinin yapılmasında, uygulanmasında ve sona erdirilmesinde cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapılamayacağı, cinsiyet nedeniyle eşit değerde iş için daha düşük ücret verilemeyeceği, cinsiyet, medeni hal ve aile yükümlülükleri, hamilelik ve doğumun iş akdinin feshi için geçerli sebep oluşturamayacağı gibi hükümleri içeren İş Kanunu yürürlüğe girmiştir.
- 2004: Eşitlik ilkesini düzenleyen Anayasanın 10 uncu Maddesine “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” ifadesi eklenmiştir.
- 2004: Anayasanın 90’ncı maddesinde değişikliğe gidilerek, temel hak ve özgürlüklere ilişkin “Milletlerarası Antlaşmaların iç hukuk hükümleri ile çelişmesi durumunda Milletlerarası Sözleşmelerin esas alınacağı” şeklinde yeni bir düzenleme getirilmiştir.

- 2004: Doğum izinlerinin artırılmasına ilişkin düzenlemeler içeren Devlet Memurları Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir.
- 2004: Cinsiyet eşitliği ve kadına karşı şiddet konusunda çağdaş düzenlemeler içeren Yeni Türk Ceza Kanunu kabul edilmiştir.
- 2004: Personel alımlarında cinsiyet ayrımcılığı yapılmamasına ilişkin “Personel Temininde Eşitlik İlkesine Uygun Hareket Edilmesi” başlıklı Başbakanlık Genelgesi yayımlanmıştır (TİSK).
- 2004: “Gebe ve Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir.
- 2004: “Kadın İşçilerin Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir.
- 2005: Yeni Türk Ceza Kanunu 1 Haziran’da yürürlüğe girmiştir.
- 2005: Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000’i geçen belediyelerin kadınlar ve çocuklar için sığınma evi açmalarının belediyelerin görev ve sorumlulukları arasında olduğuna ilişkin düzenlemenin bulunduğu Belediye Kanunu yürürlüğe girmiştir.
- 2005: Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu çalışmalarını yürüttü ve sonuçlar rapor halinde yayımlanmıştır (2006).
- 2006: “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler” konulu Başbakanlık Genelgesi yayımlanmıştır.
- 2007: 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun’un kapsamı 5636 sayılı kanunla genişletilmiştir.
- 2008: Türkiye, CEDAW’ın 9. maddesine yönelik beyanını kaldırmıştır.
- 2008: 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun uygulanmasına ilişkin Yönetmelik yürürlüğe girmiştir.
- 2010: Kadın İstihdamının Arttırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması başlıklı Başbakanlık Başbakanlık Genelgesi yayımlanmıştır (TİSK).
- 25 Şubat 2009’da kabul edilen 5840 sayılı Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu ile TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulmuştur.

Anayasa

- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre devlet, "herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenleyecektir" (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, Madde 5). Devlet, bu görevini Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun ve Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu, Aile Hekimliği Pilot Uygulaması Hakkında Kanun, Sosyal Güvenlik Kanunu başta olmak üzere ilgili mevzuat ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşme hükümleri çerçevesinde yerine getirmektedir.

EK: 2**TÜRKİYE NÜFUSUNUN BAZI DEMOGRAFİK VE SAĞLIKLA İLGİLİ CİNSİYETE DAYALI GÖSTERGELERE DAİR TABLOLAR****Tablo 1.** Yaş grubu ve cinsiyete göre Türkiye nüfusu, 2011

Yaş grubu	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	74.724.269	37.532.954	37.191.315
0-4	6.199.824	3.184.160	3.015.664
5-9	6.084.146	3.123.697	2.960.449
10-14	6.602.605	3.386.882	3.215.723
15-19	6.317.583	3.240.196	3.077.387
20-24	6.224.591	3.173.618	3.050.973
25-29	6.306.233	3.210.343	3.095.890
30-34	6.495.634	3.285.387	3.210.247
35-39	5.632.742	2.837.182	2.795.560
40-44	4.770.774	2.430.841	2.339.933
45-49	4.786.084	2.405.435	2.380.649
50-54	3.792.436	1.909.912	1.882.524
55-59	3.454.415	1.716.102	1.738.313
60-64	2.566.487	1.231.274	1.335.213
65-69	1.868.175	876.489	991.686
70-74	1.451.368	649.739	801.629
75-79	1.118.310	497.023	621.287
80-84	688.840	260.355	428.485
85-89	284.594	94.160	190.434
90+	79.428	20.159	59.269

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2011**Tablo 2.** Yaş grubuna göre evlenenler, 2011

Yaş grubu	Erkek	Kadın
Toplam	592.775	592.775
16-19	14.217	130.647
20-24	162.204	214.283
25-29	238.572	136.540
30-34	97.512	49.768
35-39	31.881	20.800
40-44	14.600	10.039
45-49	10.300	6.848
50-54	6.616	3.941
55-59	5.283	2.465
60-64	3.271	1.275
65-69	2.128	563
70-74	1.501	295
75+	1.399	153
Bilinmeyen	3.291	15.158

Kaynak: TÜİK, NVİGM

Tablo 3. Ortalama evlenme yaşı ve ortalama ilk evlenme yaşı,2001-2011

Yıl	Ortalama evlenme yaşı		Ortalama ilk evlenme yaşı	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2001	27,1	22,9	25,5	22,2
2002	27,5	23,5	25,9	22,7
2003	27,5	23,5	25,9	22,7
2004	27,6	23,6	26,0	22,8
2005	27,5	23,6	26,1	22,8
2006	27,7	23,8	26,1	22,8
2007	27,7	23,8	26,1	22,8
2008	27,9	24,0	26,2	22,9
2009	28,3	24,3	26,3	23,0
2010	28,5	24,5	26,5	23,2
2011	28,6	24,7	26,6	23,3

Kaynak: TÜİK, NVİGM

Tablo 4. Doğum sayısı, doğurganlık hızları ve annenin ortalama yaşı (31/08/2011 tarihi itibarıyla)

Yıl	Doğum sayısı	Kaba doğum hızı (‰)	Genel doğurganlık hızı (‰)	Toplam doğurganlık	
				hızı (Çocuk sayısı)	Annenin ortalama yaşı
2001	1.323.002	20,3	83,9	2,37	26,2
2002	1.229.166	18,6	76,9	2,17	26,3
2003	1.198.443	17,9	73,9	2,09	26,5
2004	1.221.483	18,0	74,5	2,11	26,5
2005	1.241.835	18,1	75,0	2,12	26,5
2006	1.251.370	18,0	74,8	2,12	26,6
2007	1.284.543	18,3	76,2	2,15	26,7
2008	1.288.772	18,1	75,8	2,15	26,8
2009	1.254.946	17,4	72,9	2,07	27,0
2010	1.238.970	17,0	71,5	2,03	27,2

Kaynak: TÜİK, NVİGM

Not: 2009 yılından itibaren doğum istatistikleri ikametgah yerine göre yayımlanmaya başlanmıştır.

Tablo 5. Yaşa özel doğurganlık hızları (%)(31/08/2011 tarihi itibarıyla)

Annenin yaş grubu							
Yıl	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49
2001	49	142	135	78	50	15	5
2002	44	130	124	75	44	14	4
2003	40	121	122	78	40	13	4
2004	41	123	119	83	39	13	3
2005	41	124	122	84	37	14	3
2006	40	121	126	83	36	14	2
2007	40	122	131	86	38	13	2
2008	39	122	128	87	40	11	2
2009	36	116	125	83	42	10	2
2010	32	111	123	86	43	10	2

Kaynak: TÜİK, NVİGM

Not: 2009 yılından itibaren doğum istatistikleri ikametgah yerine göre yayımlanmaya başlanmıştır

Tablo 6. Doğum Öncesi Bakım Kapsamı (2008TNSA-2011SB)

Doğum Öncesi Bakım Kapsamı % (En az 1 ziyaret)

NUTS 1 Bölgeleri	2008 TNSA	2011 SB Verileri*
Ortadoğu Anadolu	76,0	85,1
Orta Anadolu	93,3	97,5
Kuzeydoğu Anadolu	72,9	87,2
İstanbul	95,7	99,1
Güneydoğu Anadolu	82,2	85,3
Ege	96,9	99,1
Doğu Marmara	97,6	99,1
Doğu Karadeniz	92,2	96,2
Batı Marmara	98,3	99,1
Batı Karadeniz	98,7	98,5
Batı Anadolu	93,7	98,9
Akdeniz	94,6	98,2
Türkiye	92,0	95,3

* Aile Hekimleri tarafından bildirilen veriler

Tablo 7. Yıllara Göre Sağlık Bakanlığı Hastane Doğumu ve Sezaryen Oranları

YILLAR	Hastane Doğum Oranı (%)	Sezaryen Doğum Oranı (%)	Primer Sezaryen Oranı (%)
2003 TNSA	78,2	21,2	--
2007 SB	84,2	36,0	25,8
2008 TNSA	89,7	36,7	--
2008 SB	88,4	40,0	26,6
2009 SB	89,4	42,7	27,2
2010 SB	91,3	45,4	25,6
2011 SB	93,7	46,6	24,9

Kaynak: SB Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2011

Tablo 8. Bölgelere Göre Hastane Doğum ve Sezaryen Oranları, Türkiye, 2011

	Hastanede Doğum Oranı (%)	Sezaryen Doğum Oranı (%)
Türkiye	93,7	46,6
İstanbul	95,5	53,3
Batı Marmara	94,5	57,2
Ege	95,3	54,6
Doğu Marmara	92,7	51,6
Batı Anadolu	98,5	46,8
Akdeniz	95,0	54,6
Orta Anadolu	95,0	46,1
Batı Karadeniz	92,1	48,7
Doğu Karadeniz	93,2	52,3
Kuzey Doğu Anadolu	92,6	27,6
Orta Doğu Anadolu	84,1	29,7
Güney Doğu Anadolu	91,2	32,1

Kaynak: Sağlık Bakanlığı Verileri, 2011

Tablo 9. Türkiye’de AÖO ve Yaşamboyu Annelik Nedeni ile Ölüm Riski (2005 UAÖ Araştırması)

Türkiye’de AÖO ve Yaşam Boyu Annelik Nedeni ile Ölüm Riski (2005 UAÖ Araştırması)		
	Anne Ölüm Oranı (100 bin canlı doğumda)	Yaşam Boyunca Anne Ölüm Riski (’de/da 1)
Kuzeydoğu Anadolu	68,3	439
Güneydoğu Anadolu	38,9	626
Orta Doğu Anadolu	36,9	755
Doğu Karadeniz	68,3	883
Batı Marmara	42,1	1560
Akdeniz	25,1	1737
Ege	31,5	1764
Batı Karadeniz	26,8	1956
Doğu Marmara	21,7	2549
Orta Anadolu	11,9	3067
İstanbul	11,0	4876
Batı Anadolu	7,4	6947

Not: Yaşam boyunca anne ölüm riski için "göstergeler, tanımlar" bölümüne bakınız
Kaynak: 2005 UAÖ Araştırması

Tablo 10. Cinsel yolla bulaşan hastalıkların dağılımı

Hastalık	Kadın	Erkek	Toplam
HIV/AIDS**	1.495	3.729	5.224
GONORE	212	51	263
SİFİLİZ	197	186	383
HEPATİT C	317	333	650

* Veriler 2011 yılı verileri olup, TSİM’ den alınmıştır.

** HIV/AIDS verileri kümülatif olup 1985-2011 yılları dönemini kapsamaktadır.

Kaynak: Sağlık Bakanlığı Verileri 2011

Tablo 11. Yıllara Göre Eğitim Verilen Sağlık Personeli Sayıları

Yıllar	Üreme sağlığına giriş	Güvenli annelik	Aile planlaması	CYBE	Gençlik	Eğitici eğitimi	İleri eğitim becerileri eğitimi	Toplam
2006	2.663	1.204	2.168	1.154	1.102	5		8.296
2007	3.822	2.626	3.756	2.917	2.606	42		15.769
2008	4.008	3.156	3.409	2.716	2.951	279		16.519
2009	4.382	5.017	4.470	3.213	3.328	172	20	20.582
2010	3.459	3.795	3.630	2.528	2.684	106	20	16.202
2011	3.738	3.226	4.143	2.674	2.901	103	41	16.785
TOPLAM	22.072	19.024	21.576	15.202	15.572	707	81	94.153

Kaynak: Sağlık Bakanlığı Verileri, 2011

Tablo 12. Türkiye’de Ergenlerin / Gençlerin yaş gruplarına dağılımı, 2011

	Toplam		Erkek		Kadın	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam Nüfus	74 724 269	100,0	37 532 954	50,2	37 191 315	49,8
Ergenlerin /Gençlerin Toplam Nüfus ve Cinsiyetler İçindeki (%) Payları (2010)						
Yaş Grupları						
10 – 14	6 602 605	8,8	3 386 882	9,0	3 215 723	8,7
15 – 19	6 317 583	8,5	3 240 196	8,6	3 077 387	8,3
20 - 24	6 224 591	8,3	3 173 618	8,5	3 050 973	8,2
Toplam	19 143 779	25,6	9 790 686	26,1	9 344 083	25,2

Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı 2011, TÜİK, Ankara

Tablo 13. 15 – 19 yaşlarındaki anne olmuş ya da ilk çocuğuna gebe olan adolesan kadınların bazı temel özelliklerine göre yüzdesi, Türkiye 2008*

Temel Özellikler	Yüzdeler			
	Anne olmuş	İlk çocuğuna gebe	Çocuk doğurmaya başlayanların yüzdesi	Adolesan kadın sayısı
Yaş				
15	0.4	0.0	0.4	404
16	1.7	0.5	2.2	392
17	1.3	3.1	4.4	304
18	6.6	3.1	9.7	410
19	9.4	3.5	12.9	360
Eğitim				
Yok/İlk.bitirmemiş	5.5	1.6	7.2	424
İlk. birinci kademe	3.4	4.2	7.6	297
İlk. İkinci kademe	0.7	0.3	1.0	4440
Lise ve üzeri	2.6	1.3	3.9	356
Toplam	3.9	2.0	5.9	1871

* **Kaynak:** 2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, TNSA-2008

Tablo 14. Ölüm Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı, 2009

Ölüm Nedenleri	Toplam(%)	Erkek(%)	Kadın(%)
Dolaşım sistemi hastalıkları	39,9	36,2	44,4
Habis urlar	20,7	24,4	16,0
Solunum sistemi hastalıkları	8,9	10,1	7,4
Endokrin (iç salgı bezi), beslenme ve metabolizmayla ilgili hastalıklar	6,4	4,8	8,3
Dışsal yaralanma nedenleri ve zehirlenmeler	4,0	4,9	2,8
Diğer	20,2	19,6	21,0

Kaynak: TÜİK, Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2009

Tablo 15. Erkeklerde en sık görülen kanserlerin olgu sayısı, rölatif frekansı ve insidans hızları, Türkiye, 2007

Yerleşim Yeri	Olgu Sayısı ¹	Rölatif Frekans%	Kaba Hız ²	YSH ³
Trakea,Bronş,Akciğer	4322	26.0	73.0	73.0
Prostat	1875	11.3	31.7	32.3
Mesane	1347	8.1	22.7	22.5
Kolorektal	1145	6.9	19.3	19.1
Mide	1042	6.3	17.6	17.3
Larinks	565	3.4	9.5	9.3
Non-Hodgkin lenfoma	455	2.7	7.7	7.6
Pankreas	366	2.2	6.2	6.3
Beyin, sinir sistemi	349	2.1	5.9	5.8
Böbrek	310	1.9	5.2	5.2
Deri hariç ⁴ tüm kanserler	15016	90.4	253.6	252.0
Tüm kanserler	16614	100.0	280.5	279.0

¹Verihavuzundaki olgu sayısı, ²Yüz binde, ³Yüz binde, Dünya Standart Nüfusu, ⁴M.Melonom dışında (Yeni görülen vakalar 100.000 nüfus'a oranlanarak belirtilir. Tablolarda görülen en sağ sütundaki YSH değeri bunu yansıtmaktadır.)

Kaynak: Sağlık Bakanlığı Verileri, 2007

Tablo 16. Kadınlarda en sık görülen kanserlerin olgu sayısı, rölatif frekansı ve insidans hızları, Türkiye, 2007

Yerleşim Yeri	Olgu Sayısı ¹	Rölatif Frekans%	Kaba Hız ²	YSH ³
Meme	2429	21.7	41.1	35.9
Tiroid	977	8.7	16.5	14.4
Kolorektal	851	7.6	14.4	12.3
Uterus Korpusu	575	5.1	9.7	8.7
Mide	598	5.3	10.1	8.4
Trakea,Bronş,Akciğer	536	4.8	9.1	7.8
Over	435	3.9	7.4	6.5
Non-Hodgkin lenfoma	348	3.1	5.9	5.2
Beyin, sinir sistemi	289	2.6	4.9	4.6
Uterus Serviksi	286	2.6	4.8	4.3
Deri hariç⁴ tüm kanserler	9885	88.2	167.1	146.6
Tüm kanserler	11203	100.0	189.4	165.1

¹Verihavuzundaki olgu sayısı, ²Yüz binde, ³Yüz binde, Dünya Standart Nüfusu, ⁴M.Melanom hariç (Yeni görülen vakalar 100.000 nüfus'a oranlanarak belirtilir. Tablolarda görülen en sağ sütündeki YSH değeri bunu yansıtmaktadır.)

Kaynak: Sağlık Bakanlığı Verileri, 2007

Tablo 17. Yaş grubu ve cinsiyete göre intiharlar (%), 2011

Yaş grubu	Toplam	Erkek	Kadın
-15	3,85	2,40	7,24
15-24	23,16	18,71	33,58
25-34	20,77	20,63	21,10
35-44	16,17	17,96	11,99
45-54	14,64	16,79	9,61
55-64	9,19	9,97	7,37
65-74	5,68	6,56	3,62
75+	5,86	6,24	4,99
Bilinmeyen	0,67	0,75	0,50

Kaynak: TÜİK, İntihar İstatistikleri, 2011

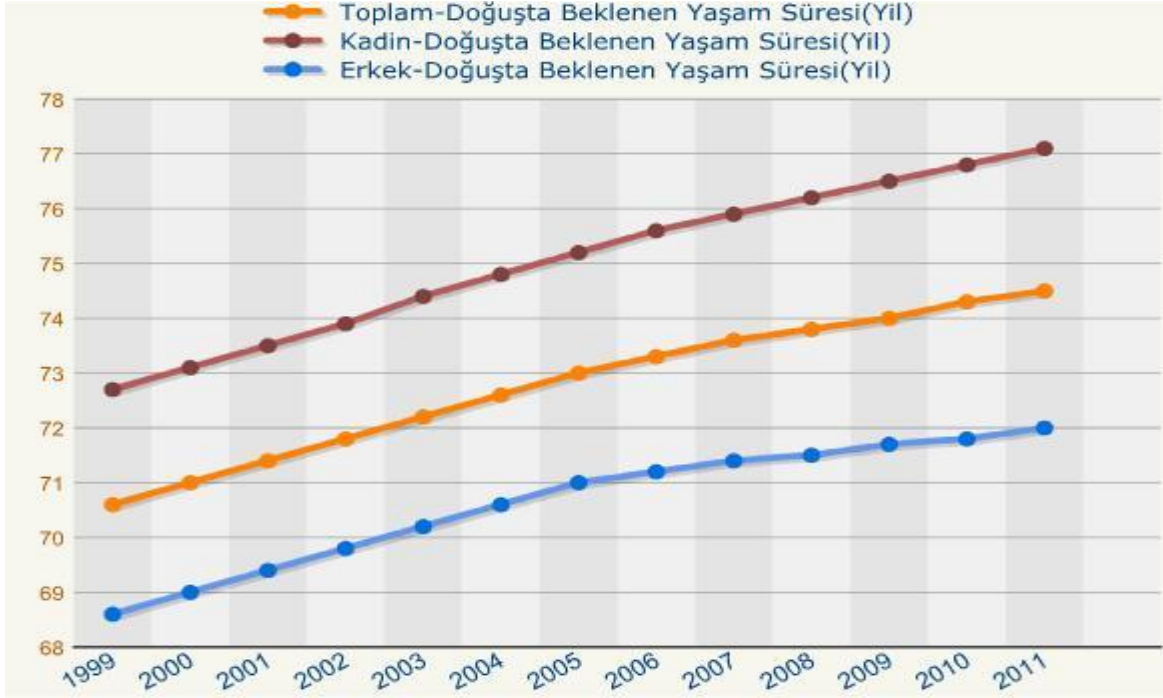
Tablo 18. İntihar nedeni ve cinsiyete göre intiharlar (%), 2011

İntihar nedeni	Toplam	Erkek	Kadın
Hastalık	19,39	18,66	21,10
Aile geçimsizliği	9,41	8,32	11,99
Geçim zorluğu	8,03	10,45	2,37
Ticari başarısızlık	2,24	3,09	0,25
Hissi ilişki ve istediği ile evlenememe	5,45	5,22	5,99
Öğrenim başarısızlığı	0,56	0,53	0,62
Diğer	8,29	9,12	6,37
Bilinmeyen	46,62	44,62	51,31

Kaynak: TÜİK, İntihar İstatistikleri, 2011

ŞEKİLLER

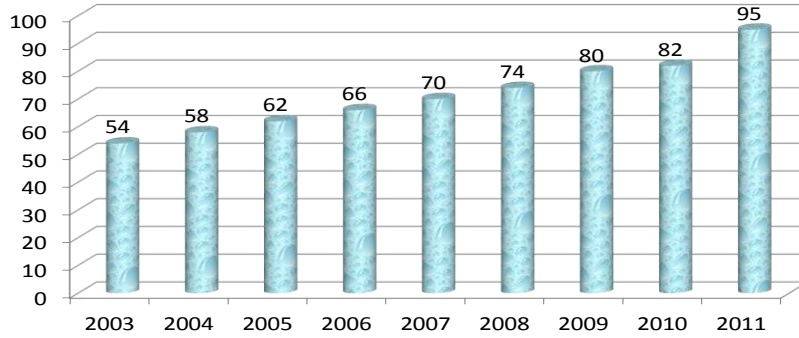
Şekil 2. Yıllara Göre Doğuştaki Beklenen Yaşam Süresi

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=3712&metod=IlgiliGosterge>

Şekil 3. Yıllara Göre DÖB Alma Yüzdeleri

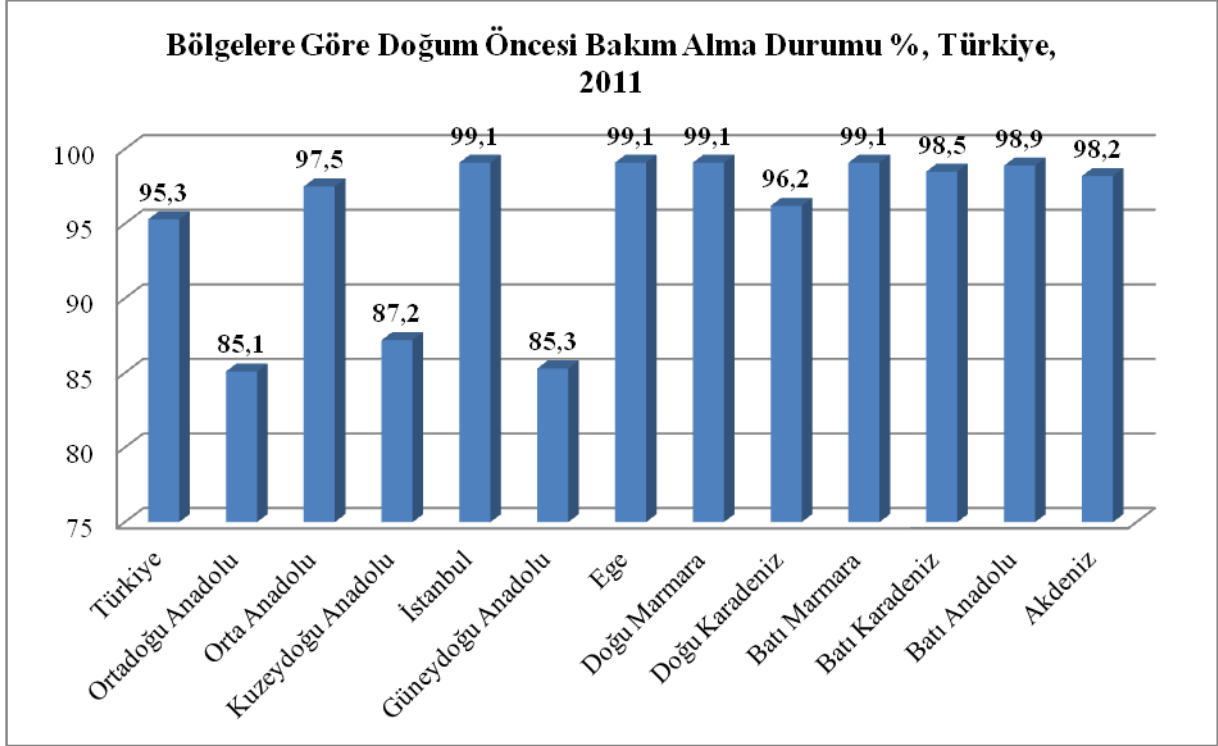
Yıllara Göre Doğum Öncesi Bakım Alan Kadınların Oranı (%)

2003 ve 2008 DÖB verisi TNSA
2003-2010 DÖB(4 ziyaret),2011 DÖB(1 ziyaret)

Kaynak: Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2011

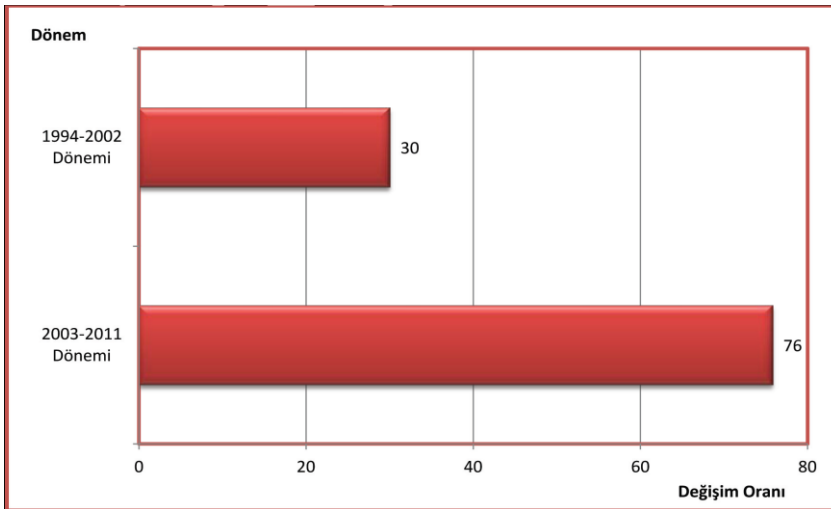
Şekil 4. Bölgelere Göre Doğum Öncesi Bakım Alma Durumu %, Türkiye

Kaynak: Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2011

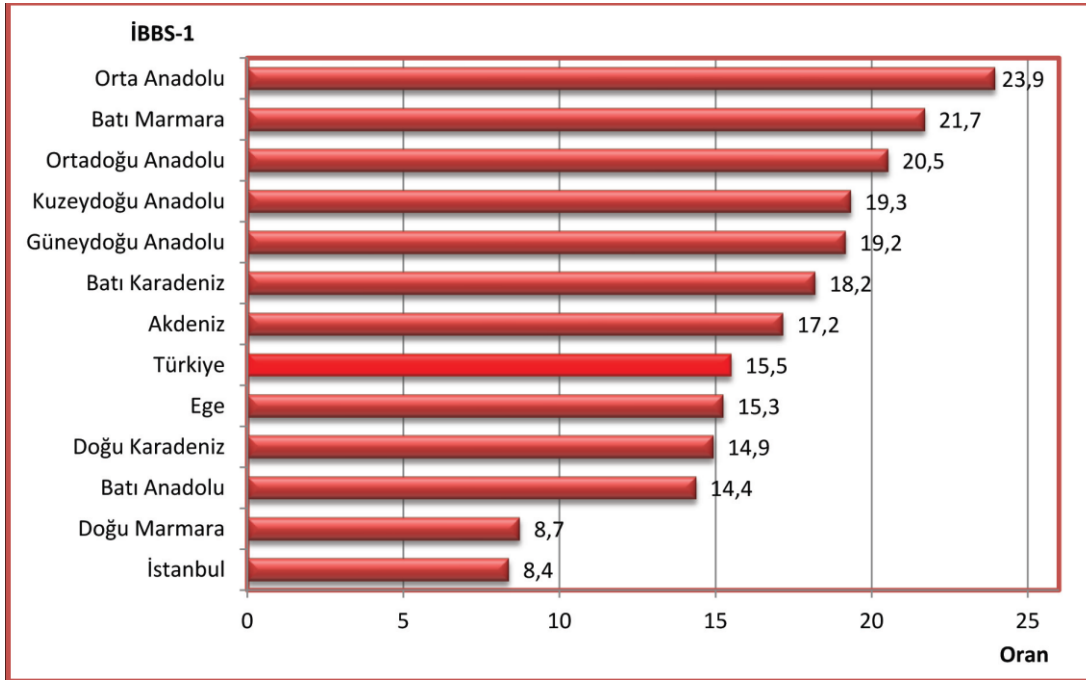
Şekil 8. Anne Ölüm Oranının Değişimi

Dokuz Yıllık Periyotlarda Anne Ölüm Oranının Değişim Oranı, Türkiye

Kaynak: Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2011

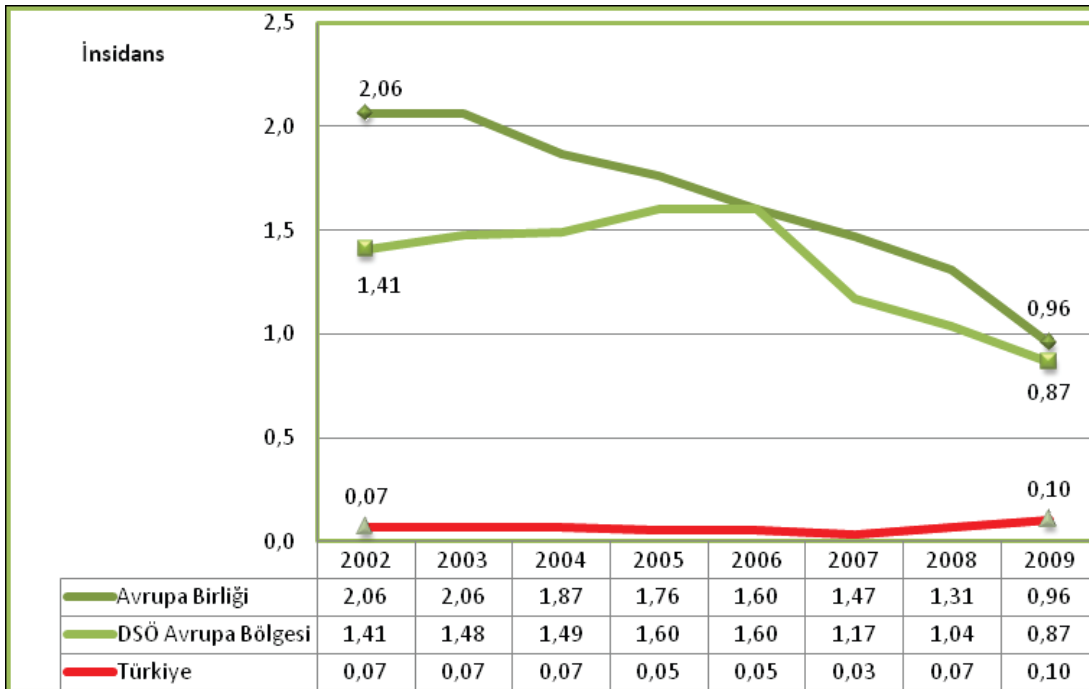
Şekil 9. NUTS-1'e Göre Anne Ölüm Oranı, (100.000 Canlı Doğumda), 2011

Kaynak: Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2011

Şekil 11. Yıllara Göre AIDS İnsidansının Uluslararası Karşılaştırması, (100.000 Nüfusta)

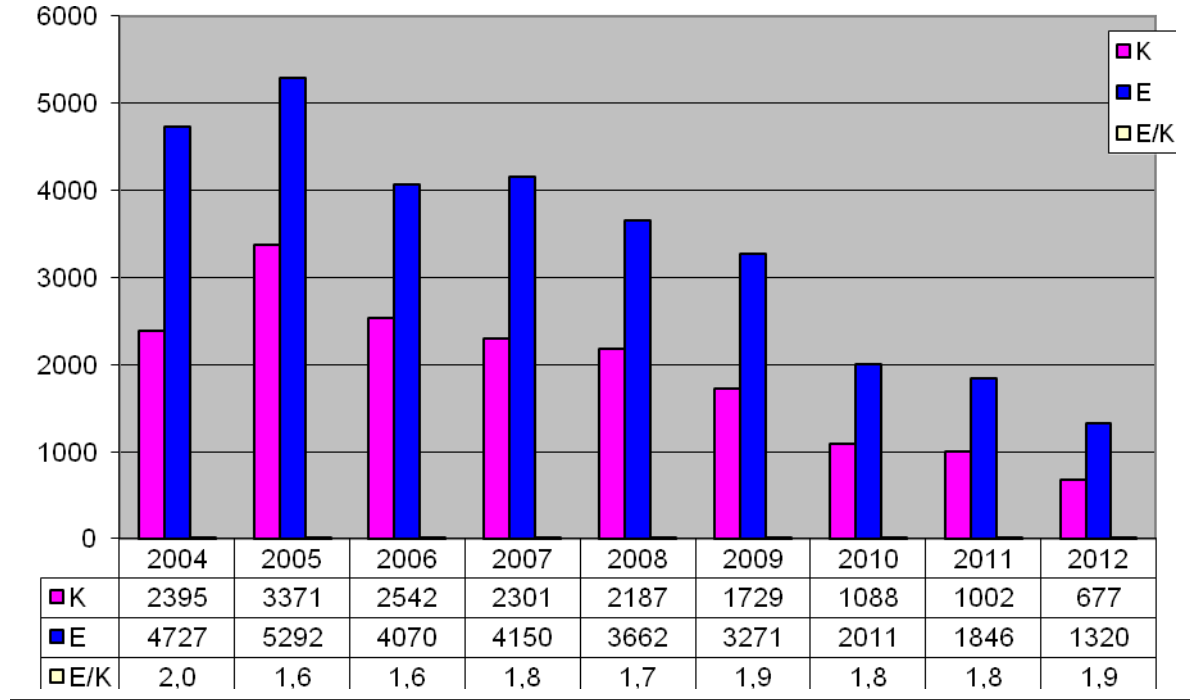
Kaynak: Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2011

* Veriler 2011 yılı verileri olup, TSİM' den alınmıştır.

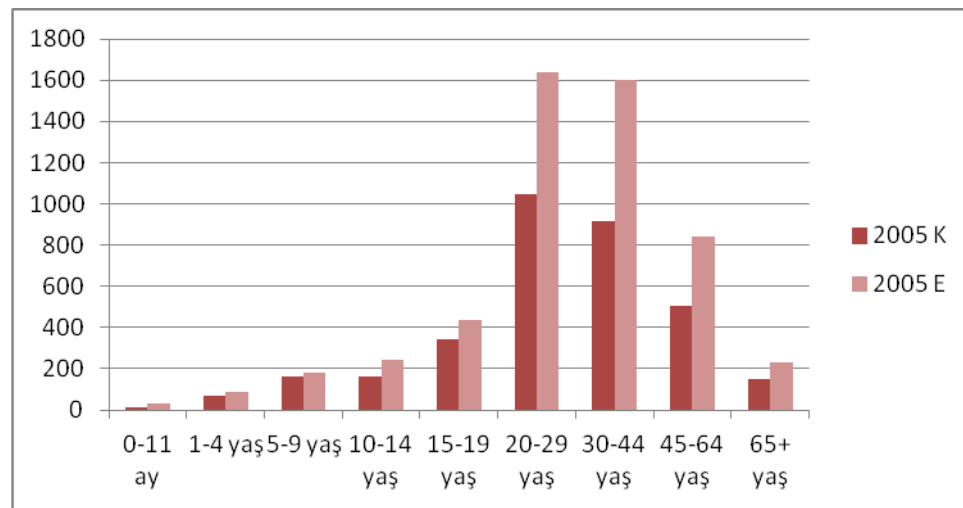
** HIV/AIDS verileri kümülatif olup 1985-2011 yılları dönemini kapsamaktadır

Şekil 12. Türkiye’de Hepatit B sıklığının yıllara göre dağılımı (2004-2012)

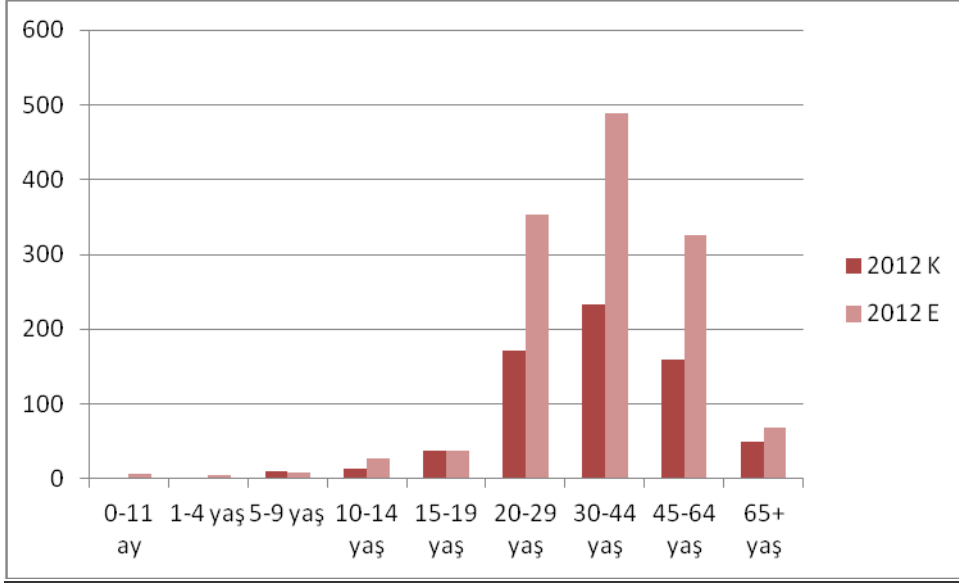
Kaynak: Sağlık Bakanlığı Verileri

Şekil 13. Türkiye’de 2005 yılında Hepatit B sıklığının yaş gruplarına göre dağılımı

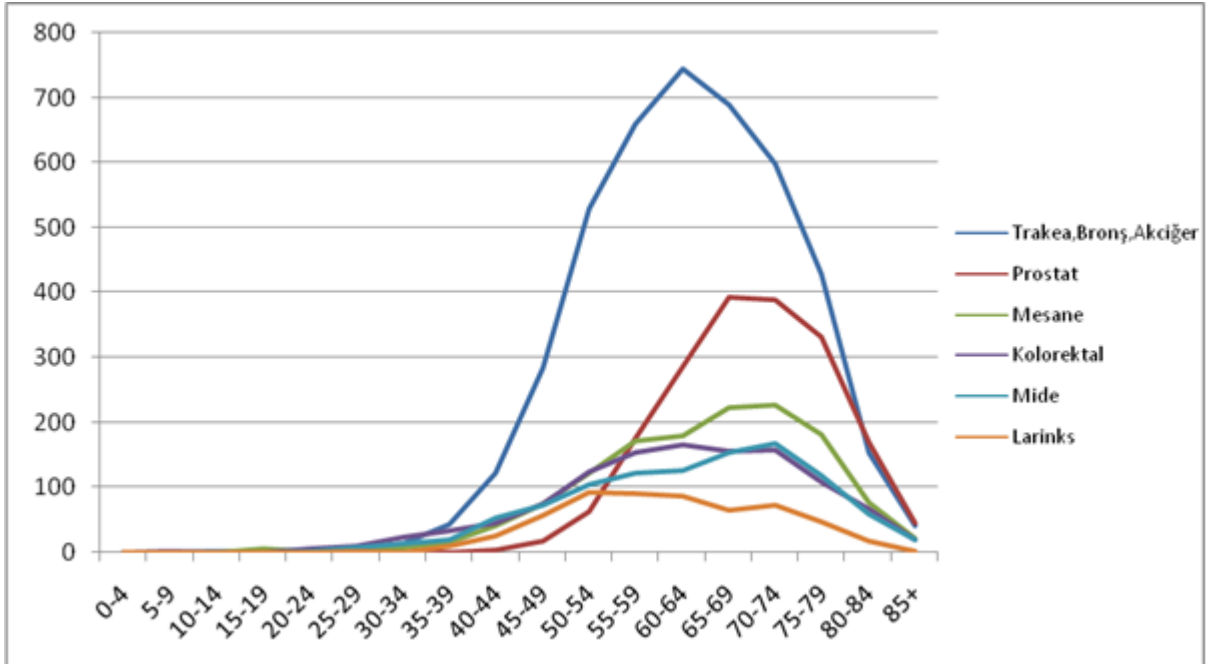
Kaynak: Sağlık Bakanlığı Verileri

Şekil 14. Türkiye’de 2012 yılında Hepatit B sıklığının yaş gruplarına göre dağılımı

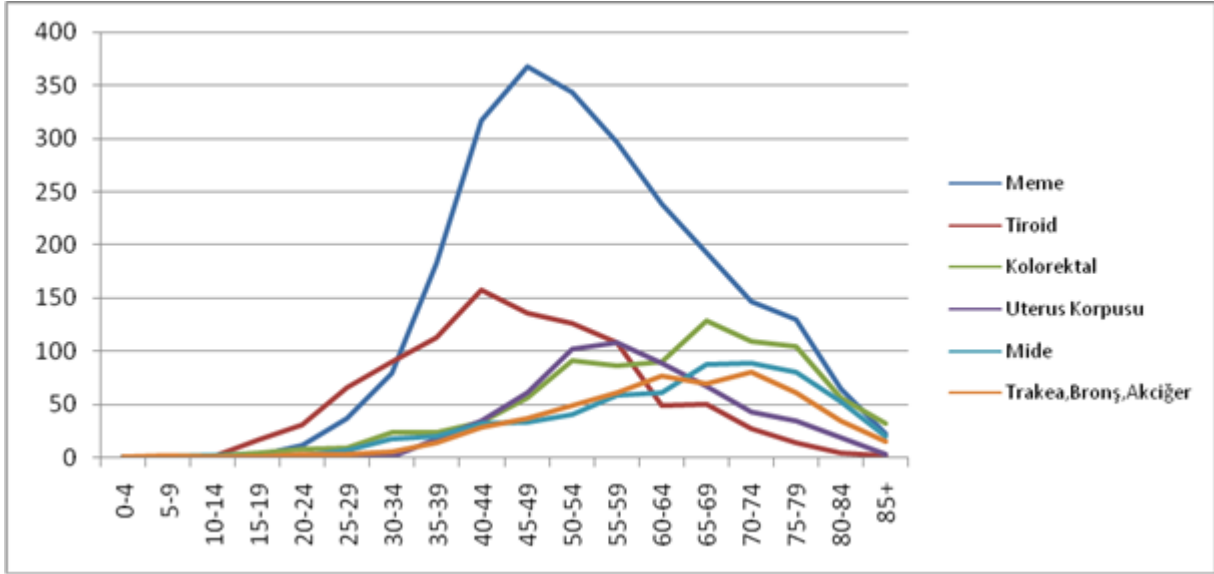
Kaynak: Sağlık Bakanlığı Verileri

Şekil 18: Erkeklerde en sık görülen beş kanserin YÖH*, Türkiye, 2007

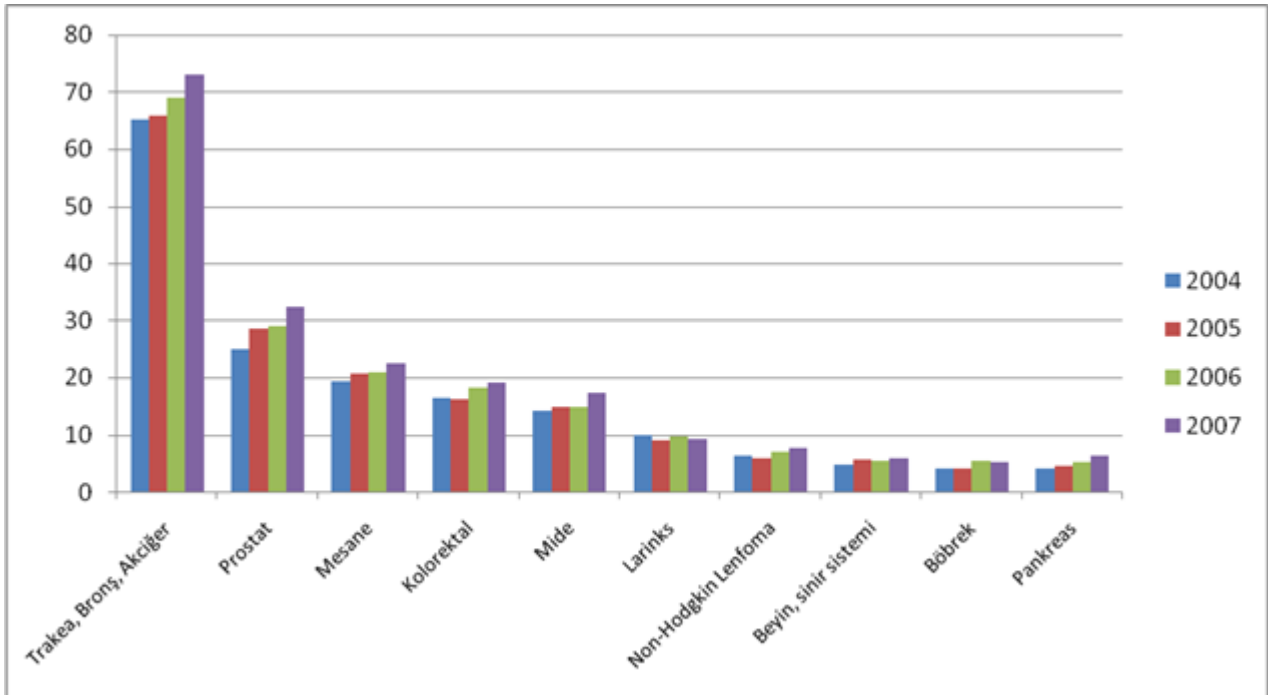
Kaynak: Sağlık Bakanlığı Verileri, 2007

Şekil 19: Kadınlarda en sık görülen beş kanserin YÖH*, Türkiye, 2007

Kaynak: Sağlık Bakanlığı Verileri, 2007

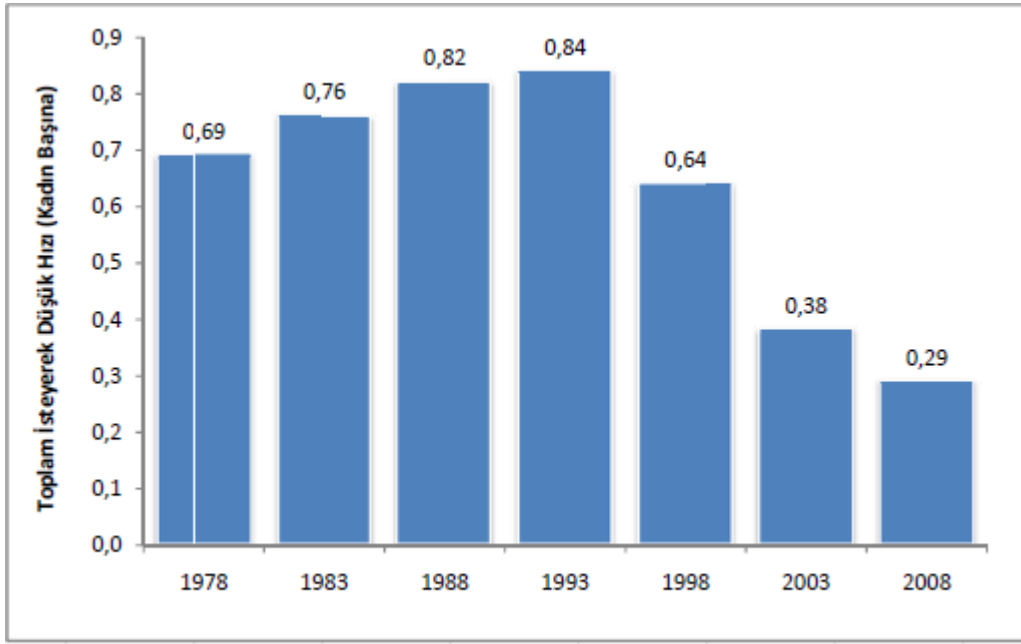
Şekil 20: Yıllara göre en sık görülen kanserler YSH*, Erkek, Türkiye

*Yüz binde, Dünya Standart Nüfusu

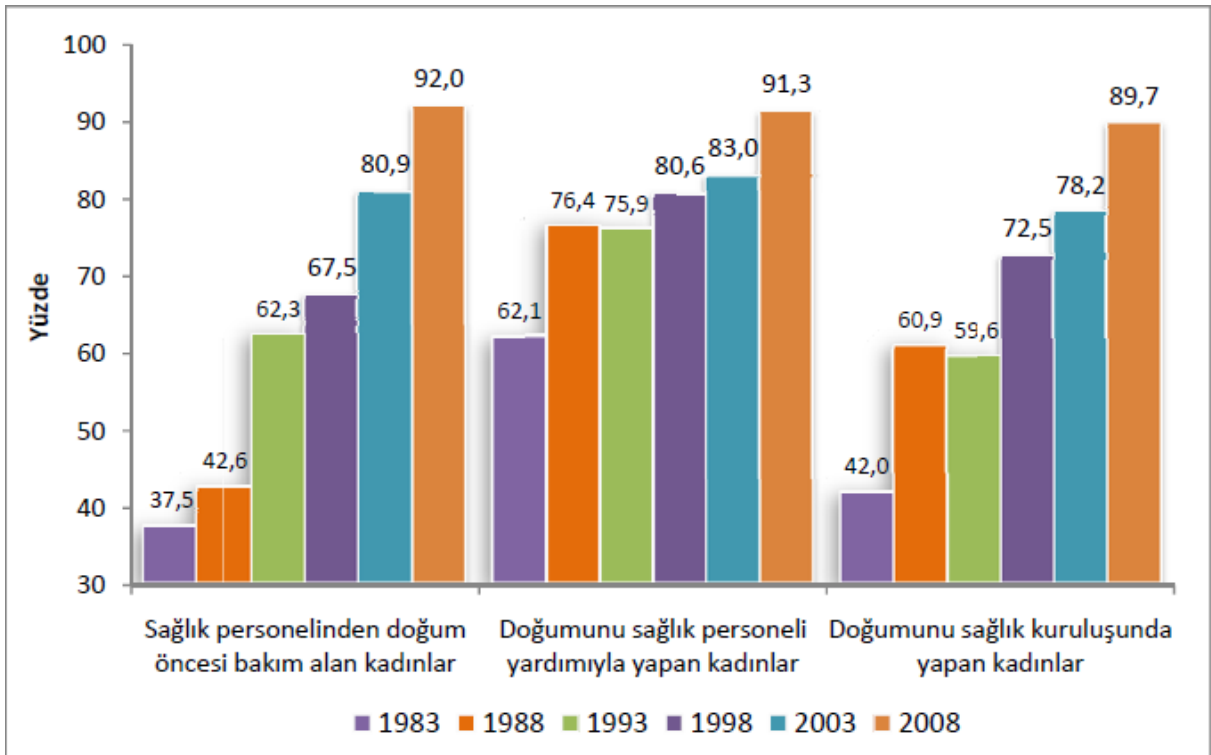
Kaynak: Sağlık Bakanlığı Verileri, 2007

Şekil 23. Toplam isteyerek düşük hızındaki değişimler 1978-2008

Kaynak: HÜNEE 1999, 2004, 2009; TDA-1978, TNSA-1983, TNSA-1988, TNSA-1993 araştırma verileri.

Şekil 24. Doğum öncesinde ve doğum sırasında alınan bakım hizmetlerinin yaygınlığındaki değişimler, 1983-2008

Kaynak: HÜNEE, 1987, 1989, 1994, 1999, 2004, 2009

BÖLÜM 4:

KADINA YÖNELİK ŞİDDET ALT ÇALIŞMA GRUBU

Katılımcı Listesi

Başkanlar: Sema Kendirci (Türk Kadınlar Birliği)

Meltem Ağduk (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu)

Raportör: Ezgi Türkçelik (Başkent Üniversitesi Kadın-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Araştırma ve Uygulama Merkezi)

İSİM-SOYAD	KURUM	E-MAİL
Meltem AĞDUK	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu	meltem.agduk@un.org.tr magduk@gmail.com
Nebahat AKKOÇ	KAMER	a.nebahat@gmail.com
Figen BENEK	Adalet Bakanlığı-Eğitim Dairesi Başkanlığı	figen.benek@adalet.gov.tr
Ekin BOZKURT ŞENER	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı-Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	ekin.bozkurt@aile.gov.tr
Haktan DEMİRCİOĞLU	Milli Eğitim Bakanlığı-Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü	hdemircioglu@meb.gov.tr demircioglu.psikososyal@gmail.com
Nilgün GEVEN	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı-Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü	nilgun.geven@aile.gov.tr
Ayşegül GÜNGÖR	Ankara Barosu	aysegulgungur06@hotmail.com
Neşe HACISALİHOĞLU	Hürriyet Aile İçi Şiddete Son Kampanyası	nhacisalihoglu@hurriyet.com.tr
Filiz KARDAM	Çankaya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü	kardamfiliz@yahoo.com kardam@cankaya.edu.tr
Nükhet PAKSOY ERBAYDAR	Hacettepe Üniversitesi-Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı	erbaydar@hacettepe.edu.tr
Sema KENDİRCİ	Türk Kadınlar Birliği	semakendirci@gmail.com

Süreyya SAK	Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Kurumu- Ruh Sağlığı Programları Daire Başkanlığı	sureyya_25@hotmail.com
Ezgi TÜRKCİLİK	Başkent Üniversitesi Kadın Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Araştırma ve Uygulama Merkezi	ezgiturkcelik@gmail.com
Sevinç ÜNAL	Kadın Dayanışma Vakfı	svn.onr@gmail.com.tr
Erden ÜNLÜ	Türkiye Aile Planlaması Derneği	erdenunlu@gmail.com
Erdal VURAL	İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü- Asayiş Dairesi Başkanlığı	erdal.vural@egm.gov.tr

İçindekiler

BÖLÜM 4:	263
<u>KADINA YÖNELİK ŞİDDET ALT ÇALIŞMA GRUBU</u>	263
<u>Katılımcı Listesi</u>	264
<u>Kısaltmalar</u>	267
<i><u>YÖNETİCİ ÖZETİ</u></i>	268
<u>1. GİRİŞ</u>	270
<u>2. DÜNYADA MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER</u>	272
<u>3. TÜRKİYE'DE MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER</u>	277
<u>4. TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELEDE SORUN</u> <u>ALANLARI</u>	287
<u>5. TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELEYE YÖNELİK</u> <u>ÇÖZÜM ÖNERİLERİ</u>	297
<u>6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME</u>	306
<u>KAYNAKLAR</u>	310

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
CEDAW	Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü
EWL	Avrupa Kadın Lobisi
HSYK	Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
HÜNEE	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
KEFEK	Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
ŞÖNİM	Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TMK	Türk Medeni Kanunu
UNFPA	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu

YÖNETİCİ ÖZETİ

Kadına yönelik şiddet yaygınlığı ve yoğunluğu ülkeden ülkeye farklılık gösteren ancak tüm toplumlarda karşılaşılan kültürel, coğrafi, dini, toplumsal ve ekonomik sınırları aşan toplumsal bir sorundur. Kadına yönelik şiddet kadınlarla erkekler arasındaki tarihsel ve toplumsal olarak kurulmuş eşitlikli güç ilişkilerinden kaynaklanmakta ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığının en uç örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı özel alanda ve kamusal alanda çok farklı biçimlerde kendini göstermektedir. Kadınlar eğitim, sağlık, çalışma hayatına ve karar alma mekanizmalarına katılım gibi pek çok alanda ayrımcılığa uğramakta, toplumsal kaynaklardan eşit olarak yararlanamamaktadır. Karşı karşıya kaldıkları ayrımcılık, kadınların özgüvenlerini azaltmakta, onları bağımlı bir birey haline getirerek baskı altına almakta ve şiddete karşı daha korunmasız hale getirmektedir. Kadınların özel alanda veya kamusal alanda şiddete maruz kalmaları ise, kadınların toplumsal ve ekonomik yaşamda yerlerini alma haklarından çeşitli biçimlerde yoksun kalmalarına, bunun da ötesinde fiziksel ve psikolojik sağlık sorunları yaşamalarına, sakat kalmalarına ve hatta yaşamlarını yitirmelerine neden olmaktadır. Sonuç olarak, toplum içerisinde cinsiyet ayrımcılığının ve kadına yönelik şiddetin yaygınlığı hem kadınlar hem de toplum için içinden çıkılması zor bir döngü yaratmaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve kadına yönelik şiddetin birlikte ele alınmasını ve çözümler üretilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Günümüzde kadına yönelik şiddetin, toplumsal ve ekonomik kalkınmanın önünde büyük bir engel teşkil ettiği ortaya konmuş ve kadına yönelik şiddeti önlemeden ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmadan toplumsal ve ekonomik kalkınmanın mümkün olmadığı kabul edilmiştir. 2000 yılında Birleşmiş Millet Genel Kurulu'nda kabul edilen ve 2015 yılına kadar gerçekleşmesi hedeflenen Binyıl Kalkınma Hedeflerinin ana unsurlarından birini toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadının güçlendirilmesi hedefi oluşturmaktadır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler'in ve Dünya Sağlık Örgütü'nün çalışmaları kadına yönelik şiddetin önlenmesinin yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması, tüm bireyler için temel eğitimin sağlanması gibi belirlenen hedeflere ulaşmada önemli olduğu ve aynı zamanda kalkınma ve ekonomik büyümede kilit rol oynadığını ortaya koymuştur.

Bütün bunlar dikkate alınarak, Türkiye'de "kadına yönelik şiddet" konusunun kalkınma plan ve programlarında ve bütçelemelerde öncelikli bir alan olarak değerlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılmasının kalkınmanın temel unsurlarından biri olarak benimsenmesi gerekmektedir. Eşitlikçi ve

demokratik toplumsal kalkınmanın kadına yönelik şiddeti azaltacağı ve kadına yönelik şiddetin önlenmesinin de ekonomik ve toplumsal kalkınmayı hızlandıracağı ortadadır.

Bu anlayıştan hareketle, bu raporda Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda sorun alanları tespit edilmiş, belirlenen sorun alanlarına paralel çözüm önerileri geliştirilmiştir. Hazırlanacak olan TC Onuncu Kalkınma Planı’nın ve Plan’a bağlı olarak geliştirilecek programların bu sorun alanları ve çözüm önerileri dikkate alınarak hazırlanmasının Türkiye’de toplumsal ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Türkiye’de kadınlara yönelik şiddetin yaygınlığı ve bu konuda çözülmeyi bekleyen birçok sorun olması; Türkiye’de **kadını bir birey olarak değerlendiren**, cinsiyetçi söylem ve anlayışa karşı duran, kadına yönelik şiddetle mücadelede politik kararlık gösterecek bir siyasi iradeye ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu rapor, şiddetle mücadelenin çerçevesinin, siyasi iradeyi bağlayan uluslararası sözleşmeler ve normlar dayanak noktası alınarak çizilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Türkiye’nin ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve şiddetle mücadele etmek için, **eşitliği sağlayacağını ve bu anlayışı hayata geçireceğini** taahhüt ettiği uluslararası sözleşmelerin bir gereği olarak, başta anayasa olmak üzere, **imzalanmış sözleşmelere aykırı tüm iç hukuk kurallarını ortadan kaldıracak yeni** yasal düzenlemeleri yapması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının giderilmesi ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda ulusal düzeyde yetersiz kalınan alanların giderilmesi için, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yapılmalı ve konuyla doğrudan çalışan kurumların ve yerel yönetimlerin ayrıştırılmış bütçe kalemleri olmalıdır.

Kadına yönelik şiddetin önlenmesi, şiddet mağduru kadınların ve şiddete maruz kalan ve/veya tanıklık eden çocukların korunması, şiddet uygulayanın cezalandırılması ve yaşanan sorunların giderilmesi için tutarlı ve multisektörel bir anlayış geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Günümüze dek Türkiye’de mevzuata ilişkin yapılan olumlu düzenlemelerin yaşama geçirilmesi için uygulamalar göstergelerle izlenmeli; kadına yönelik şiddet konusunda yapılan kurumsal çalışmaların izleme ve değerlendirmesini yapabilecek yetkinlikte kurumların oluşturulması sağlanmalıdır.

1. GİRİŞ

Bu rapor, TC Onuncu Kalkınma Planı hazırlıkları çerçevesinde oluşturulan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/ Şiddet Alt Çalışma Grubu tarafından hazırlanmıştır. Bu raporda, dünyada ve Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadelede mevcut durum ve gelişmeler, Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadelede sorun alanları ortaya konmaya çalışılacak ve son olarak belirlediğimiz sorun alanlarına paralel eylemler/çözüm önerileri üzerinde durulacaktır.

Türkiye’de son dönemde kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda iki önemli düzenleme yapılmıştır. İlki 11 Mayıs 2011 tarihinde imzalanan *Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)*, diğeri ise 4320 sayılı Ailenin Korunmasına İlişkin yasanın uygulanmasında yaşanan eksiklikleri gidermek amacıyla çıkarılan ve 20 Mart 2012 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren *6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun*’dur.

Bu düzenlemeler, kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda olumlu değişiklikler getirmekle birlikte, Türkiye’de yasal düzenlemeler toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda çok sınırlı bir ilerleme sağlamıştır.

Şiddetin nedenleri, uygulanış biçimleri ve sonuçları konusundaki farkındalık şiddetin önlenmesi ve şiddetle mücadele konusunda belirleyici olmaktadır. Bu noktadan yola çıkarak, grup çalışmalarında öncelikle şiddetin tanımlanması konusunda bir anlayış ve uzlaşma gerekliliği ortaya konmuştur. İstanbul Sözleşmesi’nde kadınlara yönelik şiddet bir insan hakları ihlali ve kadınlara yönelik ayrımcılığın bir biçimi olarak ele alınmakta ve “ister kamusal ister özel alanda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar veya ıstırap veren ya da verebilecek olan toplumsal cinsiyete dayalı her türlü eylem ve bu eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma” kadına yönelik şiddet olarak tanımlanmaktadır (İstanbul Sözleşmesi, 2011). “Ev içi şiddet” ise aile içerisinde veya hanede veya mağdur faille aynı evi paylaşırsa da paylaşmasa da eski veya şimdiki eşler veya partnerler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet eylemi olarak tanımlanmıştır.

Uluslararası sözleşmelerin belirlemiş olduğu bu tanım grubumuz tarafından esas alınmış ve aynı zamanda şiddet tanımı ve şiddetle mücadelenin çerçevesinin nasıl olması gerektiği konusunda şu noktalara vurgu yapılmıştır:

- Kadınlar ve erkekler arasındaki iktidar ilişkisini, aile içinde yaşanan şiddetin daha çok erkek şiddeti olduğunu, şiddetin erkekler tarafından tabi kılma ve denetim altında tutmanın bir aracı olarak kullanıldığını göz önünde bulundurmeyen bir yaklaşımla kadına yönelik şiddetin nedenlerini anlamak ve konuyla ilgili çözümler üretmek mümkün değildir.
- **Kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet rollerinin eşitsizliğinden kaynaklanır ve bu rollere bağlı olarak yaşanan ayrımcılık ve baskılar ile beslenir, desteklenir ve yeniden üretilir. Sonuçta şiddet üzerine kurulu bir kültür gelişir ve bu kültür hayatın her alanındaki ilişki ve davranış biçimlerini belirler. Bu nedenle kadına yönelik şiddeti siyaset yapma biçimi, eğitim, sağlık, üretim, yoksulluk, trafik gibi diğer konulardan bağımsız olarak düşünmek ve ele almak eksik ve yanlış olacaktır.**
- Şiddeti besleyen temel değerler ayrımcılık, hiyerarşi, kapalı bir çevrede yaşam sürdürmek gibi değerlerdir. Bu değerler katılımcılığı, bireysel gelişimi, özgür düşüncüyü engelleyen, farklılıkları yok eden, demokratikleşmeyi, dolayısıyla kalkınmayı engelleyen temel sebeplerdir. Bu nedenle toplumsal kalkınmanın sağlanabilmesi için öncelikle şiddet kültüründen kurtulup şiddetsiz bir kültür yaratmak için uğraşmak gerekmektedir.
- **Kadına yönelik şiddetin yaygınlaşmasının en önemli nedenlerinden biri toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini normalleştiren, kadınları ve erkekleri belirli toplumsal kalıp roller ve davranışlarla sınırlayan cinsiyetçi yapılar ve söylemdir. Kadınlar bağımsız bir birey olarak değerlendirilmediği sürece toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve kadına yönelik şiddeti ortadan kaldıracak çözümler üretilemez.**
- Şiddetle mücadelenin çerçevesi siyasi iradeyi bağlayan, uluslararası sözleşmeler ve normlar dayanak noktası alınarak çizilmeli ve bu konunun **Türkiye'nin ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve şiddetle mücadele etmek için uygulamayı taahhüt ettiği uluslararası sözleşmelerin bir gereği olduğu unutulmamalıdır.**

1.1. Kadına Yönelik Şiddetin Biçimleri

Kadınların karşılaştıkları şiddet biçimlerine bakıldığında, kadınların yaygın olarak “fiziksel”, “cinsel” “psikolojik” ve “ekonomik” şiddet şekillerine ve çeşitli biçimlerde uygulanan kontrol içerikli davranışlara maruz kaldıkları görülür.

Kadına yönelik şiddetin en yoğun yaşanış biçimlerinden olan “**fiziksel şiddet**”, çok daha belirgin ve kalıcı izler bıraktığından, en çok dikkati çeken ve üzerinde en çok konuşulan

şiddet türüdür. Tokat atma ya da bir şey fırlatma, itme, tartaklama, saç çekme, yumrukla ya da bir cisimle vurma, tekmeleme, sürüklenme, dövme, boğazını sıkma, bir yerini yakma veya üzerinde sigara söndürme, kızgın ütü v.b. aletler ile dağlama, ateşli-kesici ve delici bir aletle yaralama, veya bu tür aletlerle tehdit etme, kezzap/sıcak su gibi yakıcı sıvılarla saldırma, kadını bir yere kilitleyip günlerce aç-susuz bırakma gibi şekillerde görülebilen fiziksel şiddet, gözle görülür izler bırakır. Kimi zaman, fiziksel şiddetin sonucu ölüme kadar gidebilmekte ya da çok ağır fiziksel sakatlıklar bırakabilmektedir.

Psikolojik şiddet, genel olarak tehdit unsurunu içermektedir. Daha çok küçümseme, aşağılama, alay etme, küçük düşürme, her türlü hakaret, korkutma, sevdiklerinden aile ve arkadaşlarından uzak tutma, korkutma, kadının kendisine veya çevresindekilere zarar vermekle tehdit etme gözdağı verme sonucu kurulan baskının sonucu oluşan psikolojik şiddet; kadının benlik saygısında azalma, özgüven kaybı, depresyon gibi ciddi sorunlara yol açmaktadır.

Kadının çalışmasına ya da çalışmamasına izin vermeme, geliri üzerinde söz sahibi olmasını engelleme, parasını, malını (mal varlığını), ziynet eşyalarını elinden alma ya da kişisel zevk, beğeni ve ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik parayı kadına vermeme ya da, belli çıkarlar doğrultusunda verme “**ekonomik şiddet**” olarak değerlendirilmektedir.

Cinsel şiddet ise genellikle kadının hoşlanmadığı cinsel davranış, sözle taciz ve dokunmakla başlayan, kadının istemediği zamanda ve biçimde cinsel ilişkiye zorlama, başkalarıyla ilişkiye zorlama, cinsel ilişki sırasında korunmaya ya da korunmamaya zorlama gibi eylem ve davranışlardır.

Kadının yaşamını kontrol etmeye yönelik davranışlar ise kadını ailesi ve arkadaşları ile görüştürmemek, hareketlerini giyim kuşamını kontrol etmek, kadının her zaman nerede olduğunu bilmek isteme, başka erkeklerle konuşunca sinirlenmek şeklinde gerçekleşmektedir.

2. DÜNYADA MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER

Kadına yönelik şiddet kadınlarla erkekler arasındaki tarihsel ve toplumsal olarak kurulmuş eşitliksiz güç ilişkilerinden kaynaklanır ve dünyada en sık karşılaşılan insan hakları ihlalidir. Kadına yönelik şiddet tüm toplumlarda görülen, kültürel, coğrafi, dini, toplumsal ve ekonomik sınırları aşan toplumsal bir sorundur.

Dünyada her 10 kadından 4'ü yaşamı boyunca fiziksel ve/veya cinsel şiddete uğramaktadır. Dünya Bankasının 1994'de yayımlanmış olduğu raporda 16-44 yaş grubu kadın ölümlerinde şiddete maruz kalmanın kanser, trafik kazası, savaş ve sıtmadan daha büyük bir risk faktörü oluşturduğu belirtilmektedir (UNIFEM, 2011). Dünya Sağlık Örgütü tarafından

2005 yılında 10 ülkede 24 bin kadınla görüşülerek yapılan araştırmaya göre, kadınların partnerleri tarafından fiziksel şiddete maruz kalma oranı %13-61, cinsel şiddete uğrama %6-%59, duygusal şiddete uğrayan kadınların oranı ise %20-75 aralığında değişmektedir (WHO, 2005). Avrupa'da tüm şiddet türleri birlikte değerlendirildiğinde kadınların %45'inin erkek şiddetine maruz kaldığı ortaya çıkmaktadır. Avrupa Birliği ülkeleri içerisinde kadınların %40 ila %50'sinin işyerinde cinsel tacize maruz kaldığı belirtilmektedir. Avrupa'da her beş kadından birinin ev-içi şiddete maruz kaldığı ve yedi kadından birinin de ev-içi şiddet nedeniyle öldüğü tahmin edilmektedir (EWL, 2011).

Bununla birlikte, kadına yönelik şiddetin boyutlarını ortaya koyacak çalışmaların yapılması, konuya uluslararası düzeyde dikkat çekilmesi ve kadına yönelik şiddetin bir insan hakkı ihlali olarak kabul edilmesi uzun yıllar almıştır. 1970'li yıllardan başlayarak ulusal ve uluslararası ölçekteki kadın hareketinin ve sivil toplum örgütlerinin çabaları sayesinde günümüzde kadınların ve kız çocuklarının maruz kaldığı şiddetin ve ayrımcılığın bir insan hakları ihlali olduğu ve toplumsal kalkınmanın önünde büyük bir engel oluşturduğu kabul edilmiştir.

Kadınlara yönelik ayrımcılık konusunda uluslararası düzeyde atılmış olan ilk adımlardan biri 1946'da BM Kadının Statüsü Komisyonu'nun kurulmasıdır. 1975 yılında Birleşmiş Milletler'in gelecek on yılı Kadın On Yılı (1975-1985) ilan etmesiyle de konunun önemine dikkat çekilmiş; Kadın On Yılı süresince yapılan savunuculuk faaliyetleri ve konferanslar konuya uluslararası ölçekte önem kazandırmıştır (ENDVAWNOW, 2012).

1980 yılında Kopenhag'da toplanan 2. Dünya Kadın Konferansı sonuç bildirgesinde kadınların ve çocukların şiddetten korunması konusunda çağrı yapılmıştır. 1985 yılında Nairobi'de gerçekleştirilen 3. Kadın Konferansı İleriye Yönelik Stratejiler Belgesi'nde ise kadına yönelik şiddet konusuna daha kapsamlı bir biçimde yer verilmiş ve devletlere bu konuda yasal ve politik önlemler almaları çağrısı yapılmıştır (ENDVAWNOW, 2012).

1979 yılında Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanmış olan *Kadına Karşı Her Türülü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)* 1980 yılında imzaya açılmış ve 20 ülkenin imzasıyla 1981 yılında yürürlüğe girmiştir. CEDAW, kadınlara karşı her türlü cinsiyete dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve kadınların insan haklarının korunmasını öngören ve taraf ülkeler üzerinde bağlayıcı niteliği olan ilk uluslararası sözleşme olması bakımından çok önemlidir. Ancak CEDAW'da kadınların birçok alanda yaşadığı ayrımcılık ele alınmasına rağmen, kadına yönelik şiddetle ilgili özel bir düzenlemeye yer verilmemiştir. CEDAW komitesi daha sonraki yıllarda, kadına yönelik şiddetle ilgili olarak 12 ve 19 No'lu Tavsiye Kararlarını kabul etmiştir. CEDAW komitesinin 12 No'lu tavsiye kararında (1989) kadınların

şiddetten korunmasının üye devletlerin yükümlülüğünde olduğu belirtilmiş; 19 nolu tavsiye kararında (1992) kadına yönelik şiddetin cinsiyete dayalı ayrımcılığın bir sonucu olduğu vurgulanmış ve komiteye sunulacak ülke raporlarında kadına yönelik şiddetle ilgili gelişmelere de yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

1999 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından CEDAW'a ek olarak ihtiyari protokol kabul edilmiştir. Bu protokol CEDAW'ın düzenlendiği konular çerçevesinde ayrımcılığa uğramış olan ve kendi ülkelerindeki hukuk sistemi içerisinde tüm hukuki yolları denedikleri halde bir sonuç elde edemeyen kadınlara, CEDAW komitesine bireysel başvuru yapma hakkını tanımaktadır.

1993'de Viyana'da gerçekleşen Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda kadın hareketinin yoğun çabasıyla, kadına yönelik şiddet bir insan hakkı ihlali olarak tanınmış ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda "*Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi*" kabul edilmiştir. Bu Bildirge'de kadına yönelik şiddet erkekler ile kadınlar arasında eşit olmayan iktidar ilişkilerinin bir sonucu olarak tarif edilmekte, kadına yönelik şiddetin kadınların ayrımcılığa maruz kalmasına ve ilerlemesinin engellenmesine neden olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Bildirge, kadına yönelik şiddetin önlenmesi için devletlerin alması gereken önlemleri açıklamaktadır (KSGM, 2012). Bildirge hukuki bağlayıcılığa sahip olmadığı halde, kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi açısından içerdiği ilke ve kurallarla, devletlerin iç hukuklarında düzenleme yapılması için itici güç olmuştur (Moroğlu, 2012).

Viyana Konferansı'nın en önemli sonuçlarından biri de İnsan Hakları Komisyonu tarafından kadına yönelik şiddet konusunda araştırmalar yapacak özel bir raportör atanması kararıdır. 1994 yılında ilk defa kadına yönelik şiddetin sebeplerini ve sonuçlarını araştırarak, konuyla ilgili ülke ziyaretleri yapacak, bireysel başvuruları kabul edecek bir raportör atanmıştır.

Yine 1994 yılında Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı düzenlenmiş, bu konferansta kadına yönelik şiddetin sağlık sonuçlarına, özellikle üreme sağlığı üzerine etkilerine, HIV ve AIDS ile şiddet arasındaki ilişkilere dikkat çekilmiş ve hükümetler kadınların ve kız çocuklarının şiddetten korunması için önlem almaya çağırılmıştır.

1994 yılında Kadınlara Yönelik Şiddeti Önleme, Cezalandırma ve Ortadan Kaldırmaya İlişkin İnter-Amerikan Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşme kadınlara yönelik şiddetin yasaklandığı bölgesel düzeydeki ilk sözleşme olması bakımından önemlidir (ENDVAWNOW, 2012).

1995 yılında Pekin’de düzenlenen Dördüncü Kadın Konferansında kabul edilen Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformunda, kalkınma hedeflerine ulaşılabilme amacıyla belirlenen 12 kritik alandan biri de kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması olmuştur.

Birleşmiş Milletler’in kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda uluslararası düzeyde yaptığı çalışmaların yanı sıra, temel amacı kişi hak ve özgürlüklerin korunması ve savunulması olan Avrupa Konseyi de kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve kadınların şiddetten korunması konusunda çalışmalar yapmaktadır. Avrupa’da kadına yönelik şiddet konusuna ilgi, konunun bir insan hakkı meselesi olmasının yanı sıra ekonomik boyutunun da devletleri zorlamasından kaynaklanmıştır. Yapılan çalışmalara göre ev içi şiddetin devletlere yıllık ortalama 34 milyar Avro kadar ciddi bir maliyeti bulunmaktadır (TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, 2012).

Avrupa Konseyi’nde 2011 yılına kadar, kadına yönelik şiddete ilişkin özel bir yasal düzenleme yapılmamıştır; ancak Avrupa Parlamentosu’nun çeşitli kararlarında ve Avrupa Komisyonu’nun tavsiye kararlarında kadına yönelik şiddetle mücadeleye yer verilmiştir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin 1997 yılında aldığı kararda kadına yönelik şiddetin demokratik bir toplumun gelişiminde engel olduğu ifade edilerek, 1999 yılı “*Avrupa Kadınlara Karşı Şiddete Hayır Yılı*” ilan edilmiştir. Bu kararda, üye devletlerin iç hukuklarında özel düzenlemeler yapması ve kadına yönelik şiddeti ceza gerektiren bir suç olarak tanımlamaları çağrısında bulunulmuştur. Avrupa Konseyi’nin önerisiyle yapılan izleme toplantılarında olumlu gelişmeler olduğu görülmüştür. Örneğin, Avusturya’da ve Almanya’da aile içi şiddetin önlenmesine dair yasa çıkarılmış, İspanya ve Finlandiya’da ceza kanunlarına şiddeti cezalandıran kurallar konulmuştur (Moroğlu, 2012).

24 Ocak 2000 tarihinde Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen Daphne Programı’nda şiddet kapsamlı bir biçimde tanımlanmış; cinsel taciz, tecavüz, aile içi şiddet, ticari sömürü, kadın ticareti, işyerinde, eğitim kurumlarında tehdit ve sindirme amaçlı konuşmalar, baskılar ve bu gibi davranışlar “*cinsiyete dayalı şiddet*” olarak kabul edilmiştir. Bu program kapsamında, kadına yönelik şiddet alanında çalışma yapan sivil toplum kurumlarını ve akademik çalışmaları desteklemek amacıyla bütçe ayrılmıştır. Avrupa Komisyonu’nun 2007-2013 yılları için hazırlanan programa ayırdığı bütçe 116. 85 milyon Euro’dur (EWL, 2010).

2000’li yıllardan itibaren kadın hareketinin ve Avrupa Kadın Lobisinin çalışmaları sonucunda, Avrupa Konseyi tarafından kadınların şiddetten korunması amacıyla birçok tavsiye kararı verilmiştir. Bu tavsiye kararlarından en önemlisi, Avrupa çapında kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda önemli gelişmelerin yaşanmasını sağlayan Avrupa

Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 2002 yılında aldığı tavsiye kararıdır. Bu kararda, üye devletlere yasalarını toplumsal cinsiyet eşitliği açısından yeniden gözden geçirmeleri, kadına yönelik şiddetle ilgili ulusal ve uluslararası düzeyde araştırmaların ve işbirliklerinin desteklenmesi ve kadına yönelik şiddet eylemlerini önlemenin ve cezalandırmanın devletlerin yükümlülüğünde olduğunun kabulü yönünde çağrıda bulunulmuştur.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde kadına karşı şiddeti önlemeye yönelik özel bir düzenleme olmamakla beraber, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan “*işkence yasağı, insanlık dışı ve kötü muamele yasağı ve zorla çalıştırma yasağı*”na ilişkin maddelerden hareketle “*BM Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesine İlişkin Bildirge*”deki ilkelerle örtüşen kararlar vermiştir (Moroğlu, 2012: 363). AİHM'nin bu konuda verdiği en önemli kararlardan biri de 9 Haziran 2009 tarihli Opuz-Türkiye kararıdır. Bu kararla AİHM ilk kez bir devletin kadına yönelik şiddet konusunda gerekli tedbirleri almamak ve kadın mağduru koruyamamaktan dolayı tazminat ödemesine karar vermiştir (ECHR, 2012).

Bu nitelikteki kararların artması ve konuyla ilgili yaşanan gelişmeler kadına yönelik şiddet konusunda yasal bir düzenleme yapılması ihtiyacını doğurmuş ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 7 Nisan 2011 tarihinde Strasburg'ta onaylanan “*Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi*”nin hazırlanmasına zemin hazırlamıştır. Sözleşme Avrupa Konseyi üye devletlerinin, Sözleşme'nin hazırlanmasına katılan üye olmayan devletlerin ve Avrupa Birliği'nin imzasına açıktır. 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzaya açılan sözleşmeyi ilk imzalayan ve onaylayan devlet Türkiye olmuştur. 25 Ekim 2012 itibarıyla Sözleşme 24 ülke tarafından imzalanmıştır.⁴⁷ Sözleşme, 75. maddesi uyarınca en az sekizi Avrupa Konseyi üyesi olan on devlet tarafından onaylanmasından sonraki 3 aylık sürenin sonunda yürürlüğe girecektir. Bu Sözleşme uluslararası hukukta yaptırım gücü olan ve kadına yönelik şiddetle mücadele ve mağduru koruma önlemlerini geniş çerçevede ele alan kadına yönelik şiddet konusunda bağlayıcılığa sahip ilk ve tek uluslararası sözleşme olması bakımından büyük önem arz etmektedir. Sözleşme'de kadına yönelik şiddetle mücadelede kapsamlı bir hukuki çerçeve oluşturmak üzere önleme (prevention), koruma (protection), kovuşturma (prosecution) ve toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar (policy) konularına yer verilmiştir.

⁴⁷ İstanbul Sözleşmesi ile ilgili gelişmeler için bkz. <http://www.coe.int/conventionviolence>

3. TÜRKİYE’DE MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER

3.1. Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet Konusunda Mevcut Durum ve Gelişmeler

Türkiye’de kadına yönelik şiddet konusu, özellikle 1980’lerden sonra kadına yönelik şiddetle mücadele için yürütülen kampanyalarla, kamuoyu gündeminde yer almaya başlamıştır. Bu konuda yürütülen ilk kampanya, 1987 yılında kadın hareketi tarafından başlatılan “Dayağa Hayır!” Kampanyasıdır. Bu Kampanya İstanbul’da başlamış daha sonra Ankara başta olmak üzere diğer illere de yayılmıştır. Kampanyanın en önemli getirisi sığınmaevleri ve kadın dayanışma merkezlerinin kurulmasıdır (KSGM, 2007).

Bu tarihten itibaren gerçekleştirdikleri eylemler ve kampanyalarla kadına yönelik şiddeti görünür kılmaya çalışan kadın hareketi bir yandan da kurumsallaşma yönünde önemli adımlar atmaya başlamıştır (Altınay ve Arat, 2008). 1990’lı yıllardan itibaren şiddet mağduru kadınlara yönelik çeşitli hizmetler sunmak amacıyla birçok sivil toplum kuruluşu ve dernek kurulmuştur. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Kadın Dayanışma Vakfı, Kadınlarla Dayanışma Vakfı, Kadın Merkezi Vakfı (KAMER), Adana Kadın Danışma Merkezi ve Sığınmaevi, Van Kadın Derneği, bunlardan sadece bazılarıdır.

Türkiye’de kadın hareketi, kendi kurumlarını oluştururken bir yandan devleti de kadına yönelik şiddet konusunda önlemler almaya yöneltmiş, uluslararası gelişmeler bu konudaki çalışmalara ivme kazandırmış ve devlet tarafından kadına yönelik şiddetle mücadele alanında önemli adımlar atılmaya başlanmıştır (Altınay ve Arat, 2008).

Aile içinde şiddete maruz kalan kadınların korunması amacıyla 1998 yılında yürürlüğe giren ve 2007 yılında yeniden düzenlenen 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, bu konuda önemli adımlardan biridir. Kanun ile “aile içi şiddet” kavramı ilk kez hukuksal bir metinde tanımlanmıştır. Söz konusu Kanun ile aile içinde şiddete maruz kalan bireylerin korunmasına yönelik olarak Aile Mahkemesi hâkimleri tarafından alınabilecek tedbirler düzenlenmiştir.

2000’li yıllarda yasal alanda yapılan değişiklikler ile kadın-erkek eşitliği konusunda yasal zeminde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Kadın hakları konusunda yaşanan ilerlemelerin en önemli yansımasını Anayasa’da yapılan değişiklikler oluşturmaktadır. Türkiye’de kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olarak, Anayasa’nın 2001 yılında 41’inci maddesinde, 2004 yılında 90’ıncı maddede, 2004 ve 2010 yıllarında da 10. maddede değişiklikler yapılmıştır.

Eski yasanın gözden geçirilmesinden sonra 2002 yılında yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu’nun ve benzer şekilde 2005 yılında yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu’nun gerek

hazırlanması gerekse yasalaşması, kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra kadın konusunda çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşlarının ve meslek örgütlerinin yoğun çabası ile gerçekleştirilmiştir. Kadın örgütleri ve diğer ilgili sivil toplum kuruluşları tarafından “Kadın Bakış Açısıyla Türk Ceza Kanunu Reformu Kampanyası” yürütülmüştür (Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği, 2007). Kadın örgütlerinin birçok talebi bu süreçte siyasi irade tarafından dirençle karşılanmış ancak tüm talepleri yerine getirilmese de önemli kazanımlar elde edilmiştir.

Ceza Kanunundaki önemli değişikliklerin yanında 2005 yılındaki bir diğer önemli gelişme Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 11 Ekim 2005 tarihinde “*Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi*” amacıyla bir komisyon kurulmasıdır. Komisyon çalışmaları sonucunda, sorunun boyutları ve çözüm için gerekli çalışmaların belirlendiği bir rapor hazırlamıştır. Bu Komisyon raporunu takiben, kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması için alınması gereken önlemler ile bu önlemleri yerine getirmekle sorumlu kurum ve kuruluşların belirlendiği 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelge’si yayımlanmıştır. Bu Genelge ile Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) kadına yönelik şiddet ve töre/namus cinayetlerinin önlenmesi konularında koordinatör kurum olarak belirlenmiştir. KSGM üçer aylık dönemler halinde, sorumlu/ işbirliği kuruluşları ve ilgili kuruluşların kadına yönelik şiddet ve töre/namus cinayetlerinin önlenmesi konularındaki faaliyetlerine ilişkin rapor hazırlayarak Başbakanlığa sunmaktadır.

2006/17 sayılı Genelge gereğince, “*Kadınlara Yönelik Şiddet İzleme Komitesi*” kurulmuştur. Yine bu Genelge çerçevesinde KSGM sorumluluğunda diğer sektörlerin de işbirliği ile “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2007-2010” hazırlanmış ve uygulamaya konmuştur. Uygulama döneminin dolmasının ardından 2012-2015 dönemini kapsayacak şekilde güncellenen “*Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı*”, 10 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Hazırlanan Eylem Planlarının 6 aylık sürelerle izleme ve değerlendirme toplantıları Kadının Statüsü Genel Müdürü koordinasyonunda yapılmaktadır.

2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi’ni takiben İçişleri Bakanlığı tarafından 11 Ocak 2007 tarihinde tüm valiliklere genelge gönderilerek çocuk ve kadınlara yönelik şiddet hareketleri ile töre ve namus cinayetlerinin önlenmesi konularında yürütülmesi gereken çalışmalar belirtilmiştir. Adalet Bakanlığı, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun’un daha etkili biçimde uygulanmasını sağlamak amacıyla, tüm hâkim ve savcılara yönelik 1 Ocak 2006 tarihli 35 sayılı Genelge’yi yayımlamıştır.

Öte yandan 4320 sayılı Kanun'un uygulanmasında yaşanan sıkıntılar nedeni ile kapsamının genişletilmesi için 2007 yılında yasal bir değişikliğe gidilmiş, 2008 yılında da Kanun'un uygulanması hakkında yönetmelik yürürlüğe konmuştur.

4320 sayılı Kanun yürürlükte iken bu Kanunun uygulanmasında yaşanan bazı tereddütlerin ortadan kaldırılması amacıyla Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) tarafından, 18.10.2011 tarihli ve 18 sayılı Genelge kabul edilmiş ve tüm teşkilata duyurulmasına karar verilmiştir. 18 sayılı Genelge'de "soruşturma ve tedbir talebinin ilgili mahkemeye iletilmesi ile verilen kararların infazının anılan mevzuatın konuluş amacına uygun, etkin ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilmesinin sağlanması bakımından söz konusu işlemlerin takibinin belirli Cumhuriyet savcısı ve adliye personeli ile bürolarca yapılması, bu alanda görev yapacak personelin uzmanlaşmasının sağlanması" konularında gerekli dikkat ve özenin gösterilmesi istenmektedir. Söz konusu düzenlemelere rağmen uygulamada sıkıntı yaşanmaya devam etmiş, bu çerçevede uygulamadan kaynaklanan eksikliklerinin giderilmesi ve kapsamın genişletilmesi amacıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde "6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" hazırlanmıştır.

Geniş katılımlı bir zeminde hazırlanan Kanun, 9 Mart 2012 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nda oy birliği ile kabul edilmiş; 20 Mart 2012 tarih ve 28239 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kanun'un amacı; "şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir." Kanun ile korunan kişi ile şiddet uygulayan ve uygulama ihtimali bulunan kişi hakkında alınabilecek koruyucu ve önleyici tedbirler ayrıntıları ile düzenlenmiş; aile mahkemesi hakimi dışında mülki amire de koruyucu tedbir alma yetkisi tanınmış, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, Kanun'da belirtilenlerle sınırlı olmak üzere, kolluk birimlerince de tedbir kararı alınabileceği hususuna yer verilmiştir.

Kanun'un etkinliğini ve caydırıcılığını artırmak amacıyla şiddet uygulayan kişinin tedbir kararlarına aykırı hareket etmesi halinde uygulanacak yaptırım da ayrıntısıyla düzenlenmiştir. Bu kapsamda; şiddet uygulayanın önleyici tedbir kararına aykırı davranması halinde, üç günden on güne kadar zorlama hapsine tabi tutulması, aykırılığın her tekrarında on beş günden otuz güne kadar zorlama hapsinin söz konusu olacağı hükme bağlanmıştır.

Ayrıca, şiddetin önlenmesi ve koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik olarak destek ve izleme hizmetlerinin tek kapı sistemiyle ve yedi gün yirmi dört saat esası ile yürütüleceği "Koza-Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri"nin

(ŞÖNİM) kurulması ve verilecek destek hizmetleri hüküm altına alınmıştır. ŞÖNİM yönetmeliğinin hazırlık çalışmaları devam etmekte olup Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından Aralık 2012'ye kadar tamamlanacağı belirtilmektedir. Koza-ŞÖNİM'lerde verilecek hizmetlerin üç kapsamda ele alınması hedeflenmektedir. Bunlar; şiddetin önlenmesi ve tedbir kararlarının izlenmesine yönelik hizmetler, şiddet mağduru kişilere yönelik hizmetler ve şiddet uygulayan/uygulama ihtimali bulunan kişilere yönelik hizmetlerdir⁴⁸.

Şiddete uğrayan ya da uğrama riski taşıyan ve desteğe gereksinimi olan kadınlara ve çocuklara psikolojik, hukuki ve ekonomik alanda danışmanlık hizmetleri sunmak ve yararlanabilecekleri hizmet kuruluşları konusunda bilgilendirerek, gereksinim duydukları hizmet türüne en kısa zamanda ulaşmalarını sağlamak şiddetle mücadelenin koruma-destek ayağını oluşturmaktadır. (Mülga) SHÇEK'in 2010-2014 Stratejik Planı'nda koruyucu ve önleyici hizmetlerin sürdürüldüğü gündüzlü hizmet veren sosyal hizmet kuruluşlarının (aile danışma merkezleri ve toplum merkezleri, çocuk ve gençlik merkezleri vb.) "sosyal hizmet merkezi" adı ile tek çatı altında toplanmasına yönelik çalışmalar yapılarak, müracaat odaklı hizmetlerin yanı sıra, alan taramalı uygulamalara da geçilerek, sorunlara erken müdahale etme kapasitesinin güçlendirilmesi hedeflendiği belirtilmiştir. Ancak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı olarak hizmet veren ve vermesi planlanan yukarıda adı geçen merkezlerin ve birimlerin nasıl yapılandırılacağı ve koordinasyonun nasıl sağlanacağı konusu henüz netlik kazanmamıştır.

Türkiye'de, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada önemli rol oynayabilecek bir mekanizma da 2009 yılında kurulmuş olan "TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK)"dur. Bu komisyon, TBMM Başkanlığına sunulan kanun tasarı ve teklifleri ile kanun hükmünde kararnamelerin kadın erkek eşitliği konusunda Anayasaya, uluslararası yükümlülöklere uygunluğunu incelemek ve önerilerde bulunmak; Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin kadın erkek eşitliği ve kadın hakları konusundaki hükümleri ile Anayasa ve diğer ulusal mevzuat arasında uyum sağlamak için yapılması gereken değişiklikleri ve düzenlemeleri belirlemek ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki uluslararası gelişmeleri takip ederek bu gelişmeler konusunda TBMM'yi bilgilendirmekle görevlidir. Komisyonun bir diğer önemli görevi de TBMM Başkanlığınca havale edilen kadın erkek eşitliğinin ihlaline ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa dair iddialarla ilgili başvuruları incelemek ve gerekli gördüğü hallerde konuyu ilgili mercilere iletmektir.

⁴⁸ 14 Pilot ilde belirlenen ŞÖNİM'ler için ayrılan toplam ödenek 540.000 TL olarak belirlenmiş olup, 6284 sayılı Kanun kapsamında yapılacak kreş yardımı, geçici maddi yardım, barınma ve sağlık hizmetleri gibi diğer cari giderler için ayrıca 2 milyon TL bütçe ayrılmıştır.

Kadına yönelik şiddetle mücadelede en önemli hizmet kurumlarından biri sığınmaevleridir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı verilerine göre, Türkiye’de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı 76, belediyelere bağlı 30, STK’lara bağlı 2 olmak üzere toplam 108 sığınma evi⁴⁹ bulunmaktadır⁵⁰. Çeşitli kurumlar tarafından acil telefon yardım hatları da hizmet vermektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı Alo 183 Hattı (Aile Kadın Çocuk Engelliler için Sosyal Servisler) şiddet bildirimleri almakta ve danışmanlık hizmeti vermektedir. Bunun dışında İnsan Ticareti mağdurları için Dışişleri Bakanlığı’na bağlı (Uluslararası Göç Örgütü İşbirliği ile) Alo 157 hattı hizmet vermektedir.

Kadına yönelik şiddetle mücadelede ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesinde kamuoyunda farkındalık ve duyarlılık oluşturma çalışmaları yaşamsal öneme sahiptir. Bu kapsamda, bu alanda hizmet sunan kamu personeli (kolluk kuvvetleri, yargı organları, sağlık kuruluşlarında çalışan ve sosyal hizmet alanında görev yapan personel) başta olmak üzere ülke genelinde görev yapan kamu görevlilerine yönelik eğitim programları KSGM ve ilgili Bakanlıklar arasında imzalanan protokoller çerçevesinde yürütülmektedir. KSGM, UNFPA ve EGM işbirliğinde polis eğitimleri düzenlenmiş, bu eğitimlerde 270 eğitici, 71.000 polis ve 23 uzman eğitici yetiştirilmiştir. KSGM, UNFPA ve Sağlık Bakanlığı işbirliğinde 500 eğitici ve 65.000 sağlık personeli eğitilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı işbirliğiyle ise 250 eğitici ve 25.000 din görevlisi yetiştirilmiştir. KSGM ve Jandarma Genel Komutanlığı ile de Komutanlık personelinin benzer konularda eğitilmesi amacıyla bir protokol imzalanmış olup konu hakkındaki çalışmalara başlanmıştır.

KSGM tarafından 2009 yılından bu yana yürütülmekte olan Kadın Erkek Eşitliği ve Toplumsal Cinsiyet Eğitimlerine yaklaşık 2800 kamu görevlisi katılım sağlamış olup eğitimlere devam edilmektedir. Medyanın toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasındaki rolünden hareketle, KSGM tarafından düzenlenen İletişim Fakültesi öğrencileri ve yerel medya çalışanlarına yönelik atölye çalışmalarına da 2008’den bu yana devam edilmektedir.

Adalet Bakanlığı ve KSGM arasında imzalanan Protokol çerçevesinde 2009 yılı Mayıs ayı ile 2010 yılı Mart ayı arasında toplam 336 aile mahkemesi hâkimi ve Cumhuriyet savcısına yönelik olarak 4’er günlük eğitim programları yürütülmüştür. Bu eğitim programı kapsamında aile mahkemesi hâkimlerinin ve Cumhuriyet savcılarının aile içi şiddetin kapsamı

⁴⁹ Türkiye’de sığınmaevleri için konukevleri ifadesi de kullanılmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı olan hizmet kuruluşları kadın konukevi olarak adlandırılmaktadır. Ancak bu raporda uluslararası düzeyde kabul görmüş olan kadın sığınmaevi ifadesi tercih edilmiştir.

⁵⁰ 13 Temmuz 2005 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediyeler Kanunu ile Büyükşehir Belediyeleri ve nüfusu 50 bini geçen belediyelere kadın ve çocuklar için koruma evleri açma görevi verilmiş olmakla birlikte halihazırda TBMM gündeminde olan Büyükşehir Belediyeleri Kanun Tasarısı ile 50.000 rakamı 100.000’e çekilmiş durumdadır.

ve boyutları, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı, şiddete uğrayan kadına hizmet sunan kurum ve kuruluşlar ile sunulan hizmetler konularında farkındalık ve duyarlılıklarının yükseltilmesi, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Uygulama Yönetmeliği üzerine tartışarak bilgi deneyimlerini paylaşmaları ve böylelikle uygulama birliğinin sağlanması hedeflenmiştir.

Adalet Bakanlığı 2010 yılında kadın sığınmaevi inşaatlarının sürdürüldüğü 8 ildeki aile mahkemelerinde görev yapan tüm sosyal çalışmacılara yönelik olarak toplumsal cinsiyet eşitliği, kadının insan hakları açısından kadın-erkek eşitliği, Anayasa, Türk Ceza Kanunu, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, Türk Medeni Kanunundaki düzenlemeler konularını da içeren eğitim çalışması yapılmıştır. Ayrıca yine 2010 yılında bahsedilen illerde aile mahkemelerinde çalışan yazı işleri müdürü, zabıt katibi ve mübaşirlere yönelik sekiz grup halinde kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında seminerler düzenlenmiştir. 2012 yılında aile, çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacılara yönelik olarak kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetle mücadele amacıyla toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun yer aldığı hizmetiçi eğitim seminerleri düzenlenmiştir. Bu eğitimlerin yanı sıra, Avrupa Birliği ve İsveç, Hollanda gibi ortaklaşa gerçekleştirilen projeler kapsamında aile içi şiddetle mücadele konusundaki çalışmalar devam etmektedir.

Adalet Bakanlığı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile Anayasanın 10, 41 ve 90. Madde hükümleri dikkate alınarak *Türk Medeni Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı* hazırlanmıştır. Yine şiddet mağdurlarının şiddet nedeniyle uğradıkları maddi zararların giderilmesi ve gerekli yardımın yapılmasına ilişkin olarak *Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısı* hazırlanmıştır. Hazırlanan tasarılar görüşe sunulmuş olup, Adalet Bakanlığı tarafından gelen görüşler değerlendirilmektedir.

Ankara Cumhuriyet Başsavcılığınca, Aile İçi Şiddet Suçları Soruşturma Bürosu kurulmuş, dört Cumhuriyet Savcısı bu suçları soruşturmakla görevlendirilmiştir. Kadına yönelik şiddet içeren suçların tek elden ve bu konuda uzmanlaşmış savcılar tarafından takibi anılan fiillere anında müdahale edilerek kısa sürede yaptırım uygulanmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın bu uygulamasının, Türkiye geneline yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Adli Tıp Kurumu 2. İhtisas Kurulu tarafından KSGM, Sağlık Bakanlığı uygulamalarından da yararlanılarak kadına yönelik şiddet kayıt/tarama formu geliştirilmiş; aile içi şiddete maruz kalan kadınların mahkeme ya da savcılıklarca istenen hususlarda tıbbi

yönden fiziksel ve ruhsal değerlendirmelerin yanı sıra, bilgi formları aracılığıyla veri tabanı oluşturulmaya başlanmıştır.

Daha kapsamlı ve tüm ilgili kurumları içerecek bir veritabanı çalışması ise Kadının Statüsü Genel Müdürlüğüne, 2012 yılı yatırım programında “Kadına Yönelik Şiddet Veri Tabanı/Sistemi Oluşturulması Pilot Uygulama Etüt Projesi” kapsamında yürütülmektedir. Bu Proje çerçevesinde, Türkiye’de kadına yönelik şiddetle ilgili veri tutması muhtemel kurum/kuruluşların ziyareti gerçekleştirilerek Türkiye’deki yapı ortaya çıkarılmış ve Avrupa’da bu alanda öne çıkan ülkelerin sistemlerinin incelenmesi amacıyla çalışma ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. 2012 yılı sonu itibariyle elde edilen deneyimlerden faydalanılarak Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet Veri Tabanı önerisi geliştirilecektir.

Proje ile kadına yönelik şiddet verilerinin bir merkezde toplanmasını ve standardizasyonunu sağlayacak sistemin alt yapısını hazırlamak amaçlanmakta olup; kadına yönelik her tür şiddet konusunda veri toplamak, elde edilen verileri güncelleştirmek, veri toplama kapasitesini geliştirmek, kadına yönelik şiddete ilişkin verilerin izlenmesi için sisteminin oluşturulması hedeflenmektedir.

3.2. Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Bazı Araştırmalar

Türkiye’de kadına yönelik şiddetin nedenlerini, etkilerini ve boyutlarını ortaya koyacak çalışmaların sınırlı sayıda olduğu söylenebilir. Uzun yıllar kadınların yaşadığı şiddet konusunda sınırlı veri elde edilmiş, kapsamlı bir araştırma yapılamamış, konu daha çok yerel veya bölgesel bağlamda yapılmış araştırmalar veya kadın örgütlerinin çalışmalarıyla sınırlı kalmıştır (Altınay ve Arat, 2007).

Kadına yönelik şiddet konusunda ilk kapsamlı araştırma Aile Araştırma Kurumu tarafından 1993-1994 yıllarında Türkiye çapında temsili bir örneklem seçilerek yapılan Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları Araştırması’dır. İkinci kapsamlı araştırma ise 2006-2007 yılları arasında Ayşe Gül Altınay ve Yeşim Arat tarafından yapılan Türkiye Kadına Yönelik Şiddet Araştırması’dır. Bu araştırmada 1.520’sinin temsili örneklem grubu içinde olduğu 1800 evli kadınla Türkiye’nin 56 ilinde görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın niteliksel bölümünde ise 27 ilden şiddetle mücadele konusunda çalışan kadın örgütleri, belediye merkezleri ve baroların kadın komisyonlarından 150’ye yakın kadınla görüşülmüştür. Araştırmada Türkiye geneli, Orta/Batı ve Doğu olmak üzere üçlü bir karşılaştırma seti oluşturularak veriler analiz edilmiştir.

Araştırmanın sonuçlarına kısaca değinmek gerekirse; hayatı boyunca eşinden en az bir kez fiziksel şiddet görmüş kadınların oranı Türkiye örneğinde %35’tir. Araştırmanın

çarpıcı sonuçlarından birisi de en az bir kez fiziksel şiddete maruz kaldığını söyleyenlerin Türkiye örneğinde %49'unun, doğu örneğinde ise %63'ünün bu durumdan daha önce kimseye bahsetmediklerini söylemiş olmalarıdır. Başka bir deyişle şiddet gören her iki kadından biri (doğu'da her üç kadından yaklaşık ikisi) eşinden gördüğü şiddetle tek başına mücadele etmek durumunda kalmakta, şiddet gördüğünü kimseye paylaşmamaktadır. Muhtar, polis jandarma avukat ve savcılarla konuştuklarını söyleyenlerin toplamı %3'te kalmaktadır.

Eğitim düzeyi arttıkça fiziksel şiddet gördüğünü söyleyen kadınların oranı genel eğilim olarak azalmaktadır. Okuma yazma bilmeyen kadınların arasında en az bir kez fiziksel şiddete maruz kaldığını söyleyenlerin oranı %43 iken, yüksek öğrenim görmüş kadınlar arasında bu oran %12'dir. Eşi okur-yazar olmayan kadınların yarısı en az bir kez fiziksel şiddete maruz kaldığını söylerken bu oran eşin eğitimi yüksek okul ve üniversite düzeyine çıktığında %18 olmaktadır.

Kadınların aileye eşlerinden daha çok gelir getirmesi, fiziksel şiddet riskini en az iki misli artırmakta, bu durumda olan her üç kadından ikisi fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Görüşülen kadınların %14'ü en az bir kez istemediği zamanlarda cinsel ilişkiye zorlandığını belirtmiştir. Gelir getiren bir iş yapmak/ çalışmak isteseyiz eşiniz sizi engeller mi sorusuna çalışmayan kadınların %36'sı evet engeller yanıtını vermiştir. Doğu örneğinde bu oran %52'ye çıkmaktadır.

Türkiye çapında her on kadından dördü, Doğu'da ise on kadından altısı Medeni Kanun'da yapılan mal rejiminden habersizdir yine kadınların %42,8'i o dönem yürürlükte olan 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'u duymadıklarını belirtmişlerdir. Doğu örneğinde bu oran %65'e çıkmaktadır.

Kadınların %70 ila % 85'i devletin erkekleri eğiterek, sığınmaevleri açarak, bu konuda çalışan kuruluşları destekleyerek ağır cezalar vererek ve polisi eğiterek erkeklerin eşine uyguladıkları şiddeti engelleyebileceğini düşünmekte ancak devletin bu sorumluluklarını yerine getirmediğini ifade etmektedir.

Türkiye'de yürütülmüş olan en kapsamlı kadına yönelik şiddet araştırması ise 2008 yılında KSGM ve HÜNEE tarafından yapılan "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması"dır⁵¹. Araştırmanın niceliksel bölümü için yaklaşık 12795 kadınla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiş ve ulusal kırsal ve kentsel yerleşim yerleri ile 12 Bölge düzeyinde kadına yönelik farklı şiddet biçimlerinin yaygınlığına ilişkin güvenilir tahminler

⁵¹ KSGM ve HÜNEE tarafından yapılan Kadına Yönelik Şiddet Araştırması'nın 2013 yılında yinelenmesi öngörülmektedir.

elde edilmiştir. Ayrıca araştırmanın niteliksel bölümünde kadınlarla, anne/kayınvalidelerle, erkeklerle, STK temsilcileri ve meslek sahipleri olmak üzere odak grup görüşmeleri ve derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece, farklı grupların aile içi şiddet biçimlerine yönelik deneyimleri ve algıları ile şiddete maruz kalan kadınlara hizmet veren kurum ve kuruluş çalışanlarının görüşleri değerlendirilmiştir.

Araştırmanın en çarpıcı sonuçlarından biri Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet olgusunun oldukça yaygın olduğudur. Türkiye genelinde eşi veya birlikte olduğu kişi tarafından fiziksel şiddete maruz bırakılan kadınların oranı % 39, cinsel şiddete maruz kalan kadınların oranı % 15,3 ’tür. Fiziksel veya cinsel şiddetin birlikte yaşanma yüzdesi 41,9’dur. Hayatının herhangi bir döneminde duygusal şiddet yaşayan kadınların oranı % 43,9’dur. Türkiye genelinde kadınların % 37’sinin gelir getiren bir işte çalışmasına eşi veya birlikte yaşadığı kişi tarafından engel olunmakta, %4’ünün geliri ise yine eşi veya birlikte yaşadığı kişi tarafından elinden alınmaktadır.

Kadınların yaşam döngüsü içinde çeşitli aşamalarda karşılaştıkları şiddet kadınların yaş, eğitim refah düzeyi ve yerleşim yeri gibi temel özelliklerine bakıldığında alt kategoriler arasında farklılık gözlenmektedir. Örneğin; hiç eğitimi olmayan kadınların % 55,7’si en az bir kez fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmıştır, bu oran lise ve üzeri düzeyde eğitim alanlarda % 27’dir. Lise ve üzeri eğitim grubundaki kadınların yüzde 37’si, hiç eğitimi olmayan veya ilköğretimi bitirmemiş kadınların yüzde 50’si yaşamlarının herhangi bir döneminde duygusal istismara maruz kalmıştır. Yine yüksek refah düzeyine sahip kadınların %28,7’si yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalırken, düşük refah düzeyine sahip kadınlarda bu oran %50’ye çıkmaktadır. Bölgesel farklılıklara baktığımızda, fiziksel veya cinsel şiddet yaygınlığının en düşük olduğu Batı Marmara’da %26, en yüksek Kuzeydoğu Anadolu’da %57’dir.

Şiddetin yaygınlığında eğitim, refah düzeyi ve yerleşim yeri gibi temel özellikler ve bunların alt kategorilerindeki farklılıklar önemli olmakla birlikte, şiddetin bu özelliklerin tüm kategorilerinde önemli oranda var olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, **eğitilmiş kadınlar, kentsel yerleşim yerlerinde yaşayan kadınlar, sosyo-ekonomik olarak gelişmiş bölgelerde yaşayan kadınlar, ücretli olarak çalışan kadınlar ve yüksek refah düzeyindeki hanelerde yaşayan kadınlar da dahil olmak üzere tüm kadınlar yaşamlarının herhangi bir döneminde şiddet mağduru olabilmektedir.**

Araştırmanın en önemli sonuçlarından biri ise yaşanan yaygın şiddete rağmen şiddet yaşamış kadınların ancak yarısı yaşadığı şiddeti yakın çevresine anlatmakta ve çok azı herhangi bir kurum veya kuruluşa destek amacıyla başvurmuştur. Fiziksel veya cinsel

şiddete uğrayan kadınların sadece yüzde 8'si yaşadıkları şiddeti bildirmek veya yardım almak için resmi kurumlara ya da STK'lara başvurmuştur. Kadınların remi kurumlara veya STK'lara başvuru yapmama nedenlerine bakıldığında, kadınların kendi haklarının farkında olmamaları, destek olacak mekanizmaların yeterli olmaması, kendilerine destek olabilecek kurum ve kuruluşlardan haberdar olmamaları, kurumları tanımamaları çeşitli nedenlerle başvurmak için yaşadıkları çekingenlik ve kurumların kendilerine yardım edebileceğine inanmama gibi nedenlerle kadınların daha az başvuru yaptıkları görülmüştür.

Araştırma sonuçları, hem kadınlar hem toplum tarafından en güvenli ortam olarak kabul edilen ailenin aslında kadınlar için güvenli bir ortam sağlamadığını ortaya koymaktadır. Kadınların aile içinde maruz kaldıkları şiddetin yaygınlığı düşünüldüğünde, 10 kadından 4'ünün eşlerinden veya birlikte yaşadıkları kişiler tarafından şiddete maruz kalmaları, aile ortamının kadınlar için onların yaşam haklarını tehdit edebilecek bir kurum olabildiğini göstermektedir. Bu çalışmanın bulguları, Türkiye'nin temel politikalarından birisi olan ailenin güçlendirilmesi politikasının kadının güçlendirilmesi bakış açısı ile yeniden değerlendirilmesi gerekliliğini göstermektedir (KSGM ve HÜNEE, 2009).

Kadına yönelik şiddetin farklı biçimlerinin yaygınlığını gösteren bu çalışmaların yanında Türkiye'de sıklıkla karşımıza çıkan namus cinayetleri konusunda 2005 yılında yapılan niteliksel araştırmanın sonuçlarına da kısaca değinmekte yarar olduğu düşünülmektedir.

Türkiye'de Namus Cinayetlerinin Dinamikleri araştırması 2005 yılında Nüfusbilim Derneği tarafından UNFPA ve UNDP maddi katkısıyla gerçekleştirilmiş olup, İstanbul, Şanlıurfa, Adana ve Batman'da 195 kişiyle görüşülerek yapılmış niteliksel bir araştırmadır. Namus cinayetlerine meşruiyet kazandıran ve dolayısıyla onların devam etmesine yol açan koşulları daha iyi kavrayabilmek için iki eksene dayalı olarak yürütülmüştür: Farklı namus algıları ve onları etkileyen faktörler ve 'namusa aykırı davranış' olarak nitelenen olaylarda kişilerin başına neler geldiği. Çalışma yapılan kentlerin hepsinde, kişiler arasındaki farklı algılamalara karşın, en güçlü ve yaygın eğilimin namusu kadın bedeni, cinselliği ve kadınların kontrolü biçiminde ele almak olduğu görülmüştür. Bu durum, 'namus' ve 'namusun korunması' adı altında işlenen cinayetlere de daha farklı bir gözle bakılıp, haklı görülmelerine yol açabilmektedir. Ayrıca araştırmada, namus cinayetlerinin engellenmesine yönelik olarak neler yapılabileceği hem görüşme yapılan kişiler, hem de ilgili STK'lardan alınan görüşler çerçevesinde değerlendirilmiştir (Kardam, 2005).

4. TÜRKİYE’DE KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELEDE SORUN ALANLARI

4.1. Kadına Yönelik Şiddetin Tanımlanması ile İlgili Sorunlar

- Yapılan düzenlemeler, kampanyalar ve çalışmalar sonrasında kadına yönelik şiddet konusu artık birçok kurum tarafından tartışılan ve gündeme getirilen bir konu haline gelmiştir. Ancak kadına yönelik şiddet sıklıkla tek boyutu ile tartışılmaktadır. Şiddetin tüm biçimlerine ve şiddetin farklı tezahürlerine gereken ölçüde yer verilmemekte; ekonomik şiddet, psikolojik şiddet, cinsel şiddet, kadının bedeni üzerindeki denetim meseleleri, kadın emeğinin devlet tarafında yeterince görünür kılınamaması ve aile içinde çoğunlukla kadın tarafından yapılan bakım hizmetlerinin yok sayılması gibi konular genellikle geri planda kalmaktadır.
- Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu’nda yapılan değişiklikler, 2006/17 Başbakanlık Genelgesi, son olarak çıkarılan 6284 sayılı Kanun önemli düzenlemelerdir. Bu olumlu gelişmelere rağmen, siyasi iradenin toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet konusunda tutarlı ve bütüncül bir anlayış sergilemesi ihtiyacı devam etmektedir. Bu durumda, yapılan düzenlemeler tekil ve birbirlerinden kopuk çabalar olarak kalmakta ve toplumsal algıyı dönüştürücü etkisi zayıflatmakta, dolayısıyla sorunun çözümünün uzamasına neden olmaktadır. Bu yaklaşımın en yakın örnekleri *Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı*’nın isminin *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı* yapılmasına ve 20 Mart 2012’de yürürlüğe giren *6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun* isimlendirmesine ilişkin yaşanan tartışmalardır.
- **Son dönemde mevzuatla bağlantılı olarak olumlu birçok düzenleme yapılmasına rağmen, şiddetle mücadelenin ailenin korunması çerçevesinde ele alınması, “toplumsal cinsiyet” tanımının ve “birey” kavramının söz konusu yasadan çıkarılması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusundaki mücadeleleri zayıflatmaktadır. Bu durum ise, şiddetle ilgili yasal düzenlemelerin uygulanmasında ve verilen hizmetlerde bazı sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır.**

4.2. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Bütçelemeye İlişkin Sorunlar

Kadına yönelik şiddetle mücadeleye yeterli bütçe ayrılıp ayrılmadığı, siyasi iradenin kadına yönelik şiddetle mücadelede politik kararlılığını yansıtan en önemli göstergelerden biridir. Türkiye’de merkezi bütçe toplumsal cinsiyete duyarlı olarak yapılmamaktadır. Doğrudan konuyla ilgili çalışan kurumların bile ayrıştırılmış bütçe kalemlerinin olmayışı önemli bir sorundur. Ayrıca kadına yönelik şiddetle ilgili çalışmalar yapan/yapması beklenen yerel yönetimlerin bütçeleri de toplumsal cinsiyete duyarlı değildir.

Bu kapsamda, KEFEK bünyesinde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konusunda bir Alt Komisyon kurulması olumlu bulunmakla beraber bu komisyon çalışmaları sonucunda oluşturulacak raporun uygulanması yönünde gerekli siyasi kararlılığın gösterilmesi beklenmektedir.

4.3. Kadına Yönelik Şiddetle İlgili Mevzuata İlişkin Sorunlar

4.3.1. 6284 Sayılı Kanunu İle İlgili Sorunlar

Aile içinde şiddete maruz kalan kadınların korunması amacıyla 1998 yılında 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun kabul edilmiştir. Kanun ile “aile içi şiddet” kavramı ilk kez hukuksal bir metinde tanımlanmış ve aile içinde şiddete maruz kalan bireylerin korunmasına yönelik olarak Aile Mahkemesi hâkimleri tarafından alınabilecek tedbirler düzenlenmiştir. Kanunun uygulanması sırasında karşılaşılan sorunlar nedeniyle 2007 yılında Kanun yeniden düzenlenmiş ancak düzenlemelere rağmen uygulamada yaşanan sıkıntılar sürmüştür. Uygulamadan kaynaklanan eksikliklerinin giderilmesi ve kapsamın genişletilmesi amacıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından “6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” hazırlanmış ve bu kanun 20 Mart 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

- 4320 sayılı Kanuna göre, 6284 sayılı Kanunun amacı daha geniş bir biçimde tanımlanmıştır. 4320 sayılı Kanunun uygulanmasında sorunlara yol açan evli olan kadınlar ve evli olmayan kadınlar ayrımı ortadan kaldırılmıştır. Kanunda *Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi*’ne (İstanbul Sözleşmesi) atıfta bulunulması, “aile içi şiddet”, “kadına yönelik şiddet” tanımlarının yapılması, şiddetin “kamusal ve özel alanda” meydana geldiği ifadesinin yer alması ve “şiddete uğrayan ve uğrama ihtimali bulunan kadınların” korunması gibi geniş bir çerçeve çizilmesi önemli gelişmelerdir. Ancak

İstanbul Sözleşmesi'nde yer verilen "toplumsal cinsiyet" tanımının kadın örgütlerinin taleplerine rağmen yasada yer almamış olması önemli bir eksiklik.

- 6284 sayılı Kanunda, İstanbul Sözleşmesi'nin gereği olarak (Madde 48), her türlü şiddete ilişkin olarak arabuluculuk ve uzlaştırma süreçlerinin yasak olduğu net bir şekilde belirtilmemiştir.
- 6284 sayılı Kanun'da ismi geçen ve 7 gün 24 saat hizmet verecek olan Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinin (Koza-ŞÖNİM) bazı pilot bölgelerde açılmış olması önemli bir gelişmedir. Ancak Koza-ŞÖNİM'lerdeki işleyişi düzenleyecek olan yönetmelik henüz çıkarılmamıştır. Koza-ŞÖNİM yönetmeliğinin KSGM tarafından Aralık 2012'ye kadar tamamlanarak yürürlüğe konması öngörülmekle birlikte yönetmeliğin hazırlık sürecinde, kadın örgütleri ve bu alanda çalışan akademisyenlerden yeterince görüş alınmamaktadır.
- Kanun'da ŞÖNİM'lerde çalışacak personel için belirlenen sayı oldukça yetersizdir.

4.3.2 Anayasa, Türk Medeni Kanun ve Türk Ceza Kanunu ile İlgili Sorunlar

- Anayasa'nın 10. maddesinde kadınların korunmayı gerektiren dezavantajlı gruplar arasında sayılarak, cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik alınacak geçici özel önlemlerin, bu gruplara yönelik alınacak özel önlemlerle beraber ele alınması oldukça sorunludur. Bu gruplar arasında bir aynılık ilişkisi kurulması, geçici özel önlemlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini gidermek yerine kadının aile ve toplum içerisindeki eşitsiz konumunu pekiştirmeye hizmet etmektedir.
- Anayasada *toplumsal cinsiyet eşitliği* kavramına yer verilmemesi önemli bir sorundur.
- Türk Medeni Kanununda 2002 yılında yapılan değişiklikle *edinilmiş malların paylaşımı rejimine* geçilmiştir. Ancak Türk Medeni Kanunu'nun evlilikte mal rejimlerinin geçerlilik tarihini düzenleyen Yürürlük Yasası'nın 10. maddesi, geriye dönük işlememektedir. Bu durum, 2002 yılından önce evlenmiş ve mal rejimi değişikliği talebinde bulunmamış birçok kadının yasadan yararlanamamasına neden olmaktadır.
- Boşanan kadının yeniden evlenmesi için gerekli bekleme süresi (TMK 132) ve evlilik birliği içinde doğan çocukların babanın soyadını almaları (TMK 321) da eşitliğe aykırıdır.
- TCK'da *namus adına işlenen cinayetler* yerine *töre cinayetleri* kavramı kullanılmıştır. Bu durum maddenin uygulanması konusunda sınırlılıklar getirmektedir (ceza indirimleri vb.).

- Yaygın bir toplumsal sorun olan erken yaşta ve zorla evlilikler konusunda Ceza Kanunu kapsamında düzenleme olmaması bir eksikliktir. Aynı şekilde berdel gibi evliliğe ilişkin uygulamalar hakkında da düzenleme bulunmamaktadır.

Diğer yasal düzenlemeler

- Türkiye’de yaşayan mülteci kadınları şiddetten koruyacak uluslararası sözleşmelere uygun yasal bir düzenleme yoktur. Mülteci sorunlarıyla ilgilenen kurum ve kuruluşların verdiği hizmetler de yeterli değildir.

4.3.3 Ulusal Eylem Planları/ İl Eylem Planları ile İlgili Sorunlar

- Şimdiye kadar 2007-2010 Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı, 2008-2013 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı ve son olarak 2012-2015 Kadın Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı hazırlanmıştır. Hazırlanan Ulusal Eylem Planlarında gösterge yokluğu ve ulusal eylem planlarının gerçekleştirilmesi için bütçe ayrılmaması önemli sorun alanları olmayı sürdürmektedir.
- **Yoksulluk, eğitim hakkını kullanamamış olmak, sosyal ilişkileri kısıtlı bir çevrede yaşamak, engellilik hali, iç ve dış göçe maruz kalmış olmak, dilden kaynaklanan iletişimsizlik, devam eden bir şiddet ortamında yaşıyor olmak gibi durumlar şiddeti ciddi oranda arttırmaktadır. Ancak ulusal eylem planları bu özel durumların yarattığı ayrımcılığı dikkate alarak hazırlanmamaktadır.**
- Afet ve kriz durumlarında kadın ve çocukların her tür şiddete olağan dönemlere göre daha fazla maruz kaldığı bilinmektedir. Türkiye doğal afetler (deprem, sel vb.) durumlarla karşılaşma sıklığı yüksek bir ülkedir. Ayrıca komşu ülkelerden Türkiye’ye olan sığınmacı, mülteci akımının da oldukça yoğun olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte afet ve krize müdahale planlarında kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığı konularına duyarlılık gösterilmemektedir.
- İçişleri Bakanlığı 2007/8 sayılı Genelgesi ile İllerde koordinasyon kurulu kurulması/Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İl Eylem Planlarının hazırlanması konusunu öngörüldüğü halde il düzeyinde oluşturulması beklenen koordinasyon kurulları oluşturulmamış, yapılması beklenen il eylem planları ise çok sınırlı sayıda kalmıştır. **Hazırlanmış olan eylem planları ise uygulamaya geçirilmemiştir.** Örneğin, Ankara İl Eylem Planı’nın hazırlanması süreci bir yıl kadar sürmüş ve Plan Nisan 2011’de tamamlanarak basılmış, ancak eylem planında önerilen ve Valilik tarafından kurulması önerilen kadın çalışmaları koordinasyon birimi kurulmamıştır. Hazırlanmış olan eylem planından ilgili sektörlerin pek çoğunun haberi yoktur.

4.4. Kadın Danışma Merkezleri, Sığınmaevleri ve ŞÖNİM'ler ile İlgili Sorunlar

- Kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda üzerinde durulması gereken önemli hizmet kurumlarından biri sığınmaevleridir. Türkiye'deki toplam sığınmaevi sayısı 108'dir. 2013 yılının sonuna kadar Bakanlık tarafından sığınmaevi bulunmayan tüm illerde sığınmaevi açılması, sığınmaevi bulunmakla birlikte nüfus ve vaka yoğunluğu fazla olan illerde yeni sığınmaevleri açılması planlanmaktadır. Sığınmaevi sayısında önemli bir artış sağlanmakla birlikte, nüfus yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda sayı, Türkiye için oldukça azdır. Ayrıca sığınmaevlerinin belirli bir standartta ve nitelikte olmaması ve sığınmaevlerinin işleyişini ve niteliğini denetleyecek bir mekanizma olmaması da önemli sorun alanları olmayı sürdürmektedir.
- Temmuz 2005'te yürürlüğe giren 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nda "Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000 den fazla olan belediyeler kadınlar ve çocuklar için korunma evleri açar" hükmü yer almıştır. Ayrıca Temmuz 2006'da yayımlanan Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirler konulu Başbakanlık Genelgesi de belediyelerin sığınmaevi açmalarını desteklemektedir. Ancak sığınmaevi açmayan belediyeler için herhangi bir somut yaptırım öngörülmediğinden birçok belediye böyle bir girişimde bulunmamıştır⁵².
- Şiddet mağduruna ilişkin tutulan kayıtların gizliliğinin sağlanması ile ilgili problemler yaşanmaktadır. Yeşil kart kullanılması doğum yapma, bir başka ile yerleşme gibi nüfus ve vatandaşlık işlemleri, eşinin SSK kartından yararlanma, MEB okul nakilleri, Avukat dilekçeleri vb. durumunda veya adli dosyalardan şiddet mağduru kadınların yerinin tespit edildiği durumlara rastlanabilmektedir. Bazı durumlarda sığınmaevinde kalan kadınların bilgilerinin ve yerlerinin gizli tutulması ilkesinin çiğnendiği, yerin eşine bildirilmesi gibi örneklerle karşılaşıldığı ortaya konulmuştur. Bu örnekler, amacın ailenin korunması ve parçalanmaması olduğu mesajı veren bir şiddet yasasının uygulamada nasıl yakıcı sonuçları olabileceği gerçeğini ortaya koymaktadır.
- (Mülga) SHÇEK'in 2010-2014 Stratejik Planı'nda koruyucu ve önleyici hizmetlerin sürdürüldüğü gündüzlü hizmet veren sosyal hizmet kuruluşlarının (aile danışma merkezleri ve toplum merkezleri, çocuk ve gençlik merkezleri vb.) "sosyal hizmet merkezi" adı ile tek çatı altında toplanmasına yönelik çalışmalar yapılarak, müracaat odaklı hizmetlerin yanı sıra, alan taramalı uygulamalara da geçilerek, sorunlara erken

⁵² TBMM gündeminde olan Büyükşehir Belediyeleri Kanun Tasarısı ile büyükşehir 50.000 rakamı 100.000'e çekilmiş durumdadır.

müdahale etme kapasitesinin güçlendirilmesini hedefleyen bir sosyal hizmet politikasının uygulanması hedefi ortaya konmuştur. Yine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından Aile Sosyal Destek Programı adı altında her aileye bir sosyal destek uzmanı atanacağı belirtilmektedir. Öte yandan, kadına yönelik şiddetle mücadele çerçevesinde Koza-ŞÖNİM'ler tanımlanmış ve bazı pilot bölgelerde çalışmalarına başlamıştır. Koza-ŞÖNİM'e bağlı kurulacak birimler İlk Kabul Birimleri ve Kadın Konukevleri; hizmet birimleri ise AR-GE, Eğitim Destek, Hukuki Destek, Tıbbi Destek ve Psiko-Sosyal Destek Birimleri olarak belirlenmiştir. Tüm bu farklı yapılanmalar arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağı, bu kurumların nasıl yapılandırılacağı, sorumluluk alanları ve koordinasyonun nasıl sağlanacağı konuları henüz netlik kazanmış değildir.

- Engelli olduğu veya bir engelliye bakmakla yükümlü olduğu için dış çevreyle sınırlı iletişimi olan kadınlar hem yasal haklarından hem de destek alabilecekleri kurum ve kuruluşlardan haberdar olamamaktadır. Bu kadınlara ulaşabilecek hizmetlerin olmayışı önemli bir sorundur.
- Türkçe konuşamadıkları için yasal haklarından haberdar olamayan kadınların, toplumsal cinsiyet rolleri ve bu roller nedeniyle yaşanan şiddet ve ayrımcılığı fark etmeleri ve ilgili kurumlardan destek almaları mümkün olmamaktadır.
- Belediyelerin yapacağı bütçelerde kadına yönelik şiddetle mücadele konusuna bütçe ayrılması sağlanmalıdır ve ayrılan bütçelerin STK'ların kullanımına açılacak şekilde planlanması gerekmektedir.
- Kadın örgütlerinin uzun yıllardır talep ettiği ve İstanbul Sözleşmesinin bir gereği olarak açılması gereken cinsel şiddetle ilgili hizmet verecek kriz merkezlerinin Türkiye'de olmaması büyük bir hizmet eksikliğidir.

4.5. Kadına yönelik Şiddet Konusunda Veri Toplama, Araştırma ve İzleme-Değerlendirmeye İlişkin Sorunlar

Kadına yönelik şiddette gerekli kurumsal ve bilimsel bilginin toplanması hem mevcut çalışmaların değerlendirilmesi, hem de gelecekte hazırlanacak programlara yol göstericilik yapması bakımından oldukça önemlidir.

Ancak konu ile ilgili kurum ve kuruluşlar düzeyinde, ülke genelinde veri toplama açısından standardizasyonun olmayışı, konuya ilişkin veri yetersizliğini de beraberinde getirmektedir.

4.5.1. Veritabanı-Kayıt Sistemi

- Şiddet mağdurunun bilgilerinin toplandığı ve ilgili kurumlar tarafından şiddet mağdurunun takibinin gizlilik ve mahremiyet kuralları içerisinde yapılabileceği veritabanlarına ihtiyaç duyulmaktadır.
- Elektronik ortamda KSGM'nin, kadın örgütlerinin, üniversitelerin kadın araştırma ve uygulama merkezlerinin kadına yönelik şiddete yönelik çalışmalarının toplanabileceği, kolay ulaşılabilir ve yönetilebilir bir veritabanı yoktur.
- Kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet konusunda üniversitelerde yapılan çalışmaların kaydedildiği bir veritabanı yoktur. Bu tür bir veritabanının olmayışı bu alanda çalışan araştırma merkezlerinin birbirlerinin çalışmalarından habersiz olmalarına neden olmaktadır. YÖK'ün bu konuda yürüttüğü bir çalışma olduğu bilinmektedir ancak henüz tamamlanmamıştır.
- Ayrıca 6284 sayılı Kanun kapsamında hükmedilen koruyucu ve önleyici tedbir kararları ile zorlama hapsine ilişkin kararların izlenebilmesi amacı ile KSGM bünyesinde iki adet elektronik form geliştirilmiştir. Bu formların illerde kullanımına başlanmış olduğu bilinmekle beraber ne kadar amaca uygun ve öngörülen nitelikte uygulanmakta olduğu hakkında geçerli ve güvenilir bilgiler henüz mevcut değildir.
- Şiddet mağduru kadınların hizmet aldığı tüm ilgili kurumları izleyebilecek ilgili kurumlar arası ortak bir form ve bu formun kurumlar arası kullanımının sağlanması gerekmektedir. Jandarmanın, emniyetin ve sağlık çalışanları için geliştirilmiş formlar bulunmaktadır ancak bu formlar uygulamada çok az kullanılmaktadır. Durumu saptamak için farklı kurumlar tarafından tutulan kayıtların vakayı izleyebilir nitelikte olmaması ciddi bir sorundur. Ayrıca ilgili kurumlarda bu formlardaki bilgileri mağdurdan alabilecek, görüşmeleri yapabilecek, toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet konusunda yetişmiş yeterli personel yoktur.

4.5.2. Bilimsel Araştırmalar

- Türkiye’de özel olarak şiddet uygulayan erkeklerle yapılmış niteliksel araştırmalar yoktur. Bu konu neredeyse hiç çalışılmayan bir alan olmayı sürdürmektedir.
- Bölgesel farklılıklara değinen ve şiddet olaylarını artıran faktörleri, toplumun şiddet olayları konusundaki algısının ne olduğunu ortaya koyan sınırlı sayıda çalışma vardır. Bu da uygulamaları şekillendirmede yetersiz kalınmasına neden olmaktadır.
- Bilimsel araştırmalar alanındaki en önemli eksikliklerden biri de, henüz Türkiye’de şiddetin devlete ve bireye maliyetini ortaya koyan bilimsel bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır.

4.5.3. İzleme ve Değerlendirme

- Kurumların kadına yönelik şiddet konusundaki çalışmalarını izleyen mekanizmaların yokluğu en büyük sorun alanlarından birini oluşturmaktadır. KSGM’nin halihazırda yapmakta olduğu izleme-değerlendirmelerin herhangi bir standardı yoktur. İzleme ve değerlendirme amaçlı toplantılar sadece bilgi paylaşımı şeklinde yapılmaktadır.
- Kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda yürütülen eğitimlerin sonuçlarının ve etkilerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Eğitimler sonrasında, eğitimin kişiler üzerindeki etkisi genellikle değerlendirilmekte ancak eğitim sonrasında, eğitim alanların verdiği hizmetlerin niteliğindeki değişimin değerlendirilmesi henüz mümkün olamamaktadır. Söz konusu etkilerin uzun vadede ortaya çıkacak olması değerlendirme çalışmalarının belirli bir süre sonra yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Buna ek olarak kurumsal yapılanmadaki elverişsizlikler ve eğitilen kişilerin aynı görevde kalmalarının sağlanmaması bu tür değerlendirme çalışmalarının yapılmasını zorlaştırmaktadır.

4.6 Kadına Yönelik şiddet Konusunda yürütülen Farkındalık Artırma ve Duyarlılık Kazandırma alışmaları ve Projelerle İlgili Sorunlar

4.6.1 Müfredat ve Ders Programları

Toplumsal cinsiyet eşitliği konusu örgün eğitim kapsamında -okul öncesi, ilköğretim, lise, ve niversite dahil- müfredatlarda yer almamaktadır. Bu konunun okul öncesi eğitimden başlayarak müfredata konulması konusu özelikle önemlidir.

- Ulusal Eylem Planlarında toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet konularının ders programlarına dahil edilmesi, ilgili bölümlerde ders açılması gerekliliği olmasına rağmen, Toplumsal Cinsiyet konusu çok az üniversitede ve sınırlı sayıda bölümde ders olarak verilmektedir.

4.6.2. Hizmetiçi Eğitimler

- KSGM tarafından uzun bir süredir şiddet ve toplumsal cinsiyet konusunda kamu personeli (polis, sağlık çalışanı) eğitimleri yapılmaktadır. Bu eğitimlerin tüm kurumlar tarafından yapılmasına ve kurumsallaştırılarak sürekliliğinin sağlanmasına gereksinim vardır.
- Aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddet konusunda uzman eğitici olarak yetişmiş personelin başka birimlerde görevlendirilmesi yetişmiş insan gücünün kaybına ve dolayısıyla verilen hizmetlerin niteliğinde de sorunlara yol açmaktadır. Yetişmiş personelin sürekliliğinin sağlanmaması ve bu niteliklere sahip personele karar mekanizmalarında çok az sayıda yer verilmesi önemli bir sorundur.
- Bazı kurum/kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri tarafından kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık eğitimleri verilmektedir. Ancak bu eğitimlerin nasıl şekillendirildiği, ne tür eğitimler olduğu, nerelerde ve kimler tarafından verildiği ve niteliği konusunda bilimsel bilgi eksikliği bulunmaktadır.
- Sağlık çalışanlarının şiddet gören kadınlara yaklaşım konusunda güncel gelişmeleri de göz önünde bulunduracak biçimde mezuniyet öncesi dönemde eğitimlerinin yapılması, mezuniyet sonrasında da bu eğitimlerin sürdürülmesi, eğitimler sonrasında sağlık çalışanlarının hizmet sunma kapasitesindeki gelişmelerin izleme ve değerlendirmesini sağlayacak mekanizma oluşturulması gerekmektedir.

4.7. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Konusunda Kurumsal Anlayış, Yapılanma ve Kurumlar Arası İşbirliği ile İlgili Sorunlar

Tüm kurumların toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı geliştirmesi gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet konusunun sadece bir bakanlığa veya kuruma devredilmesi konunun sahihsiz kalması riskini getirmektedir. Toplumsal cinsiyet konusunda belirli bir farkındalık ve anlayışın gelişmesi ancak konunun tüm kurumların ve birimlerin uygulamalarına dahil olmasıyla mümkündür.

- Kadın konusunun çeşitli alanlarını çalışan kuruluşlar arasında dahi toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet konusunda ortak bir anlayış olmaması bu konudaki çalışmaların kurumsallaşamamasına neden olmaktadır. Şiddetin önlenmesi ve şiddetle mücadelenin multisektörel (birçok alanı ve sektörü ilgilendiren) bir konu olduğunun ilgili kurumlar ve çalışanlar tarafından yeterince benimsenmemesi kurumlar ve kişiler arası işbirliğini zorlaştırmaktadır.

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (eski adıyla Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı) içerisinde yetişen uzmanların ilgili ve deneyimli olmadığı alanlara aktarılması deneyim, para ve zaman kaybına neden olmaktadır.
- 2009 yılında kurulan Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) adındaki *fırsat eşitliği* vurgusu, CEDAW Sözleşmesinin 2. maddesinde belirtilen *fili ve sonuçlarda eşitlik ilkesine* aykırıdır. Ayrıca Komisyonun tali komisyon olarak tanımlanması ve yetkilerinin son derece sınırlı olması önemli bir sorundur.
- Kadın örgütleri temsilcileri ile KSGM tarafından yapılan toplantılar azalmıştır, genellikle kadın örgütlerinden yazılı olarak geri bildirim alınmaktadır.
- Kurumlar arasında imzalanan protokoller bilinmemekte, tanınmamaktadır.
- Geçmişte kadın konularında önemli katkılar sağlamış olan KSGM'nin yeni yapılanma ile birlikte birikimli uzmanların görev yerlerinin değiştirilmesi ile kurumun güçlü olan yapısı değişmiş, kurumsal hafıza zayıflamıştır.

4.8. Medya ile İlgili Sorunlar

- Toplumda ataerkil yapının bir uzantısı olarak medyada cinsiyetçi söylem ve görsellik oldukça yaygındır. Toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren ve kadına yönelik şiddeti ve ayrımcılığı meşrulaştıran söylem ve ögelere sıklıkla rastlanmaktadır.
- Medyanın şiddeti ve ayrımcılığı besleyen ve yeniden üreten bir araç konumuna gelmemesi için gereken özen gösterilmemektedir.

5. TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELEYE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

5.1. Kısa Vadeli Çözüm Önerileri

- Kadına yönelik şiddetin tanımlanmasında ve kadına yönelik şiddetle mücadelenin çerçevesinin belirlenmesinde siyasi iradeyi bağlayan uluslararası sözleşmeler ve normlar dayanak noktası alınmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen, kadınları toplumun eşit ve bağımsız bir bireyi olarak değerlendiren bir yaklaşım devletin temel stratejisi olmalı ve devletin tüm kurumları tarafından benimsenmelidir.
- Merkezi bütçenin toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmesi ve yine kurumlar bazında ayrıştırılmış bütçelerin yapılması gereklidir.
- Yerel yönetimlerin (il özel idareleri ve belediyeler) toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe yapmaları zorunlu hale getirilmelidir.
- **Uluslararası sözleşmelerin bir gereği olarak toplumsal cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmak ve şiddetle mücadele etmek için tüm yasal düzenlemelerin toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla yeniden ele alınması gerekmektedir.**
- Yeni anayasa çalışmalarında tanımların çok net olarak ortaya konulması ve toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının ve özellikle ayrımcılığın ortadan kaldırılmasının anayasaya geçirilmesi gerekmektedir. Anayasanın giriş bölümüne “ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak devletin ödevidir” maddesi eklenmelidir. Bu aynı zamanda Türkiye'nin imzalamış olduğu uluslararası sözleşmelerin de bir gereğidir.
- Anayasanın 10. maddesinin yeni anayasa çalışmalarında tekrar ele alınması gerekmektedir. Kadınlar korunmayı gerektiren dezavantajlı gruplar arasından çıkarılmalı ve cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik alınacak geçici özel önlemler, bu gruplara yönelik alınacak özel önlemlerden ayrı ele alınmalıdır.
- Türk Medeni Kanunu'nun yürürlük maddesinin değiştirilerek, *Edinilmiş Malların Paylaşımı Rejiminin* 2002 öncesinde yapılmış olan evlilikleri de kapsamı sağlanmalıdır.
- Evlenme yaşının 18'e yükseltilmesi gereklidir ve ilgili tüm yasalarda evlenme yaşı ile ilgili farklılıklar kaldırılmalıdır.
- Türk Medeni Kanunu'ndaki şiddet müddetine ilişkin düzenlemenin kaldırılması gerekmektedir.

- TCK'nın nitelikli insan öldürmeyi düzenleyen 82. maddesinde *namus adına işlenen cinayetler* değil *töre cinayetleri* tanımı yer almaktadır. **Namus cinayetleri nitelikli insan öldürme olarak sınıflandırılmalıdır. Haksız tahrik indirimine neden olacak tüm konuların da gerekçeden çıkarılması gereklidir.**
- TCK'da “zorla evlendirme”, “erken evlendirme”, “kuma” “berdel” “ensest”, “nefret suçları”nın suç olarak tanımlanması gereklidir.
- TCK'da “mobbing” (bezdiri) ile ilgili olarak bir düzenleme yapılması ve ilgili yasalarda mobbingi önleyecek gerekli değişikliklerin yapılması gerekmektedir.
- 6284 sayılı Kanunda, İstanbul Sözleşmesi'nin gereği olarak (Madde 48), her türlü şiddete ilişkin olarak arabuluculuk ve uzlaştırma süreçlerinin yasak olduğu net bir şekilde belirtilmeli ve konuyla ilgili gerekli hukuki ve diğer tedbirlerin alınması gerekmektedir.
- İstanbul Sözleşmesi'nde yer alan ve LGBT bireylerin de korunmasını sağlayacak “cinsel yönelim” ve “cinsiyet kimliği” ifadesinin 6284 sayılı Kanun metnine eklenmesi gereklidir.
- 6284 sayılı Kanunda kurulması öngörülen ve 7 gün 24 saat hizmet verecek olan Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinin (ŞÖNİM) henüz yönetmeliği çıkmamış olmasına rağmen bazı pilot bölgelerde açılmış olması önemli bir gelişmedir. Ancak Koza-ŞÖNİM'lerin yönetmeliği en kısa sürede çıkartılmalı ve bu süreçte kadın örgütleriyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilerek detaylı görüş alınmalıdır ve sürece bu alanda çalışan akademisyenler de dahil edilmelidir.
- Pilot çalışma sürecindeki Koza-ŞÖNİM'lerde eksikliklerin ve aksayan yönlerin doğru değerlendirilebilmesi için, çalışmaların sistematik olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu konu, özellikle uygulamadaki aksaklıkların tanımlanarak yönetmeliğe yansımaları için önemlidir.
- 6284 sayılı Kanunda Koza-ŞÖNİM'lerde çalışacak personel için belirlenen sayı yetersizdir. Bu sayının artırılarak Koza-ŞÖNİM'lerde verilecek hizmete uygun altyapının oluşturulması gerekmektedir.
- Kadın örgütlerinin uzun yıllardır talep ettiği ve İstanbul Sözleşmesi'nin bir gereği olarak açılması gereken cinsel şiddet ve tecavüz ile ilgili hizmet verecek kriz merkezlerinin hazırlanacak olan Koza-ŞÖNİM yönetmeliği düzenlemelerinde yer alması sağlanmalıdır.

- 6284 sayılı Kanun öncesinde çıkmış olan Başbakanlık Genelgesi ve İçişleri Bakanlığı Genelgesi gibi önemli düzenlemeler yeni Kanun çerçevesinde tekrar ele alınmalıdır. Yeni Kanun ve bu kanunun nasıl uygulanacağı konusunda bilgilendirilme yapılmalı ve bu genelgelerin fonksiyonel hale getirilmesi sağlanmalıdır.
- Tüm sığınmaevleri ve Koza-ŞÖNİM'lerde yerel dilleri bilen en az bir kişi çalıştırılmalıdır.
- Türkiye'de yaşayan mülteci kadınları şiddetten korumak amacıyla uluslararası sözleşmelere uygun yasal bir düzenleme yapılmalıdır.
- Hazırlanma sürecine sivil toplum kuruluşlarının katılmasının sağlanmadığı bir "Konukevleri Yönetmeliği" yayınlanmış ancak sığınmaevi sayısının acilen artırılması gerekliliği göz ardı edilmiştir. Sığınmaevlerinin belirli bir standartta ve nitelikte işlerlik kazanması konusunda, bu alanda çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının deneyimlerinden mutlaka yararlanılması gerekmektedir.
- Kadın Danışma Merkezlerinde, sığınmaevlerinde, ilk kabul merkezlerinde ve Koza-ŞÖNİM'lerde çalışan personelin Kadının İnsan Hakları Eğitim Programını ve toplumsal cinsiyet eğitimi almaları sağlanmalıdır.
- Sığınmaevlerine yerleştirilecek kadınlarla ilgili ayrımcılığa neden olacak ölçütler mevzuatta yer almamasına rağmen(bazı nedenlerle kadınların sığınmaevlerine kabul edilmemesi gibi) fiili olarak ayrımcılığa yol açacak uygulamaların engellenmesi gereklidir.
- Hem şiddet mağdurlarının, hem de onlarla ilgilenecek kurumların elemanlarının gizlilik ve mahremiyetin korunması konusunda eğitilmesi gereklidir.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının hizmet kurumları ve işleyişleri konusunda en kısa zamanda net bir yaklaşım geliştirilmelidir. Aile Danışma Merkezi, Toplum Merkezi, Koza-ŞÖNİM'ler sığınmaevleri, Aile Sosyal Destek Programı gibi farklı yapılanmaların koordinasyonu, yetkileri ve sorumlulukları, işleyişleri açıkça düzenlenmelidir.
- Birinci, ikinci ve üçüncü basamak sağlık kuruluşlarında şiddet gören kadınlara sunulacak hizmetler konusunda, Sağlık Bakanlığı tarafından öngörülen düzenlemelerin bir an önce uygulamaya konulması, bu kapsamda hastanelerde sorumlu birim olarak belirlenen Sosyal Hizmet Birimlerinin güçlendirilmesi amacıyla gerekli müdahalelerin

yapılması, bu birimler aracılığıyla sunulan hizmetlerin izleme ve değerlendirilmesi için gerekli mekanizmanın oluşturulması sağlanmalıdır.

- Engelli kadınlar veya bir engelliye bakmak zorunda olan kadınlara yönelik olarak ilgili kurumların ve kadın örgütlerinin işbirliğinde özel destek hizmetleri geliştirilmelidir (evde hizmet, desteklere ulaşabilmeleri için refakat edilmesi vb.).
- Şiddet mağduru kadınları izleyebilecek ilgili kurumlar arası ortak bir form oluşturulmalı ve bu formun kurumlar arasında düzgün bir şekilde akışı sağlanmalıdır.
- Halihazırda kullanılmakta olan formlarının kullanılabilirliğinin artırılması gereklidir. Kurumlarda bu formlardaki soru cevaplarını mağdurdan alabilecek, görüşmeleri yapabilecek, toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet konusunda bilgili personel yetiştirilmelidir.
- Kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklandığı ve eşitsizliğin bir sonucu olduğu göz önünde bulundurularak halihazırda ayrı ayrı hazırlanarak yürürlüğe konmuş olan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı ile Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Eylem Planı'nın, sürelerinin dolmasının ardından birleştirilip tek bir metin olarak yayımlanması daha uygun olacaktır.
- YÖK'ün üniversitelerde yapılan bilimsel çalışmaların ve kadın araştırma merkezlerinin çalışmalarının kayda geçirilmesi ve bu çalışmalara on-line ulaşım olanağı sağlanması konusunda yürüttüğü proje hızlandırılmalıdır. Proje sonunda kullanılabilir ve işlevsel bir elektronik form oluşması konusunda çaba gösterilmelidir. İlgili kurumlardan geri bildirimlerin alınması ve veri tabanının kullanıma açılması sağlanmalıdır.
- Şiddetle ilgili KSGM ve HÜNEE'nin yapmış olduğu araştırma ve ileride rutin olarak yapılması planlanan (sıklık, yaygınlık saptamasına yönelik) araştırmalarına devam edilmeli ancak büyük örneklem değil, iyi seçilmiş sınırlı sayıda bir örneklem grubu ile çalışılması önerilmektedir. Niteliksel yönü ağırlıklı olan çalışmalara önem verilmelidir.
- İzleme ve değerlendirmelerin on-line, basit bir sistem ile ama düzenli ve sonuçları kolay değerlendirilebilecek şekilde yapılması önemlidir. Doğrudan izleme ve değerlendirme yapan kuruluşların dokümanları incelenerek, bu yönde çalışmalar yapılmalıdır.
- KSGM'nin izleme ve değerlendirmeleri yapılabilmesi için, hazırlanan Kadına Yönelik Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği eylem planlarında somut göstergeler ve kriterler belirlenmelidir.

- Uygulamayı zorlaştıran, engelleyen durumları ortaya koyacak, riskleri tespit edecek bir izleme değerlendirme sisteminin oluşturulması gereklidir.
- Eğitim materyallerinden cinsiyetçi öğelerin ayıklanması çalışmalarının sürekli şekilde yapılması gereklidir.
- Okullarda MEB tarafından geliştirilen ve MEB dışında geliştirilmiş ancak okullarda kullanımına izin verilmiş olan tüm eğitim materyallerinin toplumsal cinsiyet bakış açısıyla yeniden değerlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Yaygın eğitim verilen kurumlar tarafından, kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet eşitliği, yasalar, kullanılabilir mekanizmalar konusunda farkındalık eğitimleri verilmelidir.
- KSGM tarafından verilen şiddet ve toplumsal cinsiyet konusunda kamu personeli (polis, sağlık çalışanı) eğitimlerinin devamlılığının sağlanması ve sürdürülmekte olan eğitimlerin şiddetin önlenmesi, ortaya çıkarılması, mağdurların hakları ve ihtiyaçlarının yanı sıra mağdurların yaşayabileceği ikincil mağduriyetin nasıl önenebileceği konusunu da kapsayacak şekilde güçlendirilmesi gereklidir. Eğitim alan grupların tazeleme eğitimleri ile desteklenmesi sağlanmalıdır.
- Tüm kamu kurumlarının çalışanlarına toplumsal cinsiyet konusunda eğitim verilmesi ve yetki ve karar alma mekanizmalarındaki kişilere ve özellikle milletvekillerine yönelik farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.
- Kadına yönelik şiddetle mücadele çerçevesinde yapılmış olan kurumlar arası protokoller açıklanmalı, tanıtılmalı ve protokollerin uygulanması konusunda farkındalık eğitimleri ve çalışmaları yapılmalıdır.
- Diğer kurumlarda sürdürülen eğitimler konusundaki bilgi eksikliğini giderecek çalışmalar yapılmalı ve bu eğitimlerin belirli standartlarda olması sağlanmalıdır
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı içerisinde yetişen personelin ilgili ve deneyimli olduğu alanlarda görev yapması sağlanmalı ve yetişmiş personelin kaybı önlenmelidir.
- Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun tali komisyon olmaktan çıkarılarak yetkilerinin genişletilmesi sağlanmalıdır.
- Kadın örgütleri ve devletin bu örgütlerle yaptığı çalışmalar desteklenmeli, güçlendirilmeli ve devamlılığı sağlanmalıdır.

- Şiddet İzleme Komiteleri üçer aylık aralarla ve mutlaka düzenli olarak toplanmalı ve toplantılarda yapılan değerlendirmeler yayınlanmalıdır.
- KSGM kurumlar arası koordinasyonunu yapacak şekilde güçlendirilmelidir.
- Adli tıp uzmanları toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet konularında eğitilmelidir.
- Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun'un 4. Maddesinde yer alan “ Kadınlara, güçsüzlere, özürülere ve çocuklara karşı şiddetin ve ayrımcılığın teşvik edilmemesi” ifadesinin değiştirilmesi, dezavantajlı bir grup olarak nitelendirilemeyecek olan “kadınlar”ın ve oldukça muğlak bir kavram olan “güçsüzlere” ifadesinin ilgili maddeden çıkarılması ve kadınlara yönelik şiddetle ilgili düzenlemenin ayrı bir madde altında ele alınması sağlanmalıdır.

5.2. Orta Vadeli Öneriler

- Yasal düzenlemelerin kadına yönelik şiddeti önlemek için yeterli olmadığı ortadır. Ancak yasal düzenlemeler kadınların şiddetten korunması konusunda önemli kazançlar da getirmektedir. 6284 sayılı Kanun ile kadınların başvuru yapabilecekleri birimlerin görev ve sorumluluklarına ve alacağı tedbirlere yer verilmiştir. Deneyimler, yasa öncesinde çıkması uzun zaman alan tedbir kararlarının 6284 sayılı Kanunun çıkması ile birlikte kısa sürede verildiğini göstermektedir⁵³. Ancak yine de yasayla ilk aşamada gözlemlenen bu gelişmenin devamlılığının sağlanması, uygulamaların etkin olabilmesi için belirli aralıklarla izleme ve değerlendirme yapılması gerekmektedir.
- Hazırlanacak olan il eylem planlarında izleme ve değerlendirme yapılmasını kolaylaştıracak göstergelere yer verilmelidir.
- Türkiye'nin doğal afetler (deprem, sel vb.) durumlarla karşılaşma sıklığının yüksek olması, komşu ülkelerden Türkiye'ye olan sığınmacı, mülteci akımının yüksekliği dikkate alınarak ulusal eylem planlarına ve afet ve krize müdahale planları içine bu konuyla ilgili bileşenlerin eklenmesi gerekmektedir.
- Yerel yönetimlerin kent planlamasında, sokak ve parkların iyi aydınlatılması, kadınların acil telefon hatlarına kolay ulaşabilmesini sağlamak amacıyla telefon kulübelerinin

⁵³ 6284 sayılı Kanun kapsamında hükmedilen koruyucu ve önleyici tedbir kararları ile zorlama hapsine ilişkin kararların izlenebilmesi görevi ŞÖNİM'lere verilmiştir. Bu merkezler hayata geçene kadar bu görevi il müdürlükleri yerine getireceği bildirilmiştir. KSGM bünyesinde iki adet elektronik form geliştirilmiş olup, iller tarafından söz konusu formların kullanımına başlanmıştır. Bu çerçevede formlardan elde edilen sonuçlara göre Mart-Ekim 2012 arasında 2347'si kolluk, 31.175'i hakim ve 363 mülki amir tarafından alınmış olmak üzere alınan toplam karar sayısı Türkiye genelinde 33.884'tür.

sayılarının artırılması ve güvenli ulaşım olanakları gibi kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda gerekli hizmetlerin sunulması sağlanmalıdır.

- Üniversitelerin kadın sorunları araştırma ve uygulama merkezlerinin bütçe ve insan kaynakları açısından desteklenmesi sağlanmalıdır.
- Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet konusunda yetiştirilmiş personelin çalışma yerinin değiştirilmesi, farklı görevlere getirilmesi gibi uygulamalar, yetişmiş insan gücünden yararlanılamamasına neden olduğu için yetişmiş personelin ilgili alanda çalışması ve bunun sürekliliğinin sağlanması gereklidir. Ayrıca bu niteliklere sahip personelin karar mekanizmalarında yer almasının sağlanması gerekmektedir.
- Toplumsal cinsiyet ve kadınlara yönelik şiddet konusunun okul öncesi eğitimden başlayarak eğitim sürecinin her düzeyinde müfredata konulması ve öğretim materyallerinin bu konuları içerecek şekilde hazırlanması oldukça önemlidir. Üniversitelerde ise Hukuk, Fen-Edebiyat, Eğitim, İktisadi İdari Bilimler, Tıp ve Sosyal Bilimler Fakülteleri, Polis Akademisi, öncelikli olmak üzere kadının insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği dersi zorunlu ders olarak verilmelidir. Bu konuların her bölümün seçmeli derslerinde de yer alması sağlanmalıdır. Söz konusu derslerin sadece ders verenin konferans verdiği bir biçimde değil; az sınıf mevcuduyla interaktif biçimde yapılması sağlanmalıdır.
- Kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda yürütülen eğitimlerin sonuçlarının ve etkilerinin değerlendirilebilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Bu alanda nasıl bir izleme yapılacağı konusunda mümkünse interdisipliner (disiplinler arası) bir ekibin bir ön çalışma yapması sağlanmalıdır.
- Kurumlar düzeyinde toplumsal cinsiyet konusunda belirli bir farkındalık ve anlayışın gelişebilmesi ve eşgüdümlü, çok sektörlü çalışmaların yapılabilmesi için toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun tüm kurumların ve birimlerin uygulamalarına yansması sağlanmalıdır.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı başta olmak üzere, tüm kamu kurumlarında kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda ortak bir anlayış geliştirilmelidir.
- Üniversitelerin Adli Tıp Anabilim Dallarındaki kadro eksikliği giderilmelidir.
- Adli Tıp Kurumu'nun kaynak, zaman ve uzman eksikliği olmadan kadına yönelik şiddet vakalarını ele alması sağlanmalıdır.

- Kurumlardaki AR-GE çalışmalarının kadına yönelik şiddetle mücadele ve toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde yapılandırılması ve yürütülmesi gereklidir.
- Belediyeler kadın sığınmaevi açma sorumluluklarını yerine getirmeli veya sığınmaevi açacak nitelikteki kadın örgütlerine maddi destek vermelidir. Açılacak sığınma evlerine kadın ve çocukların psikolojik, yasal, sosyal sorunları ile ilgilenecek ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte kadrolar yerleştirilmelidir.
- Sığınmaevlerinin hizmet kalitelerinin değerlendirilmesi, çalışanların niteliklerinin ve hizmet içi eğitim durumlarının belirli standartlara kavuşturulması sağlanmalıdır. Sığınmaevi çalışanlarının özlük haklarının ve verdiği hizmetin sonucunda karşı karşıya kaldıkları mesleki tükenmişlik (fiziksel yorgunluk, ruhsal çöküntü, duyarsızlaşma vb.), can güvenliği riski gibi konularla ilgili destekleyici düzenlemeler yapılması ve bu kuruluşlarda çalışmayı özendirici tedbirler alınması gereklidir.
- Bazı sığınmaevlerinin özellikle akıl ve ruh sağlığı rehabilitasyonunu sağlayacak yeterli donanımına sahip olacak şekilde ihtisaslaştırılması ve uyuşturucu kullanan, seks işçiliği yapan kadınlara hizmet verecek uzmanlaşmış sığınmaevleri oluşturulması gereklidir.
- Şiddet mağduruna ilişkin tutulan kayıtların gizliliği ile yaşanan problemlerin giderilmesi konusunda çok yönlü çalışmalar yapılmalıdır. 6284 sayılı Kanun kapsamında hükmedilen gizlilik kararlarının uygulanmasına yönelik sorun yaşanmaktadır. Uygulanması konusunda ilgili kurumların sorumlu kılınacağı protokoller imzalanması ve uygulayıcıların bilgilendirilmesi gereklidir.
- Şiddetin önlenmesi ve şiddetle mücadelenin multisektörel bir konu olduğu algısının tüm kurumlar tarafından ve alanda çalışanlar tarafından benimsenmesi sağlanmalıdır.
- Yapılacak tüm eylem planları bölgeler arası eşitsizlik dikkate alınarak oluşturulmalıdır.
- Şiddetin devlete ve bireye maliyetini ortaya koyan bilimsel çalışmalar yapılmalıdır (polis, adli makamlar, sağlık, sosyal hizmetler, cezaevi, sivil toplum örgütleri, sığınma evi gibi tüm kurumları içerek şekilde).
- Bölgesel farklılıkları ve şiddet olaylarını artıran etmenleri irdeleyen toplumun şiddet olayları konusundaki algısını ortaya koyan derinlemesine çalışmalar yapılmalıdır.
- Kadına yönelik şiddetle ilgili olarak veritabanı eksikliğini gidermek üzere çalışmaların yapılması gerekliliği vardır. Şiddet mağdurunun ilgili kurum ve kişiler tarafından bilgilerinin toplandığı ilgili kurumlar tarafından şiddet mağdurunun takibinin

yapılabileceği veri tabanları oluşturulmalıdır. KSGM ve TÜBİTAK tarafından bu konuda yürütülen projenin sonuçlandırılması, kadın alanında çalışanlarca paylaşılması, geliştirilip yürürlüğe konulması sağlanmalıdır. Veritabanı geliştirilmesi konusundaki faaliyetlere yeterli bütçe ayrılması gereklidir.

- Şiddet uygulayanlara ilişkin bilgileri içeren bir veritabanı oluşturulmalıdır.
- Şiddet uygulayan erkeklerle niteliksel araştırmalar yapılmalıdır.
- Elektronik ortamda KSGM'nin, kadın örgütlerinin, üniversitelerin kadın araştırma ve uygulama merkezlerinin kadına yönelik şiddetle ilgili çalışmalarının toplanabileceği kolay ulaşılabilir ve yönetilebilir bir veritabanı geliştirilmelidir.
- Kurumların çalışmalarını izleyen, denetleyen ve gerektiğinde yaptırım uygulama yetkisine sahip bir mekanizmanın yokluğu en büyük sorun alanlarından birini oluşturmaktadır. KSGM'nin merkezde ve yerel düzeyde izleme değerlendirme yapabilecek ve yaptırım uygulayabilecek şekilde güçlendirilmesi gerekmektedir.
- Medya organlarının ifade özgürlüklerine ve bağımsızlıklarına saygı duyularak, kadınlara yönelik şiddeti önlemek ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmak amacıyla gerekli düzenleme ve öz-denetim standartlarının oluşturulması gerekmektedir.
- Aile danışmanlığı ve aile terapisi eğitimlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla gözden geçirilmesi gereklidir. Meslekleri gereği aile danışmanlığı hizmeti verecek meslek elemanlarının toplumsal cinsiyet bakışına sahip bir aile danışmanlığı/aile terapisi eğitimi almaları sağlanmalı ve bu konuya yeterli bütçe ayrılmalıdır.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Cinsiyetler arasındaki tarihsel ve toplumsal olarak kurulmuş eşitliksiz güç ilişkilerinden kaynaklanan kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının en uç örneklerinden biri olup aynı zamanda bir insan hakkı ihlalidir. Günümüzde toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ve kadına yönelik şiddetin birbirlerini besleyen ve üreten durumlar olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle kadına yönelik şiddeti ortadan kaldırmaya ve önlemeye yönelik çalışmalarda konunun toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ile birlikte ele alınması ve ilgili politika, planlama ve uygulamaların buna göre üretilmesi sağlanmalıdır. Öte yandan toplumsal ve ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşabilmek için kadına yönelik şiddetin önlenmesinin ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesinin gerekli olduğu kabul edilmektedir.

Türkiye, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en fazla olduğu ülkelerden biridir. Dünya Ekonomik Forumu 2012 yılı Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu'na göre (Global Gender Gap Report) Türkiye, 135 ülke arasında 124. sırada yer almaktadır. Yine aynı raporda Türkiye ekonomik katılım ve fırsatlar alanında 129., eğitimde 108., sağlıkta 62. ve siyasete katılımında 98. sırada yer almaktadır. Türkiye'de toplumsal cinsiyet ayrımcılığı sürdükçe ve bu temel alanlardaki eşitsizlikler giderilmediği sürece kadına yönelik şiddeti ortadan kaldırmak mümkün değildir. Uluslararası düzeyde kalkınma ve ekonomik büyümede kadına yönelik şiddetin önlenmesinin kilit olduğu ortaya konulmuştur (UNIFEM, 2005; The World Bank, 2012). Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadının güçlendirilmesi gereği, BM tarafından 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesi hedeflenen Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin temel unsurları arasında sayılmaktadır.

Gerek uluslararası düzeyde konuyla ilgili ilerlemeler, güncel yaklaşım biçimi ve hedefler, gerekse sorunun Türkiye'deki yaygınlığı, büyüklüğü ve çeşitliliği, TC Onuncu Kalkınma Planı'nda kadına yönelik şiddet konusunun ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılmasının öncelikli bir alan olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'de konuyla ilgili yapılmış araştırmaların sayısı sınırlı olmakla birlikte, bunlar kadına yönelik şiddetin toplumumuzda oldukça yaygın bir biçimde yaşanmakta olduğuna işaret etmekte ve geleneksel bakış açısının tersine ailenin kadını şiddetten koruyamadığını, kadının çoğu kez şiddetin bir ya da birkaç türüne aile / ev içinde maruz kaldığını ortaya koymaktadır.

Türkiye'de sorunun çözümü ile ilgili sağlanan gelişmeler, politika belgeleri ve uygulamalar değerlendirildiğinde, son yıllarda Türkiye'de sivil toplum örgütlerinin yoğun

çabalarının da katkısıyla kadına yönelik şiddet konusunda önemli yasal düzenlemelerin yapılmış olduğunu ve bunlara dayanarak pek çok uygulamanın da yapıldığı görülmektedir. Bunlar olumlu ve önemli adımlar sayılmalıdır. Ancak toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının ve kadını “birey” olarak ele alma gereğinin temelde benimsenmemiş olması, şiddetin tüm biçimlerine gereken önemin verilmemesi ve etkili uygulamayı mümkün kılacak düzenlemelerin kapsamlı olarak henüz tamamlanmamış olması, uygulamada çeşitli eksiklik ve aksaklıklara neden olmaktadır. Türkiye’deki düzenlemeler ve uygulamalar henüz uluslararası sözleşme ve normlara uygun ve bütüncül nitelikte değildir.

Bu nedenle öncelikle kadına yönelik şiddet sorununun ortadan kaldırılması için imzalanmış olan uluslararası sözleşmelerin de bir gereği olarak Anayasa ve ilgili tüm yasalarda, yeni yasal düzenlemelerin yapılmalı ve imzalanan sözleşmelere aykırı olan tüm iç hukuk kuralları ortadan kaldırılmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği hedefi bütüncül bir biçimde ve uluslararası sözleşme ve normlara uygun tanım ve yaklaşımlara dayalı olarak açık ifadelerle düzenlenmelidir.

Öngörülen politika hedeflerinin gerçekleştirilmesi açısından uygulama ile bağlantılı olarak yapılması gerekenler ilgili sorun alanlarına göre bu Raporda şu şekilde değerlendirilmiştir:

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının giderilmesi ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda ulusal düzeyde yetersiz kalınan alanların giderilmesi için, merkezi yönetim ve yerel yönetim düzeylerinde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yapılmasının önemi ve gereği vurgulanmış ve ayrıca konuyla ilgili kurumlar bazında ayrıştırılmış bütçelerin zorunlu olması gerektiği belirtilmiştir.

Mevzuata yönelik olarak(Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, 6284 Sayılı Kanun ve ilgili diğer hukuki düzenlemelerde); evlenme yaşının 18’e yükseltilmesi, evliliklerde edinilmiş malların paylaşım rejiminin kapsamının genişletilmesi, iddet müddeti konusundaki düzenlemenin kaldırılması, namus cinayetlerinin nitelikli insan öldürme olarak sayılması, haksız tahrik indirimine neden olacak hususların gerekçeden çıkarılması, zorla, erken evlendirme, berdel, ensest ve nefret suçlarının suç olarak tanımlanması, mülteci kadınların şiddetten korunmasına yönelik düzenlemeler, mobbing konusunda düzenlemeler, 6284 sayılı Kanun’un gereklerine uygun olarak diğer hukuki belgelerde yapılacak düzenlemeler gibi çeşitli değişiklikler ve yeni düzenlemeler yapılması ve ayrıca 2011 İstanbul Sözleşmesi’nin gereği olarak, 6284 nolu Kanunda her türlü şiddete ilişkin arabuluculuk ve uzlaştırma süreçlerinin yasak olduğunun belirtilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Ulusal ve il eylem planlarına yönelik olarak; Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı ile Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Eylem Planı'nın, sürelerinin dolmasının ardından birleştirilerek tek bir metin olarak hazırlanması önerilmiştir. Ayrıca bu planların bölgesel farklılıklar, doğal afetler, sığınmacı, mülteci akımları gibi hususları da dikkate alınarak hazırlanması ve uygulamaya geçirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Kadına yönelik şiddetin mağdurlarına yönelik hizmetlerle ilgili olarak; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın üniversiteler ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapması gereği, ilgili Bakanlıklarda konuyla ilgili önleyici ve tedavi edici işleve sahip tüm hizmetlerin işbirliği içinde ve eşgüdümlü yürütülecek tarzda düzenlenmesi, sığınmaevleri ŞÖNİM'lerin işleyişi ve niteliği, ihtiyaç duyulan personelin yetiştirilmesi ve istihdamı gibi birçok konuda çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Konuyla ilgili olarak sürekli ve sistemli biçimde geçerli ve güvenilir veri toplanması, bilimsel bilgi üretilmesi, uygulamanın geliştirilecek ölçütlere dayanarak izlenmesi ve değerlendirilmesi de öngörülen amaçlara ulaşmayı olumlu yönde etkileyebilecektir. Son dönemlerde önem verildiği gözlenen farkındalık yaratma ve eğitim çalışmaları açısından; oyun çağından başlayarak tüm bireylerin toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi konularında bilgilendirilmeleri, üniversite eğitimi sırasında ilgili dallarda konuyla ilgili zorunlu derslerin verilmesi, tüm kamu personeli ve politika yapıcıların bilgilendirilmeleri, hizmet personelinin eğitimlerinin düzenli olarak sağlanması öngörülmektedir.

Konuyla ilgili uygulamaların başarısını artırması beklenen önemli bir boyut, çalışmaların multisektörel bir yaklaşımla yürütülmesi ve ilgili kurumların işbirliği ve eşgüdüm içinde çalışmalarının sağlanmasıdır; kurumların işbirliği yapacakları öncelikli alanlar ve işbirliklerinin niteliği, eşgüdüm sağlayacak makam, ilgili komisyon ve komitelerin çalışma düzenleri, üniversitelerin kadın araştırma-uygulama merkezleri ve adli tıpla ilgili birçok hususta çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Konuyla ilişkili irdelemeler yapılırken medya üzerinde de durulmuş ve ifade özgürlüğü ve bağımsız haberciliğe saygı içinde, kadına yönelik şiddeti önlemek ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmak amacıyla medyanın bazı öz-denetim standartlarını geliştirmesi önerilmiştir.

Sonuç olarak, konuyla ilgili gelişmeler bakımından varılan bu aşamada, Türkiye'de kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için şiddet ve ayrımcılık sorunlarının birlikte ele alınmasının ve uygulamada izlenen eksiklik ve aksaklıkların hazırlanan öneriler doğrultusunda giderilmesinin yarar sağlayacağı öngörülmektedir.

6.1. İzleme ve Değerlendirme Göstergeleri:

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Bütçesi

İlgili bakanlıkların kadına yönelik şiddetle mücadelede ayırdıkları bütçe

Merkezde ve yerelde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme raporu

Aile ve Sosyal politikalar Bakanlığına bağlı Kadın sığınmaevi sayısı

Belediyelere bağlı kadın sığınmaevi sayısı

Kadın örgütleri tarafından yürütülen kadın sığınmaevi sayısı

Sığınmaevlerine sağlanan mali destek miktarı

ŞÖNİM sayısı

ŞÖNİM'lere sağlanan maddi destek miktarı

Kadın sığınmaevlerinde çalışan personel sayısı (psikolog, sosyal hizmete uzmanı, psikolojik rehber ve danışman)

ŞÖNİM'lerde görevli personel sayısı

Personel eğitimlerinin sayısı ve katılımcı sayısı

Düzenli olarak hizmetiçi eğitimlerle desteklenen personel sayısı

6284 nolu Kanundan yararlanan kadın sayısı

Kreş, para ve ev yardımını gibi hizmetlerden yararlanan kadın sayısı

Emniyete başvuran şiddet mağduru kadın ve çocukların sayıları

Sağlık kurumlarına başvuran şiddet mağduru kadınların sayısı

ŞÖNİM'lere başvuran şiddet mağduru kadın sayısı

Sığınmaevlerinden yararlanan kadın ve çocukların sayısı

Sığınmaevinden ayrılan ve tekrar sığınmaevine dönen kadın sayısı

Acilen telefon hatlarına başvurarak yardım isteyen kadın sayısı

Kadına yönelik şiddet konusunda çalışmalarda bulunan sivil toplum örgütü sayısı

Kadın sorunları araştırma ve uygulama merkezlerinin sayısı ve bu merkezlerde çalışan personel sayısı

Adli tıp uzmanı sayısı

Kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet eğitimi almış adli tıp uzmanı sayısı

KAYNAKLAR

ALTINAY, A. G. ve Y. ARAT, *Türkiye 'de Kadına Yönelik Şiddet*, Punto Baskı Çözümleri, İstanbul, 2007

CEDAW SİVİL TOPLUM YÜRÜTME KURULU, *6. Dönem Gölge Raporu ve Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesinin Nihai Yorumları*, Karınca Yayınları, 2010

EWL, *National Action Plans on Violence Against Women in the EU: EWL Barometer*, 2011

EWL, *From Beijing to Brussels: an Unfinished Journey*, 2010.

KADININ İNSAN HAKLARI- YENİ ÇÖZÜMLER DERNEĞİ, *Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Türk Medeni ve Ceza Kanunu Reformları: İki Ulusal Kampanyanın Başarısı*, 2007, <http://www.kadinininsanhaklari.org/files/CivilandPenalCodeReforms.pdf>

KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı, 2007-2010*, KSGM yayını, Ankara, 2007.

KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı, 2008-2013* KSGM yayını, Ankara, 2008.

KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ve HÜNEE, *Türkiye 'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*, KSGM Yayını, Ankara, 2009.

KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *Türkiye 'de Kadının Durumu Ankara*, 2012.

KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı, 2012-2015*, KSGM yayını, Ankara, 2012.

http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/2012/kadina_yonelik_siddet_uep.pdf

KARDAM, F. *Türkiye 'de Namus Cinayetlerinin Dinamikleri, Sonuç Raporu*, Koza Yayın, 2005.

MOROĞLU, N., “Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi: 6284 sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi”

WHO, *Multi-country Study on Women 's Health and Domestic Violence Against Women: Initial Reports on Prevalance, Health Outcomes and Women 's Responses*, WHO Publications, Geneva 2005, http://www.who.int/gender/violence/who_multicountry_study/en/

TBMM İNSAN HAKLARINI İNCELEME KOMİSYONU, *Kadına ve Aile Bireyelerine Yönelik Şiddet Raporu* TBMM yayını, Ankara, 2011

THE WORLD BANK, World Development Report: Gender Equality and Development, Washington DC, 2012.

İnternet Kaynakları:

6284 sayılı Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik Taslağı

<http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/haberler/s/109>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/39C38938-2E29-4151-9280-D5AC063DD02E/0/FICHES_Violence_femmes_EN.pdf.

Belediyeler Kanunu, <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/133/BELEDIYE+KANUNU>

CEDAW-Tavsiye Kararları General Recommendations,

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/comments.htm>

ENDVAWNOW(Virtual Knowledge Centre to End Violence Against

Women)<http://www.endvawnow.org/en/articles/302-timeline-of-policy-commitments-and-international-agreements-.html>

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin

Avrupa Konseyi Sözleşmesi, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120308M1-1.pdf>

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin

Avrupa Konseyi Sözleşmesi, <http://www.coe.int/conventionviolence>

UNIFEM Violence Against Women, www.unifem.org/gender_issues/violence_against_women

UNIFEM(2005) Combating Gender Based Violence: A key to achieving the MDGS.

http://www.unfpa.org/upload/lib_pub_file/531_filename_combating_gbv_en.pdf

BÖLÜM 5:

EĞİTİM ALT ÇALIŞMA GRUBU RAPORU

Katılımcı Listesi

Başkan: Doç. Dr. Filiz Bilge (H.Ü. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı, fbilge@hacettepe.edu.tr)

Raportörler: Canan Ünvan (Yükseköğretim Kurulu - Uluslararası İlişkiler Birimi, canan.unvan@yok.gov.tr)

Dilek Aydoslu (MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, daydoslu06@hotmail.com)

Üyeler:

İSİM-SOYAD	KURUM	E-MAİL
Adile ERTEKİN	MEB Mesleki Eğitim Genel Müdürlüğü	elidaert@hotmail.com
Mustafa ÇADIR	ASPB Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	muzzycadir@gmail.com
Dr.Armağan ERDOĞAN	Yükseköğretim Kurulu	armagan.erdogan2012@gmail.com
Dr. Fatma ÖZDEMİR ULUÇ	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu-UNICEF	fuluc@unicef.org
Çağatay GÖKYAY	Türkiye İş Kurumu	cagatay.gokyay@hotmail.com
Yrd. Doç. Dr. Yasemin ESEN	Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi	yesen@ankara.edu.tr
Rahime BEDER ŞEN	ASPB Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü	bedersen@yahoo.com
Dr. Filiz ZAYİMOĞLU ÖZTÜRK	MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü	filizzayimogluozturk@gmail.com
Şennur ÇETİN	MEB Mesleki Eğitim Genel Müdürlüğü	scetin@meb.gov.tr
Yalçın ERASLAN	MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü	
Yusuf KÜÇÜK	MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü	
Hediye ATICI ARICAN	MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü	hediyearikan@gmail.com
Seda YILMAZ İNAL	AÇEV	sedayilmaz@acev.org

İçindekiler

<u>BÖLÜM 5:</u>	312
<u>EĞİTİM ALT ÇALIŞMA GRUBU RAPORU</u>	312
<u>Katılımcı Listesi</u>	313
<u>Tablo Listesi</u>	315
<u>Kısaltmalar</u>	316
<u>YÖNETİCİ ÖZETİ</u>	317
<u>1. GİRİŞ</u>	319
<u>2. DÜNYADAKİ MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER</u>	327
<u>3. TÜRKİYE'DEKİ MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER</u>	330
<u>4. TÜRKİYE'DEKİ SORUN ALANLARI</u>	342
<u>5. TÜRKİYE'YE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ</u>	344
<u>6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME</u>	347
<u>KAYNAKLAR</u>	348
<u>EKLER</u>	352

Tablo Listesi

Tablo 1: Dünyada Yetişkin Okuma ve Yazma Oranları

Tablo 2: İlköğretimde Net Okullulaşma Oranları (2001-2010 Öğretim Yılı)

Tablo 3: Türkiye'de Net Okullulaşma Yüzdeleri (2000-2012)

Tablo 4: Mesleki ve Teknik Liselerde Okuyan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı 2012

Tablo 5: Yükseköğretim Net Okullulaşma Oranları (%)

Tablo 6: Fakülteler İtibariyle Cinsiyet Oranları (2012)

Tablo 7: Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Hizmet Eden Projeler, Programlar, Kurslar

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
AÇEV	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
CEDAW	The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EURYDICE	Education, Audiovisual & Culture Executive Agency
HÜNEE	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KAGİDER	Türkiye Kadın Girişimciler Derneği
KB	Kalkınma Bakanlığı
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
NOO	Net Okullulaşma Oranı
NUTS	The Nomenclature of Territorial Units for Statistics (Avrupa Birliği Ülkelerinin Kullandığı İstatistik Bölge Sınıflandırması)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
ÖSYM	Ölçme Seçme Yerleştirme Merkezi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TTKB	Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UNDF	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
UNICEF	The United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
WEF	World Economic Forum (Dünya Ekonomik Forumu-DEF)
YİBO	Yatılı Bölge İlköğretim Okulu
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

YÖNETİCİ ÖZETİ

Kadın-erkek eşitliği çağdaş demokratik yurttaşlığın temel bir ilkesi olarak üzerinde uzlaşma sağlanmış bir konudur. Bu çerçevede mevcut eşitsizlikleri giderebilecek, toplumsal dönüşümü gerçekleştirebilecek en önemli unsurlardan biri de eğitimidir. Eğitim, hem toplumsal hem de bireysel bağlamda etkin bir değişim aracı olarak, toplumsal gruplar ve toplumsal cinsiyetler arasındaki eşitsizlikleri en aza indirebilecek anahtar bir kurumdur. Ancak dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, Türkiye’de de kadınlar eğitime erişim, devam, eğitimin sürekliliği ve eğitim sürecine katılım konusunda dezavantajlı durumdadır.

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının öneminden yola çıkılarak Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanacak olan Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) için oluşturulan “Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu”nun beş alt komisyonundan biri “Eğitim” olarak belirlenmiştir. Eğitim grubu tarafından hazırlanan bu raporun amacı dünyada ve Türkiye’de mevcut durumun ortaya konması, gelişmelerin paylaşılması, Türkiye’ye özgü sorun alanlarının ve bunlara ilişkin çözüm önerilerinin ortaya konmasıdır. Raporda sunulan bilgiler aracılığıyla “Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu”na ve bu plan kapsamında çalışan eğitimle ilgili tüm alt gruplara kaynaklık ederek Kalkınma Planı’na girdi sağlanabileceği umulmaktadır.

Yukarıda ifade edilen amaca yönelik olarak raporun giriş bölümünde eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının öneminden araştırmalar, ulusal/uluslararası sözleşmeler ve anlaşmalar çerçevesinde söz edilmiştir. İkinci bölümde dünyada mevcut durum ve yaşanan gelişmeler anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise Türkiye’de ki mevcut durum ortaya konmuş ve bunun yanı sıra olumlu gelişmelere değinilmiştir. Bunu izleyen bölümde Türkiye’de ki sorun alanları aktarılmıştır. Beşinci bölümde çözüm önerileri yer alırken altıncı bölümde sonuç ve değerlendirmeden söz edilmiştir.

Raporun ilk üç bölümünden de izlenebileceği gibi dünyanın birçok ülkesine benzer şekilde Türkiye’de eğitimde kadın-erkek eşitsizliği devam etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği sadece okuryazarlık ve okullulaşma oranlarının artırılması olarak anlaşılmalıdır. Kadınların eğitimin tüm düzeylerine katılımlarının ve sistemde kalmalarının, erişimi ve başarıyı sadece dil, edebiyat, sağlık bilimleri gibi kadına özgü görülen ve böylece kalıplaşmış alanlarda değil bütün alanlarda yakalayabilmelerinin, eğitim yöneticiliğinde görünür olmalarının sağlanması gerekmektedir.

Erken çocukluk döneminin zorunlu eğitim içine alınmaması, okul öncesi – yükseköğretim yelpazesinde (ilköğretim hariç) eğitimin tüm kademelerinde cinsiyet

eşitliğinin sağlanamaması, cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel kalıp yargıların hala eğitim materyalleri ve öğretim programlarında yer alması, öğretmenler, yöneticiler, aileler ve karar vericilerin toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı olmamalarından ve zihinsel dönüşümün sağlanmamasından dolayı uygulamalarda cinsiyet eşitsizliğinin devam etmesi, sözü edilen gruplara yönelik eğitimlerin sınırlı olması ve sürekliliğinin sağlanmaması, örgün ve yaygın eğitimde kadınların hala geleneksel cinsiyet rollerine yönelik alanlara ve mesleklere yöneltilmesi, yapılan değişiklikleri ve çalışmalarını izleme ve değerlendirme mekanizmalarının sağlıklı bir şekilde oluşturulamaması, hizmetler ve bilimsel araştırmalara gerekli bütçe ayrılmaması, konunun paydaşları olan kurumlar arası eşgüdümün sağlanamaması ve bütün bunlardan da önemlisi toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının politikalara yansıtılmaması Türkiye’de ki sorun alanlarıdır. Sorun alanlarına ilişkin çözüm önerileri ise uzun vadede cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına hizmet edecek olan erken çocukluk eğitimine ilişkin yasal düzenlemelerin yapılarak bu dönemin zorunlu eğitimin içine alınması, toplumsal cinsiyet temelinde bütçelemenin yapılması, kalıp yargıların ortadan kaldırılmasına yönelik farkındalık ve zihin dönüşümü sağlayan eğitim programlarının öğrencilere, öğretmenlere, yöneticilere, ailelere ve karar vericilere uygulanması, kampanyalar, bilimsel araştırmalar ve projelerin artırılması, çalışmaların izlenmesini, değerlendirilmesini ve kurumlar arası eşgüdümü sağlayacak mekanizmaların kurulması, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı politikaların oluşturulmasıdır.

1. GİRİŞ

Kadın-erkek eşitliği çağdaş demokratik yurttaşlığın temel bir ilkesi olarak üzerinde uzlaşma sağlanmış bir konudur. Bu çerçevede mevcut eşitsizlikleri giderebilecek, toplumsal dönüşümü gerçekleştirebilecek en önemli unsurlardan biri de eğitimidir. Eğitim, hem toplumsal hem de bireysel bağlamda etkin bir değişim aracı olarak, toplumsal gruplar ve toplumsal cinsiyetler arasındaki eşitsizlikleri en aza indirebilecek anahtar bir kurumdur. Kadınların toplumsal yaşamdaki ikincil konumlarından sıyrılıp, erkeklerle eşit yaşam olanaklarına kavuşabilmeleri, büyük ölçüde belirli bir eğitim düzeyine ulaşabilmelerine, dolayısıyla ücretli iş dünyasına ve siyasal karar alma süreçlerine etkin bir biçimde katılmalarına bağlıdır (Arat, 1996; Dupond, 1981; Gök, 1993; Tan, 2000). Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, Türkiye’de de kadınlar bu açıdan dezavantajlı durumdadır.

“*Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Kalkınma ve Barış*” konulu Birleşmiş Milletler Özel Oturumunda (Pekin+5), kadınların eğitimi konusunda hedeflere ulaşılmasının önündeki engeller, **eğitime erişimde karşılaşılan sorunlar** ve **ayrımcı eğitim-öğretimden kaynaklanan sorunlar** olmak üzere iki ana grupta toplanmıştır. Birinci sorun maddesi çerçevesinde eğitime erişim ve eğitimin sürekliliği konusu tüm dünya ülkelerini ve her bir toplumun bütün kesimlerini yakından ilgilendirmektedir. Bu konuda cinsiyet, bölgeler ve il/ ilçe, dezavantajlı gruplara yönelik eşitlikçi olmayan politikalar ve uygulamalar gerek dünyada gerekse Türkiye’de yapılan çalışmaların raporlarına yansımaktadır. Bunlardan 135 ülkenin kıyaslandığı 2011 Yılı - Dünya Ekonomik Forumu (DEF) raporuna göre, Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Endeksi'nin genel sıralamasında 122. sırada bulunan Türkiye, eğitime erişimde de diğer ülkelerin çok gerisinde kalarak 106. sırada yer almıştır (DEF, 2011). DEF - 2012 raporunda ise Türkiye'nin yeri daha da alt sıralara düşerek genel sıralamada 124, eğitime erişimde ise 108 olmuştur. Türkiye'den daha kötü durumda olan 27 ülke şöyle sıralanmaktadır: Doğu Timor, Mısır, Malavi, Uganda, Gana, Tacikistan, Fas, Kamboçya, Brundi, Bangladeş, Moritanya, Zambiya, Hindistan, Senegal, Mozambik, Nijerya, Burkina Faso, Kamerun, Gambiya, Nepal, Pakistan, Etiyopya, Fildişi Sahili, Mali, Yemen, Benin, Çad (WEF Gender Gap Report, 2012).

Türkiye’de kadınlar ve erkekler arasında eğitim olanaklarından yararlanabilme bağlamındaki sayısal farklar, ilk bakışta görülebilecek bir eşitsizliği yansıtmaması açısından çok önemlidir. Ancak, okula kayıt olma, kadınlar açısından eğitimde fırsat eşitliğini, nitelikli bir eğitimi, iyi bir geleceği ve toplumsal/ekonomik yaşamdaki eşitliği güvenceye almaya yetmemektedir (Aksornkool, 2003). Pekin+5 metninde ayrımcı eğitim öğretimden kaynaklanan sorunlara bu nedenle vurgu yapılmış ve eğitim olanaklarından yararlanabilen

kadınların örgün eğitim sistemi içinde aldıkları eğitimin ‘niteliği’ni mercek altına almanın önemi ifade edilmiştir. Çünkü eğitimsel bakış açısından fırsat eşitliği, orta öğretime ve yükseköğrenime devam edebilme şansına bağlı olduğu kadar, aynı zamanda eğitim politikalarının ve sisteminin, okul örgütünün, öğretim programlarının, ders kitaplarının ve eğitimcilerin sorgulanmasına dayanmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında, kadınların aldıkları eğitimin içeriği, kadınlara özgü sayılan geleneksel rolleri vurgularken, hem kadınların meslek seçeneklerini kısıtlamakta, hem de toplumsal cinsiyete ilişkin geleneksel rol dağılımı inançlarını pekiştirerek kadının statüsünün gelişimini engellemektedir (Tan, 2000).

Türkiye’nin 1985 yılında imzalamış olduğu Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin (CEDAW, 1979) eğitim hakkını düzenleyen 10. maddesi taraf devletlere, eğitimde erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımcılığı önleyen bütün önlemleri alma yükümlülüğü getirmektedir. Ayrıca, Türkiye’nin Pekin Eylem Planı, Binyıl Kalkınma Hedefleri, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Birliğine üyelik başvurusu çerçevesindeki uluslararası taahhütleri de kadınların ve kız çocuklarının eğitimde erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını sağlayacak tüm düzenlemeleri yapması gerektiğini ortaya koymaktadır.

2000 yılında Birleşmiş Milletler Bin Yıl Zirvesi’nde dünya liderleri tarafından kabul edilen ve 2015 yılına kadar gerçekleşmesi beklenen hedeflerden biri bütün kız ve erkek çocukların nitelikli temel eğitim olanaklarına sahip olmaları ve bu eğitimlerini tamamlamalarıdır. Ayrıca ilk ve ortaöğretimdeki cinsiyet eşitsizliklerinin kaldırılması da hedefler arasındadır.

Sözü edilen bütün uluslararası belgelerde kadınların ve kız çocuklarının eğitimi, ekonomik refah ve sürdürülebilir kalkınma için öncelikli çözülmesi gereken konulardan biri olarak vurgulanmaktadır. Pekin Deklarasyonu’nun Stratejik Hedefler ve Eylemler başlığı altında kadınların ve kız çocukların eğitime ulaşabilirliğindeki eşitsizliklerin nedenleri şöyle sıralanmaktadır (Md. 69): Geleneksel yaklaşımlar, erken evlilikler ve gebelikler, yetersiz ve cinsiyet konusunda önyargılı öğretim ve eğitim malzemeleri, cinsel taciz ve okul araçlarının fiziksel ya da başka açıdan elde edilebilir olmayışı ya da yetersiz olması. Ayrıca Türkiye gibi gelişmekte olan birçok ülkede, kız çocukların çok erken yaştan itibaren ağır ev işlerini üstlendikleri, hem eğitimsel hem de ev işlerine ait sorumlulukların, sıklıkla okulda başarılı olamamalarına ve eğitim sisteminden erkenden ayrılmalarına neden olduğu vurgulanmaktadır.

Okul terkleri ise kadınların yaşamlarını her yönden olumsuz etkileyen sonuçlar doğurmaktadır. Bu konunun öneminden yola çıkılarak Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Eğitim Stratejileri ve Hedefleri başlığı altında 2007-2013 döneminde ilköğretim kurumlarında okul terklerinin azaltılması hedefi konmuştur.

Yurt dışında olduğu gibi Türkiye'de de yapılan çalışmalar toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak kadınların eğitimiyle evlilik yaşı, erken doğurganlık düzeyi, ortalama doğum aralıkları, çocukların hayatta kalma olasılığı, sağlığı ve eğitim şansı, işgücüne katılım ve kazancın kullanımı vb. arasında yaşamlarını olumlu yönde etkileyecek ilişkiler olduğunu göstermektedir. Örneğin kadınların eğitim süresi uzadıkça erken evlilik olasılığı azalmakta, evli kadınların da doğum aralıkları artmaktadır. Eğitim ile kadınların çalışma yaşamına katılımları, ev içinde kazancın nasıl kullanılacağı konusunda söz hakkına sahip olması konusunda da ciddi ilişkiler söz konusudur (HÜNEE, 2004; 2008; Tan, 2008). Ne var ki, Türkiye'de cinsiyetler arasında uzun yıllardan beri devam eden eşitsizlik, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin duyarlılığın somut politikalara yansıtılamaması ile önemli bir sorun olmayı sürdürmektedir.

Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu 55. dönem toplantısının ana teması “Tam İstihdama ve Nitelikli İşe Eşit Erişimlerinin Teşvik Edilmesi de Dâhil Olmak Üzere Kadınların ve Kız Çocuklarının Eğitim, Öğretim, Bilim ve Teknolojiye Erişim ve Katılımları” olarak belirlenmiştir.

2011 yılında yapılan ve Türkiye'nin de katıldığı Birleşmiş Milletler (BM) Kadının Statüsü Komisyonu (KSK) 55. dönem toplantısının ana teması “Tam İstihdama ve Nitelikli İşe (decent work) Eşit Erişimlerinin Teşvik Edilmesi de Dâhil Olmak Üzere Kadınların ve Kız Çocuklarının Eğitim, Öğretim, Bilim ve Teknolojiye Erişim ve Katılımları” olarak belirlenmiştir (http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/eski_site/Pdf/ksk55.pdf). Sözü edilen bu toplantıda elde edilen bilgiler sonucunda ortaya çıkan bulgulara göre; eğitime erişimin artırılması yeterli değildir, bunun yanı sıra, eğitimde kalitenin geliştirilmesi yolunda çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir. **İstihdam alanında görülen mesleki ayrışmanın nedeni toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıdır. Bu ayrışma ile mücadele etmek amacıyla eğitim materyallerinin dönüştürülmesi, eğitimcilerin toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı kazanmasının sağlanması, kadınların ve erkeklerin geleneksel olmayan alanlarda rol model olarak yer almalarının sağlanması gerekmektedir.**

KSK'nın Elli beşinci dönem toplantısında eğitim materyallerinde ve programlarda yer alan toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının kız ve erkek çocukların meslek seçimlerinde önemli rol oynadığı ortaya konmuştur. Buna bağlı olarak öğretim programları ve eğitim materyallerinde cinsiyetçi öğelerin ayıklanmasının önemli olduğuna; öğretmenlerin toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarının da kız ve erkek çocuklarının eğitimi ve meslek seçimlerinde etkili bir unsur olduğu bu nedenle öğretmen yetiştirme programlarında toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesinin yerleştirilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.

MEB 2004 yılında, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında da açıklandığı gibi, Avrupa Birliğine tam üyelik başvurusu çerçevesinde, Türkiye'nin "*öğretim programlarının çağdaş ihtiyaçlara göre düzenlenmesi*"ni öncelikli bir gereksinim olarak belirlemiş ve "*dünyada ve Türkiye'de yaşanan gelişmeler doğrultusunda ilköğretim ve ortaöğretim programlarının bütünsel bir bakışla yenilenmesi*" çalışmalarını başlatmıştır (MEB, 2004-a). Müfredat reformu olarak adlandırılan çalışmalar sonucunda oluşturulan yeni öğretim programlarındaki referans noktaları, "*...dünya ile entegrasyon ve Avrupa Birliği normları, hedefleri ve eğitim anlayışı*" olarak açıklanmıştır (MEB, 2004-a).

İlköğretim programlarını, toplumsal cinsiyete ilişkin duyarlılık içerip içermediği bağlamında inceleyen Tan'ın çözümlemesi (2005), hala toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmeye yönelik herhangi bir girişimin olmadığını, bu anlamda eski programla yenisi arasında ciddi bir zihniyet değişiminden söz edilemeyeceğine işaret etmiştir. Tan'ın araştırmasının sonuçlarına göre, yeni programın genel hükümleri arasında, toplumsal cinsiyet duyarlılığı temel bir düzenleyici ilke değildir. Bu hükümler arasında, kız çocuklarının/kadınların eğitime katılımındaki eşitsizliklerle ilgili asimetriyi yansıtan hiçbir saptama ya da genel önerme bulunmamaktadır. Eğitimde bireysel dönüşüm yoluyla toplumsal dönüşümü gerçekleştirmeyi hedefleyen çağcıl eğitim anlayışlarının aksine yeni programda "*bireyin kendi örf ve adetleriyle milli manevi değerlerle uyum içinde gelişmesi*" (MEB, 2004-b), başka deyişle var olan ataerkil düzenin devamını sağlayacak biçimde değişmesi hedeflenmiştir. Programın alt alanlarında da toplumsal cinsiyet açısından bütünlüklü bir bakış açısı sağlanamamıştır. Kadınlar, Fen ve Teknoloji ya da Türkçe programlarında gettolar içinde kuşatılmış, ötekilerde görünmez olmuşlardır (Tan, 2005). Yeni öğretim programlarında toplumsal cinsiyete ilişkin bir duyarlılığın var olmayışı, bu programlara göre yazılmış olan ders kitaplarının da bu açıdan yeniden incelenmesini gerekli kılmıştır.

Bu çerçevede yeni öğretim programına uygun olarak yazılan ders kitapları üzerinde yapılmış olan araştırmaların sonuçlarına göre, yeni ve çağcıl değerlerle ve öğretim ilkeleriyle yeniden yapılandırılan öğretim programı çerçevesinde yazılan ders kitaplarının, toplumsal

cinsiyete ilişkin bir duyarlılık taşımadığı görülmektedir (Esen, 2007; Güvenli ve Tanrıöver, 2009). Müfredat reformunun toplumsal temelleri açıklanırken, öğretim programlarının insan haklarına saygı bilinci çerçevesinde, “*ırk, renk, cinsiyet, dil, din, milliyet, siyasal görüş, toplumsal sınıf ve kişilerin fiziksel/zihinsel sağlık durumları gibi farklılıklara karşı ayrımcılığa izin vermeyeceği*” vurgulanmıştır (MEB, 2004-b). Yeni programın özellikle insan haklarına ve demokrasiye yaptığı vurgu çok önemli bir gelişmedir. Ancak yapılan araştırmalar (Esen, 2007; Güvenli ve Tanrıöver, 2009) göstermektedir ki, ders kitapları verilmek istenen bu bilinci, en azından cinsiyete dayalı ayrımcılık boyutunda, kazandırabilecek niteliklere sahip değildir. Kitaplardaki görsel materyaller, cinsiyetçi bir bakış açısıyla kurulan (ve sunulan) toplumsal yaşam gerçekliğini yansıtmaktadır. Buna göre, kadınların temel görevi çocuk bakımıyla ilgilenmek ve ev işleri yapmakla sınırlıdır. Bu kitapların sunduğu dünyada, bireysel yetilerini kullanarak ev dışında başka alanlarda sorumluluk üstlenmiş kadın imgesi, yine geleneksel olarak ‘kadınsı meslekler’ olarak algılanan öğretmenlik ve hemşirelik bağlamında sunulmuştur. **Bu anlamda cinsiyetçi kalıp yargıların taşıyıcısı olma bağlamında eski ve yeni ders kitaplarının fazlasıyla benzerlikler taşıdığı görülmektedir.**

Ders kitapları, eğitim materyalleri, dersler konusunda Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından bazı çalışmalar yapılmaktadır. Gerek ders kitaplarının toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir şekilde yazılması gerek programa konan dersler aracılığıyla önemli adımlar atılmaktadır. Bunlardan 3. bölümde sunulan mevcut gelişmelerde ayrıntılı olarak söz edilmiştir.

Bu konuya ilişkin olarak, KSGM tarafından hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı’ndan da söz etmek gerekir. Planın ‘eğitim’ ana başlığı altında belirlenen ulusal hedeflere göre, “*eğitimciler, eğitim programları ve materyalleri toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı hale getirilecektir*” (KSGM, 2008). Söz konusu hedefi gerçekleştirmede sorumlu olan kurum ve kuruluşlar arasında MEB, KSGM, YÖK ve STK’lar sayılmıştır.

Eğitimin temel işlevlerini hayata geçirmekle yükümlü olan en önemli aktörler öğretmenlerdir. Öğretmenler de toplumsal cinsiyete göre tabakalaşmış toplumlarda yetiştikleri, o toplumun değerlerinin ve kültürel kodlarının taşıyıcısı oldukları için, öğrencilerin cinsiyetçi kalıplar çerçevesinde şekillenmiş düşünce ve davranışlarını, eğitsel ve mesleki seçeneklerini desteklemekte, böylece de eşitsizliğe katkıda bulunmaktadır. Öğretmenler dersliklerde açıkça cinsiyet ayrımcılığı yapmazlar fakat beklentileri, kullandıkları öğretim ve disiplin yöntemleri, onların toplumsal cinsiyet bağlamında önyargılı tutum ve davranışlarıyla doğrudan ilişkilidir (Streitmatter, 1994). Bu belirlemeyi destekleyen araştırmasında Tan (2007), Türkiye’de özellikle orta öğretim sürecinde cinsiyetçiliğin en

önemli aktörü olan öğretmenlerin, beklenti ve davranışlarıyla cinsiyet ayrımcılığını pekiştirme, belli mesleklere ve cinsiyet rollerine yönlendirme ve cinselliğin denetimi gibi konularda öğrenciler üzerinde oldukça etkili olduklarını belirtmektedir. Üstelik bütün bu olumsuz etkiler, hem erkek hem de kadın öğretmenler için geçerlidir. Tan, öğretmenlerin cinsiyetçi davranışlarını şöyle sıralamaktadır: Görünüş ve giyinişe müdahale, karşı cins arkadaşlıklarında suçlama ve baskı uygulama, derslik içi tartışmalarda kızlara söz vermeme, sorularını dikkate almama, ders içeriğini cinsiyet gruplarına göre ayırıştırma, derslikte kız ve erkek öğrencileri oturtma düzeni, okul ve sınıf başkanlığı, temizlik, odun taşıma vb görevlerin dağıtımı (Tan, 2008). Dahası bu etkiler okul öncesinde başlamakta ve öğrencilerin artık yetişkin kategorisine girdiği üniversite eğitimi sırasında bile açık ya da örtük biçimlerde sürmektedir.

Araştırmalarda elde edilen bulgulara göre, öğretmenlerin sınıf-içi etkinliklerde ve öğrencilerle kurdukları ilişkilerde (bilinçli ya da bilinçsiz) toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp yargılardan yola çıktıkları gözlenmektedir. Örneğin, öğretmenler erkek öğrencilerle daha fazla ilgilenmekte, onları daha fazla desteklemekte, özellikle fen ve matematik derslerinde erkek öğrencileri odağa çekmekte, kız öğrencileri görmezden gelerek öz-güvenlerini olumsuz yönde etkilemektedirler (Gray ve Leith, 2004; Smith ve diğerleri, 2007). Öğretmenlerin, kız ve erkek öğrencilere davranışlarındaki farklılıklar, öğrencilerle kurdukları etkileşim biçimleri, öğrencilere verdikleri görev ve sorumluluklar, genellikle cinsiyetler arası hiyerarşik yapıyı devam ettiren ataerkil bir dünya görüşüyle belirlenmektedir (UNESCO, 2004). Bu durum kızları çeşitli alanlarda cesaretsizleştirmekte ve eğitsel gelişimlerini, kariyer/meslek seçimlerini etkilemektedir.

UNICEF'in *Türkiye'de Eğitimin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi Raporu*'na (2003) göre; öğretmenlerin içinde yetişmiş oldukları toplumsal ortam, toplumsallaşma biçimleri ve eğitimleri, genellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sorgulamalarını engellemektedir. Öğretmenler, okulların erkek egemen bir yapıda olup olmadığı konusunda görmezden gelmekte, bu nedenle cinsiyetçi yaklaşımlara, ders kitaplarının tutucu ve hatta cinsiyetçi içeriklerine dikkat etmemektedirler. Kadın öğretmenler de erkek meslektaşları gibi toplumsal cinsiyet körüdürler; öğrencileri geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine yönlendirme ve cinsiyetçiliği pekiştirme anlamında beklenen düzeyde bir duyarlılık taşımamaktadırlar.

Sonuç olarak öğretmenlerin farklı inanç ve beklentileri çerçevesinde biçimlenen derslik iklimi, öğrenciler üzerinde oldukça kritik bir rol oynamaktadır. Eğer öğretmen, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin bir duyarlılık ve farkındalık taşımıyorsa, öğrencileri geleneksel cinsiyet rollerine yönlendirebilmekte, cinsiyetçi kalıp yargıları pekiştirebilmektedir. Oysa

öğretmenler okul öncesi süreçlerde öğrenilmiş olan cinsiyetçi kalıp-yargılarla mücadele ederek, öğrencilerin geleneksel toplumun sınırlandırmalarından kurtulmalarını, özgürleşmelerini ve eşit yurttaşlar olduklarının bilincine varmalarını sağlamalıdır. Dolayısıyla, **cinsiyetler arasındaki eşitsizliklerle mücadelede uygulanabilecek stratejilerden biri öğretmenlere toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin duyarlılık ve farkındalık kazandırmaktır. Bunun için öğretmenlerin toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığı ve farkındalığı ile buna dönük öğretim stratejileri konusunda eğitim almaları önemlidir.**

Küresel bağlamda da öğretmen eğitimi programları konusundaki en büyük sorun bu tür eğitimlerin sınırlılığıdır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde öğretmen yetiştiren kurumlar, öğretmen eğitiminin bir parçası olarak toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığı konusunda dersler, seminerler ya da atölye çalışmaları düzenlemek konusunda hala tereddüt içindedirler (Gaudet ve Lapointe, 2002; Sadker, 2000). Öğretmenlerle ve öğretmen yetiştiren eğitimcilerle yapılan çeşitli araştırmalar, toplumsal cinsiyet konusunun önemine yapılan küresel vurguya rağmen ne hizmet öncesi ne de hizmet içi bağlamda, toplumsal cinsiyet konularına odaklanan sistematik bir eğitimin söz konusu olmadığını göstermektedir (AAUW, 1999; Cushman, 2010; Knipe ve diğerleri, 2002; Malmgren ve Weiner, 2001; Weiner, 2000; Younger ve Warrington, 2008; Buchberger ve diğerleri, 2000). Ancak öğretmen adayları (Erden, 2009), öğretmenler (Allana ve diğerleri, 2010; Kawana, 2009) ve öğretmen yetiştiren akademisyenlerle (Sanders, 1996) gerçekleştirilen toplumsal cinsiyet duyarlılığı çalışmaları, oldukça başarılı sonuçlara ulaşıldığını göstermektedir. Erden (2009) araştırmasında, toplumsal cinsiyet eşitliğine odaklanan bir seçimlik derse devam eden okul öncesi öğretmen adaylarının tutumlarında olumlu yönde değişiklikler olduğunu göstermekte, ayrıca bu tutum değişikliklerinin uzun vadede devam edeceği anlamına gelmeyeceğini de belirtmektedir. Dolayısıyla, öğretmenlerin özellikle hizmet öncesi dönemde toplumsal cinsiyet konusunda eğitim almalarının önemini yanında, hizmet içi eğitim bağlamında bir defalık farkındalık yaratmanın ötesinde, sürdürülebilir duyarlılığın ve farkındalığın artırılmasına ilişkin seminerlerin ve atölye çalışmalarının gerekliliği de açıktır (Chisholm ve McKinney, 2003).

Yukarıda sözü edilen tüm çalışmalar ve aktarılan araştırmalarda elde edilen bulgular, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda atılacak daha çok adım olduğunu göstermektedir. Ayrıca yasalarla bugüne değin elde edilmiş olan haklar, düzenlemeler ve değişikliklerin uygulamaya yansıtılmaması da kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasının önünde büyük bir engeldir. **Engellerin aşılmasını, adımların atılmasını ve yapılan uygulamaların**

değerlendirilmesini ve izlenmesini sağlayacak çalışmaların başında toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir Kalkınma Planı oluşturulması gelmektedir.

Eğitim politikaları oluşturulurken eğitimin, kadınların güçlenmesinin önemli bir dayanağı olduğunu gösteren araştırma bulguları da dikkate alınarak kadınların kaliteli eğitime erişimlerini destekleyecek politikalar tercih edilmelidir.

Bu rapor 2014-2018 dönemini kapsayacak olan Onuncu Kalkınma Planı çalışmaları kapsamında kurulan “Toplumsal Cinsiyet” başlıklı Çalışma Komisyonu içinde Eğitim alt grubu tarafından hazırlanmıştır. Dünyada ve Türkiye’de mevcut durumun ortaya konması, gelişmelerin paylaşılması, Türkiye’ye özgü sorun alanlarının ve bunlara ilişkin çözüm önerilerinin tartışılması, raporda sunulan bilgilerin bu plan kapsamında çalışan eğitimle ilgili tüm alt gruplara ve sonuçta Kalkınma Planı’na girdi sunulması hedeflenmektedir.

2. DÜNYADAKİ MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER

Bu bölümde dünyada toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı eğitim uygulamalarından söz edilmiştir. Bununla ilgili olarak öncelikle okuryazarlık durumuna ilişkin bilgilere yer verilmiş, ardından kademelerle ilgili bilgi aktarılmıştır.

2.1. Okuryazarlık

1948 yılından günümüze çeşitli uluslararası kuruluşların (Birleşmiş Milletler, UNESCO, Avrupa Konseyi, UNICEF, UNDP, Dünya Bankası) önderliğinde ya da ortaklığında gerçekleştirilen ve uluslararası topluluk tarafından büyük çoğunlukla onaylanan belgelerde eğitim hakkının zorunlu olduğuna ilişkin ortak maddeleri bulunmaktadır. Ancak günümüzde, hala okuma yazma bilmeyen yaklaşık 800 milyon yetişkinin varlığı ve cinsiyet paritesinde görülen kadının dezavantajlı durumu endişe vericidir.

Tablo 1: Dünya’da Yetişkin Okuma-Yazma Oranları

	Yetişkin Okuma-Yazma Oranları			
	Toplam %		Cinsiyet Paritesi Kadın/Erkek %	
	1985-1994	2005-2010	1985-94	2005-2010
Dünya	76	84	0,85	0,90
Düşük Gelirli Ülkeler	51	63	0,69	0,81
Orta-Düşük Gelirli Ülkeler	59	71	0,71	0,78
Orta-Yüksek Gelirli Ülkeler	82	94	0,86	0,95
Yüksek Gelirli Ülkeler	---	---	---	---
Arap Ülkeleri	53	63	0,68	0,76
Orta Asya	55	75	0,62	0,79
Doğu Asya ve Pasifik Ülkeleri	98	99	0,98	1,00
Güney ve Batı Asya	82	94	0,84	0,95
Latin Amerika ve Karayipler	47	63	0,57	0,70
Kuzey Amerika ve Batı Avrupa	---	---	---	---
Orta ve Doğu Avrupa	96	98	0,96	0,98

Kaynak:<http://www.unesco.org/new/en/education/themes/leading-the-international-agenda/efareport/reports/2012-skills/>

2.2. İlk ve Ortaöğretim

Dünya ortalamalarına bakıldığında 5-14 yaş grubunun okullulaşma oranları bakımından tüm OECD ülkeleri 2007 ortalaması %98,6'dır (OECD, 2009). Başka bir gruplamaya göre (UNESCO, 2009); ilköğretimde okullulaşma oranı 2006 yılı dünya ortalaması %86, gelişmiş ülkeler ortalaması %95 ve gelişmekte olan ülkeler ortalaması ise %85'tir. Dünya cinsiyet oranı ise 0,97'dir. Üçüncü bölümde Türkiye için ayrıntılı görülecek olan ilköğretimde okullulaşma oranı dikkate alındığında dünya ortalamalarının üzerinde olduğu söylenebilir.

Ortaöğretimdeki okullulaşma oranlarının 2006 yılı dünya ortalaması %58, gelişmiş ülkeler ortalaması %91 ve gelişmekte olan ülkeler ortalaması ise %54'tür. Bu bakımdan Türkiye'deki okullulaşma rakamlarının "gelişmekte olan ülkeler" kategorisinin biraz üzerinde olduğu öne sürülebilir. Dünya genelinde ilköğretimde %99 olan cinsiyet oranının ortaöğretimde %88'e gerilediği görülmektedir. Ortaöğretimde dünya cinsiyet oranı ise 0,96'dır.

2.3. Yükseköğretim

Dünyadaki bütün ülkeler kadınların yükseköğretime erişimleri konusunda özel tedbirler almaktadırlar. Öncelikle UNESCO, OECD, Avrupa Komisyonu gibi uluslararası kuruluşların hedefleri ve oluşturdukları politikalara ek olarak yükseköğretim alanında bir birlik oluşturmaya doğru ilerleyen Avrupa Yükseköğretim Alanı'nda da cinsiyet eşitliği konusu önemli yer tutmaktadır.

Yükseköğretimde kadın temsiline yatay ve dikey ayrımlara ilişkin tespitler ve önlemler söz konusudur. OECD kaynaklarına göre; OECD ülkelerinde beşeri bilimler ve sağlık alanında % 71 oranında kadın, matematik ve mühendislik alanında ise % 75 oranında erkek mezun olduğuna dikkat çekilmektedir (OECD Report on the Gender Initiative: Gender Equality in Education Employment and Entrepreneurship, 2011). Yatay ayırım olarak nitelenen, bütün dünyada kadınların yükseköğretimde fen ve mühendislik alanlarında daha az temsil edildiğinden yola çıkılarak özellikle bu alanlarda da iyileştirme yapılmasına yönelik tedbirler alınmaktadır. Geliştirilen politikalar ise iki önemli kurgu üzerinden yapılmaktadır:

- 1- Orta öğretimde kız öğrencilerin az temsil edilen alanlara yönlendirilmesi,
- 2- Farkındalık oluşturmaya yönelik projeler geliştirilmesi (Gender Differences in Educational Outcomes, s. 102).

Dikey ayrımların oranına bakıldığında ise gerek UNESCO'nun oluşturduğu Dünya Eğitimde Cinsiyet Eşitliği Atlası'nda, gerek 27 Avrupa Birliği (AB) ülkesi içinde yükseköğretime erişen öğrencilerin cinsiyet oranına bakıldığında kadın oranının son 40 yılda

önemli ölçüde arttığı görülmektedir. AB ülkelerinde yükseköğretime erişen kadın oranının ortalama olarak % 55 civarında olduğu görülmektedir. Bunun tek istisnası olarak % 43 kadın oranıyla Türkiye gösterilmektedir (s. 104).

Yükseköğretime erişen kadın öğrenci sayısında artışın olduğu ülkelerde de bunun akademik kariyerlere ve karar alma aşamalarındaki pozisyonlara yeterince yansımadağı görülmektedir. AB ülkelerinde bu oranı artırmaya ilişkin önlemler kadın akademisyen sayısının artırılması için üniversitelerin ve bireylerin teşvik edilmesi şeklindedir. Ayrıca akademik kariyerlerinin ilk dönemlerinde olanlar için de özel danışmanlık ve yönlendirme servisleri devrede bulunmaktadır. Ne yazık ki EURYDICE gibi uluslararası kaynaklarda ülkemize dair bu tür politikaların olup olmadığına dair bilgiler ya eksik ya da hiç bulunmamaktadır (s. 109).

Kadınların önündeki en önemli engellerden bir diğeri ise geleneksel ve kalıplaşmış rollerin giderilememiş olmasıdır. Bu doğrultuda, AB ülkelerinde cinsiyet eşitliği farkındalığı odaklı müfredat ve öğretimin oluşturulması ve ulusal bazda uygulanması tercih edilmektedir (s. 110).

3. TÜRKİYE’DEKİ MEVCUT DURUM VE GELİŞMELER

Türkiye’de 1990’lı ve 2000’li yıllarda eğitim sisteminin iyileştirilmesi, niteliğinin artırılması ve eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak çaba harcanmış ve birçok çalışma yapılmıştır. Bununla birlikte hala gerek eğitime erişim gerekse eğitimin sürekliliğinin sağlanmasında kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik sorunu devam etmektedir.

18 Ağustos 1997 tarihinde 4306 sayılı yasa ile çağ nüfusunun tamamının okullaştırılabilmesi için beş yıldan sekiz yıla çıkarılan ilköğretim, zorunlu ve kesintisiz hale getirilmiştir. 1997-1998 öğretim yılında Türkiye genelinde bütün ilkokullar ve ortaokullar birleştirilerek “İlköğretim Okullarına” dönüştürülmüştür. Yaklaşık onbeş yıl süren bu uygulama 6287 sayılı yasa ile kamuoyunda kısaca 4+4+4 olarak bilinen yeni eğitim sistemi kabul edilerek sekiz yıldan 12 yıla çıkarılmıştır. Bu yasanın eğitim sisteminin yapısına ilişkin olarak getirdiği köklü değişikliklerden biri de, ilköğretim okullarının dörder yıl süreli ilkokul ve ortaokul olarak ikiye ayrılmasıdır. Güven’in (2012) öne sürdüğü gibi 8 yıllık zorunlu ilköğretimin yürürlüğe girmesinden bu yana sayısal gelişmelere bakıldığında oransal artışlar özellikle 2007-2008 öğretim yılından itibaren azımsanmayacak düzeydedir. Özellikle kız çocuklarının eğitime erişiminde kesintisiz 8 yıllık zorunlu eğitimin çok önemli bir yer tuttuğu Tablo 2’de görülmektedir. **Net okullulaşma oranı farkına (0,30) göre 2010-2011 öğretim yılında her iki cinsiyet için de %100’e yaklaşılmıştır.** Eğitim politikalarında gerçekleştirilen değişikliklerin izlenmesi ve buna göre adımlar atılması son derece önemlidir. Dolayısıyla tüm bu olumlu gelişmelere rağmen zorunlu eğitimin kesintiye uğratılmasıyla kadının okullulaşma oranında gerilemelere yol açılabileceği olasılığı göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı’nın verilerinde okullulaşma yüzdeleri ile birlikte oranlarını da Tablo 2’de yer aldığı gibi yayınlaması, gelişmelerin daha net anlaşılmasını sağlayacaktır.

Tablo 2: İlköğretimde Net Okullulaşma Oranları (2001-2010 Öğretim Yılı)

Öğretim Yılı	Toplam (%)	Erkek (%)	Kadın (%)	Net Okullulaşma Oranı Farkı (E% - K%)
2001-2002	92,40	96,20	88,45	7,75
2002-2003	90,98	94,49	87,34	7,15
2003-2004	90,21	93,41	86,89	6,52
2004-2005	89,66	92,58	86,63	5,95
2005-2006	89,77	92,29	87,16	5,13
2006-2007	90,13	92,25	87,93	4,32
2007-2008	97,37	98,53	96,14	2,39
2008-2009	96,49	96,99	95,97	1,02
2009-2010	98,17	98,47	97,84	0,63
2010-2011	99,36	99,51	99,21	0,30

Kaynak: Milli Eğitim istatistiklerinden derlenmiştir (Güven, 2011)

Aşağıda öncelikle mevcut durumun ortaya konmasında yardımcı olacağı düşünülen eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin temel göstergelere yer verilmiştir. Son olarak yine kademeler açısından yaşanan gelişmeler Milli Eğitim Bakanlığı, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Üniversiteler, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu, UNICEF ve AÇEV'den alınan bilgiler doğrultusunda bir tabloda özetlenmiştir.

3.1. Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Temel Göstergeler

3.1.1. Kademelere ve cinsiyete göre ayrıştırılmış okullulaşma göstergeleri:

Okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretimdeki okullulaşma yüzdeleri Tablo 3'de 2000 yılından bu yana birlikte ele alınmıştır (MEB, 2012). Okul öncesi eğitim alanlara bakıldığında özellikle 2006-2007 öğretim yılından başlayarak giderek arttığı görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi ilköğretim için ise evrensel düzeyde istenilen hedefe ulaşılmıştır. İlköğretime benzer şekilde ortaöğretim okullulaşma yüzdeleri de yıllar içerisinde artmış ve 2011 yılı itibariyle %67,37'ye ulaşmıştır. Ortaöğretim okullulaşma yüzdelerinin ilköğretim okullulaşma yüzdelerine nazaran düşük seviyede kalması ilköğretim mezunlarının bir kısmının ortaöğretime geçmemesi ya da ortaöğretime terk etmesi gibi nedenlere bağlı olarak açıklanabilir. Burada dikkat edilmesi gereken gösterge erkeklerde %68,53, kadınlarda %66,14 ile cinsiyetler arası eşitsizliğin devam ediyor olmasıdır. Yine MEB 2012 istatistiklerine göre iller arasındaki farka ilişkin de örnekler vermek gerekir. Ortaöğretimde okullulaşmaya ilişkin yüzdeler Bolu'da erkekler için %96, kadınlar için %85; Mardin'de erkeklerde %51 kadınlarda %44'dür. TÜİK 2012 ortaöğretimde okullulaşma verilerinden yararlanılarak yine iller arası uçuruma ilişkin örnekler gösterilebilir: Bilecik'te kadınlarda %90,14, erkeklerde 91,35; Bitlis'te kadınlarda %30,62, erkeklerde %47,34.

Tablo 3: Türkiye'de net okullulaşma yzdzeleri (2000-2012)

Yıl	Okulöncesi eğitim (36-72 ay) %			İlköğretim (%)			Ortaöğretim (%)		
	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
2000/01				95,28	99,58	90,79	43,95	48,49	39,18
2001/02				92,40	96,20	88,45	48,11	53,01	42,97
2002/03				90,98	94,49	87,34	50,57	55,72	45,16
2003/04	8,34			90,21	93,41	86,89	53,37	58,01	48,50
2004/05	10,31			89,66	92,58	86,63	54,87	59,05	50,51
2005/06	13,41			89,77	92,29	87,16	56,63	61,13	51,95
2006/07	16,03			90,13	92,25	87,93	56,51	60,71	52,16
2007/08	17,71	18,10	17,29	97,37	98,53	96,14	58,56	61,17	55,61
2008/09	20,61	21,11	20,08	96,49	96,99	95,97	58,52	60,63	56,30
2009/10	26,92	27,34	26,48	98,17	98,47	97,84	64,95	67,55	62,21
2010/11	29,85	30,25	29,43	98,41	98,59	98,22	66,07	68,17	63,86
2011/12	30,87	31,23	30,49	98,67	98,77	98,56	67,37	68,53	66,14

Kaynak: MEB (2012)

Ortaöğretimde okullulaşmaya ilişkin göstergeler cinsiyetler arası eşitsizliğin devam ettiğini göstermektedir.

Ortaöğretim ile ilgili olarak gözönünde bulundurulması gereken noktalardan bir diğeri de 2011-2012 öğretim yılında işgücü piyasasına ara eleman yetiştiren **mesleki ve teknik ortaöğretime devam eden 2.090.220 öğrencinin % 45'ini kız çocuklarının oluşturmasıdır.** Bunların çoğunluğu Kız Meslek Lisesi, Anadolu Kız Meslek Lisesi, İmam Hatip Lisesi gibi öğrencilerin çoğunluğunu kadınların oluşturduğu okul/kurumlara devam etmektedir (TÜİK, 2011). Buradan yola çıkılarak mesleki ve teknik ortaöğretimde kadınların hala geleneksel rollere uygun mesleklere yöneldiğı sonucuna varılabilir.

Yıllardır mesleki teknik ortaöğretimdeki öğrenci oranlarını yükseltme çabaları bu eğitim-öğretim sisteminin sorunları nedeniyle başarılı olamamaktadır. Mesleki ve teknik ortaöğretimin kendi iç dağılımında erkek teknik ve kız teknik öğretim okullarına her iki cinsiyetten öğrenci alınsa da, var olan geleneksel cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar nedeniyle kız öğrenciler kız teknik eğitime bağı kız meslek liselerinde ve sağlık eğitimi veren okullarda yoğunlaşmaktadır. Tablo 4'de görüldüğü gibi 2011-12 öğretim yılı rakamlarına göre kız mesleki teknik liselerindeki öğrencilerin %86,4'ünü, erkek mesleki teknik liselerindekilerin sadece %13,8'ini kız öğrenciler oluşturmaktadır. Ticaret ve Turizm Liselerinde ise diğzerlerine nispeten daha dengeli bir dağılım vardır (%55,7 Erkek, %45,3 Kadın). Sağlık kurum ve kuruluşlarına ara eleman (Hemşire, Sağlık Teknisyeni vs.)

yetiştirmek üzere açılan Anadolu Sağlık Meslek Liselerine devam edenlerin %71,3'ünü kadın, %28,7'sini erkek öğrenciler oluşturmaktadır (MEB, 2012). Bu durum kadınların iş hayatında bazı mesleklerde ve sektörlerde sıkışmalarına neden olmakta ve bu sektörler genellikle daha düşük ücretli ve daha emek yoğun sektörler olmaktadır.

Tablo 4: Mesleki ve Teknik Liselerde Okuyan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Mesleki ve Teknik Lise Türleri	Toplam	Kadın	Kadın Oranı %
Erkek Teknik Öğretimi Genel Müdürlüğü (Mülga)	703.621	97.627	13,8
Kız Teknik Öğretimi Genel Müdürlüğü (Mülga)	393.440	339.807	86,4
Ticaret Turizm Öğretimi Genel Müdürlüğü (Mülga)	380.046	172.370	45,3
Din Öğretimi Genel Müdürlüğü	268.245	141.816	49,5
Sağlık İşleri Daire Başkanlığı (Mülga)	70.828	50.567	71,3

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri 2011/2012

Mesleki teknik ortaöğretim okullarında görülen dengesiz dağılım geleneksel cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargıların devam ettiğine işaret etmektedir.

Yükseköğretime bakıldığında son yıllarda Türkiye'de üniversiteler bütün illere yaygınlaştırılmış olup **103'ü devlet, 65'i vakıf olmak üzere toplam üniversite sayısı 168'e ulaşmıştır.** Üniversite sayısındaki artışa paralel olarak yükseköğretim okullulaşma oranlarında da son yıllarda artışlar gerçekleşmiştir. **2010-2011 öğretim yılı itibariyle üniversitede eğitimini sürdüren 3.817.086 öğrencinin % 45,15'ini (1.723.602) kadınlar oluşturmaktadır. Lisansüstü düzeyde yüksek lisans ve doktora programlarına devam eden öğrencilerin ise % 46,1'ini kadınlar oluşturmaktadır.** Yükseköğretimde net okullulaşma oranı incelendiğinde, 2001-2002 öğretim yılında % 12,9 olan toplam oranın 2010- 2011 öğretim yılında % 33,06'ya yükseldiği görülmektedir. Kadınlar için bu oran 2001-2002 yılında % 12,1 iken 2010 - 2011 öğretim yılında % 32,65'e yükselmiştir (Tablo 5). Ancak yükseköğretimde cinsiyet oranının %83,38 olduğu göz önüne alındığında yükseköğretim kademesinde cinsiyet eşitsizliğinin varlığını sürdürdüğü ifade edilebilir.

Tablo 5: Yükseköğretim Net Okullulaşma Oranları (%)

Öğretim yılı	Toplam	Kadın	Erkek
2000-2001	12,27	11,38	13,12
2001-2002	12,98	12,17	13,75
2002-2003	14,65	13,53	15,73
2003-2004	15,31	13,93	16,62
2004-2005	16,60	15,10	18,03
2005-2006	18,85	17,41	20,22
2006-2007	20,14	18,66	21,56
2007-2008	21,06	19,69	22,37
2008-2009	27,69	25,92	29,40
2009-2010	30,42	29,55	31,24
2010-2011	33,06	32,65	33,44

Kaynak: TÜİK Eğitim İstatistikleri 2012

Akademik düzeyde eğitim görülen fakülteler dikkate alındığında cinsiyete göre mevcut durum aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tablo 6’da görüldüğü üzere Fen-Edebiyat, Eğitim, İlahiyat, Güzel Sanatlar fakültelerinde kadın katılımı fazla iken; mühendislik-mimarlık, veterinerlik, ziraat, tıp ve iletişim fakültelerinde kadınların katılımı düşüktür. İktisadi ve idari bilimler ile hukuk fakültelerinde nispeten dengeli bir dağılım olduğu söylenebilir. Mevcut durum değerlendirildiğinde geleneksel cinsiyet kalıp yargılarının henüz kırılmadığı; bilim, teknoloji, mühendislik gibi alanlarda erkek egemen yapının varlığını sürdürdüğü ifade edilebilir.

Tablo 6: Fakülteler İtibariyle Cinsiyet Oranları (2012) (%)

Fakülte	Toplam	Kadın	Kadın Oranı
Tıp	45732	20692	45,2
Fen-Edebiyat	170991	102977	60,2
Edebiyat	54655	32973	60,3
Eğitim	224313	138196	61,6
Hukuk	40439	19619	48,5
İİBF	249366	126489	50,7
İlahiyat	27385	16821	61,4
Güzel Sanatlar	22175	12094	54,5
Mühendislik	167698	46589	27,8
Mühendislik-Mimarlık	60929	19325	31,7
Veterinerlik	9468	2154	22,8
Ziraat	26215	10577	40,3
İletişim	31123	13445	43,2

Kaynak: Yükseköğretim İstatistikleri 2012

Yükseköğretimdeki okullulaşmaya ilişkin göstergeler giderek daha çok ümit veriyor olsa da fakültelere ilişkin dengesiz dağılım meslek alanlarına ilişkin geleneksel kalıp yargıların devam ettiğini göstermektedir.

3.1.2. Kademelere ve cinsiyete göre ayrıştırılmış öğretmen ve yönetici sayıları:

Türkiye’de eğitim kadrosuna bakıldığında özellikle son yıllarda başta ilköğretim kademesi olmak üzere hemen her düzeyde kadın öğretmen sayısında önemli bir artış olduğu görülmektedir. 2011/2012 öğretim yılında, okulöncesi eğitimde çalışan 55.883 öğretmenin % 94,7’si (52.929), ilköğretimde çalışan 515.852 öğretmenin % 53,7’si (276.998), ortaöğretimde çalışan 235.814 öğretmenin ise % 43’ü (101.661) kadınlardan oluşmaktadır (MEB, 2012). Aslında bu göstergeler Türkiye’de öğretmenliğin, kadınlar için en eski meslek geleneğine sahip alanlardan biri ve kamu görevleri arasında en fazla kadın istihdam eden meslek oluşundan kaynaklandığını, dolayısıyla geleneksel cinsiyet rollerine uygun olarak kadınların öğretmen olmasının desteklendiğini kanıtlamaktadır. Her ne kadar özellikle kırsal alanda ailelerin kız çocuklarını okutmalarına karşı oluşturdukları direncin kırılmasında kadın öğretmenlerin önemli rol oynadığı, öğrenciler için rol modeli oldukları ve onların geleceklerini etkiledikleri bilinse de, bu durum kadınların bilim, teknoloji, mühendislik alanlarına yönelmelerine engel olacak bir yargıya dönüşmemelidir.

Eğitim kadrosunun “öğretmen” düzeyinde kadınlar açısından var olan pozitif durumun “eğitim yöneticiliği” kısmına da yansıdığını söylemek zordur. Mevcut durumda “Eğitim Yöneticisi” (Merkez Teşkilatı: Şube Müdürü, Grup Başkanı, Genel Müdür; Taşra Teşkilatı: Okul Müdürü, Müdür Yardımcısı, İl-İlçe Milli Eğitim Müdürü) konumundakiler arasında kadınların oranı çok düşüktür. MEB Personel Genel Müdürlüğü’nün 2010/2011 yılı verilerine göre MEB bünyesinde merkez ve taşra olmak üzere okul/kurumlarda görev yapan 82.978 yöneticinin ise % 11,9’unu (9.853) kadınlar oluşturmaktadır (KSGM, Türkiye’de Kadın 2012).

Atama ve yükseltmeyle ilgili hukuksal bir engel bulunmamasına karşın, eğitim sisteminin yönetici profili çok yüksek oranda erkeklerden oluşmaya devam etmektedir. Özellikle Bakanlığın taşra örgütündeki erkek egemen yapı dikkat çekicidir. Kadın yönetici atamalarının tümüne yakınının okul öncesine ve kız meslek liselerine yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu durum, gerek eğitimin ekonomisi, politikası, yasal düzenlemeleri gibi dışsal kontrollerin gerekse mekân ve kaynak kullanımı, program ve kadroların oluşturulması gibi içsel kontrollerin düzenlenmesinde kadınların söz hakkını kısıtlamaktadır. Bu bağlamda

eğitim sisteminde toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmenin 3nemli adımlarından birini de “eğitim y3neticisi” kadın sayısını arttırmaktır. Bu hedefi gerçekleştirme doğrutusunda 18. Milli Eğitim şurası’nda “eğitim sistemi içinde kadın y3netici sayısını arttırma”¹ ya d3n3k kararlar alınması ve atama mevzuatında çeşitli deđiřikliklere² gidilmesi 3nemli gelişmeler olarak d3ř3n3lmektedir.

Y3K’nun y3netim ve karar alma mekanizmalarında yer alan kadınların sayısı ikidir. G3r3ld3đ3 gibi 3st pozisyonlarda yer alan kadınlarla ilgili durum diğer kurumlarda olduğu gibi Y3K için de geçerlidir.

T3rkiye’de y3ksek3đretimde Avrupa’dan daha fazla kadın sayısına sahip olunduğu s3ylenilmekle birlikte yukarıda da ifade edildiği gibi y3netim kadrolarındaki kadın sayısı çok d3ř3kt3r. Ayrıca bu konuda herhangi bir takip (monitoring) T33K veya Y3K nezdinde yapılmamaktadır. Bu ihtiyaçtan yola çıkılarak Y3K’nun başlattığı bir çalışma bulunmaktadır.

Akademik kariyerlerine g3re bakıldığında, cinsiyet oranları kadının dezavantajlı durumda olduğunu g3stermektedir. Bu oranın kariyer y3kseldike daha da artması kadınların akademik kariyerlerinin 3n3ndeki engellerin tespit edilip, gerekli 3z3mlerin 3retilmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, “cinsiyet eşitliği temelli temsil” bakımından 3đrenci konseylerindeki durum genç kuşaklar için 3nemli bir ipucu olarak değerlendirilebilir. 3đrencilerin yarıya yakınının kadın olduğu bir sistemde kadınların 3đrenci konseylerindeki temsilleri en iyimser tahminle %20’nin 3zerine çıkamamaktadır.

3.1.3. 3đretim programları ve ders kitapları:

Eğitim kaynaklarının kadın ve erkeklerin geleneksel olmayan imajlarını yaydığı eğitici ve sosyalleştirici ortam oluşturmak için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından toplumsal cinsiyete b3y3k 3l3de 3nyargılı olan eğitim materyallerinin cinsiyetçi 3đelerden ayıklanması için çalışmalar başlatılmıştır. Bu çerçevede ders kitaplarından ayrımcılık içeren resim, ifade ve benzeri t3m 3đelerin çıkarılması çalışmaları devam etmektedir. T3rkiye B3y3k Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu’nun 01.04.2010 tarihli yazısında MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB)’ndan cinsiyet temelli ayrımcılığın giderilmesine y3nelik olarak 3đretim programları ve ders kitaplarının oluşturulmasında belirtilen hususlara dikkat edilmesi istenmiştir (Ek 1). Buna bağlı olarak 3đretim programları, ders kitapları ve diğer eğitim materyallerinin cinsiyetçi dilden arındırılması, cinsiyet ayrımcılığı içeren resim, ifade ve benzeri t3m 3đeler ile cinsiyetlere y3nelik kalıp yargıların çıkarılmasına y3nelik çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmaların daha kalıcı ve sistematik olmasını sağlamak ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013) hedef, stratejilerini gerçekleştirmek amacıyla TTKB b3nyesinde “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Komisyonu” kurulmuştur. Ek 1’de

bu doğrultuda yapılan çalışmalar (çalıştay, seminer, kitap, Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi) yer almaktadır. Bu çerçevede ilköğretim 8. sınıfa 2011-2012 öğretim yılından itibaren Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi konmuştur (Ek 2). 2012-2013 öğretim yılında başlayacak olan Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları dersi için TTKB tarafından belirlenecek il ve okullarda pilot uygulama yapılmasına karar verilmiştir (Ek 3). Bu çalışmalardan gelişmeler kısmında yine söz edilecek ve ekler kısmında ayrıntılı bilgilere yer verilecektir.

Bütün bu çalışmalar çerçevesinde artık daha fazla sayıda kadının ders kitaplarında çalışan olarak anlatılması, kadın ve erkek, kız ve erkek çocuklara ait bilgi, fotoğraf ve resimlerde sayısal ve niceliksel açıdan eşitlikçi değişimler söz konusudur. Ancak toplumsal yaşamda erkeği etken, kadını edilgen olarak tanımlayan örneklerin, hem metinlerde hem de görsel anlatılarda hâlâ yer aldığı gözlemlenmektedir.

3.2. Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Gelişmeler

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ülke bazında olumlu değişim ve gelişmeler yaşanmaktadır. Aşağıda bunlardan bazı çalışmalara ilişkin bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerin sınırlı olmasının nedeni Eğitim alt grubunu oluşturan üyelerin bağlı oldukları kurumlarda yapılanlar hakkında verdikleri bilgilerden yararlanılmış olunmasıdır. Tablo 7’de Milli Eğitim Bakanlığı (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı ve Genel Müdürlükler), Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Üniversiteler, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu, UNICEF ve AÇEV’den alınan bilgiler özetlenmiştir. Bu çalışmaların ayrıntılarına ise Ek 4 – 22 arasında yer verilmiştir.

Tablo 7: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Hizmet Eden Projeler, Programlar, Kurslar

Kurumlar	Proje	Amaç	Tarih
Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)	İletişim Merkezi (MEBİM 147) ya da Alo 147 (Ek 4)	Eğitimde fırsat eşitliğinin Erciş’ten tüm Türkiye’ye yayılmasının sağlanması	2012-
MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı	Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi (Ek 1, 2, 3)	Demokratik vatandaşlık ve insan hakları konusundaki yönetmelikleri, öğretim programlarını revize etmek, yeni öğretim programları geliştirmek, okul öncesi ve ilköğretim okul topluluklarının konuya ilişkin farkındalıklarının ve kapasitelerinin artırılması, eğitim materyallerinin geliştirilmesi ve okul öncesinden ortaöğretimin	2011-

		sonuna kadar demokratik okul kültürünün benimsenmesinin sağlanması	
MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü	0-18 Yaş Aile Eğitimi Kurs Programı (Ek 5)	Toplumsal cinsiyet eşitliğini toplumun en temel birimi olan aileden ele alarak 0-18 yaş aralığında çocuk sahibi olan anne-babaların ve çocuğun yetiştirilmesinden, bakımından sorumlu kişilerin eğitilmesi	2010-
	Yetişkin Okuryazarlığı-Ana-Kız Okuldayız Okuma Yazma Kampanyası (Ek 6)	Genelde toplumun ancak okumaz yazmazlık oranı erkeklerinkine göre daha yüksek olduğu için özellikle kadınların okuryazarlık oranının yükseltilmesi	2008-2012
MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü	Yatılı Bölge İlköğretim Okulları (Ek 7)	Özellikle kız öğrencilerin ağırlıklı olarak okula devam etmedikleri Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde, yörenin genel kültür yapısı da dikkate alınarak kız öğrencilerin okula devamlarının sağlanması	2010-2014
	Taşınmalı Eğitim (Ek 8)	Okulu bulunmayan nüfusu az ve dağınık yerleşim birimlerinde bulunan ilköğretim çağındaki kız ve erkek çocuklar ile birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan okullarda bulunan öğrencilerin daha kaliteli eğitim-öğretim imkânına kavuşturulması	
	Yetiştirici Sınıf Öğretim Programı (Ek 9)	Zorunlu eğitim çağı kapsamında olup çeşitli sebeplerle öğrenimlerini yaşltarıyla birlikte zamanında yapamamış, okula hiç kayıt olmamış ya da sürekli devamsız olan 10-14 yaş grubundaki çocukların eğitimlerine akranları ile birlikte devam edebilecekleri yeterlilikleri kazandırarak, ilköğretime devamlarının sağlanması	
	Haydi Kızlar Okula Kampanyası (Ek 10)	İlköğretim çağında olup herhangi bir nedenle eğitim sistemi dışında kalan, okulu terk eden ya da devamsızlık yapan 6-14 yaş grubundaki tüm çocukların, özellikle kız çocuklarının % 100 okullaşmasının sağlanması	2003-
	İlköğretim Kurumları Standartları – Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı Çalışması (Ek 11)	İlköğretim Kurumları Standartları çerçevesinde ilköğretimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin izlenmesi için toplumsal cinsiyete duyarlık örtük standardı kapsamında tüm ilköğretim kurumlarından toplanan verilerle	2011

		okulların toplumsal cinsiyete ne kadar duyarlı olup olmadığının ortaya konması	
MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü	Taşımali Eğitim (Ek 8)	Okulu bulunmayan nüfusu az ve dağınık yerleşim birimlerinde bulunan ilköğretim çağındaki kız ve erkek çocuklar ile birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan okullarda bulunan öğrencilerin daha kaliteli eğitim-öğretim imkânına kavuşturulması	
	Eğitimde Cinsiyet Eşitliğinin Desteklenmesi Projesi (Ek 12)	Cinsiyetler arasındaki biyolojik farklılıklara yüklenmiş, kültürel ayrıntılar ve anlamların toplumda yol açtığı cinsiyet rolleri arasındaki olumsuz etkilerin ortadan kaldırılması, cinsiyet eşitliğine katkı sağlanması, okullarda kız ve erkek çocukları için cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi ve cinsiyete duyarlı yaklaşımın tüm eğitim sistemine yerleştirilmesi	2013-
MEB Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü	Taşımali Ortaöğretim Uygulaması (Ek 8)	İlköğretim okullarından mezun olup çeşitli nedenlerle ortaöğretime erişimde sorunlar yaşayan öğrencilerin okullara erişimlerinin sağlanarak, öğle yemeği hizmeti verilmesi	2011-
	Özellikle Kız Çocuklarının Okullulaşma Oranlarının Arttırılması Projesi-1 (Ek 13)	Kız çocuklarının eğitim sistemine katılımının arttırılması	2011-2013
	Özellikle Kız Çocuklarının Okullulaşma Oranlarının Arttırılması Projesi-2 (Ek 14)	Kız çocuklarının eğitim sistemine katılımının arttırılması	2013-2015
	Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Kalitesinin Geliştirilmesi Projesi-1 (Ek 15)	Eğitimin kalitesinin artırılması yoluyla iş piyasası ve eğitim arasındaki bağı geliştirilerek insan kaynaklarına yatırım yapılmasının teşvik edilmesi	2012-2014
	Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Kalitesinin Geliştirilmesi Projesi-2 (Ek 16)	İnsan kaynağına yatırımın güçlendirilmesi için eğitimin kalitesinin artırılması, eğitim ve işgücü piyasası arasındaki bağı güçlendirilmesi	2013-2015
	Otelcilik ve Turizm İşletmelerinde Uygulamalı Eğitim Projesi (WEST) (Ek 17)	Sosyo-ekonomik düzeyi düşük illerden seçilen ve beceri eğitimlerini işletmelerde yaparak; mesleki bilgi, beceri, tutum ve davranışlarını geliştirmeleri, iş	2013-2015

		hayatına uyumları, gerçek üretim ve hizmet ortamında yetişmeleri ve okullarda olmayan tesis, araç-gereci tanınmalarının sağlanması	
Yükseköğretim Kurulu	Yükseköğretim Ders İçeriklerinde Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı (Ek 18)	Dört temel alandaki (eğitim, medya, sağlık, hukuk) müfredata toplumsal cinsiyet eşitliği vizyonunun eklenmesi	2008-
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (Ek 19)	Yedi kritik alanda (kadın ve eğitim, kadın ve sağlık, kadın ve ekonomi, kadın ve yetki ve karar alma süreçlerine katılım, kadın ve yoksulluk, kadın ve medya ile kadın ve çevre) iyileşmelerin sağlanması	2008-2013
	Şartlı Eğitim Yardımı (Ek 20)	Nüfusun en muhtaç kesimine dâhil olan ailelerin çocuklarının (kız çocukları için daha fazla) temel eğitim hizmetlerine tam olarak erişimini hedef alan bir sosyal yardım ağının oluşturulması	2003-
	Evlilik Öncesi Eğitim Programı ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitimi (Ek 21)	Çiftlerin evlilik hayatına hazırlanmalarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması/gözetilmesi	2012-
Türkiye İş Kurumu	İşgücü Yetiştirme Kursları (Ek 22)	Kuruma kayıtlı işsizlere ve işini kaybetme tehlikesi bulunan işgücü ile pasif programlardan yararlanan işsizlere meslek edindirme, meslek değiştirme ve meslek geliştirme eğitimlerinin verilmesi	2012-
	Girişimcilik Eğitimleri (Ek 22)	Kuruma kayıtlı işsizlerin kendi işlerini kurmalarına yardımcı olunması	2009-
	İşbaşı Eğitim Programı (Ek 22)	Öğrenci olmayan ve işbaşı eğitimin alınacağı işyeri sahibi ile 1. dereceden kan bağı olmayan her işsizin mesleki yeterliliklerinin geliştirilmesi	2012-
	Toplum Yararına Çalışma Programları (Ek 22)	Kuruma kayıtlı işsizlerin, çalışma yaşamından uzun süre ayrı kalarak maddi sıkıntıya düşmelerinin önlenmesi, çalışma alışkanlık ve disiplinlerini yitirmemelerinin, kısa süreli istihdam ve eğitimlerinin sağlanması	2012-

Yukarıdaki tabloda yer alan etkinlikler ve eklede verilen ayrıntılı bilgiler incelendiğinde bir kısmının uzun süreden beri devam eden, diğer bir kısmının ise 2013 yılından itibaren başlanacak olan çalışmalar olduğu dikkati çekecektir. Bütün bunlar Türkiye’de eğitimde cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik olumlu gelişmeler olduğunu

göstermekte ve geleceğe ilişkin olarak da ümit beslenilebileceği izlenimini vermektedir. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda yaşanan sorunlar devam etmektedir. Dördüncü bölümde Türkiye’de ki sorun alanlarına yer verilmiştir.

4. TÜRKİYE’DEKİ SORUN ALANLARI

Bu bölümde Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda engel oluşturan sorun alanlarına yer verilmiştir. Sorunlardan söz edilirken eğitimin tüm kademelerini ilgilendirmeleri nedeniyle alt başlığa gereksinim duyulmamıştır.

- ✓ Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik mevcut politikalar arasında eşgüdümün yeterince sağlanamaması.
- ✓ Oluşturulmuş olan eylem planlarının etkin uygulanmaması.
- ✓ Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yapılmaması.
- ✓ Yürütülen çalışmalara yönelik izleme ve değerlendirme mekanizmalarının yetersiz olması.
- ✓ Kız ve erkek çocukların erken eğitim olanaklarına sahip olmalarının sağlanmaması nedeniyle uzun vadede cinsiyete bağlı eşitsizliklerin azaltılamaması. Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda yer almasına rağmen okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınmaması kadınların eğitim, istihdam ve sosyalleşme olanaklarından yoksun olmalarına neden olmaktadır.
- ✓ İlköğretime erişimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için gösterilen ilerlemenin sürdürülebilirliği ve eğitim sistemindeki son değişikliğin olası etkilerinin nasıl izleneceğinin bilinmemesi.
- ✓ Mesleki ve genel ortaöğretim ile yükseköğretimde kız ve erkek çocukları arasındaki özellikle bölgesel ve il düzeyinde eşitsizliklerin devam etmesi.
- ✓ Örgün ve yaygın eğitim dikkate alındığında; kırsal kesimde yaşamak, bölgesel sıkıntılara maruz kalmak, “engelli”, “göçmen”, “mülteci”, “yaşlı” olmak gibi durumların kız çocuklarının ve kadınların maruz kaldığı ayrımcılığı daha da artırması.
- ✓ Konuyla ilgili önemli adımlar atılmasına rağmen, öğretim programları ve materyallerinin, ders kitaplarının ve çocuklar için üretilen diğer yayınların geleneksel/kalıplaşmış cinsiyet rollerini pekiştirecek unsurlar içermeye devam etmesi.
- ✓ Örgün ve yaygın eğitimde, kız çocuklarının ve kadınların, geleneksel cinsiyet rolleri ile örtüşen alanlara/dallara yönlendirilmesi.
- ✓ Yaygın eğitim araçlarından olan görsel ve yazılı medyada, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirecek yayınların bulunması.
- ✓ Toplumsal cinsiyet duyarlılığının geliştirilmesinde erken çocukluk döneminin önemi düşünüldüğünde, medyada başta reklamlar ve çizgi filmler olmak üzere toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirecek yayınların bulunması.

- ✓ Eğitimde tüm karar verici, uygulayıcı ve destek personelinin özellikle öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik özel bir eğitim almamaları.
- ✓ Türkiye’de ebeveynlerin/ailelerin eğitimi ile ilgili programlara erişimin yeterince yaygın olmaması ve program içeriğinin toplumsal cinsiyet eşitliği bakışı ile gözden geçirilmemiş olması.
- ✓ Okumaz yazmaz vatandaşların tespitinin verilerin gizli tutulması nedeniyle bilinmemesi ve uygulanan yasa ve öğretim programının çağın ihtiyaçlarına cevap vermemesi.
- ✓ Mesleki ve teknik eğitimi bitiren kız çocuklarının istihdam edilmelerinde sorunların yaşanması.
- ✓ Yükseköğretime erişimde kadınların hala erkeklerden daha dezavantajlı durumda olması.
- ✓ Yükseköğretime erişen kadınların devam etmelerinde erkeklere göre daha dezavantajlı durumda olması.
- ✓ Yükseköğretimde çalışan akademik ve idari yöneticilerin içinde kadın temsiline düşük olması dolayısıyla temsil edilmelerinde sorunların yaşanması. Bu sorunun sadece yükseköğretim kurumlarında olmayıp tüm eğitim kurumlarında geçerli olması.

5. TÜRKİYE'YE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Bu bölümde Türkiye'de eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması önündeki engellere yönelik çözüm önerileri sunulmuştur. Bunlara kısa, orta ve uzun vadeli öneriler başlıkları altında yer verilmiştir.

Kısa Vadeli Öneriler

- ❖ Erken çocukluk dönemine yönelik yasal düzenlemelerin yapılarak bu dönemin zorunlu eğitim kapsamına alınması.
- ❖ Kadınların daha çok eğitime ve eğitim ortamlarına katılımını olumsuz yönde etkileyen, çocuğunu bırakacak yer bulamaması engeline çözüm olabilecek Çocuk Oyun ve Bakım odaları/ana sınıflarının yaygınlaştırılmasına olanak sağlayacak düzenlemelerin yapılması.
- ❖ İlgili kuruluşların öncülüğünde, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim ve yaygın eğitim alanında eğitime ulaşanların cinsiyete dayalı istatistiklerinin çıkarılması.
- ❖ Mevsimlik tarım işçileri, Romen vatandaşların çocukları gibi risk gruplarının içinde kız çocuklarının daha dezavantajlı olduğu göz önünde bulundurularak bölgesel çözümlere gidilmesi.
- ❖ Eğitimde tüm karar verici, uygulayıcı ve destek personelinin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik eğitim almalarının sağlanması.
- ❖ Okuryazarlık politikaları ve uygulamaları konusunda bilimsel araştırmaların yapılması.
- ❖ Gönüllü öğretici programlarının güncellenmesi, öğretici yetiştirilmesi ve görevlendirilmesi.
- ❖ TV okuma yazma programlarının yeniden uygulamaya konması.
- ❖ Medya profesyonellerine yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin yaygınlaştırılması.
- ❖ Görsel medyada yer alan yayınların toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla etkin bir şekilde gözden geçirilmesi ve denetlemenin etkin olarak yapılması.
- ❖ Okul öncesinden başlayarak eğitimin tüm kademelerinde bulunması gereken Rehberlik servislerinde görevli psikolojik danışmanların yapacağı kişisel-sosyal, eğitsel ve mesleki rehberlik çalışmalarında toplumsal cinsiyet eşitliğine önem verilmesi. Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı çalışmaların öğrenci, öğretmen, yönetici ve ailelerde zihinsel dönüşüm sağlanmasına hizmet edeceği göz önünde bulundurulmalıdır.

- ❖ Kadınların yükseköğretime erişimi, devamı ve temsillerinin önündeki engellerin tespit edilerek kaldırılması, özendirici uygulamaların oluşturulması ve uygulamaların yıl bazında takip edilmesi.
- ❖ Yükseköğretimin her kademesinde akademik ve idari kadın yöneticilerin sayısının artırılması, rektörlük seçimlerinde ve dekan atamalarında pozitif ayrımcılık yapılması.
- ❖ Öğrenci temsillerinde de yönetmelik değişikliği yapılarak cinsiyet eşitliğine uygun bir temsilin sağlanması.
- ❖ Üniversitelerde bulunan kadın çalışmaları bölüm veya merkezlerinin kaynak ve içerik bakımından güçlendirilmesi, uluslararası proje ve araştırmaların teşvik edilmesi.
- ❖ Üniversitelerde psikolojik danışma birimleri açılmasının sağlanması, açık olan ya da açılan birimlerde de toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda çalışmaların yapılması.

Orta Vadeli Öneriler

- ✓ Toplumsal ve insani gelişme açısından en önemli dönem olan Erken Çocukluk Dönemine yönelik yatırım yapılması.
- ✓ Eğitime erişim, devamsızlık ve benzeri diğer konuları takip eden, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik uygulanan politikaların, programların ve projelerin takibinin sağlanacağı MEB bünyesinde genel koordinasyon kurulunun oluşturulması ve var olan birimler arasında bilgi ağı oluşturulması.
- ✓ Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine yönelik izleme ve denetleme mekanizmalarının oluşturulması.
- ✓ Öğretim programları ve materyallerinin, ders kitaplarının ve çocuklar için üretilen diğer yayınlar toplumsal cinsiyet eşitliği bakışı ile yeniden hazırlanması.
- ✓ Eğitim alanında toplumsal cinsiyete dayalı bütçeleme yapılması.
- ✓ Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha iyi anlamaya yönelik nitel ve nicel araştırmaların sayısı artırılması ve sonuçlara dayalı politikalar geliştirilmesi.
- ✓ Mesleki rehberlik çalışmaları kapsamında eğitimcilere, yöneticilere ve velilere yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalık faaliyetlerinin yaygınlaştırılması.
- ✓ Okumaz yazmaz kadınların tespitine yönelik tarama/araştırmaların yapılması.
- ✓ Okul öncesi dönemle ilgili olarak Eğitim Fakültesi bünyesinde bölümlerin sayısının artırılması ve bu bölümlerin sadece nicel boyutta değil mutlaka nitelik bazında donanımlarının (öğretim üyesi, programlar vb.) sağlanması.

- ✓ Kadın akademisyenlerin ve idari personelin karar verme mekanizmalarında daha fazla görev almasına yönelik politikalar üretilmesi ve bu politikaların uygulamalarının takip edilmesi.

Uzun Vadeli Öneriler

- Toplumsal cinsiyete yönelik farkındalığı ortaya çıkaracak politikalar üretilmesi, ilgili kuruluşların, bakanlıkların etkin ve çözüm odaklı çalışması.
- Cinsiyet eşitsizliğinin en başta bireyin yetiştiği ve şekillendiği aile ortamında giderilmesi esastır. Bu nedenle 0-18 Yaş Aile Eğitimi programlarına katılımı zorunlu hale getirecek düzenlemelerin yapılması.
- Hayat boyu öğrenme perspektifi içerisinde işlevsel okuryazarlık hedeflerine ulaşmak üzere stratejik planlamanın yapılması ve uygulanması.
- Kadınların yüksek öğrenime erişim, devam etme ve katılma konusunda temsilinin artırılmasına yönelik politikalar üretilmesi ve uygulamaların takip edilmesi.

6. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Bu bölümde Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanacak olan Onuncu Kalkınma Planı'na girdi sağlanması amacıyla oluşturulan çalışma gruplarından “Eğitimde Toplumsal Cinsiyet” komisyonunun raporuna ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır. Değerlendirme yapılırken raporun yazılması sürecinde sıkıntı yaşanan durumlara da yer verilmiştir.

Türkiye’de eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak yaşanan olumlu gelişmelere rağmen okul öncesinden başlayarak eğitime erişim, devam, eğitimin sürekliliği ve eğitim sürecine katılım konusunda eşitsizlik göstergeleri dikkati çekmektedir. İlgili kurum ve kuruluşların toplumsal cinsiyete dayalı ayrıştırılmış verilerinin zaman zaman kurumlara göre değişmesi nedeniyle göstergelerin değerlendirilmesinde güçlük çekilmiştir. Bu güçlüğün kurumlar arasında eşgüdümü sağlayacak bir mekanizmanın olmayışından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

Örgün ve yaygın eğitim sistemlerinde geleneksel cinsiyet rollerine dayalı kalıp yargıların yeniden üretilmesine yol açan uygulamalar sorun alanlarından biridir. Bu konuda öncelikle öğretim programları, ders kitapları ve diğer eğitim materyalleri cinsiyetçi öğelerden arındırılmalıdır. Öğretmenler, eğitim yöneticileri, aileler ve öğrencilerde toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eğitimler verilerek farkındalık ve zihinsel dönüşüm sağlanmalıdır. Mesleki rehberlik çalışmalarında okullarda görevli psikolojik danışmanların etkili bir hizmet vermelerinin koşulları oluşturulmalıdır. Eğitimde karar alma ve yönetim mekanizmalarında kadınların temsili artırılmalıdır.

Eğitimle ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen araştırmaların, projelerin, kampanyaların, kursların vb. izlenmesi ve değerlendirilmesini sağlayacak bir mekanizma oluşturulmalıdır. Ulusal/uluslararası toplantılarda yapılanların paylaşılması yeterli olmayıp bunların bilimsel yöntem izlenerek politika yapıcılara veri oluşturacak şekilde aktarılması son derece önemlidir.

KAYNAKLAR

AAUW, *Gender gaps: Where schools still fail our children*, American Association of University Women Educational Foundation, Washington, 1999.

[Online]:<http://www.aauw.org/learn/research/upload/GGES.pdf>

AKSORNKOOL, N., “Gender-sensitive education for bridging the gender gap”. In J.P. Keeves & R. Watanabe (Eds), *International handbook of educational research in the Asia-Pacific region (Part One)*, Great Britain, 2003.

ALLANA, A., N. ASAD and Y. SHERALI, “Gender in Academic Settings: Role of Teachers”, *International Journal of Innovation, Management and Technology*, 1 (4), 2010.

[Online]: <http://www.ijimt.org/papers/63-C053.pdf>

ARAT, N., *Türkiye’de Kadınların Çalışma Yaşamında Karşılaştıkları Zorlukların Sosyo-Kültürel Nedenleri*, İstanbul, 1996.

ARNOT, M., *Reproducing Gender*, Routledge, London, 2002.

BUCHBERGER, F., B.P. CAMPOS, D. KALLOS and J. STEPHENSON, High quality teacher education for high quality education and training, Green paper on teacher education in Europe, Umea, 2000.

[Online]: <http://tntee.umu.se/publications/greenpaper/greenpaper.pdf>

CHISHOLM, L. and C. MCKINNEY, Reforms, Innovations and approaches used to work with teachers to use them as change agents and facilitators of gender equality in different countries, Strengths and limitations. Paper commissioned for the EFA Global Monitoring Report 2003/4, The Leap to Equality, UNESCO, 2003.

[Online]: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001467/146757e.pdf>

CUSHMAN, P., “Three Men Teachers, Three Countries and Three Responses to the Physical Contact Dilemma”, *International Journal of Education*, 1, 2010.

- DELAMONT, S., *Sex Roles and The School*, Routledge, London, 1990.
- DUPOND, B., *Unequal Education: A Study Of Sex Differences In Secondary- School Curricula*, UNESCO, 1981.
- ERDEN, F. T., “A Course On Gender Equity in Education: Does it Affect Gender Role Attitudes Of Preservice Teachers?”, *Teaching and Teacher Education*, 25, 2009.
- ESEN, Y., “Sexism in School Textbooks Prepared Under Education Reform in Turkey”, *Journal For Critical Education Policy Studies*, 5(2), 2007.
[Online] <http://www.jceps.com/>
- EURYDICE, *Gender Differences in Educational Outcomes: Study on the Measures Taken and Situation in Europe*, Brussels, 2010.
- GAUDET, J. A. and C. LAPOINTE, “What could an equitable instructional design achieve? An experiment with trainers”, *New Horizons in Adult Education*, 16 (3), 2002.
[Online]: <http://education.fiu.edu/newhorizons/journals/volume16no3.pdf>
- GÖK, F., “Türkiye’de Eğitim ve Kadınlar”, Ş. Tekeli (Ed.). *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde, İstanbul: İletişim, 1993.
- GRAY, C. and H. LEITH, Perpetuating Gender Stereotypes in the Classroom: A teacher perspective, *Educational Studies*, 30 (1), 2004.
- GUNA, *Women and men in Higher Education*, Published by the Swedish National Agency for Higher Education, Högskoleverket Rapportserie 48, Huskvarna, 2008. Meeting of the OECD Council at Ministerial Level, Paris, 2011
- GÜVEN, İ., “Eğitimde 4+4+4 ve Fatih Projesi yasa tasarısı= Reform mu?”, *İlköğretim Online*, 11 (3), 2012.
- GÜVENLİ, G. ve H.U. TANRIÖVER, “Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet”, *Ders Kitaplarında İnsan Hakları II: Tarama Sonuçları* içinde, Tarih Vakfı, İstanbul, 2009.

HÜNEE, *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2003*, Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi, Ankara, 2004.

HÜNEE, Türkiye'nin Demografik Dönüşümü Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008, 2008.
[Online]: http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TurkiyeninDemografikDonusumu_220410.pdf

KNIPE, D., H. LEITH, C. GRAY, E. MCKEOWN and K. CARLISLE, Betty the builder, Neil the nurse: Sex-typing of occupations in primary schools. Belfast, Equality Commission for Northern Ireland, 2002.
[Online]: http://www.equalityni.org/sections/default.asp?secid=8&cms=Publications_Sex_research+reports&cmsid=7_39_186&id=186

KSGM, *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013*, Ankara, 2008.
[Online]: http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/NAP_GE.pdf

MALMGREN, G. and G. WEINER, “Disturbing boundaries in teacher education, Gender and the 'F' word – feminism”, *International Journal of Inclusive Education*, 5 (2), 2001.

OECD, *Education at a Glance*, 2012.

SADKER, M.P. and D.M. SADKER, “Sexism in the Classroom: From grade school to graduate school”, *The Phi Delta Kappan*, 67(7), 1986.

MEB (2004-a). [Online]: http://ttkb.meb.gov.tr/programlar/prog_giris/prog_giris_1.html

MEB (2004-b). [Online]: http://ttkb.meb.gov.tr/programlar/prog_giris/yaklasim_2.htm

MEB Örgün Eğitim İstatistikleri 2011-2012

[Online]: http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2011_2012

SANDERS, J., Institutionalizing gender equity in teacher education, Paper presented at the Annual Meeting of the American Association of Colleges for Teacher Education, 1996.
[Online]: <http://eric.ed.gov/PDFS/ED392779.pdf>

- SMITH, F., F. HARDMAN and S. HIGGINS, “Gender Inequality in the Primary Classroom: Will interactive whiteboards help?”, *Gender and Education*, 19 (4), 2007.
- STREITMATTER, J., *Toward Gender Equity in the Classroom: Everyday teachers’ beliefs and practices*, State University, NewYork ,1994.
- TAN, M., “Eğitimde Kadın-Erkek Eşitliği ve Türkiye Gerçeği”, M. Tan, Y. Ecevit ve S. S. Üşür (Ed.), *Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset*, TÜSİAD, İstanbul, 2000.
- TAN, M., “Yeni (!) ilköğretim programları ve toplumsal cinsiyet”, *Eğitim, Bilim, Toplum*, 3 (11), 68-77, 2005.
- TAN, M., *Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Sorunlar, öncelikler ve çözüm önerileri*. M. Tan, Y. Ecevit, S. S. Üşür ve S.Acuner (Ed.), TÜSİAD ve KAGİDER Yayını. 17-112, İstanbul, 2008.
- UNESCO, Gender sensitivity: A training manual for sensitizing education managers curriculum and material developers and media professionals to gender concerns, Paris, 2004. [Online]: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001376/137604eo.pdf>
- UNESCO, *World Atlas*, 2012.
- UNICEF, Eğitimin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi: Türkiye Raporu, Ankara, 2003. [Online]: http://www.unicef.org/turkey/pdf/_ge21.pdf
- WEINER, G., “Gender and Teacher Education in Europe: A Critical Review of Gender and Teacher Education in Europe”, *Pedagogy, Culture & Society*, 8 (2), 2000.
- YOUNGER, M. and M. WARRINGTON, “The Gender Agenda in Primary Teacher Education in England: Fifteen lost years?”, *Journal of Education Policy*, 23 (4), England, 2008.

EKLER

EK 1. MEB TTKB'nin TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu ile yazışmaları ve faaliyet raporu (Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı 11.06.2010 tarih ve B.08.0.TTK.0.72.02.00/37770 sayılı, Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet konulu yazıya bakınız.)

EK 2. İlköğretim 8.sınıflar Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi öğretim programı (Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 2010 yılında hazırlamış olduğu "İlköğretim Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi (8. sınıf) Öğretim Programı" raporuna bakınız)

EK 3. Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları dersi öğretim programı ((Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 2012 yılında hazırlamış olduğu "Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programı" raporuna bakınız)

EK 4. Alo 147 Uygulaması

EK 5. Aile Eğitimi Kurs Programı

EK 6. Yetişkin Okuryazarlığı-Ana Kız Okuldayız Okuma Yazma Kampanyası

EK 7. Yatılı Bölge İlköğretim Okulları

EK 8. Taşınmalı Eğitim Uygulamaları

EK 9. Yetiştirici Sınıf Öğretim Programı

EK 10. Haydi Kızlar Okula Kampanyası

EK 11. Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı Çalışması

EK 12. Eğitimde Cinsiyet Eşitliğinin Desteklenmesi Projesi

EK 13. Özellikle Kız Çocuklarının Okullulaşma Oranlarının Arttırılması Projesi-1

EK 14. Özellikle Kız Çocuklarının Okullulaşma Oranlarının Arttırılması Projesi-2

EK 15. Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Kalitesinin Geliştirilmesi Projesi-1

EK 16. Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Kalitesinin Geliştirilmesi Projesi-2

EK 17. Otelcilik ve Turizm İşletmelerinde Uygulamalı Eğitim Projesi (WEST)

EK 18. Yükseköğretim Ders İçeriklerinde Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı

EK 19. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013

EK 20. Şartlı Eğitim Yardımı

EK 21. Evlilik Öncesi Eğitim Programı

EK 22. Türkiye İş Kurumu'nun Çalışmaları

EK - 4

Alo 147 Uygulaması

Milli Eğitim Bakanlığı İletişim Merkezi (MEBİM 147) Van ili Erciş ilçesinde, bölgedeki deprem yaralarını sarmak ve bölgeye istihdam oluşturmak için 1 Mart 2012 tarihinde hizmete girmiştir.

❖ PROJENİN AMACI

- ✓ Milli Eğitim Bakanlığının görev alanlarıyla ilgili gelen her türlü bilgi edinme, talep, görüş-öneri, ihbar ve şikâyetleri etkin ve hızlı bir biçimde çözüme kavuşturmak,
- ✓ Milli Eğitim Bakanlığı hizmetlerine ilişkin çağrılarını, tek bir merkezden yanıtlanmasını sağlamak,
- ✓ Eğitimde fırsat eşitliği sağlamak amacıyla öğrenci, öğretmen ve velilerin eğitim odaklı sorularını yanıtlamak,
- ✓ Vatandaş memnuniyetini en üst düzeyde tutmak,
- ✓ Vatandaşların Milli Eğitim Bakanlığı İletişim Merkezi'ne 7 gün 24 saat ulaşılabilmesini sağlamak,
- ✓ Vatandaş başvurularının analizleri sonucunda eğitim politikalarının geliştirilmesi için veri sağlamak,
- ✓ %50 engelli istihdamı ile bölgeye sosyo-ekonomik katkı sağlamak,
- ✓ Kente sosyo-ekonomik katkı sağlayarak Van depreminin yaralarını sarmaya katkıda bulunmak,
- ✓ Erciş ilçesine istihdam, teknoloji ve altyapı bakımından önemli bir yatırım gerçekleştirmek.

❖ MEBİM 147'de VERİLEN HİZMET

- ✓ MEBİM 147 sayesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na 7 gün 24 saat ulaşmak mümkün.
- ✓ Eğitimde fırsat eşitliğini Erciş'ten tüm Türkiye'ye yaymak hedeflenmektedir. MEBİM 147'yi arayarak, eğitim ve öğretim başta olmak üzere Bakanlıkça sunulan tüm hizmetlerle ilgili bilgi alınabilmektedir.
- ✓ İletişim Merkezine gelen tüm çağrılara uzmanlar tarafından doğrudan cevap verilmektedir.
- ✓ Gelen çağrılarının % 93'ü İletişim Merkezi tarafından, ilk kontakta cevaplanmış, inceleme gerektiren konular ise entegre ekranlar aracılığıyla Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı 1.072 merkez ve taşra destek bürosunda görev yapan 2.200 kullanıcı tarafından cevaplanmaktadır. Vatandaşlarımız tarafından başvuruların % 90'ı bilgi edinme, % 6'sı talep, % 3'ü şikâyet, % 1'i görüş-öneridir. Verilerden anlaşılacağı üzere iletişim merkezimiz vatandaşlarımızın bilgilendirme ve talep ihtiyaçlarını karşılamaktadır.
- ✓ Çağrılarının bir inceleme ve araştırma gerektirmesi veya Bakanlıkça işlem yapılmasını zorunlu kılması nedeniyle hemen cevap üretilmediği durumlarda anında kurum ve kuruluşlarla iletişime geçilerek en geç 72 saat içerisinde taleplerle ilgili telefon, SMS veya e-mail aracılığıyla geri dönülmektedir.
- ✓ Günlük ortalama 5 bin vatandaşımıza hizmet verilmektedir.

❖ PROJENİN KAZANIMLARI

- ✓ İletişim Merkezimiz Van-Erciş depreminden hemen sonra bölge halkının psiko-sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının düzeyine göre yapılandırılmıştır. Deprem sonrası yaşanan travmanın normalleştirilmesi sürecinde büyük önem taşıyan iş yaşamı ve sosyal hayatın bilincinde olan Bakanlığımız depremzede vatandaşların duygu ve düşüncelerine önem vermiş normalleşme sürecine katkıda bulunmuştur.
- ✓ Deprem sonrası oluşan olumsuz ve yetersiz fiziki ve sosyal şartlar göz önüne alınarak engelli personelimizin çalışma koşulları, hizmet kalitesini artıracak şekilde planlanmıştır. (Depreme dayanıklı ve engelli dostu bina) Depremzede personelin de Van merkez ve Erciş ilçesinin normalleşmesine destek olabileceği bilinciyle, öncelikle kendi personelimize empati kurularak psiko sosyal destek sağlanmıştır.
- ✓ Acıma hissi değil iletişimde empati becerileri dikkate alınarak (+,+) yaşam pozisyonuna bağlı kalarak %95'i depremzede olan 100 vatandaşımız MEBİM 147'de istihdam edilmiştir. Aynı zamanda engelli depremzede vatandaşlarımızın daha çok mağdur olmalarından hareketle söz konusu 100 personelin % 50 sinin engelli olan depremzede vatandaşlarımız arasından seçilmesine önem verilmiştir. %95'i depremzede olan %50'si engelli vatandaş iş yaşamına kazandırılmıştır.
- ✓ Milli Eğitim Bakanlığına telefon ile 7/24 erişim imkânı sağlanmıştır.
- ✓ Milli Eğitim Bakanlığının görev alanlarıyla ilgili vatandaşlarımızdan gelen her türlü bilgi edinme, talep, görüş-öneri ihbar ve şikâyetler etkin ve hızlı bir biçimde çözüme kavuşturulmuştur. Bu bağlamda gelen başvurular Bakanlığımız birimlerince analiz edilerek eğitim politikalarının geliştirilmesine katkı sağlanmıştır.
- ✓ İletişim Merkezi ile birlikte, MEB'in merkez ve taşra teşkilatlarında verimliliğin artması sağlanmıştır.
- ✓ MEB İletişim Merkezi, deprem bölgesi olan Erciş ilçemize istihdam, teknoloji ve alt yapı yatırımı sağlamaktadır.
- ✓ Erciş ilçemizde taşıma, yiyecek-içecek ve ofis hizmetleri gibi yan sektörler için pazar oluşturmuştur.
- ✓ Deprem bölgesi olan Van/Erciş ilçemize, yatırım yapılmasına öncülük edecek örnek bir proje kazandırılmıştır.
- ✓ Sektör, büyük bir ekonomik sistemi de harekete geçirmiştir.

❖ RAKAMLARLA MEBİM 147

- ✓ Toplam **yatırım** tutarı: 3 Milyon 226 bin 300 TL + KDV'dir
- ✓ **İstihdam** kapasitesi: 100
- ✓ Toplam **çalışan** sayısı: 100
- ✓ Çalışan **depremzede** oranı: %95
- ✓ Çalışan **engelli** oranı: %50
- ✓ Çalışanların **eğitim** profili: % 23 lisans, % 20 Ön Lisans, % 57 Lise,
- ✓ Günlük çağrı **ortalaması**: 5 bin
- ✓ Günlük **kişi başı** ortalama çağrı sayısı: 74
- ✓ Açılıştan bu yana **toplam çağrı** sayısı: 623 bin 757

❖ MEBİM HİZMET BİNASININ ÖZELLİKLERİ

- ✓ Deprem sonrasında çalışanların kapalı alanda kalma korkusu da göz önünde bulundurularak planlanmıştır.
- ✓ Tek katlı;

- ✓Çelik konstrüksiyon ve depreme dayanıklı;
- ✓Yaklaşık 800 m2 kapalı alana sahip ve
- ✓Engelli dostudur.

❖ **KIZ ÇOCUKLARININ OKULLAŞMASI**

MEBİM 147 ile ilgili kız çocuklarının öğrenim hayatına kazandırılmasına büyük önem verilmiştir. Bu bağlamda kamu spotu filmi hazırlanmış ve görsel medyada gösterime girmiştir. Böylelikle MEBİM 147 ile birlikte bugüne kadar 842 öğrenci öğrenim hayatına tekrar kavuşturulmuştur.

EK – 5

Aile Eğitimi Kurs Programı

Hayat boyu eğitim yaklaşımıyla toplumsal cinsiyet eşitliğini toplumun en temel birimi olan aileden ele alarak hem şimdiki kuşakların hem de bir sonraki ve daha sonraki kuşakların eşitlikçi biçimde eğitim fırsatlarını artırma açısından MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, bütüncül ve çok sektörlü yaklaşımla Aile Eğitimi Programı geliştirmiş, Halk Eğitim Merkezleri, Rehberlik ve Araştırma Merkezleri ve tüm okullar bünyesinde düzenlenecek olan, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB) tarafından 02/03/2010 tarih ve 16 Sayılı Kararı ile kabul edilen ve revizyon sonrası TTKB'nin 31/08/2012 tarih ve 140 Sayılı Kararı ile değişiklik hali onaylanan "Aile Eğitimi Kurs Programı (0-18 yaş arası çocuğu olan ailelere)"nı ülke düzeyinde uygulamaya koymuştur. Bilindiği gibi Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın 584. maddesinde de "...ebeveyn eğitimleri artırılacaktır." hedefi yer almaktadır. Bununla ilgili olarak Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile işbirliği yapılarak 0-18 yaş aralığında çocuk sahibi olan anne-babalara ve çocuğun yetiştirilmesinden, bakımından sorumlu kişilere eğitim, sağlık, gelişim, aile içi ilişkiler ve iletişim, olumlu davranış kazandırma yöntemleri, anne-baba tutumları, temel alışkanlıklar, cinsel gelişim, cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği, haklar, ihmal-istismar, erken yaşta evlilik vb. konularında eğitimler verilmektedir. Aile Eğitimi Programı (0-18 yaş) uygulamalarına yönelik olarak hem bu alanda çalışacak eğitimci talebini hem de ailelerin programa katılımını artırmak amacıyla merkezi ve yerel düzeyde tanıtım, duyuru ve bilgilendirme yapılmaktadır. Ancak ailelerin eğitim seviyeleri ile ilişkili olarak bilinç düzeylerinin düşük oluşu programın yaygınlaştırılmasında güçlükler neden olmaktadır.

Programa istenilen oranda daha kırsaldaki ailelerin katılımını sağlamak kolay olmamasının yanı sıra buralarda çalışacak eğitimcilerin bulunmasında da güçlükler yaşanmaktadır. Bu güçlükleri aşma konusunda farklı çözüm yolları üretmek programın yaygınlaştırılması çalışmaları devam etmektedir. Amaç daha dezavantajlı ailelere ulaşarak onların sağlıklı, eğitilmiş ve özgüvenli kız ve erkek çocuklar yetiştirmesine destek olmaktır.

Türkiye'de ki ebeveyn eğitimlerine ilişkin *BM 2011 Türkiye'de Çocukların Durumu Raporu'nda* "Aile eğitimi tahminen ana-babaların %3,5'lik bir bölümünü kapsayabilmektedir." denilmektedir.

2012 yılında 72 ilin 17'sinde il merkezinde, 271 ilçe merkezinde olmak üzere 2192 kursla 86.500 ebeveyn ve çocuğa aile eğitimi verilmiştir. 1993 yılından bu güne 1.246.208 aileye eğitim verilmiştir.

Aile Eğitiminde görev alan okul öncesi, sınıf, çocuk gelişimi ve eğitimi öğretmenleri ve rehber öğretmenler 80 saat, farklı branştaki öğretmenler 160 saat olmak üzere bakanlıkça düzenlenen eğitici eğitimine katılarak Halk Eğitimi Merkezleri aracılığıyla aile eğitimi programı kursu açmaktadırlar.

Daha uzun vadede Yükseköğretim Kurulu ile işbirliği yaparak aile eğitimi alanında çalışacak öğretmenlerin eğitim fakültesini bitirmeden önce eğitici eğitimine yönelik bilgileri alabilecekleri dersleri veya programları alarak mezun olabilecekleri bölümler/yan alanların açılmasını sağlayarak, tüm Türkiye genelinde her il, ilçe merkezinde ve kırsalda aile eğitimi programlarının sürdürülebilirliğini sağlamak ve yaygınlaştırabilmek hedeflenmektedir. Ayrıca bununla ilgili yasa yapıcı, karar vericilere ulaşarak anne-baba olmadan ve anne-baba olduktan sonra gerekli eğitimlerin zorunlu olarak verilmesini sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılmasını sağlamak gerekmektedir.

Yetişkin Okuryazarlığı- Ana Kız Okuldayız Okuma Yazma Kampanyası

Bireyin kendinin bile vazgeçemeyeceği temel bir insan hakkı olan okuryazarlık çağın en ciddi eğitim sorunlarından biri olarak gündemde kalmaktadır. Okuryazarlık genelde eğitimin diğer alanlarından izole edilmiş bir durumdadır. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu-UNESCO (2011) verilerine göre halen dünyada 796 milyon civarında genç ve yetişkin; Türkiye’de ise üç milyon civarında insan sahip olmaları gereken okuma yazma becerilerinden ve temel eğitimden yoksundur. Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK (2011) cinsiyet ve yaş bazında okuryazarlık verilerine göre Türkiye’de 3.171.270 kişi okuma yazma bilmemekte ve hemen her yaş grubunda kadınların oranının erkeklerinkine göre daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Birkaç çarpıcı örnek vermek gerekirse 25-29 yaş grubunda okuma yazma bilmeyen erkeklerin sayısı 26.582 iken kadınların ki 91.158; 65 yaş ve üstü grupta ise erkeklerin sayısı 293.082 iken kadınların ki 1.219.428’dir. Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi veri tabanlarına göre bilinmeyenlerin sayısı ise 1.984.626’dır.

Dünyada okumaz yazmazlığa son verilmesi konusunda son 60 yıldan beri mücadele eden UNESCO okuma yazma kavramını; gizli okumaz yazmazlık, yarı okuryazarlık, temel okuryazarlık, fonksiyonel okuryazarlık, multi-fonksiyonel okuryazarlık olmak üzere beş ayrı düzeyde ele almaktadır. Günümüzde eğitime daha çok yatırım yapan gelişmiş ülkeler okuryazarlık oranlarını işlevsel okuryazarlık düzeyinde değerlendirirken aynı zamanda hayat boyu öğrenme perspektifi içerisinde bilgi okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı ve bilgisayar okuryazarlığı gibi teknolojik gelişmeler karşısında ortaya çıkan bu yeni kavramlar çatısı altında kapsamlı politikalara yöneldikleri bilinmektedir. Avrupa işlevsel okuryazarlık oranını % 65-70 arasında gösterirken eğitime daha az yatırım yapan ülkelerin okuryazarlık göstergeleri incelendiğinde bunun daha çok temel okuryazarlık düzeyinde olduğu görülmektedir. Türkiye’de de okuryazarlık göstergeleri temel okuryazarlık düzeyindedir.

21. Yüzyılda insanlığın karşısında halen bir sorun olarak duran Okuryazarlık; bir yandan ulusal bir sorun olarak milletleri ve hükümetleri meşgul ederken, diğer yandan da yarattığı küresel olumsuz etkiler nedeni ile uluslararası boyutları olan bir olgu olmaya devam etmektedir. Bu nedenle, bireylerin temel eğitim hakkından yararlanmalarına vurgu yapmak üzere UNESCO tarafından her yıl **8 Eylül Dünya Okuma Yazma Günü** olarak ilan edilmiş olup; üye ülkelerle birlikte Türkiye’de de her yıl çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir.

Cumhuriyetten bugüne kadar ülke şartlarında çeşitli dönemlerde yürütülen çalışmalara ve 01 Eylül 2008 tarihinden bu yana ülke genelinde üç milyon vatandaşın okuryazar konumuna getirilmesi amacıyla yürütülen “Ana Kız Okuldayız Kampanyası”na rağmen, tüm dünyada olduğu gibi okumaz yazmazlık ülkemizde de birçok sosyal, kültürel ve ekonomik sorunların altında yatan en önemli sorunlardan biri olarak varlığını devam ettirmektedir. Kampanya kapsamında 8 Eylül 2008-1 Ağustos 2012 döneminde okuma yazma kurslarına 2.551.567 kişi katılmış olup bunlardan 1.802.272’si okuryazarlık belgesi almıştır (MEB-HBÖGM)

EK – 7

Yatılı Bölge İlköğretim Okulları

Türkiye’de özellikle kırsal kesimde okulu bulunmayan köy ve köy altı yerleşim birimlerinde bulunan ilköğretim çağ nüfusu ile yoksul ailelerin çocuklarının ilköğretim hizmetlerine kavuşturulmasını sağlamak amacıyla yatılı ve pansiyonlu ilköğretim okulları açılmıştır. Ayrıca kız öğrencilerin ağırlıklı olarak okula devam etmedikleri Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde, yörenin genel kültür yapısı da dikkate alınarak kız öğrencilerin okula devamlarının sağlanması amacıyla yatılı ilköğretim bölge okullarının (YİBO) sayısı ve kapasitesi arttırılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planlamasında her ilde en az bir YİBO’nun “Kız YİBO”ya dönüştürülmesi hedefine yer verilmiştir (KSGM, TKD Raporu Ekim 2012). 2011 yılı verilerine göre Türkiye’de YİBO kapasite ve doluluk oranları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Bölgelere Göre YİBO Kapasite Doluluk Durumu

Kaynak: İlköğretim Genel Müdürlüğü (Mart 2011)

	BÖLGESİ	MEVCUT						KAPATILACAK	KAPASİTE KULLANIM ORANI	
		YİBO SAYISI	KAPASİTE	ÖĞRENCİ			BOŞ KAPASİTE			KAPASİTE ÜSTÜ
				KIZ	ERKEK	TOPLAM				
1	DOĞU ANADOLU BÖLGESİ	177	71074	25129	35715	60844	14273	4043	9199	% 85
2	AKDENİZ BÖLGESİ	49	15032	5042	6327	11369	3850	187	2168	% 75
3	MARMARA BÖLGESİ	18	3777	1069	1647	2716	1116	55	435	% 71
4	GÜNEYDOĞU ANADOLU B.	70	33105	8738	13656	22394	11458	747	2713	% 67
5	KARADENİZ BÖLGESİ	138	38465	11774	13595	25369	13344	248	6756	% 65
6	İÇ ANADOLU BÖLGESİ	61	17562	4582	5420	10002	7628	68	1894	% 56
7	EGE BÖLGESİ	25	5792	1355	1900	3255	2537	0	220	% 56
	TOPLAM	538	184.807	57.689	78.260	135.949	54.206	5.348	23.385	% 73

Kaynak: Yatılı İlköğretim Bölge Okulları Süreci İç Denetim Raporu, (http://icden.meb.gov.tr/digeryaziler/2011_yibo_ic_denetim_raporu_2011_2.pdf)

Taşınmalı Eğitim Uygulamaları

İlköğretim; Okulu bulunmayan nüfusu az ve dağınık yerleşim birimlerinde bulunan ilköğretim çağındaki kız ve erkek çocuklar ile birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan okullarda bulunan öğrencilerin daha kaliteli eğitim-öğretim imkânına kavuşturulması, eğitimde fırsat ve olanak eşitliğinin sağlanması amacıyla, “Taşınmalı İlköğretim Uygulaması” yürütülmektedir (KSGM, TKD Raporu Ekim 2012). Milli Eğitim İstatistikleri 2011/2012 verilerine göre Taşınmalı İlköğretim Uygulamasından yararlanan 741.259 öğrencinin 362.681’ini kız öğrenciler oluşturmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan 2010/60 sayılı “Taşınmalı Ortaöğretim Uygulaması” Genelgesi ile “*Taşınmalı İlköğretim Uygulaması*” kapsamında bulunup 2009/2010 öğretim yılında ilköğretim kurumlarının 8’inci sınıflarını bitiren öğrencilerin devam edebileceği ortaöğretim kurumu bulunmayan yerleşim birimlerindeki 9’uncu sınıfa devam edecek öğrencilerin taşınarak sınavsız öğrenci alan ortaöğretim okul/kurumlarına erişimlerini sağlamak amacıyla 2010-2011 öğretim yılında 9’uncu sınıflar için “*Taşınmalı Ortaöğretim Uygulaması*” başlatılmıştır. Ülke genelinde Taşınmalı ortaöğretim uygulaması kapsamında 2011/2012 öğretim yılında 77 ilde 69.923 kız, 87.637 erkek olmak üzere toplam 157.560 öğrenciye taşıma hizmeti verilmiştir (MEB, Milli Eğitim İstatistikleri 2011/2012).

Ortaöğretim; 2010-2011 eğitim-öğretim yılı için ilk defa ve 9 uncu sınıflar için uygulanan Taşınmalı Ortaöğretim Uygulamasında, ilköğretim okullarından mezun olup çeşitli nedenlerle ortaöğretime erişimde sorunlar yaşayan öğrencilerin okullara erişimleri sağlanarak, öğle yemeği hizmeti verilmesi amacıyla başlatılmıştır. Taşınmalı Ortaöğretim Uygulaması 2011-2012 eğitim-öğretim yılında ise 9 ve 10 uncu sınıf öğrencilerine yönelik olarak (2011/35 ve 2011/55 sayılı Genelge hükümleri doğrultusunda) Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü koordinesinde Türkiye genelinde 78 ilde uygulanmıştır. Ayrıca, Van ilinde yaşanan depremden dolayı, 19.12.2011 tarihli ve B.08.0.MTE.0.04.00.00-140/ 2558 sayılı Makam Onayı ile Bakanlığımıza bağlı her türlü resmi ortaöğretim okul/kurumlarına Van ilinden gelen her sınıftan öğrencinin 2011-2012 eğitim-öğretim yılına mahsus olmak üzere Taşınmalı Ortaöğretim Uygulaması kapsamına alınması ve Van ilindeki öğrencilerin belediye sınırları içinde de taşınabilmesi ve 25/01/2012 tarih ve B.08.0.MTE.0.04.00.00-114/606 sayılı Makam Onayı ile de Van ilindeki öğrencilerin 2011-2012 Eğitim Öğretim Yılına mahsus olmak üzere 1.5 km mesafeden taşınmasına imkan sağlanmış, bu kapsamda ek ihaleler gerçekleştirilmiştir.

2011-2012 Eğitim Öğretim Yılında 78 ilde;
40.864 kız, 54.096 erkek toplam **94.960 dokuzuncu sınıf** öğrencisi,
29.236 kız, 33.075 erkek toplam **62.311 onuncu sınıf** öğrencisi,
570 kız, 603 erkek toplam **1173 on birinci sınıf** (Van depremi)
621 kız, 739 erkek toplam **1360 on ikinci sınıf** (Van depremi) olmak üzere toplam **159.804 öğrenci** taşıma ve yemek hizmetinden yararlanmıştır.

İlköğretim okulu bulunmayan, çeşitli nedenlerle eğitim-öğretime kapalı, birleştirilmiş sınıf uygulaması yapan ilköğretim okullarındaki öğrencilerin, taşıma merkezi ilköğretim okullarına günü birlik taşınarak kaliteli bir eğitim-öğretim görmelerini sağlamak amacıyla Taşınmalı İlköğretim Uygulamasının Temel Eğitim Genel Müdürlüğüne, özel eğitim gerektiren öğrencilerin okullara erişiminin sağlanarak devamlarını teşvik etmek amacıyla da

Özel Eğitime İhtiyaç Duyan Öğrencilerin Okullara Erişiminin Sağlanması İçin Ücretsiz Taşınması Projesi kapsamında Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğüne yürütülmüştür.

Milli Eğitim Bakanlığının ilgili birimleri tarafından ayrı ayrı yürütülen taşınmalı eğitim uygulamaları, **2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından sürdürülmektedir. 495 Yatılı İlköğretim Bölge Okulunda 112 355 erkek, 100 539 kız olmak üzere toplam 212 894 öğrenci eğitim almıştır.**

EK – 9

Yetiştirici Sınıf Öğretim Programı

Zorunlu eğitim çağı kapsamında olup çeşitli sebeplerle öğrenimlerini yaşitlarıyla birlikte zamanında yapamamış, okula hiç kayıt olmamış ya da sürekli devamsız olan 10-14 yaş grubundaki çocukların eğitimlerine akranları ile birlikte devam edebilecekleri yeterlilikleri kazandırarak, ilköğretime devamlarının sağlanması amacıyla “*Yetiştirici Sınıf Öğretim Programı*” başlatılmıştır. Bu program kapsamındaki öğrencilerin % 62’sini (Eylül 2008-Nisan 2010) kız çocukları oluşturmaktadır (<http://ysop.meb.gov.tr/ysop.htm>).

EK – 10

Haydi Kızlar Okula Kampanyası

İlköğretim çağında olup herhangi bir nedenle eğitim sistemi dışında kalan, okulu terk eden ya da devamsızlık yapan 6-14 yaş grubundaki tüm çocukların, özellikle kız çocuklarının % 100 okullaşmasını sağlamayı amaçlayan “Haydi Kızlar Okula Kampanyası” 2003 yılında ilköğretimde okullaşma oranının en düşük olduğu 10 ilde başlatılmıştır. 2005 yılında bitmesi planlanan Kampanya, başarısı nedeniyle uzatılmış ve 2006 yılı itibariyle Türkiye geneline yaygınlaştırılmıştır.

2003 yılında başlatılan ve 2008 yılında 81 ile yaygınlaştırılan “*Haydi Kızlar Okula*” adlı kampanya ile 290.224’ü kız olmak üzere 350.000 çocuk okullaştırılmıştır. Kampanya başlangıcından itibaren sürdürülen çalışmaları kurumsallaştırmak ve sürdürülebilir hale getirmek amacıyla 2008 yılı itibariyle yeni yaklaşımlar benimsenmiştir. “Veri tabanlarının kullanılması ve güçlü bir izleme sistemi” (ADNKS, E-okul, İl Durum Raporları) ve “Farklı düzeylerde çalışma yaklaşımı” (Merkez-İl-İlçe-Okul Düzeyi) başlığı altında toplanan bu yeni yaklaşımlar ile birlikte ilköğretim çağ nüfusunun yüzde 100 okullaştırılması hedefine ulaşılması ve ayrıca okul terklerinin ve devamsızlıkların önlenmesi amaçlanmaktadır. Yine bu çerçevede Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kız ve erkek çocuklarının zorunlu eğitime erişimleri ve devamlarını sağlamak üzere hazırlanan “İlköğretime Erişim ve Devamın İzlenmesi İşbirliği Protokolü” Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün de aralarında bulunduğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı kuruluşlar, Başbakanlık, Adalet, İçişleri, Dışişleri, Milli Eğitim, Sağlık, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlıkları arasında 13 Ocak 2011 tarihinde imzalanmıştır.

EK – 11

İlköğretim Kurumları Standartları - Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı Çalışması

MEB, İlköğretim Kurumları standartları çerçevesinde okulların toplumsal cinsiyete ne kadar duyarlı olup olmadığı konusunda çalışma yapmaktadır. Bunun için üç ölçme aracı kullanılmaktadır: Mevcut durum, performans göstergesi, nihai yarar sağlama. Bu raporların işlevsel hale gelmesi bir diğer ifadeyle MEB politikalarına etki etmesi gerekmektedir.

Eğitimde Cinsiyet Eşitliğinin Desteklenmesi Projesi

Ortaöğretim Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan “Eğitimde Cinsiyet Eşitliğinin Desteklenmesi Projesi”, 2013 yılında başlayacak olup 30 ay sürecektir. Bu proje; cinsiyetler arasındaki biyolojik farklılıklara yüklenmiş, kültürel ayrıntılar ve anlamların toplumda yol açtığı cinsiyet rolleri arasındaki olumsuz etkileri ortadan kaldırmayı, cinsiyet eşitliğine katkı sağlamayı, okullarda kız ve erkek çocukları için cinsiyet eşitliğini geliştirmeyi ve cinsiyete duyarlı yaklaşımı tüm eğitim sistemine yerleştirmeyi amaçlamaktadır. Hedef grubu; okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim seviyesinde bulunan öğrenci, veli, öğretmen ve eğitim öğretim süresinde görev alan tüm personeldir. Proje bileşenleri kapsamında yer alan ana faaliyetler şöyledir:

- Okullardaki tüm personel için cinsiyet eşitliği güvence aracı geliştirilerek 10 ilde 40 okulda pilot uygulama yapılması,
- Okul öncesinden orta öğretime kadar tüm öğretim programları, ders kitapları ve eğitim materyalleri gözden geçirilerek toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlayacak şekilde iyileştirilmesi,
- Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı mevzuat düzenlemesi yapılarak bu kapsamda 60 bin öğretmen ve yöneticiye eğitimler verilmesi,
- Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda toplumsal bilincin artırılmasına yönelik medya etkinlikleri ve bölgesel kampanyalarla 100 bin kişiye ulaşılması.

Özellikle Kız Çocuklarının Okullulaşma Oranlarının Artırılması Projesi-1

(Mayıs 2011 Tarihinde Proje Uygulamaları Başlamıştır)

Proje Süresi: 24 Ay

Projenin Kaynağı: AB-IPA-4 (Hibe)

Avrupa Birliği tarafından, IPA İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı kapsamında finanse edilen bir operasyon olup, “Eğitim kalitesinin artırılması, eğitim ve iş piyasası arasındaki bağın kuvvetlendirilmesi ve başta kız çocuklarının olmak üzere her düzeyde okullaşma oranlarının yükseltilmesi suretiyle insan kaynağına yapılan yatırımın artırılması” amacı yer almaktadır.

Hedef Gruplar:

- Öğrenciler, özellikle ilk ve orta öğretim düzeyindeki kız çocukları,
- Okulu terk etmiş veya terk etme riski olanlar,
- Eğitime erişimi kültürel, maddi veya ailevi nedenlerle engellenenler,
- Özellikle psikolojik rehberlik ve danışmanlıktan sorumlu olan öğretmenler ve
- İlgili paydaşlardır.

Coğrafi Odaklanma

Proje öncelikli olarak 12 NUTS II bölgesinde bulunan 43 ile odaklanmaktadır. Bu kapsamda Adıyaman, Ağrı, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van illeri kızların orta öğretime kayıt oranlarının %50'nin altında olduğu ya da mesleki liselerin ekipman alt yapılarının yetersiz olması nedeniyle pilot iller olarak seçilmiştir. Proje uygulama aşamasında Hakkâri ve Iğdır illeri de çalışmaların yoğunlaştırılacağı iller kapsamına alınmıştır.

Genel Hedef: Eğitim kalitesinin artırılması, eğitim ve yerel iş piyasası arasındaki bağın güçlendirilmesi ve tüm eğitim seviyelerinde özellikle kız çocuklarının okullaşma oranlarının artırılması yoluyla insan kaynağına yatırımı güçlendirmektir.

Amaçlar: Özellikle kızlar için;

- İlk ve orta öğretim düzeyinde okullaşma oranlarını arttırmak,
- Okul terk oranlarını düşürmek,
- İş gücünün mesleki beceri ve yeterliliklerini arttırmak ve
- Ailelerin eğitimin önemi konusunda bilinçlenmelerini sağlamaktır.

Operasyonun Bileşenleri: Operasyon üç bileşenden oluşmaktadır:

- **Kurumsal Yapılanma:** Kurumsal kapasitenin yapılandırılması amacıyla yürütülmektedir. **Hibe Programı:** NUTS II bölgesindeki 43 ilde yerel kurum, kuruluş ve STK'lara okullaşmaya yönelik mevcut sorunları belirleme, çözüm önerileri geliştirme ve uygulama olanağı sunulmuştur. Seçilen 89 Hibe projesinin faydalanıcıları ile MFİB arasında Aralık 2010'da sözleşme imzalanmış olup 2011 yılı sonunda projeler sona ermiştir.
- **Ekipman Alımı:** Bu kapsamda İl İstihdam Kurulu, Mesleki Eğitim Kurumu ve Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü (Mülga) tarafından hazırlanan raporlar temelinde, özellikle NUT II Bölgesinde kız çocuklarının okullaşma oranlarının en düşük olduğu 9 Pilot İlde (Adıyaman, Ağrı, Bitlis, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak) tespit edilen 18 meslek lisesine ilgili donanım ve ekipman alımı gerçekleştirilecektir.

Özellikle Kız Çocuklarının Okullulaşma Oranlarının Artırılması Projesi-II

Proje Süresi: 23 Ay (2012-2014)

Projenin Kaynağı: AB-IPA-4

Avrupa Birliği tarafından, IPA İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı kapsamında finanse edilen bir operasyon olup, “Başta Mesleki ve Teknik Eğitim olmak üzere ortaöğretimin kalite ve kapasitesinin artırılması, özellikle kız çocukları ve kadınların mesleki becerileri ve iş gücü yeterliliklerinin iş piyasasına erişim açısından artırılması yoluyla özellikle ortaöğretimdeki kız çocukları için okullaşma oranlarının artırılması” amacıyla hazırlanan projedir.

Başta Mesleki ve Teknik eğitim olmak üzere ortaöğretimin kalite ve kapasitesinin artırılması, özellikle kız çocukları ve kadınların mesleki becerileri ve iş gücü yeterliliklerinin iş piyasasına erişim açısından artırılması yoluyla özellikle ortaöğretimdeki kız çocukları için okullaşma oranlarının artırılmasını amaç edinerek; Daha gelişmiş mesleki ve teknik eğitim programları, okul terkleri ve devamsızlığı konusunda daha etkili bir izleme sistemi, kariyer ve mesleki rehberlik hizmetleri, kamu kurumlarının ilgili personelinin eğitimi yoluyla mevcut hizmetlerin kalitesinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Genel hedefi; Eğitim iş piyasası arasındaki bağlantıyı geliştirerek eğitimin kalitesini arttırma yoluyla insan kaynaklarına yatırımı geliştirmek ve özellikle kız çocukları için eğitimin tüm seviyelerinde kayıt oranlarını arttırmaktır.

Projenin Faaliyetleri:

- Daha gelişmiş mesleki ve teknik eğitim programları, okul terkleri ve devamsızlığı konusunda daha etkili bir izleme sistemi, kariyer ve mesleki rehberlik hizmetleri, kamu kurumlarının ilgili personelinin eğitimi yoluyla mevcut hizmetlerin kalitesini geliştirmek.
- Özellikle kız çocuklarının eğitiminin önemi konusunda öğrenci, aile ve toplumun bilinç arttırılması faaliyetleri.
- Gelecekteki ihtiyaçları da karşılayacak biçimde özellikle pansiyonlu mesleki ve teknik okulların ve YİBO'ların kurumsal kapasitesinin arttırılması.
- Mesleki ve Teknik Eğitim açısından özellikle YİBO'lar olmak üzere İlköğretim okullarında eğitim ve rehberlik, danışma hizmetlerinin kalitesini arttırmaktır.

Hedef Gruplar:

- Başta orta öğretim yaş gurubunda olup, okulu bırakan ve/veya bırakma riskini taşıyan ve orta öğretime kültürel engellerden ötürü erişemeyen **kız çocukları** olmak üzere tüm öğrenciler;
- Çocuklarını okula göndermeyi istemeyen ve/veya buna gücü yetmeyen aileler;
- Öğrencilere psikolojik ve mesleki rehberlik verenler olmak üzere tüm öğretmenler;
- YİBO ve kız öğrenci yurtlarının eğitici ve yönetici personeli.

Projenin odaklanacağı sorunlar:

- Etkili izleme sisteminin eksikliği
- Etkili kariyer ve mesleki rehberlik hizmetlerinin eksikliği
- Ailelerin eğitimin önemi konusundaki farkındalıklarının düşük olması
- Meslek okullarının fiziksel kapasite-ekipman yetersizliği,

- Öğrenci yurtlarının kapasitelerinin yetersiz olması
- Eğitimle iş piyasası arasındaki ilişkinin yeterince güçlü olmaması
- Kadın okuryazarlığının artırılması için MEB yerel yönetimler ve STK'lar arasında mevcut işbirliğinin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması
- İşlevsel Yetişkin Okur-Yazarlık Programı ve Kolaylaştırılmış Okuma-Yazma Programı ile bu alandaki kursların yaygınlaştırılması, kızlara yönelik mesleki eğitimin, geleneksel alanların dışında çağın gereklerine ve istihdam ihtiyacına göre yeniden düzenlenmesi çalışmaları yapılmaktadır.
- Sosyal-kültürel kurslarla engelli ve ikinci kuşak adı verilen emekli ve yaşlı kesime yönelik eğitimlerle daha çok kadınlara sosyal-psikolojik destek verilmektedir.

Projenin Çıktıları:

1. Özellikle okulu bırakma riski altındaki veya ilköğretim/ortaöğretimi bırakmış kız çocukları hakkında güncel sebepler mevcut e-okul sistemi içindeki e-modülü güncelleme yoluyla tespit edildi.
2. Okullardaki psikolojik rehberlik ve danışma hizmetleri, Rehberlik ve Araştırma Merkezleri ve YİBO ve kız yurtlarının kalitesi artırıldı
3. Kız çocuklarının okula dönmelerini teşvik edici faaliyetler desteklendi
4. Ailelerin/öğrencilerin ve sivil toplum kuruluşlarının eğitimin önemi konusunda bilinçleri artırıldı ve hibe programının uygulanması yoluyla kız çocuklarının okullaşması desteklendi
5. Mesleki eğitime erişimi arttırmak için 7 ildeki pilot kız yurtlarına gerekli takım sağlanmıştır.

Hizmet sözleşmesinin sürdürüleceği 15 il: 12 NUTS II bölgesindeki Muş, Ağrı, Şanlıurfa, Bitlis, Şırnak, Van, Siirt, Mardin, Bingöl, Diyarbakır, Batman, Kars, Hakkâri, Erzurum ve Iğdır

Mal alımı 7 ilde 5 (MTEGM Kurumlarına bağlı) pansiyon binası ve 8 (TEGM Kurumlarına bağlı) YİBO gerçekleştirilecektir: Şanlıurfa, Şırnak, Siirt, Mardin, Hakkâri, Erzurum, Batman.

3.3.4.4. Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Kalitesinin Geliştirilmesi Projesi-1:

Mesleki ve teknik eğitimde kalite kültürünü teşvik eden; istihdam edilebilirliği güçlendirmeyi, eğitim ile iş piyasasını uyumlu hale getirmeyi, kazanılan yeterlikleri gösteren belgelerin karşılıklı tanınmasını sağlamayı, hayat boyu öğrenmeyi kolaylaştırmayı, Avrupa Kalite Güvence Referans Çerçevesiyle uyumlu, adil, şeffaf, güvenilir, erişilebilir bir mesleki ve teknik eğitim sistemine ulaşarak, Türkiye’de ulusal bir kalite güvence sisteminin kurulmasını sağlamayı amaçlayan bir projedir.

Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Kalitesinin Geliştirilmesi Projesi-1

Kaynağı Avrupa Birliği IPA-4 Hibe Programından sağlanmakta olan “Mesleki Eğitimin Kalitesinin Geliştirilmesi Projesi 1”in genel amacı; Eğitimin Kalitesini artırılması suretiyle iş piyasası ve eğitim arasındaki bağın geliştirilerek insan kaynaklarına yatırım yapılmasını teşvik etmektir. Bu genel amaca yönelik olarak da, İş piyasası ihtiyaçlarına göre kişilerin bilgi ve becerilerini artırarak özellikle mesleki ve teknik eğitimin kalitesini artırmak ve kalite güvence çerçevesi yayımlayarak kişilerin gelişmiş yeterlilik ve yeteneklere sahip olmasını sağlamayı hedeflemektedir. Proje 22 Mayıs 2012 tarihinde başlamış olup 2014 yılında sona erecektir.

Yukarıda belirtilen hedeflere ulaşmak için üç ana bileşen bulunmaktadır. İlk bileşenin desteğiyle, Mesleki Eğitim ve Öğretim için bir Kalite Güvence Sistemi (KGS) oluşturulacaktır. Kalite Güvence Sisteminin oluşturulması, pilot uygulama, müfredat geliştirme, eğitimler ve yasal çalışmalarla birlikte projenin amaçlarına katkıda bulunacaktır. İkincisi, fonksiyonel bir KGS oluşturulması ve Türkiye’nin mesleki eğitim ve öğretim sisteminin araştırma ve geliştirme faaliyetleri için özellikle 15 büyüme/gelişme merkezindeki Meslek Yüksek Okullarına ekipman desteği sağlayacaktır. Üçüncüsü, mesleki eğitim ve öğretimde içerik ve kalitenin geliştirilmesini desteklemek için tasarlanan Hibe Programıdır. Bu faaliyet altındaki tüm aktiviteler “ortaklık yaklaşımı” (sosyal ortaklar, girdi sağlayacaklar, model önerecekler, okullar ile işletmeler arasında işbirliği başlatacaklar ve aynı zamanda proje faaliyetlerine aktif olarak katılacaklar) kabul edilerek gerçekleştirilecektir.

Söz konusu Operasyonda beklenen çıktılar şöyledir;

Nitelik ve yeterliliklerin tamamen aktarılmasını sağlayan kalite güvence sisteminin analiz edilmesi ve Avrupa Kalite Güvence sistemiyle uyumlu olarak sosyal ortakların işbirliğiyle geliştirilmesi ve uygulanması

İş Piyasası ile Mesleki Eğitim ve Öğretim Kurumları arasında aktif işbirliği sağlayacak mevzuat alt yapısının hazırlanması.

Mesleki eğitim ve öğretim kurumlarından seçilen pilot 20 Meslek Yüksek Okulu ve 30 Meslek Lisesinde yeterliliğe dayalı Modüler Müfredat programlarının Geliştirilmesi.

Eğitimler yoluyla mesleki ve teknik eğitim ve öğretimin kalitesini ve içeriğini geliştirecek öğretmenlerin pedagojik ve profesyonel yeterliliklerinin geliştirilmesi.

Ortaöğretim, mesleki eğitim kurumları ve meslek yüksek okullarındaki mesleki ve kariyer danışmanlığı hizmetlerinin artırılması

Faaliyetler yoluyla mesleki ve teknik eğitimin kalitesi hakkında farkındalığın artırılması

Seçilen pilot 20 Meslek Yüksek Okuluna 3 Milyon Avro’luk ekipman tedarikinin yapılması.

Projede Pilot İller: Sivas, Trabzon, Ağrı, Iğdır, Van, Muş, Kilis, Siirt, Kahramanmaraş, Diyarbakır, Rize, Çorum, Erzincan, Yozgat, Bitlis, Hakkâri, Ordu, Kastamonu, Mardin, Bingöl ve Gaziantep.

Proje Bütçesi: Teknik Danışmanlık için 6 Milyon Avro, Mal alımı için ise 3 Milyon Avro olmak üzere toplam 9 Milyon Avro’dur.

Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Kalitesinin Geliştirilmesi Projesi-2

Genel Hedef

İnsan kaynağına yatırımın güçlendirilmesi için eğitimin kalitesini arttırmak, eğitim ve işgücü piyasası arasındaki bağı güçlendirmektir.

Projenin Amacı

Mesleki ve Teknik Eğitimin kalite ve içeriğini Kalite Güvence Çerçevesi doğrultusunda bilgi, beceriler ve yetkinliklerin;

- Müfredat, öğrenim ortamları ve okul yöneticilerinin gelişimi
- Mesleki ve Teknik Eğitim sisteminde farklı türde programlar arasında yatay ve dikey geçişler sağlanarak eğitim sisteminin esnekliğinin artırılması
- Mesleki ve Teknik Eğitimin öğrenciler için cazip bir seçenek haline getirilmesi
- Sosyal ortaklar, okullar ve mesleki eğitim merkezleri ve özel sektör arasındaki işbirliğinin desteklenmesi, yoluyla artırılmasıdır. Proje hazırlık aşamasındadır. (2013-2015)

Projenin Süresi:

24 ay

Projenin Bütçesi:

Hizmet Alımı: 8 Milyon Avro

Hibe Programı: 16 Milyon Avro

Sonuçlar:

Sonuç 1- Ulusal Kalite Güvence Sistemi (UKGS) MEB’in Kalite Güvence Koordinasyon ve Yönetim Birimi (KGKYB) koordinasyonunda güçlendirilecek ve pilot kalite uygulaması MYK ve iş dünyasını temsil eden ilgili sosyal ortaklar ile işbirliği içerisinde yaygınlaştırılacak;

Sonuç 2- Mesleki ve Teknik Eğitim öğretmenlerinin pedagojik ve profesyonel yeterlilikleri üniversiteler ve iş dünyasını temsil eden ilgili Sivil Toplum Kuruluşları ile işbirliği içerisinde geliştirilecek;

Sonuç 3- MEB’in Mesleki ve Teknik Eğitim Öğretmenlerinin Profesyonel Yeterliliklerinin Geliştirilmesi, Bilgi ve Becerilerin Test Edilmesi, Değerlendirme ve Belgelendirme Birimi güçlendirilirken Mesleki ve Teknik eğitim öğretmenlerinin profesyonel yeterlilikleri iyileştirilecek ve seçilen okullarda yapılan pilot uygulamalarla test edilecek;

Sonuç 4- Modüler Mesleki ve Teknik Eğitim müfredatı 5 meslek alanında gözden geçirilecek ve Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi doğrultusunda ECVET/ECTS ilkelerine göre kredilendirilecek;

Sonuç 5- İlk ve orta öğretim kurumlarında özellikle de orta öğretim meslek okullarındaki Mesleki ve Teknik Eğitim öğretmenleri için mesleki yönlendirme ve rehberlik hizmetleri artırılacak;

Sonuç 6- Mesleki ve Teknik Eğitimin öğrenciler için cazip bir seçenek haline gelmesi için Mesleki ve Teknik Eğitim konusunda farkındalık artırılacak.

Otelcilik ve Turizm İşletmelerinde Uygulamalı Eğitim Projesi (WEST)

Genel Müdürlük tarafından Hayat Boyu Öğrenme Leonardo da Vinci (LDV) programı kapsamında IVT Projesi (Temel Mesleki Eğitim Almakta Olanlar) hazırlanmıştır. Otelcilik ve Turizm İşletmelerinde Uygulamalı Eğitim Projesi (WEST) 2011 yılı başvurusunda Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı (Ulusal Ajans) tarafından kabul edilmiştir.

Söz konusu projenin bütçesi **504.606 EURO** olup süresi 2 yıldır. Proje kapsamında Genel Müdürlüğümüze bağlı, turizm sektörüne kalifiye eleman yetiştiren sosyo-ekonomik düzeyi düşük illerden seçilen **25 Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesinin 11. Sınıf 125 öğrencisi ile 20 refakatçi öğretmenin İtalya, Portekiz, İspanya ve Almanya da 16 hafta işbaşı eğitimini içermektedir.**

Yararlanıcı olarak yurtdışına gidecek öğrencilerin ders açısından başarılı toplumda örnek davranış oluşturan ancak gelir seviyesi düşük **özellikle kız öğrencilerin katılımı planlanmış ve yurtdışına 16 hafta süreli işletmede beceri eğitimi yapmaları amacıyla gönderilmiştir**

Öğrencilerin tüm giderleri proje bitinceye kadar proje kapsamında gerçekleştirilmektedir.Bu eğitimlerde 3308 sayılı Mesleki ve Teknik Eğitim Kanunu gereği beceri eğitimlerini işletmelerde yaparak; mesleki bilgi, beceri, tutum ve davranışlarını geliştirmeleri, iş hayatına uyumları, gerçek üretim ve hizmet ortamında yetişmeleri ve okullarda olmayan tesis, araç-gereci tanınmaları sağlanması hedeflenmektedir.

Yükseköğretim Ders İçeriklerinde Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı

Yükseköğretim ders içeriklerinde toplumsal cinsiyet farkındalığının oluşturulmasına yönelik belli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan 2013 yılı Ulusal Eylem Planı'nda Yükseköğretim Kurulu'na verilen sorumluluk kapsamında Yükseköğretim Kurulu bünyesinde dört temel alandaki başlık (eğitim, medya, sağlık, hukuk) müfredata toplumsal cinsiyet eşitliği vizyonunun eklenmesi için çalışmalar 2008 yılında başlamıştır. Üniversitelerden temsilcilerin katıldığı çalışma grupları bu dört alanda oluşturulmuş ve müfredatlarına cinsiyet eşitliği vizyonunun eklenmesi için raporlar hazırlamışlardır. Ancak bu çalışmalar da kişisel ilgi ve gayretlerle yürütülmüş ve devamlılığı sağlanamamıştır. Bu dört alandaki çalışmaların sonuçlandırılması ve uygulamaya konması, ardından da diğer alanlarda benzer çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013

“**Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013**” 2006/17 Sayılı Başbakanlık Genelgesi’nde yer alan tedbirler gereğince; ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve üniversitelerin kadın araştırmaları merkezlerinin katkı ve katılımları ile Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü koordinasyonunda hazırlanmış, Ağustos 2008’de yürürlüğe girmiştir.

Söz konusu Ulusal Eylem Planı 7 kritik alanda (kadın ve eğitim, kadın ve sağlık, kadın ve ekonomi, kadın ve yetki ve karar alma süreçlerine katılım, kadın ve yoksulluk, kadın ve medya ile kadın ve çevre) iyileşmeler hedeflenmiş olup, söz konusu alanlardan birini de “Kadın ve Eğitim” oluşturmaktadır.

Kadın ve Eğitim alanında 4 temel hedef belirlenmiştir. Söz konusu hedefler;

- 9. Kalkınma Planı hedefleri dahilinde eğitimin her kademesinde kız çocuklarının okullulaşma Oranlarının (kayıt, devam ve tamamlama) artırılması,
- Eğitimin her kademesinde fiziki ve teknik kapasitenin artırılması,
- Yetişkinler arasında “Kadın Okuryazarlığı”nın artırılması,
- Eğitimcilerin, eğitim programları ve materyallerin “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”ne duyarlı hale getirilmesi.

Ulusal Eylem Planlarında yer alan hedeflerin gerçekleşmesine ilişkin gelişmeler 6 aylık periyotlarla, Genel Müdürlük tarafından yılda iki kez gerçekleştirilen değerlendirme toplantıları aracılığıyla izlenmektedir.

Şartlı Eğitim Yardımı

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 2003 yılından bugüne yürütülen “*Şartlı Eğitim Yardımı*” uygulaması ile nüfusun en muhtaç kesimine dâhil olan ailelerin çocuklarının temel eğitim hizmetlerine tam olarak erişimini hedef alan bir sosyal yardım ağı oluşturmak amacıyla Türkiye’nin her köşesinde karşılıksız eğitim yardımları yapılmaktadır. Kız çocuklarının okullulaşma oranları ile ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranlarını artırmak amacıyla, kız çocuklarına ve ortaöğretime devam eden öğrencilere verilen yardım miktarları daha yüksek tutulmuştur. İlköğretime devam eden erkeklere aylık 30 TL, kızlara 35 TL, ortaöğretime devam eden erkeklere aylık 45 TL ve kızlara 55 TL tutarındaki ödeme “*Kadının aile ve toplum içindeki konumunun güçlendirilmesi*” amacıyla doğrudan annelere yapılmaktadır. 2011 yılı içinde 397,48 Milyon TL kaynak Şartlı Eğitim Yardımı için aktarılmış; 1.446.437 çocuk yapılan eğitim desteği ödemelerinden yararlanmıştır (SYDGM, <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/html/544/Sartli+Egitim+Yardimi>).

EVLİLİK ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI

“Evlilik Öncesi Eğitim” ile evlilik çağına gelmiş ve aile kurmak amacıyla bir araya gelen çiftlerin, evlilik hayatına hazırlanmaları amaçlanmaktadır. Evlilik Öncesi Eğitim Programı, evlilik öncesi süreçte çiftlerin birbirlerini iyi tanınması, evlilikle ilgili gerçekçi beklentiler oluşturmaları, etkili iletişim kurma yollarını ve olası sorunlarla nasıl baş edeceklerini bilmeleri evliliğe “iyi bir başlangıç yapabilme” fırsatı verecektir.

Evlilik uyumunda eşlerin evlilik öncesi hazırlığının ve evlilik problemleri henüz ortaya çıkmadan eğitim almalarının önemi gün geçtikçe bütün dünyada bilimsel çalışmalarla da ortaya konmaktadır. Bu düşünceden hareketle evlilik öncesi eğitim konusunda toplumun dikkatinin çekilmesi amacı başta olmak üzere birtakım düzenlemeler yapılması planlanmış ve evlilik öncesi eğitimle ilgili içerik, eğitimin kimler tarafından verileceği konularının ele alındığı, alanla ilgili değerlendirme ve önerilerin görüşüldüğü “**Evlilik Öncesi Eğitim**” konulu bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Akademisyenler, konu ile ilgili kamu kurum ve kuruluş temsilcileri, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin katıldığı toplantıda evlilik öncesi eğitime ilişkin müfredatı belirlemeye yönelik bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

Evlilik Öncesi Eğitim için biri eğitici el kitabı olmak üzere toplam 4 kitap hazırlanmıştır.

1. Evlilikte İletişim ve Yaşam Becerileri
2. Aile Hukuku
3. Evlilik ve Sağlık
4. Eğitici El Kitabı

Bu kitapların temel metinleri ve görsel materyalleri Aile Eğitim Programı (AEP) ünitelerinden seçilerek yapılmıştır.

Eğitim 4 ders olarak planlanmıştır. Eğitimlerin alanının uzmanı eğitimciler tarafından verilmesi yönünde bir insan kaynağı planlaması yapılmıştır. Belediyeler tarafından seçilen eğitimciler ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüklerinde görevli meslek elemanları Genel Müdürlük tarafından “Evlilik Öncesi Eğitim Programı” ve “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” konularında eğitime tabi tutulmaktadır.

Ülke genelinde yaygınlaştırılması planlanan Evlilik Öncesi Eğitim Programı'nın standartlaştırılması amacı ile eğitimlerde kullanılacak olan sunumlar Genel Müdürlüğümüz tarafından her bir ünite için ayrı ayrı hazırlanmıştır. Sunumlarda eğitimcilere yol gösterecek olan Eğitici El Kılavuzlarında, eğitimlerde kullanılmaları önerilen tüm örnekler toplumsal cinsiyet eşitliğine özen gösterilerek hazırlanmıştır. Verilen örneklerde ”karınız” yahut “kocanız” hitapları özellikle kullanılmamış yerine tümü için “eşiniz” ifadesi kullanılarak, toplumsal hayata katılımı ve ailede rol paylaşımında eşler arası bir fark olmadığına ve eşit katılıma özellikle vurgu yapılmıştır.

Bakanlığın başlatmış olduğu “Evlilik Öncesi Eğitim Programı”nın yaygınlaştırılması amacıyla pilot bölge olarak seçilen Ankara'nın Mamak, Altındağ, Çubuk ve Keçiören Belediyelerinde eğitimler yapılmıştır.

Ayrıca Genel Müdürlük tarafından Ankara Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne bağlı merkezlerde görev yapan meslek elemanlarına eğitimci eğitimi gerçekleştirilmiştir.

Evlilik Öncesi Eğitimin ülke çapında yaygınlaştırılması amacıyla Türkiye Belediyeler Birliği ile bir işbirliği protokolü yapılmış ve Belediyeler Birliği ile eğitimlerin uygulanacağı

iller ve belediyelerde görev yapan “Eğiticilerin Eğitimi” konusunda çalışma takvimi oluşturulmuştur. Bu eğitimlere Aile ve Sosyal Politikalar İl M¼d¼rl¼klerinde g¼revli meslek elemanlarının da katılımları sağlanmıştır.

Bu takvime g¼re ilk eğitim İstanbul’da evre illerden 13 ilin katılımı ile gerçekleştirilmiş ve 200 kişiye eğitici eğitimi verilmiştir. İkincisi 7-10 Kasım 2012 tarihlerinde Erzurum’da 10 ilin katılımı ile gerçekleştirilmiş ve eğitime 150 kişi katılmıştır. 14-16 Kasım tarihlerinde ¼ç¼nc¼s¼ Van’da yapılan eğitici eğitimine 7 ilden 60 kişinin katılımı sağlanmıştır. 2012 yılı sonuna kadar, her hafta bir eğitim olacak şekilde, kalan altı b¼lgenin de eğitimleri tamamlanmış olacaktır. Bu eğitimlerde toplam 1250 kişiye ulaşılması planlanmaktadır.

Türkiye İş Kurumu'nun Çalışmaları

Son yıllarda işgücünün niteliğini artırmak amacıyla aktif işgücü programlarına ağırlık vererek işsizlikle mücadelenin temelinde yer alan mesleksizlikle mücadele kapsamında önemli hamleler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda İŞKUR'un doğrudan katkılarıyla işgücü piyasasının nitelikli eleman ihtiyacını karşılamak ve işsizlerin istihdamını kolaylaştırmak ya da iş kurmalarına yardımcı olmak üzere, Kuruma kayıtlı işsizlere ve işini kaybetme tehlikesi bulunan işgücü ile pasif programlardan yararlanan işsizlere meslek edindirme, meslek değiştirme ve meslek geliştirme eğitimleri verilmektedir. Bunların yanı sıra; gençler, kadınlar, özürllüler, eski hükümlüler ve uzun süreli işsizler gibi istihdamında güçlük çekilen grupların işe yerleştirilmesini kolaylaştırıcı mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri, girişimcilik, işbaşı eğitim ve toplum yararına çalışma programları gibi uyum programları uygulanmaktadır.

Bu programlardan en önde geleni **İşgücü Yetiştirme Kursları**dır. Bu kurslar, işyerlerince ve formal eğitim kurumlarınca düzenlenmesi halinde istihdam garantilidir. Öngörülen süre içerisinde ve öngörülen süreden az olmamak üzere yüklenici ya da yüklenicilerce istihdam yükümlülüğünün yerine getirilmesi gereklidir. Buradaki istihdam ifadesi tam zamanlı işe yerleştirmedir. Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde yaptırımlar devreye girer. Kurs programları Milli Eğitim İl Müdürlüklerince onaylanan programlara göre hazırlanan teorik ve pratik eğitimlerden oluşmaktadır. Kurslara katılan kursiyerlerin her birine, katıldıkları her fiili eğitim günü için, kursiyer zaruri gideri (20 TL) ödenmektedir. Kurslara katılan kursiyerlere ilişkin İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortası ve Genel Sağlık Sigortası giderleri de Kurum tarafından ödenmektedir. Kursiyerlerin eğitim sonucundaki başarı durumları, eğitimin özelliklerine göre yapılacak yazılı ve/veya uygulamalı sınavlarla belirlenmekte ve sınavlarda başarılı olan kursiyerlere Kurs Bitirme Belgesi verilmektedir. 2012 yılı Ocak-Eylül arasında işgücü yetiştirilmesi kapsamında düzenlenen 7.245 programdan toplam 155.383 katılımcı yararlanmıştır.

Kuruma kayıtlı işsizlere yönelik olarak kendi işlerini kurmalarına yardımcı olmak amacıyla düzenlenen **Girişimcilik Eğitimleri** bir diğer önemli aktif işgücü programıdır. Katılımcılar, girişimcilik eğitimi almak isteyen işsizler arasından eğitim durumları, mesleki deneyimleri ve mali yeterlilikleri gibi kriterlere bakılarak Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlükleri/Hizmet Merkezleri ve yüklenici işbirliğinde belirlenmektedir. Girişimcilik programlarının uygulanmaya başladığı 10 Ekim 2009 tarihinden 30 Eylül 2012 tarihi itibarıyla gerçekleştirilen 2.477 girişimcilik eğitim programına 34.428'i erkek 30.570'i kadın olmak üzere toplam 64.998 kişi katılmıştır.

İstihdam oranı en yüksek olan program ise **İşbaşı Eğitim Programı**'dır. Öğrenci olmayan ve işbaşı eğitimin alınacağı işyeri sahibi ile 1. dereceden kan bağı olmayan her işsiz mesleki yeterliliklerini geliştirebilecekleri işbaşı eğitim programları en az 2 çalışanı bulunan işyerlerinde düzenlenmektedir. Programdan yararlanacak işyerlerinin Kuruma kayıt olması zorunludur. İşyerleri, yararlanıcıların başvurduğu mesleklere yönelik işbaşı eğitimini fiilen sağlamakla yükümlüdür. Katılımcılara işbaşı eğitim sözleşmesi hükümlerine aykırı herhangi bir iş yaptırılamaz. İşyerleri iş kazası ve meslek hastalığına ilişkin gerekli önlemleri almak zorundadır. Programa katılan kursiyerlere günlük 25 TL kursiyer zaruri gideri ödenmekte ve İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortası ve Genel Sağlık Sigortası giderleri Kurum tarafından ödenmektedir. 2012 yılı Eylül ayı itibarıyla İşbaşı Eğitimi ve Staj

Programlarından 18.687 katılımcı yararlanmıştır.

Bir diğer önemli program **Toplum Yararına Çalışma Programları**'dır. İşsizliğin yoğun olduğu dönemlerde işsizlerin kısa süreli istihdam ve eğitimini amaçlayan, doğrudan veya yüklenici eli ile toplum yararına bir iş ya da hizmetin gerçekleştirilmesini sağlayan programlardır. Genellikle ekonomik kriz, özelleştirme, ekonomik yapılanma, doğal afetler ve işsizliğin yoğun olduğu dönemlerde Kuruma kayıtlı işsizlerin, çalışma yaşamından uzun süre ayrı kalarak maddi sıkıntıya düşmelerini önlemek, çalışma alışkanlık ve disiplinlerini yitirmemelerini, kısa süreli istihdam ve eğitimlerini sağlamak için yürütülmekte olan programlardır. Bu kapsamda çevre temizliği, kamusal alt yapının yenilenmesi, restorasyon, tarihi ve kültürel mirasın korunması, vadi ve dere ıslahı, erozyon engelleme çalışmaları, ağaçlandırma, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi okullarda çevre düzenlemesi, bakım onarım ve temizlik işleri yapılması ve park düzenlemeleri alanlarında programlar uygulanmaktadır. Ocak 2012'den Eylül sonuna kadar Toplum Yararına Çalışma Programlarından 127.299 kişi yararlanmıştır.

2012 yılında Eylül sonu itibariyle aktif işgücü programlarına genel itibariyle bakılacak olursa;

KURS TÜRÜ	KURS SAYISI	KURSIYER SAYISI		
		ERKEK	KADIN	TOPLAM
KURSLAR	7.245	70.725	84.658	155.383
ÇALIŞANLARIN MESLEKİ EĞİTİMİ	278	5.525	294	5.819
TOPLUM YARARINA ÇALIŞMA PROGRAMLARI	3.820	99.660	27.639	127.299
İŞBAŞI EĞİTİM PROGRAMI / STAJ	6.122	10.967	7.720	18.687
GİRİŞİMCİLİK	616	8.500	7.969	16.469
TOPLAM	18.081	195.377	128.280	323.657